

T.C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

**İSMAİL BİLGİN'İN BÜYÜK TÜRK BİLGİNLERİ
DİZİSİNİN ÇOCUK EDEBİYATININ TEMEL İLKELERİ
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Enise OLUKCU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Derya Yıldız

Konya-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Enise OLUKCU
	Numarası	148303011005
	Ana Bilim Dalı	Türkçe Eğitimi
	Bilim Dalı	Türkçe Eğitimi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tezin Adı	İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri Dizisinin Çocuk Edebiyatının Temel İlkeleri Açısından İncelenmesi

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

02./05/2019

Öğrencinin
Adı Soyadı İmzası

Enise OLUKCU

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Enise OLUKCU
	Numarası	148303011005
	Ana Bilim Dalı	Türkçe Eğitimi
	Bilim Dalı	Türkçe Eğitimi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Derya YILDIZ
	Tezin Adı	İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri Dizisinin Çocuk Edebiyatının Temel İlkeleri Açısından İncelenmesi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri Dizisinin Çocuk Edebiyatının Temel İlkeleri Açısından İncelenmesi başlıklı bu çalışma 02/05/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	Ünvanı Adı Soyadı	İmza
Danışman	Doç. Dr. Derya YILDIZ	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Dilek CERAN	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Hatice YALÇIN	

ÖN SÖZ / TEŞEKKÜR

İsmail Bilgin'in, Büyük Türk Bilginleri adlı 10 hikâye kitabından oluşan serisinin, çocuk edebiyatının temel ilkeleri açısından incelendiği bu çalışma, beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm, giriş kısmıdır. Bu bölümde araştırmanın problemi, amacı, önemi, sınırlılıkları ve araştırmada yer alan bazı tanımlar yer almaktadır.

İkinci bölümde, araştırmanın kavramsal çerçevesi ortaya konulmuştur. Ayrıca bu bölüme, tezle ilgili araştırmalar kısmı eklenmiştir.

Üçüncü bölüm, araştırmanın yöntem kısmıdır. Bu bölümde araştırmanın deseni, çalışma materyalleri, verilerin toplanması ve çözümlenmesi aşamaları ele alınmıştır.

Dördüncü bölüm, incelenen kitaplara ait bulguları ve yorumları ihtiva etmektedir.

Beşinci bölüm, araştırma sonuçları ve önerilerden oluşmaktadır.

Ekler kısmında, seride yer alan kitaplarda anlatılan bilim insanlarının çalışmalarından bazı örnekler, kitapların sonuna eklenen çoklu zekâ etkinliklerinden ve 10 kitabın tamamını kapsayan hikâye değerlendirme testinden birer örnek, sete dair görseller, yazar İsmail Bilgin'in hayatı ve eserleri yer almaktadır.

Yüksek lisans eğitimimde bana desteklerini esirgemeyen ve tez hazırlama sürecinde emekli olan değerli hocam **Prof. Dr. Halim Serarslan'a**, yüksek lisans eğitimim süresince bana yol gösteren, destek olan, tez konumun belirlenmesinden tamamlanmasına kadar her zaman yanımda olan değerli hocam **Doç. Dr. Dilek Ceran'a** ve sabırla, sevgiyle beni hep gayretlendiren, tezin bütün hazırlanma aşamalarında yanımda olan, tezin tamamlanmasına kadarki süreçte bilgi, birikim ve deneyimleri ile bana her zaman yol gösteren, değerli hocam, tez danışmanım **Doç. Dr. Derya Yıldız'a** en içten teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Enise Olukcu

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Enise OLUKCU
	Numarası	148303011005
	Ana Bilim Dalı	Türkçe Eğitimi
	Bilim Dalı	Türkçe Eğitimi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Derya YILDIZ
	Tezin Adı	İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri Dizisinin Çocuk Edebiyatının Temel İlkeleri Açısından İncelenmesi

ÖZET

Bu çalışmada İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri serisinde yer alan 10 çocuk kitabı, çocuk edebiyatının temel ilkeleri açısından incelenmiştir.

Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya konu olan kitaplar belge inceleme (doküman inceleme) yöntemine göre çözümlenmiştir. Seride yer alan kitapların dış yapı ve iç yapı özellikleri ayrı ayrı ele alınmıştır. Kitaplar dış yapı özelliklerinden, tasarım ve resim özellikleri, iç yapı özelliklerinden; konu-kurgu, izlek–tema, iletiler, kahramanlar, dil ve anlatım ile çocuk kitaplarında uyulması gereken temel eğitim ilkeleri açısından incelenmiştir.

Çözümlenmeler çerçevesinde İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri serisinde yer alan çocuk kitapları, çocuk edebiyatının temel ilkelerine göre değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İsmail Bilgin, çocuk, çocuk edebiyatı, çocuk edebiyatının temel ilkeleri.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Enise OLUKCU
	Numarası	148303011005
	Ana Bilim Dalı	Türkçe Eğitimi
	Bilim Dalı	Türkçe Eğitimi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Derya YILDIZ
	Tezin İngilizce Adı	The Analysis of İsmail Bilgin's Great Turkish Scholars Series in Terms of the Basic Principles of Children's Literature

SUMMARY

In this study, İsmail Bilgin's 10 childrenbooks that is situated in Greated Turkish Scholars series are studied in terms of basic principles of children literature.

The research is studied with qualitative research method which is on of the document review methods. The research books have been analyzed according to the method of document review. Internal and external structure properties of books in the series are discussed one by one. The books are analyzed in terms of properties of the external structure; subject-fiction, themes-topic, messages, heroes, language and expression and basic principles of children's books.

Within the framework of analyzes, İsmail Bilgin's children books in the series of Great Turkish Scholars are evaluated according to basic principles of children literature.

Key Words: İsmail Bilgin, child, children literature, basic principles of children literature.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	ii
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU	iii
ÖN SÖZ / TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1.1. Problem	1
1.1.2. Amaç	2
1.1.2. Önem	2
1.1.4. Sınırlılıklar	3
1.1.5. Tanımlar	4
İKİNCİ BÖLÜM	5
KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	5
2.1. Çocuk Edebiyatının Temel İlkeleri	5
2.2. Çocuk Kitaplarında Bulunması Gereken Özellikler	6
2.2.1. Çocuk Kitaplarının Dış Yapı Özellikleri	7
2.2.1.1. Boyut	7
2.2.1.2. Kâğıt	8
2.2.1.3. Kapak-Cilt	8
2.2.1.4. Sayfa Düzeni	8
2.2.1.5. Harfler	8

2.2.1.6. Resimler	9
2.2.2. Çocuk Kitaplarının İç Yapı Özellikleri	10
2.2.2.1. Konu ve Kurgu.....	11
2.2.2.2. İzlek-Tema	11
2.2.2.3. Kahramanlar.....	12
2.2.2.4. İletiler.....	13
2.2.2.5. Dil ve Anlatım	14
2.2.2.6. Çocuk Kitaplarında Uyulması Gereken Temel Eğitim İlkeleri	15
2.3. İlgili Araştırmalar	17
2.3.1. Tezler	17
2.3.2. Makaleler	19
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	22
YÖNTEM	22
3.1. Araştırmanın Deseni.....	22
3.2. Çalışma Materyalleri	22
3.3. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi.....	23
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	24
İSMAİL BİLGİN'İN BÜYÜK TÜRK BİLGİNLERİ DİZİSİNİN ÇOCUK KİTAPLARINDA BULUNMASI GEREKEN ÖZELLİKLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	24
4.1. Kitapların Dış Yapı Özellikleri Bakımından İncelenmesi	24
4.1.1. Boyut	24
4.1.2. Kâğıt	24
4.1.3. Kapak-Cilt	25
4.1.4. Sayfa düzeni	25

4.1.5. Harfler.....	26
4.1.6. Resimler.....	26
4.2. Kitapların Dış Yapı Özelliklerinden Kapak-Resimler ve İç Yapı Özellikleri Bakımından İncelenmesi	27
4.2.1. Cabir bin Hayyan.....	27
4.2.1.1. İç Yapı Özelliklerinin Değerlendirilmesi	30
4.2.1.1.1. Konu-Kurgu	30
4.2.1.1.2. İzlek-tema.....	31
4.2.1.1.3. İletiler	32
4.2.1.1.4. Kahramanlar.....	34
4.2.1.1.5. Dil ve Anlatım.....	35
4.2.1.1.6. Çocuk Kitaplarında Uyulması Gereken Temel Eğitim İlkeleri Açısından Değerlendirme	36
4.2.2. Hârizmî.....	39
4.2.2.1. İç Yapı Özelliklerinin Değerlendirilmesi	42
4.2.2.1.1. Konu-Kurgu	42
4.2.2.1.2. İzlek-Tema	44
4.2.2.1.3. İletiler	45
4.2.2.1.4. Kahramanlar.....	47
4.2.2.1.5. Dil ve Anlatım	49
4.2.2.1.6. Çocuk Kitaplarında Uyulması Gereken Temel Eğitim İlkeleri Açısından Değerlendirme	50
4.2.3. Bîrûnî.....	51
4.2.3.1. İç Yapı Özelliklerinin Değerlendirilmesi	54
4.2.3.1.1. Konu-Kurgu	54
4.2.3.1.2. İzlek-Tema	55

4.2.3.1.3. İletiler	55
4.2.3.1.4. Kahramanlar	56
4.2.3.1.5. Dil ve Anlatım	58
4.2.1.3.6. Çocuk Kitaplarında Uyulması Gereken Temel Eğitim İlkeleri Açısından Değerlendirme	60
4.2.4. İbni Sina.....	61
4.2.4.1. İç Yapı Özelliklerinin Değerlendirilmesi.....	64
4.2.4.1.1. Konu-Kurgu	64
4.2.4.1.2. İzlek-Tema	66
4.2.4.1.3. İletiler	67
4.2.4.1.4. Kahramanlar	69
4.2.4.1.5. Dil ve Anlatım.....	71
4.2.4.1.6. Çocuk Kitaplarında Uyulması Gereken Temel Eğitim İlkeleri Açısından Değerlendirme	73
4.2.5. Cezerî.....	74
4.2.5.1. İç Yapı Özelliklerinin Değerlendirilmesi	77
4.2.5.1.1. Konu-Kurgu	77
4.2.5.1.2. İzlek –Tema.....	80
4.2.5.1.3. İletiler	81
4.2.5.1.4. Kahramanlar	84
4.2.5.1.5. Dil ve Anlatım.....	85
4.2.5.1.6. Çocuk Kitaplarında Uyulması Gereken Temel Eğitim İlkeleri Açısından Değerlendirme	86
4.2.6. Akşemseddin	88
4.2.6.1. İç Yapı Özelliklerinin Değerlendirilmesi	91
2.2.6.1.1. Konu-Kurgu	91

2.2.6.1.2. İzlek-Tema	94
2.2.6.1.3. İletiler	95
2.2.6.1.4. Kahramanlar	98
2.2.6.1.5. Dil ve Anlatım.....	100
2.2.6.1.6. Çocuk Kitaplarında Uyulması Gereken Temel Eğitim İlkeleri Açısından Değerlendirme	102
4.2.7. Ali Kuşçu.....	103
4.2.7.1. İç Yapı Özelliklerinin Değerlendirilmesi	105
4.2.7.1.1. Konu –Kurgu.....	105
4.2.7.1.2. İzlek-Tema	108
4.2.7.1.3. İletiler	109
4.2.7.1.4. Kahramanlar	111
4.2.7.1.5. Dil ve Anlatım.....	112
4.2.7.1.6. Çocuk Kitaplarında Uyulması Gereken Temel Eğitim İlkeleri Açısından Değerlendirme	114
4.2.8. Pîrî Reis	115
4.2.8.1. İç Yapı Özelliklerinin Değerlendirilmesi	118
4.2.8.1.1. Konu-Kurgu	118
4.2.8.1.2. İzlek-Tema	121
4.2.8.1.3. İletiler	122
4.2.8.1.4. Kahramanlar	124
4.2.8.1.5. Dil ve Anlatım.....	126
4.2.8.1.6. Çocuk Kitaplarında Uyulması Gereken Temel Eğitim İlkeleri Açısından Değerlendirme	128
4.2.9. Mimar Sinan	130
4.2.9.1. İç Yapı Özelliklerinin Değerlendirilmesi	133

4.2.9.1.1. Konu-Kurgu	133
4.2.9.1.2. İzlek-Tema	136
4.2.9.1.3. İletiler	136
4.2.9.1.4. Kahramanlar	138
4.2.9.1.5. Dil ve Anlatım.....	139
4.2.9.1.6. Çocuk Kitaplarında Uyulması Gereken Temel Eğitim İlkeleri Açısından Değerlendirme	141
4.2.10. Erzurumlu İbrahim Hakkı.....	142
4.2.10.1. İç Yapı Özelliklerinin Değerlendirilmesi.....	145
4.2.10.1.1. Konu-Kurgu	145
4.2.10.1.2. İzlek- Tema	147
4.2.10.1.3. İletiler	148
4.2.10.1.4. Kahramanlar	150
4.2.10.1.5. Dil ve Anlatım.....	151
4.2.10.1.6. Çocuk Kitaplarında Uyulması Gereken Temel Eğitim İlkeleri Açısından Değerlendirme	153
BEŞİNCİ BÖLÜM	157
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	157
5.1. Sonuçlar.....	157
5.1.1. İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri Dizisindeki Çocuk Kitaplarının Dış Yapı Özelliklerine İlişkin Sonuçlar.....	157
5.1.2. İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri Dizisindeki Çocuk Kitaplarının İç Yapı Özelliklerine İlişkin Sonuçlar.....	159
5.2. Öneriler	166
KAYNAKÇA.....	168
İncelenen Kaynaklar.....	168

Yararlanılan Kaynaklar	168
EKLER.....	171
EK-1: Kitaplarda Anlatılan Kahramanın Çalışmalarını İçeren Bölümlerden Örnekler	171
EK-2: Çoklu Zekâ Etkinlikleri	176
EK-3: Seride Yer Alan Hikaye Değerlendirme Testi	180
EK-4: Büyük Türk Bilginleri Seti Dış görselleri	181
EK-5: İsmail Bilgin'inin Hayatı.....	182
EK-6: İsmail Bilgin'in Kitapları	182
1. Damla Yayınevi.....	182
2. Erdem Çocuk Yayınları.....	184
3. Genç Timaş Yayınları.....	184
4. Mihrabad Yayınları	185
5. Timaş Yayınları	185
6. Timaş Çocuk Yayınları.....	185
Öz Geçmiş.....	187

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil- 1: Cabir Bin Hayyan Ön Kapak.....	27
Şekil- 2: Cabir Bin Hayyan Arka Kapak.....	27
Şekil- 3: Cabir Bin Hayyan'ın Çalışmalarıyla İlgili Görsel.....	28
Şekil- 4: Cabir'in Ailesiyle Kufe'ye Göçü.....	28
Şekil- 5: Cabir'in Güneş Işınlarıyla İlgili Deneyi.....	299
Şekil-6: Cabir'in Yüksek Dereceli Fırın İnşa Etmesi	29
Şekil- 7: Cabir'in Değerli Madenlerle Çalışması	29
Şekil- 8: Cabir'in Çıkmayan Boyalar İcat Etmesi.....	29
Şekil- 9: Hârizmî Ön Kapak	39
Şekil- 10: Hârizmî Arka Kapak.....	39
Şekil- 11: Hârizmî'nin Çalışmaları	40
Şekil- 12: Hârizmî'nin Vaizle Karşılaşması.....	40
Şekil- 13: Hârizmî'nin Sınava Girişi.....	41
Şekil- 14: Hârizmî'nin Harun Reşid'le Görüşmesi	41
Şekil- 15: Hârizmî'nin Bizans Kralı ile Görüşmesi.....	41
Şekil- 16: Hârizmî'nin Hintli Kankah'la Görüşmesi.....	41
Şekil- 17: Bîrûnî Ön Kapak	51
Şekil- 18: Bîrûnî Arka Kapak.....	51
Şekil- 19: Küçüklüğünde Bîrûnî ve Bizanslı Bilgin.....	53
Şekil- 20: Bîrûnî ile İlgili Genel Görsel	53
Şekil- 21: Bîrûnî'nin Hocası Abdussamed'le Sohbeti	53
Şekil- 22: Bîrûnî ve Rey Şehrindeki Astronomi Bilginleri.....	53
Şekil- 23: Bîrûnî'nin Yaptığı Dünya Küresi	54

Şekil- 24:İbni Sina Ön Kapak	61
Şekil- 25: İbni Sina Arka Kapak.....	61
Şekil- 26: İbni Sina Genel Görsel.....	62
Şekil- 27: İbni Sina ve Ailesinin Buhara'ya Göçü.....	62
Şekil- 28: İbni Sina'nın Sultanı Tedavi Etmesi 1.....	63
Şekil- 29: İbni Sina'nın Sultanı Tedavi Etmesi 2.....	63
Şekil- 30: İbni Sina'nın Hekimlik Çalışmaları.....	63
Şekil- 31: Cezerî Ön Kapak.....	75
Şekil- 32: Cezerî Arka Kapak.....	75
Şekil- 33:Cezeri Genel Görsel.....	76
Şekil- 34: Cezerî'nin Yaptığı Oyuncak Fil.....	76
Şekil- 35:Abdest Alma Makinesi.....	76
Şekil- 36: Değirmen Tamiri.....	76
Şekil- 37: İlk Şırınganın İcadı.....	77
Şekil- 38: Cezerî Tarafından İcat Edilen İlk Robot.....	77
Şekil- 39: Cezerî'nin Saray Mimarlarına Yaptığı Konuşma.....	87
Şekil- 40: Akşemseddin Ön Kapak.....	88
Şekil- 41: Akşemseddin Arka Kapak.....	88
Şekil- 42: Akşemseddin Genel Görsel.....	89
Şekil- 43: Akşemseddin'in Gökkuşağının Altından Geçme Çabası	89
Şekil- 44: Akşemseddin ve Şifalı Bitkiler.....	90
Şekil- 45:Akşemseddin'in Çevrede Bulaşıcı Hastalıklarla İlgili Çalışmaları.....	90
Şekil- 46: Akşemseddin'in Şehzade Mehmed'le Tanışması.....	90
Şekil- 47: Sultan 2. Mehmed'in İstanbul'un Fethi ile İlgili Çalışmaları.....	90
Şekil- 48: İstanbul'un Fethi.....	91

Şekil- 49: Akşemseddin'in Hastaları Tedavi Etmesi.....	91
Şekil- 50: Ali Kuşçu Ön Kapak:.....	103
Şekil- 51: Ali Kuşçu Arka Kapak.....	103
Şekil- 52: Ali Kuşçu Genel Görsel.....	104
Şekil- 53: Ali Kuşçu'nun İlmi Çalışmaları.....	104
Şekil- 54: Ali Kuşçu'nun Astronomi Çalışmaları	105
Şekil- 55: Fatih Sultan Mehmet'le Ali Kuşçu'nun Görüşmesi.....	105
Şekil- 56: Ali Kuşçu'nun Uluğ Bey'e Kitap Takdimi.....	114
Şekil- 57: Pîrî Reis Ön Kapak.....	115
Şekil- 58: Pîrî Reis Arka Kapak.....	115
Şekil- 59: Pîrî Reis'i Tanıtım Görseli.....	116
Şekil- 60: Pîrî Reis'in Korsanlarla Savaşı.....	116
Şekil- 61: İspanya'daki Müslümanların Kurtarılması.....	117
Şekil- 62: İspanyollara Karşı Yapılan Savaş.....	117
Şekil- 63: Pîrî Reis'in Kitap Çalışmaları	118
Şekil- 64: Mimar Sinan Ön Kapak.....	130
Şekil-65: Mimar Sinan Arka Kapak.....	130
Şekil- 66: Mimar Sinan Genel Tanıtım Görseli.....	131
Şekil- 67: Mimar Sinan'ın İlk Köprü İnşası.....	131
Şekil- 68: Mimar Sinan Cami İnşaatında	132
Şekil- 69: Kâğıthane'de Su Kaynağının Keşfi.....	132
Şekil- 70: Mimar Sinan ve Süleymaniye Camii.....	133
Şekil- 71: Mimar Sinan ve Selimiye Camii	133
Şekil- 72: Mimar Sinan'ın Çocukluğu.....	141
Şekil- 73: Erzurumlu İbrahim Hakkı Ön Kapak.....	143

Şekil- 74: Erzurumlu İbrahim Hakkı Arka Kapak.....	143
Şekil- 75: Erzurumlu İbrahim Hakkı Genel Tanıtım	144
Şekil- 76: İbrahim Hakkı'nın Annesinin Ölümü	144
Şekil- 77: Yaralı Devenin Tedavisi.....	144
Şekil- 78: İbrahim Hakkı'nın İşlediği Derslerden Bir Kesit.....	144
Şekil- 79: İbrahim Hakkı'nın Astronomi Çalışmaları.....	145
Şekil- 80: Genel Görsel.....	145
Şekil- 81: Çoklu Zekâ Örnekleri Ana Başlık.....	176
Şekil- 82: Çoklu Zekâ Etkinlikleri 1	176
Şekil- 83: Çoklu Zekâ Etkinlikleri 2.....	177
Şekil- 84: Çoklu Zekâ Etkinlikleri 3.....	177
Şekil- 85: Çoklu Zekâ Etkinlikleri 4.....	177
Şekil- 86: Çoklu Zekâ Etkinlikleri 5.....	177
Şekil- 87: Çoklu Zekâ Etkinlikleri 6.....	178
Şekil- 88: Çoklu Zekâ Etkinlikleri 7.....	178
Şekil- 89: Çoklu Zekâ Etkinlikleri 8.....	178
Şekil- 90: Çoklu Zekâ Etkinlikleri 9	178
Şekil- 91: Çoklu Zekâ Etkinlikleri 10.....	179
Şekil- 92: Çoklu Zekâ Etkinlikleri 11	179
Şekil- 93: Çoklu Zekâ Etkinlikleri 12.....	179
Şekil- 94: Çoklu Zekâ Etkinlikleri 13.....	179
Şekil- 95: Hikâye Değerlendirme Testi Ana Başlık.....	180
Şekil- 96: Hikâye Değerlendirme Testi 1.....	180
Şekil- 97: Hikâye Değerlendirme Testi 2.....	180
Şekil- 98: Hikâye Değerlendirme Testi Cevap Anahtarı	180

Şekil- 99: Kitap Setinin Ön Yüzü.....	181
Şekil- 100: Kitap Setinin Arka Yüzü.....	181
Şekil- 101: Kitap Setinin Genel Görünüşü.....	181

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın yapılış amacı olarak belirlenen problem, araştırmanın amacı, önemi, sınırlılıklar ve tanımlar yer almaktadır.

1.1.1. Problem

Anadili edinimi ile başlayan, çocuklar için öğrenme ve öğretme sürecinde kullanılan etkili ve önemli yapıtlardan birisi çocuk edebiyatı ürünleridir (Akyüz, 2014: 4). Bireyin okul öncesi dönem olarak adlandırılan yaşamının ilk evrelerinden başlayarak, dil gelişimini olumlu yönde destekleyen nitelikli eserlerle karşılaştırılması, onun farklı yönlerden gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Sever'e (2008: 197) göre çocuklara seslenen yapıtlar çocuğun coşkusuna, heyecanına, düşüncelerine ve gülmece anlayışına, dil ve çizginin anlatım gücüyle ulaşabilmeyi başarabildiği oranda yazılı ve görsel bir uyaran olarak işlevini yerine getirebilir. Çocuğun ilgi ve gereksinimlerini, beğenilerini önceleyen bir yapıt, ona düşsel ve düşünsel içerikleri zengin yeni yaşantılar kazandırır. Çocuk, edindiği bu yaşantılar vasıtasıyla kitabın sunduğu anlam evrenine daha kolay girerek kahramanlarıyla daha çabuk özdeşim kurar. Böylece duyuşsal ve bilişsel anlamda bir etkileşim olurken çocuğun görsel algısı gelişir ve kavramsal birikimi artar.

Çocuklar için hazırlanan eserlerin dayanması gereken, alanyazında kabul edilmiş çeşitli ölçütler yer almaktadır. Alan uzmanlarına (Sever, 2008: 75-197, Sever vd. 2007: 39-55, Akyüz, 2014: 10) göre çocuk edebiyatı yapıtlarında bulunması gereken temel özellikler aşağıdaki başlıklar altında incelenmektedir:

1. Çocuk kitaplarındaki tasarım ve resim özellikleri,
2. Çocuk kitaplarındaki konu- kurgu özellikleri,
3. Çocuk kitaplarındaki izlek-tema özellikleri,
4. Çocuk kitaplarındaki iletilerin özellikleri,
5. Çocuk kitaplarındaki karakter ve kahramanların özellikleri,

6. Çocuk kitaplarındaki dil ve anlatım özellikleri,
7. Çocuk kitaplarındaki yazınsal ve eğitsel özellikler

Çocuk kitaplarının seçiminin önemine binaen bu araştırmanın problemi, çocuklar ve gençler için kitaplar yazan İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri dizisinin, çocuk edebiyatının temel ilkelerine uygun olup olmadığının ortaya konulması olarak belirlenmiştir.

1.1.2. Amaç

Bu araştırmanın amacı İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri serisinin çocuk edebiyatının temel ilkeleri açısından incelenmesidir.

Bu amaç doğrultusunda Sever'e (2008, 2013) göre hazırlanmış aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri serisi tasarım ve resim özellikleri bakımından çocuk edebiyatının temel ilkelerine uygun nitelikler taşımakta mıdır?
2. İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri serisi konu ve kurgu özellikleri bakımından çocuk edebiyatının temel ilkelerine uygun nitelikler taşımakta mıdır?
3. İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri serisi izlek ve tema özellikleri bakımından çocuk edebiyatının temel ilkelerine uygun nitelikler taşımakta mıdır?
4. İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri serisi iletilerin özellikleri bakımından çocuk edebiyatının temel ilkelerine uygun nitelikler taşımakta mıdır?
5. İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri serisi karakter ve kahramanların özellikleri bakımından çocuk edebiyatının temel ilkelerine uygun nitelikler taşımakta mıdır?
6. İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri serisi dil ve anlatım özellikleri bakımından çocuk edebiyatının temel ilkelerine uygun nitelikler taşımakta mıdır?
7. İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri serisi çocuk kitaplarındaki yazınsal ve eğitsel ilkeler bakımından çocuk edebiyatının temel ilkelerine uygun nitelikler taşımakta mıdır?

1.1.2. Önem

Çocuk edebiyatı alanında yayımlanmış kitaplar, çocuklarda dil gelişimi başta olmak üzere, çocukların anadilini etkili bir şekilde kullanmayı öğrenmelerinin yanı sıra onlara toplumsal ve millî değerlerin kazandırılması ve kültür aktarımı açısından büyük önem arz

etmektedir. Çocukların okumayı sevmelerini sağlamak ve hayatları boyunca okumayı sürdürmelerine katkıda bulunmak, onlara okuma kültürü kazandırmak, hayal dünyalarını geliştirmeleri yolunda yaşam deneyimleri sunabilmek, çocuk kitaplarının en önemli işlevlerindedir. Bu sayılanların yanında, çocukların dil ve düşünce dünyasında, yaşam algılarında, zengin bir düş dünyasına sahip olmalarında ve hayatı tanımalarında farklı işlevleri olan kitapların, gelişigüzel yazılmaması gerekmektedir. Çocuk kitapları, kendi yazın alanındaki ölçütler göz önünde bulundurularak, sanatçı duyarlılığı ile kaleme alınmalı, çocuğa göre, çocuk dünyası dikkate alınarak hazırlanmış kitaplar çocukla buluşturulmalıdır.

Dünyada ve Türkiye’de son yıllarda çocuk edebiyatı alanında, çocuklara yönelik pek çok eser yayımlanmıştır. Çocukları; dil edinimi, değerler eğitimi, okuma kültürü, hayat algısı, düş dünyası vb. birçok açıdan etkileyen bu eserlerin modern çocuk edebiyatı özelliklerini ne ölçüde taşıdığı araştırılması gereken bir konudur. Buradan hareketle gençler ve çocuklar için yazdığı pek çok eseri olan İsmail Bilgin’in çocuklar için kaleme aldığı Büyük Türk Bilginleri serisinde yer alan kitapların çocuk edebiyatının temel ilkeleri açısından incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu tür araştırmalar vasıtasıyla, çocuklar için hazırlanmış eserlerin, çocuk edebiyatı kitaplarının taşıması gereken temel özellikleri taşıyıp taşımadığı ortaya konulmaktadır. Kitapların çocuklar için uygunlukları ortaya konulurken eksiklikleri de belirlenecektir. Bu tarz araştırmalar, yazılacak çocuk edebiyatı eserlerine rehber olacaktır.

Araştırmanın bir diğer önemi de çocuk ve gençlik edebiyatı alanında pek çok kitabı bulunan İsmail Bilgin’in kitaplarına yönelik çalışmaların yok denecek kadar az olmasıdır. Araştırma ile bu sınırlılık, incelenen alan açısından giderilmek istenmiştir. Ayrıca araştırmanın, alanda çalışan ilim insanlarına veri kaynağı olabileceği, eğitimcilere ve ailelere rehberlik edeceği öngörülmektedir.

1.1.4. Sınırlılıklar

Araştırma, İsmail Bilgin’in Büyük Türk Bilginleri serisinde yer alan 10 kitabın çocuk edebiyatının temel ilkeleri açısından incelenmesi ile sınırlıdır. Araştırmaya konu olan seride yer alan kitaplar; Cabir Bin Hayyan, Hârizmî, Bîrûnî, İbni Sina, Cezerî, Akşemseddin, Ali Kuşçu, Pîrî Reis, Mimar Sinan ve Erzurumlu İbrahim Hakkı’dır.

1.1.5. Tanımlar

Çocuk: “Çocuk, İki yaşından ergenlik çağına kadar büyüme dönemi içinde bulunan insan yavrusu; henüz ergenlik dönemine erişmemiş kız ve erkek olarak tanımlanmaktadır” (Yalçın ve Aytaş, 2003: 13).

Çocuk Edebiyatı: “Çocuk edebiyatı (yazını), erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını, sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır” (Sever, 2003:9).

Konu: “Bir yazıyı oluşturan, üzerinde söz söylenen, düşünce belirtilen, olay, olgu, durum veya sorundur” (Özdemir, 2002: 20).

İzlek: “Sanatçının ele aldığı konuyla okurda uyandırmak istediği etkidir” (Sever, 2013: 127)

Karakter: “Edebî eserlerde geçen bir kişiyi benzerlerinden ayıran temel özelliklerin tümü, olaylarda kişinin davranışlarına yol gösteren ve onda hak edileni belirleyen davranış ve tutum biçimidir” (Gencan, vd.,1974: 78).

Kahraman: “Roman, hikâye, tiyatro vb. edebiyat türlerinde en önemli kişi” (TDK, 2005)

İleti: “Sanatçının, yapıtı oluşturmasına neden olan, çocukla paylaşmak istediği duygu ve düşüncedir” (Sever, 2013: 133).

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Çocuk Edebiyatının Temel İlkeleri

Çocuk edebiyatının temel ilkelerinin ortaya konulması süreci, çocuk kavramının tanımlanmasından sonraya dayanmaktadır. Çünkü çocuk edebiyatının sınırları ancak çocuk gerçekliğinin farkına varılmasından sonra çizilmiştir. Çocuk gerçekliğinin farkına varma ise matbaanın icadını takiben toplumdaki okuryazarlık oranının artması sonrasına dayanmaktadır.

Çocuk okurun farkına varılmasıyla, yetişkinler için yazılan eserlerin her zaman çocuklara göre olmayacağı gerçeği anlaşılmıştır. Bu aşamadan sonra yetişkinler için yazılan eserlerin çocuklara göre uyarlanması süreci başlamıştır. Bu süreci sadece çocuklar için üretilen eserler takip etmiştir. Çocuklar için ayrı bir edebiyat olur mu olmaz mı tartışmalarından sonra artık kabul edilmiş bir kavram olan çocuk edebiyatının araştırmacılar tarafından çeşitli tanımları yapılmıştır. Yalçın ve Aytaş (2003: 17), çocukların büyüme ve gelişmelerine; hayallerine, duygularına, düşüncelerine, yeteneklerine ve zevklerine hitap eden, çocukları eğitirken onların eğlenmelerine katkıda bulunan sözlü ve yazılı verimlerin tamamıdır şeklinde çocuk edebiyatının tanımını yapmıştır. Ceran (2007: 10), ise çocuk edebiyatını, “*çocukların duygu, düşünce, hayal ve duyarlıklarına, zevklerine hitap ederek, onların ruh ve dil gelişimlerine katkıda bulunan, kavrama ve algılama düzeylerini geliştiren, onları eğlendiren, eğiten ve edebî değere sahip eserlerdir*” şeklinde tanımlamaktadır.

Bu tanımlar değerlendirildiği zaman görülecektir ki genel olarak edebiyatın özellikleri olan hoş vakit geçirtici, eğlendirici olma, ruha canlılık verme, hayatı keşfe yardım etme, hayatta rehberlik kaynağı olma, yaratıcı etkinlikleri teşvik etme özelliği, özel olarak çocuklara hitap eden edebî metinler ve eserler için de geçerlidir (Oğuzkan, 2001: 5, 6).

Edebî eserlerin seslendiği okura uygun olması, anlamlandırmanın ortaya çıkmasında, verilmek istenen iletilerin ulaşmasında ve okur olma aşamasında yadsınamaz bir öneme sahiptir. Bu bağlamda çocuk edebiyatı eserlerinin hitap ettiği kitle, metni anlama algılama düzeyi yetişkinden farklı olan çocuklardır. Dilidüzgün (2000: 254) çocuğu “*kendine has*

algıları olan, dünyayı kendi bakış açısıyla değerlendiren, sosyal, dilsel ve ruhsal yetileri henüz tam olarak gelişmemiş ya da yetişkinlerin dünyası ile tam olarak örtüşmeyen bir varlık” şeklinde tanımlamıştır.

Çocuğun anadili edinimini gerçekleştirmesinden başlayarak kullanılan en etkili ve önemli araçlar çocuk edebiyatı eserleridir. Anadili öğretiminde nitelikli metinlerin ve eserlerin seçilmesi çocuğun dil gelişimi, zihinsel gelişimi ve iyi bir okur olması açısından büyük önem taşımaktadır. Çocuklar için tercih edilen eserlerin çocuk edebiyatının temel ilkeleri doğrultusunda seçilmesi, çocukların kitap okumayı sevmeleri ve yaşamları boyunca okuma alışkanlıklarını sürdürmeleri açısından önemlidir.

2.2. Çocuk Kitaplarında Bulunması Gereken Özellikler

Edebî metinler duygu düşünce ve hayalleri sanatlı söyleme gayesiyle yazılan eserlerdir. Sanatsal yönüyle öne çıkan bu metinler, ait olduğu toplumun sosyo-kültürel durumunu, yazıldığı dönemin özelliklerini yansıtmakla birlikte anadilinin seçkin temsilcileridir (Ceran, 2014: 59). Kaminski'ye (2009: 87) göre çocuk edebiyatı özellikle çocuklar için yazılan metinlerden, yetişkinler edebiyatından uyarlanan eserlerden ve halk edebiyatına ait ürünlerden beslenmektedir. Çeşitli kaynaklardan esinlenilerek edebî bir ürün olarak ortaya konulan çocuk kitapları, çocukların anadilinin inceliklerini öğrenmelerinde, edebî zevk kazanmalarında, millî ve ahlaki değerleri edinmelerinde, yaşam deneyimi kazanmalarında en etkili araçlardandır.

Şirin (2000: 43-44), çocuk edebiyatının hedeflerinin; çocukların ruhsal gereksinimlerini karşılamak sosyal, duygusal ve dil gelişimine özen göstermek, algısal gelişimine yardımcı, olmak, zihinsel gelişimini desteklemek, olumlu kişilik gelişimine ortam hazırlamak, çocukları günlük gerçekler konusunda bilgilendirmek, hayal güçlerini uyandırmak, dinleme yeteneği geliştirmek, okuma ilgi ve alışkanlığı kazanmalarını sağlamak olduğu şeklinde özetlemektedir. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesini amaç edinen çocuk kitaplarının taşıması gereken temel özellikler vardır.

Çocuk edebiyatının temel niteliklerine göre çocuk edebiyatı eserlerinde bulunması gereken özellikler Sever (2008, 2013) ve Sever vd.'ne (2007: 39-64) göre aşağıdaki şekilde iki ana başlık altında incelenmektedir.

1. Çocuk kitaplarının dış yapı özelliklerinin incelenmesi

- 1.1. Boyut
- 1.2. Kâğıt
- 1.3. Kapak-cilt
- 1.4. Sayfa düzeni
- 1.5. Harfler
- 1.6. Resimler

2. Çocuk kitaplarının iç yapı özelliklerinin değerlendirilmesi

- 2.1. Konu-kurgu
- 2.2. İzlek-tema
- 2.3. İletiler
- 2.4. Kahramanlar
- 2.5. Dil ve anlatım
- 2.6. Çocuk kitaplarında bulunması gereken temel eğitim ilkeleri açısından değerlendirme

2.2.1. Çocuk Kitaplarının Dış Yapı Özellikleri

Dış yapı özellikleri, kitapların tasarımıyla ilgili özelliklerini kapsamaktadır. Tasarım özellikleri de denilen dış yapı özellikleriyle kitap, çocuğun duygu ve düşünce dünyasında hedeflenen etkiyi uyandırması bakımından önemli bir yere sahiptir. Çocuğun kitaba yönelmesinde etkili olan dış yapı özellikleri, boyut (büyüklük), kâğıt, kapak, cilt, sayfa düzeni, harfler ve resimler başlıkları altında incelenmektedir.

2.2.1.1. Boyut

Çocuklar, okul öncesi dönemden itibaren çeşitli biçim ve büyüklüklerdeki kitaplarla etkileşim kurmalıdır. Çocuklarda farklı görsel algılar oluşturan kitaplar, çocukların kitaplara ilgisini artırmaktadır. Okul öncesi dönemde çocuğun kitaplara farklı şekilde karşılaştırılması, onun okul döneminde kendi yaşına uygun kitapları okuma isteğine ilişkin bir hazırlık sürecini oluşturur. Okul dönemi çocukları için kitap boyutları, çocuğun kendi kütüphanesini oluşturabilecek boyutlarda (16x23 vb.) olmalıdır.

2.2.1.2. Kâğıt

Kitaplarda kullanılan kâğıdın niteliği, çocuğun kitabı uzun süre kullanmasını sağlayan en önemli özelliktir. Kolay yırtılmayan, kirlenmeyen, göz sağlığını olumsuz etkilemeyen kâğıt kullanımı çocuğun kitabı okuma isteğini etkileyen unsurlardandır. Kullanılan kâğıdın mat ve dayanıklı olması kitabın rahatça okunmasına ve resimlerin kolaylıkla takip edilmesine imkân sağlar.

2.2.1.3. Kapak-Cilt

Çocuk kitaplarında kapak, Çocuk okurun kitaba yönelmesini sağlayan ilk uyarandır. Çocuğun ilgisini çekecek görsel unsurlarla hazırlanmış bir kapak tasarımıyla çocukta kitabı okuma isteği uyanabilir. Kitabın hem ön hem de arka kapağı estetik bir şekilde hazırlanmalıdır. Kapak tasarımı çocuğa içerikle ilgili bir ön bilgi vermeli, onu okumaya hazırlamalıdır.

“Kapak kâğıdı sağlam kalın Bristol kartondan olmalı, kapağın yıpranmasını önlemek için üzerine lak ya da selofan kaplanmalıdır” (Sever vd., 2007: 44).

Özellikle çocuklar için yazılmış kitaplarda cilt sağlam ve özenle hazırlanmış olmalıdır. Sayfaları kısa zamanda dağılan bir kitap, konusu, içeriği ne kadar başarılı olursa olsun hedefine ulaşamaz. Kitabın ciltlenmesinde gösterilen hassasiyet, kitabı, çocuğun uzun süre kullanmasına olanak sağlar.

2.2.1.4. Sayfa Düzeni

Çocuk kitaplarının çocuklar tarafından okunabilirliklerini etkileyen bir diğer dış yapı özelliği de sayfa düzenidir. Sayfa düzeni ile kastedilen (Sever vd., 2007: 45), bir kitap sayfasında yer alan tüm öğeler (resim, fotoğraf, yazı, rakam vb.) arasındaki uyum ile sayfa kenarlarındaki izleme-okuma rahatlığı sağlayan boşlukların bir bütünlük içinde olmasıdır.

2.2.1.5. Harfler

Sayfa düzeniyle birlikte kitapta kullanılan harflerin boyutları kitapların okunabilirliklerinde önemlidir. Harflerin taşınması gereken en önemli özellik yaş seviyesine göre, gözü yormayacak şekilde rahatça okunabilir olmasıdır. Bu bağlamda çocuk kitapları için harfler tercih edilirken, çocukların gelişimsel dönemleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Milli Eğitim Bakanlığı, Tebliğler Dergisinde, yaş seviyelerine uygun olan yazı puntolarını şu şekilde belirlemiştir:

“Diğer yapraklarda metin kısımlarının başlıkları dışında kalan bölümlerinde resim altı yazıları, dipnotlar ve benzeri kullanılan yazılar hariç ilköğretim birinci sınıflar için (20), ikinci sınıflar için (18), üçüncü sınıflar için (14), dördüncü sınıflar için (12), beşinci sınıflar için (11), daha üst sınıflar için ise (10) puntodan daha küçük harfler kullanılmaz. (Tebliğler Dergisi, 2007: 2597).

2.2.1.6. Resimler

Çocuk kitaplarında resim, yazarın çocukla paylaşmak istediği duygu ve düşünceleri çizgi ve renklerle görünür kılan bir ögedir.

Çocuk edebiyatı eserlerinin anlatım imkânları içinde iki farklı dil yer almaktadır. Biri renk ve çizginin rehberliğinde kurgulanan görsel metinler, diğeri konuşma dilinin ve anlatımın sanatçı hassasiyetiyle desteklendiği yazılı metinlerdir.

“Denk güçler olarak yazar ve çizerin becerilerinin ve duyarlılıklarının ortaklığı, ortaya çocuğa göre olan kitapların çıkmasını sağlamaktadır. İki sanatçının işbirliği sonucunda içerikle ilgili resimler, öyküyü görünür kılmakta, metnin anlamını genişletmektedir. Resimler bir yandan iletiyi görsel öğelerle desteklerken, diğer yandan da sanatçıya özgü yorumlarla öyküye yeni renkler katmakta; sözcüklerin anlatım gücüyle de resimlerdeki ayrıntılar kavranabilmektedir” (Sever,2008: 176).

Yukarıda yapılan açıklamalar doğrultusunda Sever’e (2008 ve 2013) ve Sever vd.’ne (2007) göre bir çocuk edebiyatı eseri, dış yapı özellikleri bakımından aşağıda sorular doğrultusunda incelenmelidir:

1. “Boyutlar yaş düzeyine uygun mudur?”
2. Kitap, hacim ve ağırlık yönünden çocuk tarafından kolay taşınabilir özellikte midir?
3. Kâğıt; dayanıklı, kolay yırtılmayan, kırışmayan ve yıpranmayan özellikte midir?
4. Kâğıt, göz sağlığı açısından uygun özellikler taşımakta mıdır?
5. Kâğıt; resimlerin yazıların niteliğini ve renklerini özgün biçimde yansıtabilecek biçimde midir?
6. Cilt dağılma ve kopma olmayacak şekilde mi hazırlanmıştır?

7. *Sayfa kenarları düzgün ve pürüzsüz bir biçimde kesilmiş midir?*
8. *Sayfalar her iki yana tam olarak ve kolayca açılıp kapanmakta mıdır?*
9. *Kapak; dayanıklı, kalın ve yıpranmayacak şekilde mi hazırlanmıştır?*
10. *Kapağın görsel etkisi çocukta izleme ve okuma isteği uyandırmakta mıdır?*
11. *Ön ve arka kapak görsel tasarımıyla izleksel bir uyum göstermekte midir?*
12. *Kapak tasarımı, çocuğa kitabın içeriğine ilişkin düşsel ve düşünsel bir katkı sağlamakta mıdır?*
13. *Sayfa düzeni, (resim, fotoğraf, yazı, rakam vd.) çocukta estetik bir etki uyandırmakta mıdır?*
14. *Harflerin boyutu düzeye uygun mudur?*
15. *Harflerin renk ve kalınlığı izleme ve okuma isteğini artırıcı nitelikte midir?*
16. *Resimler çocuğun görsel algısını uyarıcı özellikler taşımakta mıdır?*
17. *Resimler çocukta kitapla iletişimi isteklendirecek özellikler taşımakta mıdır?*
18. *Resimler, çocukta resim yapma isteği uyandıracak özellikte midir?*
19. *Resimler, metine görsel bir yorum katarak metnin anlamını tamamlamakta mıdır?*
20. *Resimler, dilsel metnin çocuğun belleğinde canlandırılmasına katkı sağlayıcı nitelikte midir?*
21. *Resimler, çocuğun düşünmesine, düş kurmasına ve eğlenmesine imkân sağlayacak özellikler taşımakta mıdır?*
22. *Görsel metinler, çocuğun kavramsal birikimini kullanarak öyküler oluşturabilmesini sağlayacak özellikler göstermekte midir?"*

2.2.2. Çocuk Kitaplarının İç Yapı Özellikleri

Kitapların içerikleri ile ilgili özellikler, iç yapı özellikleri olarak adlandırılmaktadır. Sever vd.'ne (2007) göre iç yapı özellikleri konu-kurgu, izlek-tema, iletiler, kahramanlar, dil ve anlatım ve çocuk kitaplarında uyulması gereken temel eğitim ilkeleri açısından değerlendirme olarak sınıflandırılmıştır. Alanyazında iç yapı özellikleri arasında plan, zaman, mekân ve çevre unsurlarına da yer verilmektedir. Ancak bu araştırmada, plan, zaman, mekân ve çevre, konu-kurgu ve çocuk kitaplarında uyulması gereken temel eğitim ilkeleri bölümlerinde işlenmiş, ayrı başlık açılmamıştır.

2.2.2.1. Konu ve Kurgu

Konu Özdemir (2002: 54) tarafından şöyle tanımlanmıştır: “*Konu, olaydır, olgudur, düştür, özlemdir, duygudur, düşüncedir. Daha kapsamlı bir deyişle, yaşamın içinde var olan ya da düşlenen bir şeydir.*” Çocuk edebiyatında konuyu Dilidüzgün (2004: 93), paylaşılmak istenen olay, olgu veya sorunun çocuğun gerçekliğinin göz önünde bulundurularak oluşturulmasıdır, diye tanımlar.

İnsan düşünde yer alan her şey edebiyatın konusu olabilir. Fakat çocuk edebiyatında konu, çocuğun yaşam deneyimine göre sınırlandırılmalı, ele alınan konular çocuğun anlam evrenine, algı dünyasına hitap etmelidir.

Sever vd.’ne (2007: 51) göre çocuk kitaplarında ele alınan konuların niteliğini değerlendirebilmek için aşağıdaki sorulardan yararlanılabilir:

1. “*Ele alına konu, çocuğun ilgi ve gereksinimlerine uygun mu?*”
2. *Kurgulanan çatışmalar çocuğun anlamlandırabileceği özellikte mi?*
3. *Kurgulanan olaydaki merak ögesi çocukta okuma isteği uyandırabilecek özellikte mi?”*

2.2.2.2. İzlek-Tema

Yalçın ve Aytaş’a (2011: 45) göre ana fikir bir eserin varoluş sebebidir. Çünkü yazar eserini, bir fikri, bir düşünceyi, bir duyguyu dile getirmek amacıyla yazar. Yazar, neredeyse her kelimesini yazınsal metni yazma gerekçesine uygun seçer. Okurun duyarlığına hitap eden bu etki eserin izleğidir. Temanın nitelikli olabilmesi için işlenen konu ile arasında güçlü bir ilişki olmalıdır.

Sever (2013: 129), çocuk edebiyatı eserlerinde yer alması gereken izleğe dair özellikleri şöyle ifade etmektedir: “*Çocuk edebiyatı yapıtlarında yazınsal bir kurguyla geliştirilen izlek, insana özgü duygu durumlarını çocuklarda yaşatabilmeli; çocuklar kaynağını sevgiden alan konularda duyarak, gülererek, düşünerek, hüznlenerek, dostluğun, barışın, çalışkanlığın, paylaşmanın yüceliğini sezebilmeli, güven duygularını geliştirebilmelidir.*”

Sever vd.’ne (2007: 53) göre bir çocuk edebiyat eserinde izleği sımayabilmek için;

1. “*Ele alınan konu ile izlek arasında güçlü bir ilişki var mı?*”

2. Okurda uyandırılmak istenen etki/etkiler çocuğun anlama düzeyine uygun mu?
3. Uyandırılmak istenen etki/etkiler çocuğa yaşama, insana, doğaya ilişkin duyarlık kazandırabilecek özellikte mi?" soruları sorulabilir.

2.2.2.3. Kahramanlar

Kahraman sözlükte, "1. Bir edebiyat eserinde, olayların merkezi durumunda olan kimse. 2. Bir oyunun gelişmesinde, seyirciyi kendiyile özdeşleştiren, en önemli oyun kişisi. 3. Oyunun başkışisi. 4. Anlatı ve oyunlarda önde gelen kişiler" (TDK, 2018) olarak tanımlanmaktadır. Sever kahraman tanımını çocuk edebiyatı bağlamında ele almış ve "çocuk edebiyatında kahraman, çocuğun düşünce, davranış ve eylemlerle öykündüğü kişilerdir" (2015: 75-76) şeklinde açıklamıştır. Çocuk, yaşamının ilk yıllarında, öncelikle en yakın olduğu, birebir ilişkide olduğu kişileri taklit eder, teknolojik araçlar vasıtasıyla karşılaştığı/izlediği kahramanları/karakterleri model alır. Kitaplar vasıtasıyla tanıdığı, masallarda dinlediği karakterleri örnek alır, onlarla özdeşim kurar. Okuma-yazma sürecinden sonra ise okuduğu kitaplardaki karakterler artık onun rol modeli olmaya başlar. Ceran (2015: 137-138), model alınan kişinin karakter özelliklerinin, çocukların kişiliklerini ve karakterlerini oluşturma sürecini büyük ölçüde etkilediğini vurgulayarak, çocuklara doğru rol modeller sunulduğu zaman çocuklara kazandırılması hedeflenen karakter özelliklerinin aktarılmasında edebî eserlerin önemli olduğundan bahsetmiş, çocuk edebiyatında rol model alma ve karakterle özdeşim kurmanın evrensel ve sosyal değerlerin aktarılmasında, dolayısıyla çocuklara sağlam bir kişilik kazandırılmasında verimli bir araç olduğunu dile getirmiştir.

Yıldız (2016: 441) ise karakter ve kahramanlarla ilgili olarak çocukların okudukları kitaplardaki kahraman ya da karakterlerle özdeşim kurduklarını, çocukların duygu, düşünüş, davranış ve tutkularıyla iyi geliştirilmiş karakter örnekleri sayesinde insan yaşamını, insan gerçekliğini sezmeye, tanımaya başladıklarını vurgulamıştır. Çocuk, kurgulanmış yaşam durumları içerisinde insanın çeşitli çatışmalarına, karşılaşacağı sorunların olası çözümlerine tanık olur. Kahramanlar aracılığıyla karşılaşacağı sorunları çözme konusunda bilgiler edinir. Yaşadığı olaylar vasıtasıyla yeni değerler edindiğini gördüğü kahramanlar, çocuk okurun değişimine katkı sağlar. Yazınsal metinlerin sezdirerek, duyarlık kazandırarak gerçekleştirdiği bu değişim, çocuk için doğal bir öğrenme ve insana özgü davranışlar edinme yoludur.

Çocuk edebiyatında karakter konusunu ayrıntılı bir biçimde ele alan Sever (2008: 104-105), karakterleri; kapalı (geliştirilmemiş), açık (geliştirilmiş), devingen ve durağan

karakterler olarak sınıflandırmıştır. Açık karakterler yazar tarafından hakkında geniş bilgiler verilen karakterdir. Metnin ana karakterlerini açık karakterler oluştururlar. Çünkü yazar çocuğa vermek istediği iletileri ana kahramana bir sorumluluk yükleyerek verebilir. Kapalı karakterler, ikincil derecede öneme sahip öğelerdir. Olay içerisinde bir değişim gösteren karakter devingen ya da dinamik, olay içerisinde herhangi bir değişim göstermeyen karakter ise durağan ya da statik karakter olarak nitelendirilir

Sever vd.'ne (2007: 54) göre çocuk edebiyatı eserlerinde kahramanların nitelikleri aşağıdaki sorularla incelenebilir:

1. *“Kahraman duygu, düşünüş ve davranış ve tutumlarıyla geliştirilmiş mi? Çocuk öykü boyunca kahramanı özellikleriyle tanıyabiliyor mu?”*
2. *Kahraman, çocukların özdeşim kurabileceği özellikleri taşıyor mu?*
3. *Kahramanın öykü boyunca geçirdiği değişimler, edindiği yeni davranışlar başından geçen olaylarla ilişkilendirilmiş mi? Kahramanın yaşadığı değişimler inandırıcı mı?*
4. *Kahraman, öykü boyunca, varsa, ulaştığı başarıları hak ediyor mu?”*

2.2.2.4. İletiler

İleti, yazarın okuyucu ile paylaşmak istediği temel düşüncedir. *“Yazınsal nitelikli metinler, yazarın, yaratıcı yetileri ve dilin anlatım imkânlarıyla, bir yaşam gerçekliğini yeniden biçimlendirmesiyle oluşur. Hangi yaş grubuna seslenirse seslensin, çocuk edebiyatı yapıtlarının da amacı öğretmekten çok, çocuklara yaşama ve insana ilişkin duyarlıklar kazandırmaktır”* (Yıldız, 2016: 441).

Bir kurgu çerçevesinde oluşturulan metinlerde iletiler sezdirilerek okuyucuya verilmek istenir. Çünkü verilmek istenen ileti doğrudan ifade edildiği zaman öğüt niteliğinde olur ki bu da yazarın vermek istediği mesajın etkisini azaltır. Çünkü bir yaşanmışlık içerisinde fark edilen iletiler, okuyucunun duygu ve düşünce dünyasına daha çok hitap eder ve böylece kalıcılık artar. Okuma süreci, bir anlamda duygu ve düşünce üretim süreci, yazar tarafından kurguya yerleştirmiş iletilerin kılavuzluğunda yeni anlamlar oluşturmaya imkân tanır. Bu durum, çocuğun kavramsal boyutlu gelişimine ve duyarlık eğitimine fırsat yaratır.

Sever vd.'ne (2007: 52) göre çocuk edebiyatı eserlerinde yer alan iletilerin taşınması gereken nitelikleri değerlendirebilmek için şu sorular sorulabilir:

1. *“İletiler, çocuğun anlam evrenine (çocuğun anlama yetisine ve duyarlılığına uygun mu?”*
2. *İletiler, yazınsal bir anlayışla sunulmuş mu? Okura sezdirilebiliyor mu? Çocuğun düş ve düşünce gücünü devindirip anlamın oluşmasına ortak ediyor mu?”*
3. *İletiler, çocuklarda yaşama ve insana ilişkin duyarlık oluşturabilecek özellikler taşıyor mu?”*

2.2.2.5. Dil ve Anlatım

Bireyin başkalarıyla iletim kurabilmesi sürecindeki başarısı, ifade edilenleri tam ve doğru olarak anlaması, kendi duygu ve düşüncelerini istediği amaca uygun olarak tam ve doğru olarak anlatabilmesi iletişim sürecinin sağlıklı bir şekilde devam etmesine bağlıdır. İletişim süreci sağlıklı bir şekilde öncelikle dille devam ettirilir. Çocuk okurun onu anlayıp değerlendirebileceği özellikteki dilsel yapıları taşıyan çocuk edebiyatı ürünleri yaşamın başlangıcında olan çocukların dil ve anlatım zenginliği edinebilmelerinde yadsınamaz bir öneme sahiptir.

Arıcı'ya (2016: 48) göre dil bir eserin sesidir, Çocuklara hitap eden kitaplar onların özellikle dilsel gelişim seviyeleri dikkate alınarak hazırlanmalıdır. Sever (2003: 136) çocuk kitaplarında dil ve anlatımın önemini *“çocuk kitaplarının, çocuğa göre olmasını belirleyen en önemli özelliği dili ve anlatımıdır”* diyerek vurgulamıştır.

“Nitelikli çocuk kitapları anadilinin söz varlığını, yapısını kurallarını çocuklara tanıtan, anlatım olanaklarını sezdireni; 1-2 yaşından başlayıp 18 yaşına değin dil gelişimlerine ve anlam evrenlerine uygun bir yaklaşımla çocuklara öykünebilecekleri dil kullanım öğeleri yaratan araçlardır” (Sever vd., 2007: 54). Anadilinin kullanım incelikleri, sanatçı duyarlılığıyla, çocukların gelişim düzeyleri de dikkate alınarak ortaya konulmuş eserlerle çocuğa sunulabilir.

İlköğretimde çocuk edebiyatı (2007: 55) adlı eserde anne, baba ve eğitimcilerin, okul öncesinden başlayarak çocukları düzeylerine uygun, nitelikli kitaplarla buluşturmayı temel bir

sorumluluk olarak üstlenmeleri gerektiği, dilin acemice kullanıldığı; Türkçenin kurallarına uyulmadığı; yapay, tekdüze anlatımın yeğlendiği kitapların çocuklar okuma eyleminden uzaklaştıracağı belirtilmektedir.

Sever vd.'ne (2007: 55) göre çocuk edebiyatı eserlerinde dil ve anlatım aşağıdaki sorular sorularak değerlendirilebilir:

1. “Çocuk kitaplarındaki anlatımda, kısa ve yalın cümlelerin kullanılması yeğlenmiş mi?
2. Çocuğun ilgisi, duru ve içten bir söyleyiş özelliği ile anlatılanlara çekilmiş mi?
3. Çocukların gelişim özelliklerine uygun olarak Türkçenin söz varlığı (sözcük, deyim, terim, kalıp sözler, kalıplaşmış sözler, atasözleri, ikilemeler gibi ögeler), anlatım gücü ve olanakları çocuklara yazınsal kurgularla sezdirilmiş mi?
4. Anlatım, çocukların, duyu, görme, işitme, dokunma, tatma ve koku algılarını devindirecek özellikler taşıyor mu?
5. Anlatımda, eskimiş yabancı sözcüklerin yerine, Türkçe sözcüklerin kullanılmasına yönelik bir duyarlılık yaşama geçirilmiş mi?
6. Anlatım, çocukların Türkçeyi doğru ve etkili kullanması için öykünebileceği cümlelerle yapılandırılmış mı?
7. Anlatımda, Türkçenin yazım kurallarına uyulmuş, noktalama kuralları yerli yerinde kullanılmış mı?”

2.2.2.6. Çocuk Kitaplarında Uyulması Gereken Temel Eğitim İlkeleri

“Çocuk kitabı, çocuğun coşkusuna, heyecanına, düşüncelerine ve gülmece anlayışına dil ve çizginin anlayışına dil ve çizginin anlatım gücüyle ulaşabilmeyi başarabildiği oranda, yazılı ve görsel bir uyaran olarak işlevini yerine getirebilir” (Sever, 2003: 190).

Nitelikli bir çocuk kitabı, seslendiği kitlenin ilgi ve ihtiyaçları ile bağlantılar kurarak çocukların düşsel ve düşünsel anlamada yeni yaşantılar kazanmasına vesile olur. Bu şekilde çocuk okur kitabın sunduğu anlam evrenine daha kolay girer ve kahramanlarla daha çabuk etkileşim kurar. Çocuk böylece yazarın iletilerini anlamaya dönük bir çaba içine girer. Bu etkileşim ile çocuğun görsel algısı gelişirken kavramsal birikimi zenginleşir.

Kitaplardaki dilsel ve görsel simgeleri anlamlandırma işlevi okuyan ve izleyen için bir düşünme ve duyarlık kazanma aşamasıdır. Duyma ve düşünme sorumluluğu okura ait olan bu süreçte çocuk-edebiyat etkileşimi devreye girer. Öğüt verici bir yaklaşımla yazılmış olan eserler, çocuğun kitapla kurduğu iletişimde onun kendi duygu ve düşünme sorumluluğunu engeller. Oysaki çocuk edebiyatının temel amacı çocuklara öğüt vermek ya da onlara bir şeyler öğretmekten ziyade çocuklara yaşam ve insan gerçekliğine ilişkin sanatçı hassasiyeti ile kurgulanmış ipuçları sunabilmek, onlara anadili kullanım imkânlarını sezdirmek ve çocukları şimdi ve gelecekte yazılı kültürle sağlıklı ve devamlı etkileşim kurabilen bireyler olarak yetiştirebilmek olmalıdır.

Sever vd.'ne (2007: 55-56) göre çocuk edebiyatı eserlerinin dayanması gereken temel eğitim ilkeleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

1. *“Kitaplarda çocuklara öğüt veren bir yaklaşım yerine, yaratılan yazınsal kurgularla, çocuğu güldürürken düşündüren, düşündürürken güldüren bir anlayış yeğlenmelidir.*
2. *Kitaplardaki olay dizisinde; çocuğun girişimciliğini, benlik duygusunu bastırarak denetimci ve baskıcı anlayışlar olumlanmamalıdır.*
3. *Kitaplarda cinsel roller ayrıştırılmamalı; toplumda kadına ve erkeğe biçilen değer, yüklenen anlam arasında fark yaratılmamalıdır.*
4. *Kitaplarda, çocukların kendi cinsel kimlikleri içinde kişiliklerini geliştirmelerine engel olacak iletiler bulunmamalıdır.*
5. *Kitaplarda yaşamın tüm sorunlarının çözümünde, iletişim kurmanın genel geçer bir yol olduğu çocuklara duyumsatılmalı; kurgulanan olaylarda şiddet, kaba güç bir sorun çözme yöntemi olarak belirmemelidir.*
6. *Kitaplarda siyasal ve dinsel telkinlerde bulunulmamalı; kurgulanan olaylarda yazgıcılığı, boş inançları önemli göstermeye çalışan anlayışlar onaylanmamalıdır.*
7. *Kitaplarda, çocuğun, sağlıklı değerler sistemi oluşturmasını zedeleyecek anlayışlar olumlanmamalıdır.*
8. *Kitaplarda kurgulanan olaylar; çocukları yaratıcı, araştırmacı, girişimci kişilik yapısı edinmeye özendirilmeli; onlarda yaşamı ve insanı düşünerek, düş kurarak anlama isteği uyandırılmalıdır.”*

2.3. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde, çocuk edebiyatının temel özellikleri baz alınarak, Türkiye’de yapılan kitap incelemelerinden bazı örnekler, ele aldıkları konular ve ulaştıkları sonuçlar ve çocuk edebiyatının temel özellikleri ile ilgili incelemeler yer almaktadır. Tez Tarama Merkezinde yapılan araştırmada, özet kısmına “çocuk edebiyatı” yazıldığı zaman, bu alanla ilgili üniversitelerin farklı bölümlerinde 428 yüksek lisans ve doktora tezinin yapıldığı tespit edilmiştir. Tez tarama merkezinde “çocuk edebiyatı” tarama terimi olarak girildiği zaman ise 149 çalışmaya ulaşılmıştır. 2000 yılı öncesine ait tez tarama merkezinde kayıtlı sadece 17 çalışmaya ulaşılabilmektedir. (Erişim tarihi: 16.03.2019)

Bu araştırmaya eklenen örnek tezler ve diğer çalışmalar, tezler ve makaleler başlığı altında incelenmiştir.

2.3.1. Tezler

Akyüz (2014), “*Muzaffer İzgü’nün Çocuk Kitaplarının Çocuk Edebiyatının Temel İlkeleri Açısından İncelenmesi*” adlı doktora tezinde Muzaffer İzgü’nün eserlerinden rastgele seçtiği 30 eseri doküman incelemesi yöntemine göre incelemiştir. Araştırma çocuk edebiyatının temel ilkelerine göre gerçekleştirilmiştir. Yazar, çözümlenmeleri iki başlık altında gerçekleştirmiştir. Birinci aşamada eserlerin tasarım ve resim özellikleri, konu-kurgu, izlek-tema, çevre, iletiler, karakter dil ve anlatım ile yazınsal ve eğitsel özellikler olmak üzere sekiz ana başlık yer almaktadır. İkinci bölümde ise çocuk ve gençlik edebiyatını değerlendirme ölçeği kullanılarak eserlerin özellikleri derecelendirilmiştir. Akyüz, yaptığı araştırma sonucunda tasarım ve resim özellikleri bakımından İzgü’nün kitaplarında çocuk gerçekliğinin dikkate alınmadığı, resimlerin sıradan olduğu sonucuna ulaşmıştır. Akyüz’ün araştırmasına göre İzgü, öğretici, ideolojik ve çocukluğuna dönen yazarlar içinde yer almaktadır. Akyüz, yaptığı çözümlenmeler sonucunda kitapların sorun temelli kurgulandığını ortaya koymuştur. Araştırma ile Muzaffer İzgü’nün eserlerinde tespit edilen en önemli başarısı, dil ve anlatımdaki ustalığıdır.

Meral (2016), “*Ömer Seyfettin Öykülerinin Çocuk Edebiyatı Ölçütleri Açısından Değerlendirilmesi*” adlı yüksek lisans tezinde, Ömer Seyfettin’in 40 öykü kitabını incelemiştir. Araştırmacının öyküleri incelerken tercih ettiği ölçütler, biçimsel olarak cümle uzunluğu ve anlamı bilinmeyen kelimeler, içeriksel olarak da tema, kahramanlar, eğitsel yön

ve biçemdir. Yapıtların çözümlenmesi sonucunda yazarın ulaştığı sonuç, Apandisit, Tavuklar, Nadan, Forsa gibi eserler çocuk gerçekliğine uygunken, bazı kitapların alt yaş seviyesinin üstünde olduğudur. İlk Namaz, Nadan, Kütük, Pembe İncili Kaftan, Forsa, Diyet, Ferman gibi öykülerin eğitsel ilkeler açısından uygun olabileceği ortaya konulmuştur. Yazara göre Ömer Seyfettin'in öyküleri sayıca fazla olduğu için tek tek incelendikten sonra yaş seviyelerine göre okutulmalıdır.

Erkmen (2017), “*Çocuk Kütüphanelerinde En Çok Okunan Çocuk Kitaplarının Çocuk Edebiyatının Temel İlkeleri Bağlamında İncelenmesi*” adlı yüksek lisans tezinde Ankara'daki 19 halk kütüphanesinin çocuk bölümleri ve bir çocuk kütüphanesi dâhil olmak üzere 20 kütüphanede en çok okunan çocuk kitaplarından seçilen 25 kitabı çocuk edebiyatının temel ilkeleri bağlamında incelemiştir. Bunun yanı sıra araştırmacı, en çok okunan kitapların çocuklar tarafından niçin tercih edildiğini tespit edebilmek için Ankara Ötüken İl Halk Kütüphanesinde 6 aylık bir süre zarfında gözlem yapmıştır. Bu süreçte ebeveynler ve çocuklardan oluşan 100 kişiyle çeşitli görüşmeler yapılmıştır. Yazar, yaptığı çalışmanın sonunda, çocukların en çok okudukları kitapların çocuk edebiyatının temel ilkeleri açısından tekrar değerlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Çalışma ile çocukların kitap seçiminde ailelerin, öğretmenlerin, arkadaşların, görsel ve yazılı basının farklı oranlarda etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Görüşme yapılan çocukların genelde kitap okumayı sıkıcı buldukları, eğlenceli zaman geçirmelerini sağlayacak ve heyecan duygusunu harekete geçirecek kitapları tercih ettikleri bu çalışma ile ortaya çıkan sonuçlardandır.

Gönen'in (2017) “*Çocuk Edebiyatı Yazarı ve Çizeri Olarak Feridun Oral'ın Çocuk Edebiyatımızdaki Yeri ve Eğitsel Değerler*” adlı yüksek lisans tezinde Oral'ın hem yazdığı hem de resimlendirdiği 15 çocuk kitabı incelenmiştir. Gönen, birinci bölümde araştırmaya konu olan 15 çocuk kitabını çocuk edebiyatının temel ilkelerine göre incelemiştir. İkinci bölümde Feridun Oral'ın hayatı, eserleri ve çocuk edebiyatına yönelik düşünceleri ele alınmıştır. Gönen araştırmasında çocuk edebiyatı yazarı ve çizeri olarak Feridun Oral'ın eserlerinin çocuklara göre hazırlandığını tespit etmiştir. Araştırmada kitaplar, değerler eğitimi açısından incelenmiş ve yazarın işlediği değerler ortaya konulmuştur.

Tekin (2017), “*Süleyman Bulut'un Çocuk Kitaplarının Çocuk Edebiyatının Temel İlkeleri Açısından İncelenmesi*” adını verdiği yüksek lisans tezinde, Bulut'a ait farklı tarzda 37 çocuk kitabını incelemiştir. Çalışmada, Bulut'un atasözleri, deyimler, bilmeceler gibi

Türkçenin söz varlığına ait unsurları kullandığı, eserlerde tekerleme ninni gibi halk edebiyatı ürünlerine yer verdiği ortaya konulmuştur. Bulut, kitaplarında, İstanbul Türkçesini etkili bir şekilde kullanmıştır. Araştırmada tespit edilen bir diğer izlek de yazarın çocuk hakları konusunu işlemesidir. Böylece okuyucuların, anne-babaların ve öğretmenlerin dikkati bu konuya çekilmek istenmiştir. Bulut, kitaplarında değerler eğitimi işlerken sezdirme yolunu tercih etmiştir.

Sarıkaya (2018), “*Muzaffer İzgü’nün Çocuk Romanlarındaki Karakterlerin İncelenmesi*” adlı yüksek lisans tez çalışmasında Muzaffer İzgü’ün yazdığı 6 Çocuk romanını örneklem olarak seçmiştir. Romanlardaki karakterler çeşitli açılardan incelenmiş, inceleme sonucunda eserlerde olumlu özellikler barındıran karakterlerin yoğunlukta olduğu, okuyucuları yaşamın gerçekleri ile karşılaştıran karakterlere eserlerde yer verildiği ortaya konulmuştur. Araştırmada, karakterlerin birbirlerine benzer özellikler taşıdığı ve bazı karakterlerin eğitimde kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Arıkan (2018), “*Behiç Ak’ın Çocuk Kitaplarının Çocuk Edebiyatının Temel Öğeleri Bakımından İncelenmesi*” adlı yüksek lisans tezinde Behiç Ak’ın Gülümseten Öyküler serisinde yer alan 10 kitabı, dış yapı, iç yapı ve eğitsel özellikler bakımından incelemiştir. Yazara göre Behiç Ak’ın Gülümseten Öyküler dizisi, çocuk edebiyatının temel ilkelerine uygundur. Kitaplar, özellikle 8-10 yaş arasındaki çocuklar başta olmak üzere her yaştan okura önerilebilir.

2.3.2. Makaleler

Gönen vd.’nin (2011) yaptığı, “*İlköğretim Birinci Kademe Öğrencilerine Yönelik Çocuk Kitaplarının, İçerik, Resimleme ve Fiziksel Özellikleri Açısından İncelenmesi*” adlı çalışmada 2005-2009 yılları arasında basılmış, ilköğretim birinci kademe düzeyindeki öğrencilere hitap eden farklı türlerde 100 çocuk edebiyatı eseri, içerik, resimleme ve fiziksel özellikleri açısından incelenmiştir. Araştırma sonucunda; kitap büyüklüklerinin genellikle aynı olduğu, kapak ve ciltlemede eksiklikler olduğu, farklı konuların olmadığı, karakter özelliklerinin yetersiz olduğu ortaya konulmuş ve eserlerde dilbilgisi hataları tespit edilmiştir

Lüle Mert (2012), “*İlköğretimde 6., 7. ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Öykülerin Çocuk Yazının Temel İlkeleri Bağlamında İncelenmesi*” adlı makalesinde 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan hikâye türünde 6 metni incelemiştir. Araştırma ile bu

üç sınıftaki ders kitaplarında sadece ikişer tane öyküleyici metnin yer aldığı tespit edilmiş ve bunun yetersizliği ortaya konulmuştur. Metinlerin, çocuk edebiyatının temel ilkelerine, konu, izlek-tema, iletiler, kahramanlar, dil-anlatım ve eğitsel değerler açısından genel olarak uyduğu ortaya konulmuştur. Araştırma ile ulaşılan bir diğer sonuç, kahramanların genelde açık ve durağan karakterlerden seçildiğidir. Araştırmacı, baştan sona tekdüze olmayan, olaylar karşısında değişebilen devingen karakterlerin insan gerçekliğine daha uygun olacağını vurgulamıştır. Araştırmaya göre, metinlerde Türkçenin anlatım -imkânlarını sezdirenen zengin bir kelime hazinesi kullanılmış, edebî dil eserlerde yansıtılmıştır.

Çiftçi (2013), “*Çocuk Edebiyatında Yaş Gruplarına Göre Kitaplar ve Özellikleri*” adlı çalışmasında çocuk için kitap seçiminde birçok unsurun rol oynadığını belirtmiştir. Çocuklar için kitap seçiminde belli gelişim dönemlerinin özelliklerini vurgulayan araştırmacı, alanyazında otorite olan bazı bilim insanlarının yaşa göre önerdikleri kitapları da araştırmasına eklemiştir. Mesela çalışmaya göre, Orhan Okay, zamanında okunmamış bazı eserlerin ilerleyen zamanlarda okunmasının zor olduğu üzerinde durmuş, Heidi’yi 10 yaşına, Polyanna ve Keloğlan masallarını 12, Binbir Gece Masallarından çocuklara uygun olanları 15 yaşına kadar okunması gereken kitaplar olarak sıralanmıştır. Okay’a göre bahsedilen yaşlar geçtikten sonra yukarıda sayılan eserleri okumak güçleşir.

Karataş (2014), “*Çocuk Edebiyatında Karakter Kavramı*” adlı makalesinde, kurgunun dört temel ögesinden biri olan karakterin, olayı başlatan, sürdüren en aktif unsur olduğundan bahsetmiştir. Araştırma ile tahkiyeli metinlerde çocukların özdeşim kurabileceği, idealize edilmemiş, insana dair özellikleri taşıyan, çocuğun ulaşabileceği karakterlere yer verilmesinin önemi ortaya konulmuştur. Yazara göre metinlerde bir ya da en fazla iki ana karaktere yer verilmeli, kurguda cinsiyet ayrımcılığı yapılmamalıdır.

Canlı (2015), “*Türkçe Ders kitaplarına Seçilecek Metinlerin Belirlenmesinde Çocuğa Görelik İlkesi*” adlı makalesinde, genelde Türkçe ders kitaplarında çocuğa görelik ilkesine dikkat edilmediği, alanyazında sıkça dile getirilmesine rağmen, çocuğa görelik ilkesi ile ilgili bir belirsizlik olduğunu vurgulamıştır. Araştırmacı çalışmasında, çocuğa görelik ilkesini, metinsellik ölçütleri, öğrenme-öğretme ilkeleri ve çocuk gerçekliği çerçevesinde sınırlandırmıştır. Canlı’ya göre çocuğun gelişim özellikleri de dikkate alınarak bu ölçütler çerçevesinde ilkokul 1.sınıftan ortaokul 8. sınıfa kadar Türkçe ders kitaplarında yer alacak metinlerin özellikleri belirlenebilir.

Yıldız (2016), “*Popüler Çeviri Çocuk Kitaplarının İçerik Bakımından İncelenmesi*” adlı çalışmasında Konya’nın merkez ilçelerinde belirlediği 3 okulda, toplam 120 sekizinci sınıf öğrencisine en son okudukları çeviri kitapları sormuş ve en çok okunan çeviri kitapların “Percy Jackson ve Olimposlular: Şimşek Hırsızı” ile “Gölgelerin Efendisi: Gorlan Harabeleri” olduğunu belirlemiştir. Çalışmaya göre öğrenciler, en çok kahramanı çocuk olan fantastik macera kitaplarını okumaktadır. Kitaplar, doküman incelemesi yöntemine göre içerik özellikleri bakımından incelenmiştir. Araştırmaya göre, kendi kültürümüze ait unsurları barındıran, samimi bir dille yazılmış fantastik ve macera kitaplarıyla Türk çocuklarının da buluşturulması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca yazar, popüler yabancı kitaplardaki kelimelerin Türkçeleştirilmesi gerektiğini ve yabancı kültürlere ait unsurların kitaplardaki baskınlığının azaltılmasının önemini vurgulamıştır.

Alanyazında yapılan araştırmalar sonucunda, bazı çalışmalarda çocuğa görelilik ilkesinin dikkate alınmadığı, bazı kitapların çocuk edebiyatının temel özelliklerine uygun olmadığı tespit edilmiştir. Bazı eserlerin ideolojik kaygılarla kaleme alındığı, konu ve karakterlerin yeterince işlenmediği ortaya konulmuştur. Türkçe ders kitaplarında öyküleyici metinlere daha fazla yer verilmesi gerektiği ve alanyazında çocuğa görelilik ilkesinin netleştirilmesinin önemi işlenen konulara arasındadır.

Çocuklar için yazılan kitaplarda karakterin geliştirilmesi ve kitap tercihlerinde çocukların gelişim özelliklerinin dikkate alınmasının gerekliliği, araştırmacıların ulaştığı sonuçlardandır.

Çocukların, daha çok macera ve fantastik unsurlar içeren, merak duygularını harekete geçiren kitapları tercih ettikleri ve bundan dolayı samimi, millî kültürle yoğrulmuş, kurgunun ustalıkla işlendiği kitapların yazılmasının önemi araştırmacılar tarafından ortaya konulmuş bir diğer sonuçtur.

Çocuk kitaplarının farklı boyutlarda hazırlanmasının, çocuğu kitaba çeken bir diğer unsur olduğu çalışmalarda işlenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Deseni

İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri serisinde yer alan 10 kitabın çocuk edebiyatının temel ilkeleri açısından incelenmesini konu edinen bu tez, mevcut bir olguyu değiştirmeden betimlemeyi amaçladığından tarama türünde (Karasar, 2008) bir araştırmadır.

Tarama çalışmalarında, kişilerin, grupların ya da fiziksel ortamların özellikleri ortaya çıkarılmaya çalışılır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2013). Bu çalışmada da İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri serisinde yer alan 10 çocuk kitabı, çocuk edebiyatının temel ilkeleri açısından incelenmeye çalışılmıştır.

3.2. Çalışma Materyalleri

İsmail Bilgin'in çocuk ve gençlik edebiyatı alanında tespit edilebilen 90 eseri vardır. Bu eserlerden çocuk edebiyatı kapsamındaki eserler seri şeklinde hazırlanmıştır. Bu tarzda çocuklar için yazılmış 8 seri vardır. Yazar 15 roman, 70 çocuk hikâyesi kaleme almıştır. Mektup tarzında 1 eseri tespit edilen yazarın 1 de masal kitabı vardır. Ayrıca İsmail Bilgin, tarih alanında yazdığı deneme ve anılardan oluşan 4 kitap daha yayımlamıştır.

Bu çalışmada, İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri adlı serisinde yer alan 10 çocuk kitabı incelenmiştir. İncelenen Büyük Türk Bilginleri serisindeki kitapların listesi aşağıdadır:

1. Cabir Bin Hayyan
2. Harizmî
3. Birunî
4. İbni Sina
5. Cezerî
6. Akşemseddin
7. Ali Kuşçu
8. Pîrî Reis
9. Mimar Sinan

10. Erzurumlu İbrahim Hakkı

3.3. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Çalışma yazılı metinlerin incelenerek belli ölçüler çerçevesinde değerlendirilmesini gerektirdiğinden, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi ile yürütülmüştür. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 2017).

İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri dizisinde yer alan on kitap, çocuk edebiyatı yapıtlarında bulunması gereken temel ilkeler açısından incelenmiştir. Kitaplar, Sever'in (2008) "Çocuk ve Edebiyat"; (2013) "Çocuk Edebiyatı ve Okuma Kültürü"; Sever, Dilidüzgün, Neydim ve Aslan'ın (2007) "İlköğretimde Çocuk Edebiyatı" adlı kitapları ile Akyüz'ün (2014) "Muzaffer İzgü'nün Çocuk Kitaplarının Çocuk Edebiyatının Temel İlkeleri Açısından İncelenmesi" adlı doktora tezinde belirtilen çocuk edebiyatının temel ilkelerine göre incelenmiştir.

Araştırmada veriler betimsel yöntemle analiz edilmiştir. Betimsel analizde, elde edilen veriler, daha önceden belirlenen başlıklar altında özetlenir ve yorumlanır. Bu tür analizler kişilerin, olayların ya da durumların profillerini tasvir etmek amacıyla yapılır. Betimsel çalışmalarda tanımlanan durum ya da olayla ilgili geniş bir ön bilgi gerekir (Robson, 2001).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İSMAİL BİLGİN'İN BÜYÜK TÜRK BİLGİNLERİ DİZİSİNİN ÇOCUK KİTAPLARINDA BULUNMASI GEREKEN ÖZELLİKLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri serisi 2005 yılında 10 kitaplık bir set halinde yayımlanmıştır. Kitaplar, Suat Karadağ ve Şenol Kirpikçioğlu tarafından resimlenmiştir. Bu çalışmada çoklu zekâ etkinlikleri ilaveli 2014 baskısı incelenmiştir.

Yayınevi, kitapları kendi belirlemiş olduğu standart baskı uygulamasıyla bastırıldığından incelenen 10 kitabın her birinin dış yapı özellikleri bakımından ayrı ayrı çözümlenmesi halinde araştırmanın tekrara düşmesine neden olacağı için kitaplar, dış yapı özellikleri bakımından, genelleme yoluyla çözümlenmiştir. Fakat her kitabın kapağı ve resimleri farklıdır. Bundan dolayı kitapların hepsi dış yapı özelliklerinden kapak ve resimler ile iç yapı özellikleri bakımından tek tek çözümlenmiştir.

Kapakta, serideki kitapların hitap ettiği yaş düzeyiyle ilgili herhangi bir bilgi yoktur.

Kitaplar, dış yapı özellikleri bakımından; boyut, kâğıt, kapak-cilt, sayfa düzeni, harfler ve resimler değerlendirilerek incelenmiştir.

4.1. Kitapların Dış Yapı Özellikleri Bakımından İncelenmesi

4.1.1. Boyut

Kitaplar, 14x21 cm boyutlarındadır. Kitapların hepsi, aynı boyutta oldukları ve diğer çocuk kitaplarıyla benzer boyutsal özellikler taşıdıkları için çocukların kitaplık oluşturma anlayışına katkı sağlayabilecek niteliktedir.

4.1.2. Kâğıt

Kitaplarda gözü yormayacak nitelikte açık sarı renkte 2. hamur kâğıt kullanılmıştır. Kâğıt, mat ve dayanıklıdır.

4.1.3. Kapak-Cilt

Serideki bütün kitaplarda renkli karton kapak kullanılmıştır. Dayanıklı malzeme kullanıldığı için kapak kalitesi çocuklar için uygundur. Ön kapağa kitabın konusuna uygun resimler yerleştirilmiştir. Kapak için hazırlanan resimler kitapta anlatılan kişiyi ve onun bilim dünyasına yaptığı katkıyı temsil etmektedir. Resimlerde canlı renkler kullanılmıştır. Arka kapakta her kitap için aynı fon üzerinde serinin ismi, kitabın ismi ve kitapta anlatılan bilim insanını, bilimsel çalışmasıyla tanıtan bir cümle yer almaktadır. Arka kapakta ayrıca kitapta anlatılan bilim insanının yaptığı bilimsel çalışmaların temsili resimleri bulunmaktadır. Kitaplardaki kapak tasarımları ve resimler, çocuğun, kitabın içeriğine yönelik düşünsel bir hazırlık yapmasına imkân vermektedir. Seride yer alan kitapların ön ve arka kapakları ayrıca tek tek incelenmiştir.

Kitapların cildi özenli bir şekilde oluşturulmuştur. Kitaplar, kolay ayrılmayacak şekilde ciltlenmiştir. Kitapların sayfaları düzgündür.

Kitabın sırt kısmında, serinin, kitabın ve yayınevinin ismi bulunmaktadır. Ön kapakta da serinin, kitabın, yazarın ve yayınevinin ismi yer almaktadır. Çoklu zekâ etkinlikleri ilavesi ön kapakta belirtilmiştir.

Kitapların sayfaları kolayca çevrilmektedir. Fakat sayfalar kitap kapanmadan iki yanda kalmamaktadır.

4.1.4. Sayfa düzeni

Çocuk kitaplarında yer alan yazı, resim, rakam, fotoğraf, karikatür gibi ögeler sayfa düzenini oluşturan ana unsurlardır. Bu sayılan unsurlar arasındaki ahenk, ortaya çıkan bütünsellik sayfa düzeninin niteliğini belirler.

İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri serisinde yer alan kitaplarda harf, kelime, satır arası, alt-üst ve kenar boşlukları arasında uyum vardır. Resimlerle ilgili metin, resmin olduğu sayfada değil tam karşısındaki sayfada yer almaktadır. Mesela Hârizmî adlı eserde, sayfa 20'deki metinle ilgili resim sayfa 21'de yer almaktadır. Bu durum kitaplarda sayfa düzeninde bir uyumsuzluk oluşturmasa da resimlerle ilgili metinlerin resmin olduğu sayfanın hemen altında olması, resimle yazı arasında uyumlu bir bütünlük olması açısından daha önemlidir.

Kitaplarda sayfa kenarlarındaki boşluklarda okuma izleme rahatlığı açısından olumsuz bir durum söz konusu değildir.

4.1.5. Harfler

Kitaplarda kullanılan harfler 14 punto büyüklüğündedir.

4.1.6. Resimler

Kaya (2000: 184), çocuk kitaplarında yer alan görsellerin özelliklerini şu şekilde belirlemektedir: “*Nitelikli bir resimleme (illüstrasyon) için, çizer metni iyi anlamalı, mekân ve tipleri bu anlam doğrultusunda oluşturmalıdır. Metindeki olay nedir, atmosferi nasıldır? Hareketli-durağan, neşeli-hüzünlü... Tipler, mekân ve nesnelere arasında biçimsel bağ nasıl kurulmalıdır?*” Bu bağlamda değerlendirildiği zaman İsmail Bilgin’in bu serisinde mekân ve tipler metinlerde anlatılanlarla uyumludur. Resimler kitaplarda anlatılan atmosferi yansıtmaktadır.

Kitaplarda kullanılan resimler bir sayfaya sığdırılmıştır. Aynı sayfa içinde metin-resim düzenlemesi yapılmamıştır. Resimler ve ilgili metin karşılıklı sayfalarda ya da bir önce ve sonraki sayfadadır. Kitaplarda yer alan resimler daha çok metinlerde anlatılanların resimle ifadesi şeklindedir. Kitaplardaki resimler, kitapların dış yapı özelliklerinden kapak- resimler ve iç yapı özellikleri bakımından incelenmesi başlığı altında ayrıca incelenmiştir.

4.2. Kitapların Dış Yapı Özelliklerinden Kapak-Resimler ve İç Yapı Özellikleri Bakımından İncelenmesi

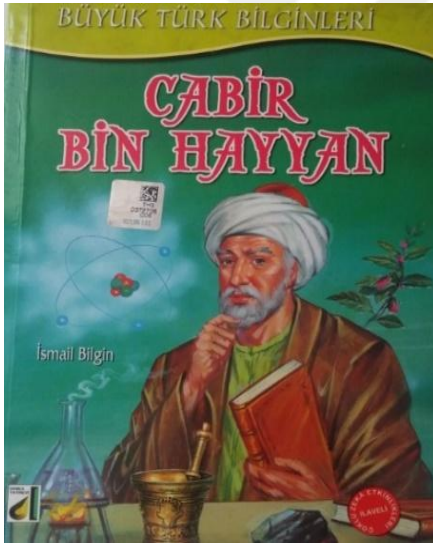
4.2.1. Cabir bin Hayyan

Eser; dış yapı özelliklerinden kapak ve resimler, iç yapı özelliklerinden ise konu-kurgu, izlek-tema, iletiler, kahramanlar, dil ve anlatım ile çocuk kitaplarında uyulması gereken temel eğitim ilkeleri açısından incelenmiştir.

Kapak

Kitabın kapak resminde, atom, cam şişe, havan ve bir maden resmi ve serideki diğer kitaplarda olduğu gibi yaşadığı dönemin kıyafetleriyle Cabir Bin Hayyan'ın temsili resmi (şekil-1) bulunmaktadır.

Şekil-1: Cabir Bin Hayyan Ön Kapak

Şekil- 2: Cabir Bin Hayyan Arka Kapak

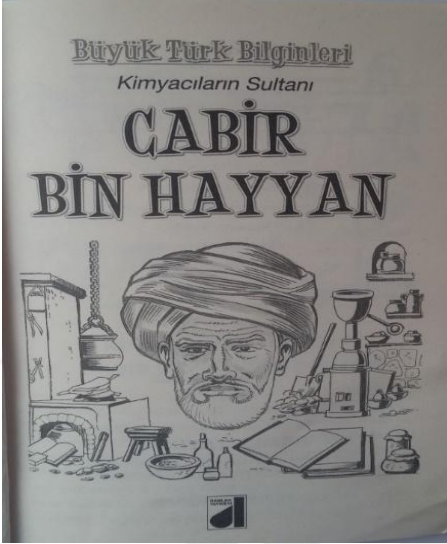
Arka kapağa (şekil-2) atom resmi konulmuştur. Arka kapakta, “*Atomun parçalanabileceğini ve büyük bir güç meydana geleceğini ilk söyleyen mucit, kimyanın babası Büyük Türk Bilgini*” ifadesi yer almaktadır. Hem ön kapaktaki hem de arka kapaktaki görseller ve açıklama kitabın içeriği hakkında okuyucuya bir ön bilgi vermektedir.

Resimler

1., 2. ve 3. sayfada kullanılan resim (şekil-3) aynıdır. Bu görselde bilim insanının temsili resmi, kimyasal deneyler için yaptığı fırın, şişeler, kaplar ve kitaplar yer almaktadır.

Görsel, Cabir Bin Hayyan'ın çalışmalarını bir bütün halinde ortaya koymaktadır. Fakat aynı resim üç farklı yere yerleştirildiği için tekrara düşülmüştür.

Şekil- 3: Cabir Bin Hayyan'ın Çalışmalarıyla İlgili Görsel

Şekil- 4: Cabir'in Ailesiyle Kufe'ye Göçü

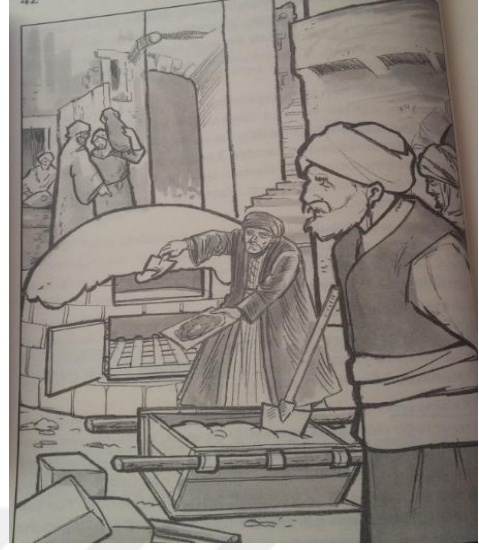
Kitapta yer alan görseller kitabın anlatısıyla bağlantılıdır ve kahramanın hayatındaki önemli geçişleri anlatmaktadır. Mesela 10. sayfada Cabir Bin Hayyan'ın ailesiyle Tus şehrinden Kufe'ye göçü esnasında, kervanda, bineğinin üstünde Cabir ders çalışırken, kervandaki yolculardan matematik ve kimya bilgini birisinin dikkatini çekmesi ve onunla konuşması (şekil-4) resmedilmiştir. 9. ve 11. sayfada konu işlenmiştir. Bu bilgin daha sonra Cabir'in ilim yolunda ilerlemesinde öncü olacaktır.

Cabir Bin Hayyan'ın bilim alanındaki önemli çalışmaları eserde resimlendirilmiştir. 20. sayfada işlenen, güneş ışınlarının bir noktaya toplandığı zaman yakıcı olabileceği anlatısının 21. sayfada resimlendirilmesi (şekil-5),

Şekil- 5: Cabir'in Güneş Işınlarıyla İlgili Deneyi

Şekil- 6: Cabir'in Yüksek Dereceli Fırın İnşa Etmesi

42. sayfada kimyasal maddeleri ayırtmak için yaptığı yüksek dereceli fırınla ilgili anlatımın 41. sayfada çizilmesi (şekil-6),

27. ve 28. sayfada anlatılan madenlerle ilgili çalışmalarının (şekil-7) 29. sayfada,

Şekil- 7: Cabir'in Değerli Madenlerle Çalışması

Şekil- 8: Cabir'in Çıkmayan Boyalar İcat Etmesi

56. sayfadaki çıkmayan boylarla ilgili çalışmasının (şekil-8) 57. sayfada resimlendirilmesi bu durumun örnekleridir.

Kitaptaki resimlere genel olarak bakıldığı zaman, anlatılan konuyla resimlerin bir kompozisyon oluşturduğu ve okuma sırasında çocuğu dinlendirip düşündürebileceği öngörülmektedir.

4.2.1.1. İç Yapı Özelliklerinin Değerlendirilmesi

4.2.1.1.1. Konu-Kurgu

Kitapta, atomun parçalanabileceğini ve büyük bir güç meydana geleceğini ilk kez dile getiren mucit, kimyanın babası Büyük Türk Bilgini Cabir Bin Hayyan'ın hayatı, yaptığı bilimsel çalışmalar ve eserleri anlatılmaktadır.

Tus şehrinde yaşayan Hayyan, kuraklıktan dolayı karısı ve oğlu Cabir'le birlikte Kufe'ye göç eder. Göç sırasında kervanda bulunan bir matematik ve kimya bilgini, at üstünde ezber yapmaya çalışan Cabir'i fark eder. Kufe'ye yerleştikten sonra babası Cabir'i kervanda karşılaştıkları hocanın okuluna kaydettirir. Cabir'in kısa sürede okulun birincisi olmasından sonra onu ilk fark eden hocası, Cabir'i Kufe'de, farklı bir okulda hocalık yapmakta olan Emevi veliahdı Halid Bin Yezid'e götürür. Onun kimya ilmine yeteneği olduğunu anlayan Halid Bin Yezid onu, bilim adamı yetiştiren kendi okuluna alır. Orada da kısa sürede başarılı olan Cabir, Halife Harun Reşid'in desteğini alır.

Laboratuvarda deneysel çalışmaları yapmayı çok seven Cabir, tuzlu su, şekerli su gibi maddeleri ayrıştırmayı keşfeder. Kimya ile ilgili çalışmalarına ara verdiği bir zamanda içbükey, dışbükey camların ışığı toplaması ve dağıtması ile ilgili çalışmalar yapar. Ateş kullanmadan, güneş ışığının toplanmasıyla eşyaların yakılabileceğini ortaya koyar.

Bir madenin başka bir madene dönüştürülüp dönüştürülmeyeceği ile ilgili deneysel çalışmalar yapar. Cabir ayrıca, kendisini, her türlü madeni altına çevirebilecek bir sihirbaz olarak tanıtan dolandırıcının yalanlarını orta çıkarır.

Deneysel çalışmalarına devam eden Cabir Bin Hayyan artık yazmaya başlamıştır. Bir yandan da sürekli okumaktadır. Özellikle kendisine yeni bir bakış açısı kazandıran Razi'nin kitaplarını okumaktadır. Dönemin önemli kimya âlimlerinden Medine'de yaşayan Cafer Bin Sadık'tan bir yıl boyunca ders alır.

Kufe'ye döndükten sonra Halife tarafından Bağdat'a davet edilir. Halife, daha sonra onu Harran Üniversitesi'nin başına rektör tayin eder.

Cabir Bin Hayyan, kendi kurduğu ekiple ve kendi metotlarıyla Harran Üniversitesi'nde çalışmaya başlar.

Bizans İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'dan getirttiği kitapları Latince'den çevirmeye başlar. Atomun parçalanamayacağı ifadesi dikkatini eker. Bu konu üzerine uzun süre araştırmalar yapan Cabir, atomun parçalanabileceği teorisini ortaya koyar. Bilim adamlarıyla, Halife'yle öğrencileriyle bu konu üzerine uzun konuşmalar yapar, tahminlerinden bahseder.

Uzayla ilgili çalışmaların yapılması için üniversiteye bir gözlem evi kurar. Dönemin en ünlü astronomlarını üniversiteye davet eder. Çalışmaları yakından takip eder.

Boya üzerine de çalışmalar ve keşifler yapan Cabir Bin Hayyan, arkasında sayısız, öğrenci, birçok makale, eser bırakarak ve birçok buluşa imza atarak bu dünyadan ayrılır.

Eser, kurgu açısından çocuğun anlayabileceği düzeydedir. Eserin kurgulanışında, Halife Harun Reşid ve Cabir'in tanışması ile ilgili bir mantık hatasına düşülmüştür. 14. sayfada *“Cabir'in başarısı zamanın halifesi ilim ve bilginlerin dostu Harun Reşid'in de kulağına gitti. Onu sarayına davet etti:*

-Hocaların senden çok memnunlar. Senin büyük bir bilim adamı olacağını düşünüyorlar.(...) Belki ilerde seni saray kütüphanesine alırım. Orada daha rahat çalışırsın.

-Sağ olun efendim.

-Sen de sağ ol Cabir. Çalışmalarına hiç ara verme.” metninden sonra 45. sayfada *“Cabir, Halife Memun'dan önce Halifelik yapan Harun Reşid'in de dikkatini çekmişti. Halife bu kadar başarılı biriyle hem tanışmak hem de ona yeni görevler vermek istiyordu.”* ifadesi dikkat çekmekte, bundan sonraki metinlerde Halife Harun Reşid'ten bahsedilmektedir.

Yukarıda bahsedilen kurgu hatası dışında eserde başka kurgu hatası tespit edilmemiştir. Kurguda zaman ve mekân uyumuna genel olarak dikkat edilmiştir. Eserdeki çatışmalar çocuğun anlamlandırabileceği seviyededir. Kurgulanan olaydaki merak öğeleri çocuğun kitabı okumasını teşvik edecek düzeydedir.

4.2.1.1.2. İzlek-tema

Cabir Bin Hayyan'ın anlatıldığı bu eserde, onun kimya ilmine olan tutkusu, kimya ilmindeki başarısı, atomla ilgili teorisi ve 21. yüzyıldaki teknolojik gelişmeleri yüzyıllar öncesinden tahmin etmesi tema olarak işlenmiştir.

Eserde, bilimsel çalışmalarda deney yapmanın önemli olduğu izleği işlenmiştir. 16. sayfada Cabir, tuzlu suyun kaynatılarak suyun buharlaştırılmasıyla sadece tuz kristallerinin kalacağını ve bu kalan tuz kristallerinin suya ilk karıştırılan miktarda olacağını ispat etmektedir. Cabir'in yine deney yaparak “-Kibritsiz, kavsız otları yakacağım. Bu iş için bana kırık bir şişe yeter” (s.23) diyerek bunu ispatlaması, deney yapmanın önemli olduğu izleğinin işlendiğine dair örneklerdendir.

Eserde işlenen bir diğer izlek, düşünmenin, soru sormanın, bilimin temeli olduğu izleğidir. Cabir Bin Hayyan'ın öğrencilerine hitaben,

“-Düşünmek bizim birinci basamağımızdır. Her şeyi düşünebilmeliyiz. Kendimize, yüzlerce, binlerce soru sormalıyız. Sonra da bu sorulara cevap bulabilmek için bazı metotlar dâhilinde çalışmalıyız” (s.54).

Eserde ele alınan konular ile yukarıda sayılan izlekler arasında çocuğun anlamlandırabileceği güçlü bir bağlantı vardır. Cabir Bin Hayyan'ın hayatı, düşünceleri, deneyleri, maddeye ve olaylara bakış açısı, geleceğe dair düşünceleri çocukta, yaşama, insana ve doğaya ilişkin duyarlıklar kazandırabilecek niteliktedir.

4.2.1.1.3. İletiler

Eserde ilk işlenen ileti ailenin aldığı kararların çocuğa uygun bir şekilde anlatılması iletilisidir. Tus şehrinde ayrılmaya karar veren ailenin, bu durumu Cabir'e anlatması “*Karı koca oğullarını karşılıklarına alıp onunla sohbet ettiler. Sonra buradan ayrılmak zorunda olduklarını, kalırlarsa karınlarını bile doyuramayacaklarını, kendisini de okula gönderemeyeceklerini söylediler*” (s.8) şeklinde kurgulanmıştır.

Çocuk hangi alana ilgiliyse o alana yönlendirilmelidir, iletilisi örtük bir şekilde hocasının Cabir'in ilgi alanını belirleyerek onu gideceği okula yönlendirmesidir. İleti, 13.sayfada işlenmiştir.

Eserde ilim yolunda çalışanların desteklenmesi gerektiği iletilisi Halife Harun Reşid tarafından dile getirilmiştir:

“Hocaların senden çok memnunlar. Senin büyük bir bilim adamı olacağını düşünüyorlar. Ben de memnun oldum. Çünkü biz Müslümanların gelişmesi ve ilerlemesi için

çalışkan bilim adamlarına ihtiyacımız var. Bundan sonraki çalışmaların için her türlü destek sana verilecektir. Çalışmalarına devam et” (s.14).

Bilimsel çalışmalarda deney yapmanın önemli olduğu iletisi eserde işlenmiştir. Örnek olarak Cabir Bin Hayyan’ın kırık bir şişenin içbükey bir haldeyken güneş ışınlarını toplayarak yansıdığı nesneyi yakmasının anlatıldığı 20 ve 21. sayfadaki deneyleri gösterilebilir.

Sihir ve büyüün bilimsel çalışmalarda bir yerinin olmadığı, bilakis halkı dolandırmak için kullanıldığı iletisi eserde işlenen bir diğer iletidir:

“-Dünyanın en ünlü sihirbazının gösterisini kaçırmayın. Her şeyi altına dönüştürebiliyor! Daha fazla zengin olmak istemez misiniz? Gümüşlerinizi getirin! Altın olarak alın!” (s.31) çağrısı yaptıran bir dolandırıcının, halkın kıymetli eşyaları kaçırmak olan amacını Cabir Bin Hayyan, hiçbir madenin başka bir madene çevrilemeyeceğini halkın gözünün önünde ispat ederek ortaya çıkarmıştır.

İyiler yalan söylemez iletisi sayfa 37’de işlenmiştir:

“Bir ihtiyar kadın elindeki bakır sürahiyi Cabir’e uzattı:

-Al evladım sen iyi bilirsin. Bunu altına çevir.

-Ben iyi biriysem sana yalan söyleyemem. Altına çevirmek diye bir şey olmaz.”

47. sayfada Cabir Bin Hayyan tarafından; *“Öğretmen, öğrenciyi yaratılışının özüne, kabiliyetlerine göre yönlendirmelidir. Önce öğrencisinin kabiliyetlerini ölçmelidir. Öğrencinin kabiliyetli olduğunu ve her verileni alabildiğini gördükten sonra öğrenim kabiliyetine uygun olarak ona temel bilgiler vermelidir. Gittikçe artan bir bilgi ile yükselmesini sağlamalı, zaman zaman öğrettiklerini öğrenip öğrenmediğini kontrol etmelidir”* iletileri açık bir şekilde verilmiştir.

Bilimsel çalışmalarda yeni öğrenilen bir konu ile ilgili düşünmek, deney ve araştırmalar yapmak ve ondan sonra yorum yapmak gerektiği iletisi, atomun parçalanamayacağını söyleyen Yunanlı ve Bizanslı bilginlerin görüşleri üzerine, *“Cabir Bin Hayyan bir süre bu konu üzerinde düşünmeye başladı. ‘Eğer öyleyse maddenin an küçük yapı taşı atom olmalıdır. Ama ben bu görüşe katılmıyorum. Bunun aksini söylemem için de elimde bir delil olmalı. Bu*

yüzden laboratuvarında çalışmalı ve araştırmalar yapmalıyım. Ondan sonra da bir hükme varmalıyım. ' dedi' (s.49) şeklinde kurgulanmıştır.

Halife'nin 53. sayfada “*Ancak bilim daima insanların faydasını gözetmelidir. Bilimin buluşları insanlığın zararına asla kullanılmamalıdır. İnsan, insanoğluna asla zarar vermemelidir*” ve 54. sayfada “*Ey bilim adamlar! İnsanlığın hizmetinde olduğunuzu unutmayınız*” iletileri eserde verilen açık iletilere örnektir.

Eserde tespit edilen iletiler çocuğun yaşama ve insana dair duyarlık geliştirmesini sağlayabilecek düzeydedir. İletiler çocuğun anlam evrenine uygundur.

Eserde verilmek istenen iletiler yukarıdaki örneklerden de görüleceği üzere sezdirme şeklinde verildiği gibi açık bir şekilde, öğüt verici tarzda da verilmiştir.

4.2.1.1.4. Kahramanlar

Ana Kahraman

Cabir Bin Hayyan

Kitabın ana kahramanı Cabir Bin Hayyan'dır. Cabir Bin Hayyan, mantıklı düşünen, çalışkan, özellikle kimya ilminde çalışmayı çok seven gayretli birisidir. Laboratuvarında çalışmayı, deneyler, gözlemler yapmayı, doğru olduğunu düşündüklerini kanıtlamayı, delilli, ispatlı çalışmayı seven bir bilim insanıdır.

Zamanına uygun olarak başta kimya ilmi olmak üzere farklı ilim dalları ile de ilgilenmiştir.

Yan kahramanlar

Kervanda Karşılaştığı Bilgin

Cabir Bin Hayyan'ı keşfeden bilgindir.

Veliaht Halid Bin Yezid

Cabir Bin Hayyan'ın kimyaya ilgisi olduğunu tespit edip ilgisine göre bir okula yönlendiren, Cabir Bin Hayyan'ın hocalarındandır.

Halife Harun Reşid

“İlim ve bilginlerin dostu” (s.14). Dönemin Abbasi Halifesidir. Cabir Bin Hayyan’ı Harran Üniversitesi rektörlüğüne atar.

Eserdeki kahramanlar kapalı ve durağan karakterlerdir. Ana karakter Cabir Bin Hayyan, çocuğun özdeşim kurabileceği ana karakterlerdendir.

4.2.1.1.5. Dil ve Anlatım

Kitabın olay kurgusunda Türkçenin sözvarlığından yararlanılmıştır.

Eserde kullanılan deyimlerden bazıları şunlardır: “karar kılmak” (s.7), “okuma yazmayı sökmek” (s.12), “kulağına gitmek” (s.14) “dörtnala koşturmak” (s.40),”işe koyulmak” (s.41), “gece gündüz demeden çalışmak” (s.44), “kulağına çalınmak” (s.44),” can atmak” (s.44),”yankı bulmak” (s.50), “dayayıp döşemek” (s.53).

Eserde kullanılan, çocuğun kelime hazinesini zenginleştirmeyi hedefleyen yeni kelimeler: “kefil” (s.12), “kimya” (s.13), “netice” (s.16), “alaşım” (s.18), “çömelmek” (s.20), “içbükey, dış bükey” (s.22), “nitrik asit, sülfürik asit” (s.27), “simyacı” (s.30), “atom” (s.49) “kudret, nişan” (s.49), “teorem” (s.50), “kaos (s.51), “helak etmek” (s.52), “astronom” (s.54).

“Kiler” (s.6), “denk” (s.8), “kervan” (s.9), “kav”(s.23),“kalsinasyon” (s.41), “ reisül müderris” (s.46), “cüz ü la yetecezza” (s.49) kelimelerinin anlamı, kullanıldıkları sayfa sonlarında verilmiştir.

“Bu işte bir bit yeniği var” (s.32) kullanımı ile bir işin gizli kalmış kötü ve aksak yanı, kuşkulu bir nokta anlamı mecazlı bir şekilde verilmiştir. Cabir bin Hayyan’ın “Güneşe gözünü yuman güneş yoktur, diyebilir” (s.52) ifadesi ile atomun parçalanamayacağına inanan ilim adamlarına konuyu anlatmak için kullandığı özlü sözlerdendir.

Eserde, karmaşık olmayan bir anlatım yeğlenmiştir. Bazı yerlerde ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Ayrıntılı bir anlatım tarzının seçilme sebebi, çocuğa, olaylara, bilimsel gelişmelerle daha geniş bir açıdan bakmanın önemini hissettirmek ve gelecekteki bilimsel çalışmalarla ilgili öngörülerin şimdiden yapılabileceği mesajını vermektir. Çocuğa sezdirilmek istenen bir diğer ileti de yaşadığımız dönemden 1200 yıl önce, Müslüman Türk bir bilim adamının bugünü tahmin ettiğini anlatmaktır. Cabir Bin Hayyan’ın, Halife Harun Reşid ve yanındaki

bilim adamlarına, atomla ve gelecekle ilgili görüşlerini anlattığı 52. sayfadaki anlatım, yukarıdaki çıkarımlara örnek gösterilebilir: *“Dünyamızı düşünün... Onun uydusu Ay’ı, Güneş’i ve diğer gezegenleri... Bunların arasında mesafeler var. Dünyamız var olduğundan beri bu gezegenler, küçük yıldızları saymazsak birbiri ile çarpışmıyor. Kendi yörüngelerinde dönüyor. Bunları yörüngelerinden çıkarabilmek için büyük bir güç lazım. İşte bu örneği çok küçük bir boyuta indirgeyelim. O kadar küçük boyutta ki gözümüzle göremeyecek kadar küçüğe... Bu gezegenleri atomu meydana getiren bir şey olarak düşünün. Bir şey diyorum. Çünkü ben de onlara isim veremiyorum. İşte bu küçük şeyleri bu yörüngelerinden koparabilmek için muazzam enerji gerekmektedir. Üstelik bu şeyler birbirleri etrafında o kadar hızla dönüyor ki... İşte bu, maddenin en küçük yapı taşı olan atomun içi yapısının bir örneğidir. Ben böyle düşünüyorum. Ama öyle bir zaman gelecek ki insanlar maddenin bu sırrını keşfedecekler.”*

Eserde bazı yerlerde anlatım bozuklukları tespit edilmiştir. 5. Sayfada, *“Susuzluğa hasret kalan toprak lime lime yarılmıştı.”* Burada *“susuzluğa”* değil *“suya”* şeklinde ilk kelime düzeltilmelidir. 14.sayfada, *“Halifeye oğullarına sahip çıktıkları için dua ediyorlardı”* (s.14)cümlesinde *“çıktıkları”* değil *“çıktığı”* kelimesi kullanılmalıydı. 16.sayfada *“Birkaç gündür bunu düşünmeye başladı”* (s.16) cümlesi, *“Birkaç gündür bunu düşünüyordu”* şeklinde değiştirilebilir. Fakat eserde tespit edilen anlatım bozuklukları yukarıdaki örneklerle sınırlı olduğu için anlamayı zorlaştırmamaktadır.

Eserde yalnız kimya ilmiyle ilgilenenlerin ilgisini çekecek bazı açıklamalar (41. sayfada kalsinasyon 'toz haline getirme' ile 43.sayfada civa ve sülfür asitle ilgili açıklamalar yapılmıştır.) yer almaktadır. Çocukların günlük hayatla bağdaştırmada zorlanacakları bu tarz bilimsel ifadelerin kitabı okumayı güçleştirebileceği düşünülmektedir.

Eserin dili ve anlatımı genel olarak çocuğun anlam evrenine uygundur. Söz öbeklerinden olan deyimler yukarıda da örneklendirildiği üzere daha çok tercih edilmiştir. Eserde kısa ve sade cümlelerin kullanılması da anlamayı kolaylaştırmaktadır.

4.2.1.1.6. Çocuk Kitaplarında Uyulması Gereken Temel Eğitim İlkeleri Açısından Değerlendirme

Eser biçimsel ve içerik özellikleri bakımından birbirini bütünlemektedir. Örnek olarak 41. sayfada Cabir bin Hayyan’ın yaptığı kalsinasyon (toz haline getirme) fırınından

bahsedilmiş 42. sayfada görsel olarak bu çalışma işlenmiştir. Eserdeki görseller anlatılan konuyu tamamlamaktadır.

Eserde genelde çocuğu güldürürken düşündüren bir anlatım yerine kapalı ve açık iletilerle öğüt verici bir tarz tercih edilmiştir. Mesela 47. sayfada, “*Öğrencinin başarısı için hocasına itaatkârlığı önemlidir. Yumuşak başlı olan öğrenci, öğretmenin bilgi hazinelerinden ancak onu dinlemekle istifade edebilir. Ben talebe hocasına itaat etsin derken günlük hayat işlerindeki itaatini kastetmiyorum. Ders ve çalışkanlıklarını kastediyorum*” şeklindeki Cabir bin Hayyan’ın Harran Üniversitesinde görev yaparken öğrencilerine söyledikleri öğüt verici tarza örnektir.

Eserin kurgulanışında baskıcı ve denetimci bir anlayış yer almamaktadır. Aksine Cabir Bin Hayyan’ın çalışmaları önce hocaları tarafından sonra dönemin Halifesi tarafından desteklenmiştir. Halife Harun Reşid’in Cabir Bin Hayyan’ı desteklediğine dair 14.sayfadaki konuşma bu desteğe örnek gösterilebilir: “*Hocaların senden çok memnunlar. Senin büyük bir bilim adamı olacağını düşünüyorlar. Bundan ben de memnun oldum. Çünkü biz Müslümanların gelişmesi ve ilerlemesi için çalışkan bilim adamlarına ihtiyacımız var. Bundan sonraki çalışmaların için her türlü destek sana verilecektir. Çalışmalarına devam et. Okulda bir süre daha çalış. Belki ilerde seni saray kütüphanesine alırım. Orada daha rahat çalışırsın.*”

Kahramanın yaşadığı dönemin şartlarından dolayı kitapta kadın kahramanlar yer almamaktadır. Kadın olarak Cabir’in annesi vardır. Ondan da sadece Cabir’in küçüklüğünde bahsedilmiştir. Bu yüzden eserde cinsel rollerle ilgili bir ayrıştırma söz konusu değildir.

Kitapta, sorunların iletişim yoluyla çözüleceğine dair örnekler yer almaktadır. Sihirbazın yalanlarına kanan halkı Cabir Bin Hayyan’ın, sihirbazın yalanlarını ortaya çıkararak ikna etmesine örnek olarak 39. sayfadaki konuşmalar verilebilir:

“*-Ey halkım sizler bir sihirbaza inandınız... Ben ki yıllardır kimya ile uğraşırım; ama bana inanmadınız. İlim adamına değil bir bilgisize inandınız.*

-Ama o eşyaları altın yapıyor.

-Ben de yaptım. Bakın benim yaptığım ile onun yaptığı arasında ne fark var?

-Fark yok.

-Aynı altın gibi.

-Evet, çok doğru söyledin, altın gibi.

-Gibi mi?

-Yoksa bu altın değil mi?

-Değil ya! Bu altına benzeyen bir alaşımdır. Uyanık adam kendisini size sihirbaz olarak tanıttı. Üstelik değerli eşyalarınızı da kolayca topladı.

-Yoksa!

-Yoksa bu bir hırsız mı diyecektin değil mi?

-Aynen, hırsız mı yoksa? Diyecektim...

-Çabuk gidelim atölyesine bakalım.

-Atölye mi?

-Onun atölyesi bir at arabası.

-Tüh aldatıldık!

-Bizi nasıl da kandırdı.”

Eserde işlenen çalışkanlık, bilimsel çalışmalarda sabırlı olmak gerektiği, halkı kandırmama, bilimi insanlığın zararına kullanmama gibi izlekler çocuğun sağlıklı değerler sistemi oluşturmasını zedeleyecek tarzda değildir.

Zamanımızdan 1200 yıl kadar öce yaşayan büyük Türk bilgini Cabir Bin Hayyan'ın anlatıldığı bu eser (s.60), çocuğu, yaratıcı, araştırmacı, girişimci bir kişilik yapısına sahip olma konusunda özendirilmekte, çocuğun hayata bakış açısını olumlu yönde etkileyecek unsurları bünyesinde taşımaktadır.

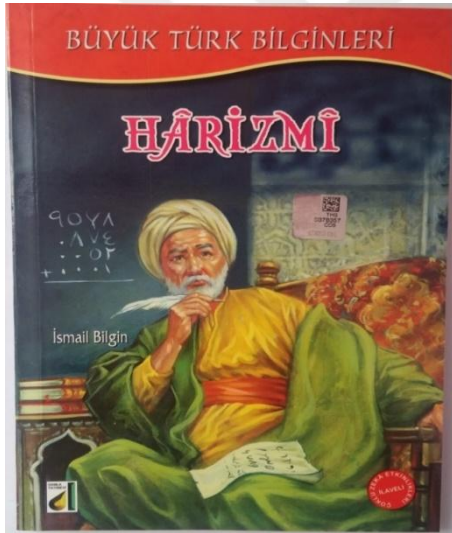
4.2.2. Hârizmî

Eser; dış yapı özelliklerinden kapak ve resimler, içyapı özelliklerinden ise konu-kurgu, izlek-tema, iletiler, kahramanlar, dil ve anlatım ile çocuk kitaplarında uyulması gereken temel eğitim ilkeleri açısından incelenmiştir

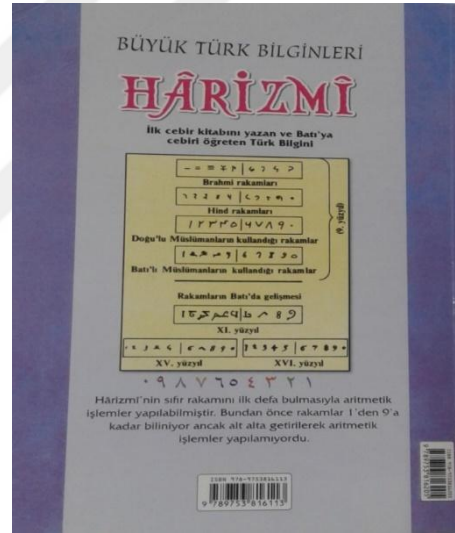
Kapak

Eserin, çocuğun kitaba yönelmesini sağlamada ilk önemli uyarıcı olan ön kapağında (şekil-9), yaşadığı dönemin kıyafetleriyle koltukta elinde tüy kalem, önünde yazdığı kâğıtla Hârizmî'yi temsil eden bir resim, arka fonda matematiksel bir işlem, yanında üç tane kitap resmedilmiştir

Şekil-9: Hârizmî Ön Kapak

Şekil- 10: Hârizmî Arka Kapak

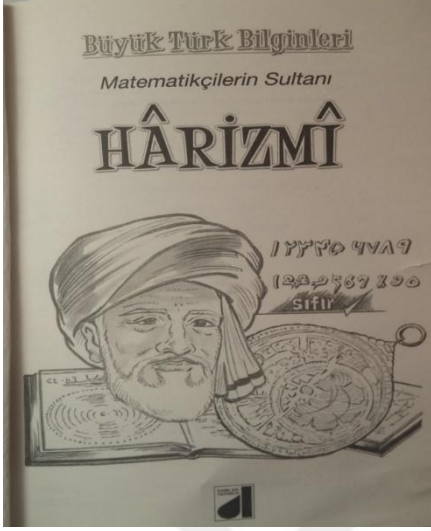
Kitabın kimliği niteliğinde olan arka kapakta (şekil-10) “İlk cebir kitabını yazan ve Batıya cebiri öğreten Türk Bilgini” yazısının altında farklı milletlerin kullandığı rakamları gösteren bir tablo ve tablonun altında “Hârizmî'nin sıfır rakamını ilk defa bulmasıyla aritmetik işlemler yapılabilmştir. Bundan önce rakamlar 1'den 9'a kadar biliniyor ancak alt alta getirilerek aritmetik işlemler yapılamıyordu” şeklinde bir açıklama yapılmıştır. Bu görsellerle ve metinle okuyucuya kitabın içeriğiyle ilgili ipuçları verilmektedir.

Resimler

İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri serisinin diğer eserlerinde olduğu gibi bu eserde de 1, 3 ve 5. sayfalarda (şekil-11) aynı resim yer almaktadır. Hârizmî'yi temsil eden bir resim,

bir madalyon ve sayılar resmedilmiştir. Resimde kitaplara, rakamlara ve usturlaba yer verilmesi Hârizmî'nin ilgi alanlarını göstermektedir.

Şekil- 11: Hârizmî'nin Çalışmaları

Şekil- 12: Hârizmî'nin Vaizle Karşışması

Kitapta yer verilen resimlere bakıldığında çocuğun görsel okuma yapabilmesi için anlamsal bir sıra taşıdığı görülmektedir. Kahramanın hayatında dönüm noktası olan olaylar metnin yanı sıra görsellerle de desteklenmiştir.

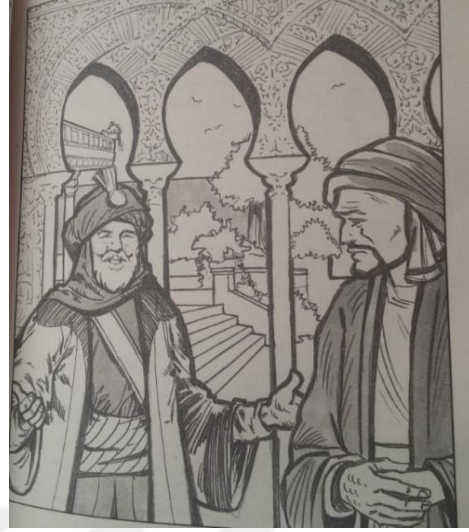
Mesela 10. sayfada köyün matematik ve Arapça bilen vaiziyle Hârizmî'nin karşışması anlatılmış (şekil-12) ve konu 11. sayfada resmedilmiştir. Bu vaiz Hârizmî'nin hayatında önemli bir yere sahiptir. Çünkü onun yönlendirmesi ile Hârizmî Beytü'l Hikme'nin "*bilgi evi-üniversite*" (s.17) sınavlarına girmiştir.

19. ve 20. sayfalarda asıl adı Muhammed olan Hârizmî'nin gençken Bağdat'ta bulunan o dönemin meşhur medreselerinden Beytü'l Hikme'nin sınavına girişı anlatılırken 21.sayfada bilginlerin karşışında kâğıtsız kalemsiz hesap yapan Muhammed (şekil-13) resmedilmiştir. Bu sınavı kazanmasından sonra Hârizmî, ilim dünyasına adımını atmıştır.

Şekil- 13: Hârizmî'nin Sınava Girişi

Şekil- 14: Hârizmî'nin Halife Harun Reşid'le Görüşmesi

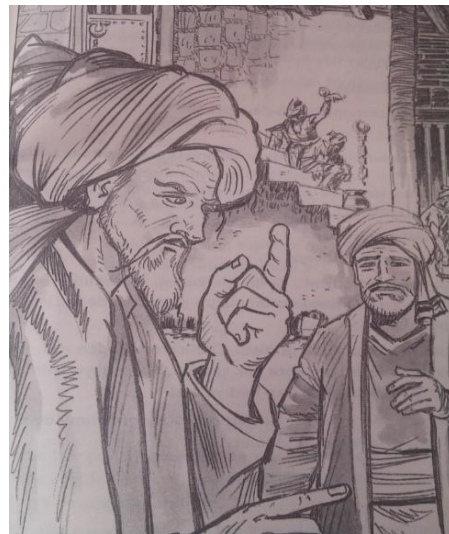
Cafer isminde bir oğlu olduğu için artık Arapçada Cafer'in babası anlamına gelen Ebu Cafer Bin Muhammed diye anılan Hârizmî'nin Halife Harun Reşid'le görüşmesi resmedilirken (resim-14) konu 25, 26 ve 28. sayfalarda işlenmiştir. Harun Reşid bilimsel çalışmalarında Hârizmî'yi desteklemiştir.

43. sayfada Hârizmî'nin Bizans Kralı ile görüşmesi ve Bizans'ın ünlü Mimarı Lyon'u Bağdat'a davet etmesi (şekil-15) resmedilmiştir. 42. sayfada anlatılan bu konuyla Müslümanların, soylarına bakılmaksızın ilim adamlarına değer verdiği iletisi işlenmiştir.

Şekil- 15: Hârizmî'nin Bizans Kralı ile Görüşmesi

Şekil- 16: Hârizmî'nin Hintli Kankah'la Görüşmesi

Yukarıda da belirtildiği gibi kitapta yer verilen resimlerin kahramanın hayatındaki önemli noktaları işlediğine verilebilecek son örnek Hârizmî'nin Hintli eşkıya lideri Kankah'la

matematik alanında yaptığı görüşmenin (şekil-16) resmedildiği 59. sayfadaki resimdir. Bahsedilen görüşme sayesinde Hârizmî ömrü boyunca merak ettiği matematikteki eksik rakam “0”ı bulmuştur.

Okul çağındaki çocukların görsel algılarını geliştirmelerinde, güzele dair bir hassasiyet kazanmalarında, sanatçılar tarafından yapılmış resimlerin büyük önemi vardır. Hârizmî adlı büyük Türk bilgininin anlatıldığı bu eserde yukarıda görüldüğü üzere çocukların duyu algılarını geliştiren ve görsel birer uyaran olan resimler konuyla bağlantılıdır.

Kitapta işlenen görseller yaşanılan dönemin özelliklerini yansıtması bakımından önem taşımaktadır. Çocuk resme baktığı zaman o dönem hakkında fikir edinebilmektedir.

4.2.2.1. İç Yapı Özelliklerinin Değerlendirilmesi

4.2.2.1.1. Konu-Kurgu

“*Matematikçilerin Sultanı Hârizmî’nin (980-850)*” (s.5) hayatının anlatıldığı bu eserde Hârizmî’nin yirmili yaşlardan sonra Bağdat yakınlarında yaşadığı yerler, matematiğe olan ilgisi, aldığı eğitimler ve buluşlarına değinilmiştir. Bunların yanı sıra eserde Abbasi Halifesi Harun Reşid ve oğlu Memun’un Hârizmî’ye destek olmaları, yine bu halifelerin ülkelerindeki bilim insanlarını ve bilimsel faaliyetleri desteklemeleri, çeviriler yaptırılmaları, ülkeyi mamur hale getirmek için dünyanın neresinde olursa olsun daha ilerideki ilim ve teknikten faydalanmak gerektiği düşüncesine sahip oldukları anlatılmıştır. Böyle bir ortam, dâhi bilim insanı Hârizmî’nin öncelikle matematik olmak üzere uzay, coğrafya vb. alanlarda kendinden sonra gelen ilim insanlarına yüzyıllar boyunca yol gösterecek birçok buluşa imza atmasına ve başta matematik alanında olmak üzere çok önemli eserleri kaleme almasına vesile olmuştur.

Asıl adı Ebu Cafer Muhammed bin Musa el Hârizmî olan, çevresinde ise doğduğu yer nispetle Hârizmî diye bilinen bir genç, sayılara, matematiğe, doğaya ve astronomiye karşı çok meraklıdır. Dedesinin, Cürcaniye’deki mallarını satıp, Bağdat yakınlarında bir köye yerleşmesiyle aile, Kutrubul denilen bu köyde yaşamaktadır. Medreseye gidip eğitim görme imkânı olmayan Hârizmî’nin ilk hocası, matematiğe de meraklı olan caminin vaizidir. O vaizden Arapça ve biraz da matematik öğrenen Hârizmî yine ilk hocasının teşvikiyle Bağdat’ın en büyük medresesi Beytü’l Hikme’nin sınavlarına girerek birincilikle sınavı kazanır ve matematik alanında eğitim görerek Beytü’l Hikme’den birincilikle mezun olur.

Matematiğe kendisi de meraklı olan Abbasi Halifesi Harun Reşid'e takdim edilir ve onun desteğiyle Beytü'l Hikme'ye hoca olur. Matematikte gittikçe derinleşmektedir fakat aklında hep 1,2,3,4,5,6,7,8,9 olan sayı sistemindeki eksiklik vardır. Alanında yetkin matematikçilerle bu konuyu sürekli konuşur tartışır, matematikle ilgili Latince, Farsça, Çince, Hintçe yazılmış döneminin en önemli eserlerini tetkik eder fakat doyurucu bir cevaba ulaşamaz.

Halife Harun Reşid Bizans'la yapılan savaştan birçok esirle dönmüştür. Esirlere insani muamele yapılması konusunda görevlilerine emirler veren Harun Reşid, Bizans Kralının, esirleri teslim etmelerine karşılık ne istediklerini soran mektubuna cevabi bir mektup yazarak, eğer Bizans sarayındaki kütüphanede ne kadar kitap varsa Bağdatlı bilginlerin, onları Arapçaya çevirmelerine izin verirse esirleri serbest bırakacağını belirtir. Bu isteğin kabul edilmesi üzerine, Yunanca bilen âlimler eserlerin hepsini, tam üç yılda, Arapçaya çevirirler. Beytü'l Hikme'ye yerleştirilen matematikle ilgili eserler, Hârizmî'nin incelemesinden geçer.

Bilime ve bilim adamlarına çok değer veren Halife Harun Reşid öldükten sonra, yerine en az babası Harun Reşid kadar bilime değer veren, bilim adamlarını koruyan El Memun halife olur. Hârizmî'nin ilmini ve sistemli çalışmasını takdir eden Halife el Memun onu Beytü'l Hikme kütüphanesine müdür tayin eder. Daha sonra Hârizmî, Şemasiye ve Şam'daki rasathanelerde çalışacak heyette görevlendirilir. Hârizmî, rasathanelerde uzay, yıldızlar, gezegenler, uzayın derinlikleri konusunda uzun uzun çalışmalar yapar. Bu sırada, Yeryüzünün Biçimi, Şehirler, Dağlar, Denizler, Ada ve Nehirler adlı bir kitap yazar. Daha sonra Hint Matematiği ile ilgili Sidhant adlı kitabı Arapçaya çevirir. El Ruhame ve el Usturlap kitapçıklarını yazar.

Bu sırada Bizanslı meşhur mimar Lyon, Hârizmî tarafından Bağdat'a davet edilir. Mimarı Bağdat'a gelmez fakat matematik alanında mektuplaşmaları devam eder. Bu çalışmalar devam ederken Hârizmî o gün için matematik ilminde bir ilk olup, cebir konularının ilk defa ayrı bir kitapta toplandığı Cebir ve Karşılaştırma Hesapları adlı, güncelliğini 11 asır geçtikten sonra bile koruyan kitabını yazdıktan bir süre sonra Hintli eşkıya lideri Kankah'la matematik alanında tartışırken "sıfır" rakamını keşfeder.

"İlim Çin'de de olsa arayınız" Hadisi Şerifini ilke edinerek Hârizmî'yi Hindistan'a gönderen, başka dillerde yazılmış birçok bilimsel çalışmanın Arapçaya çevrilmesini sağlayan, kendi bilim adamlarına Sincan ovasında enlem ve boylamlarla ilgili hesapları yaptıran Abbasi halifeleri, Hârizmî'nin kitaplarını çoğalttırarak başka ülkelere de göndertirler.

Hint Matematiği ile de çeşitli kitaplar yazan Hârizmî, 850 yılında arkasında birçok eser bırakarak Bağdat'ta vefat eder.

Bir matematik dehası olan Hârizmî'nin hayatı gerçekçi bir dille, öykü tarzında kurgulanmıştır. Eserin kurgusu özgündür. Eserde zaman ve mekân uyumu vardır. Kurguda mantık hatasına düşülmemiştir.

4.2.2.1.2. İzlek-Tema

Eserde, Hârizmî'nin matematiğe adanmış hayatı anlatılarak çocukta uyandırılmak istenen matematik sevgisi arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır.

Eserde, “Gördüm ki her işin başı matematik. Bir de sayılar benim çok ilgimi çekiyor. Onlarla oynamak adeta bir bilmece, bulmaca gibi... Sonra alışveriş, vakıf, kira, vergi verme, ürün alma, tarlaya gübre atma, tohum ekme, hayvanların sayısı, satışı, hep matematiğe dayanır. Çiftçiler de kuyumcular da matematiğe büyük ihtiyaç duymaktadırlar. Hatta size şunu da söyleyebilirim: İbadet ile ilgili konular bile matematikle ilgilidir... Namaz vakitlerinin hesaplanması da matematiğe dayanır. Zekât konuları, ayın konumu bunlar hep matematik ile hesaplanır. Çocuklar bile taş oyununda matematiğe ihtiyaç duyarlar. Kısacası matematik hayatımızın her alanında yer almaktadır. Bu bilim dalına ihtiyacımız vardır. Bundan sonra da matematik insanların ihtiyaç duyacağı temel bilim dallarından biri olacaktır. Keşifler, tekniğin daha da ilerlemesi, hep bu bilim dalı ile olacaktır diye tahmin ediyorum...” (s.26) diyen bilim insanı Hârizmî'nin hayatı kurgulanarak, eğer istenirse ve sabırla çalışılırsa ilmin kapılarının herkese açık olduğu teması işlenmiştir.

Matematik sevgisi ve matematiğin niçin önemli olduğu, eğitimdeki konuların günlük hayatla bağlantısının kurulması gerektiği ilkesi gereğince sezdirilmiştir.

Eser ile çocukta uyandırılmak istenen, matematik ve bilim tutkusu, ilim ve teknikte yeniliklere açık olmak, ilim öğrenmede önündeki bütün engelleri aşmak için çabalamak duyarlılıkları çocuğun anlama evrenine uygundur.

4.2.2.1.3. İletiler

Çocukların yazınsal metni okuma süreçlerinde, eserde anlatılanlar doğrultusunda, onların duygu ve düşünce devinimlerine bağlı olarak ortaya çıkan iletiler, İsmail Bilgin'in Hârizmî adlı bu eserinde hem açık hem de örtük olarak verilmiştir.

Hârizmî'nin tutkunu olduğu matematiği çalışırken aynı zamanda anne ve babasına karşı sorumluluk hissetmesi ve hem okula gidip hem de tarlada çalışması (s.6), Beytü'l Hikme sınavlarına gireceğinde babasından izin alması, hanımı ve doğacak çocuğu ile ilgili kaygıları (s.18, 19), Bağdat'ta bilimsel çalışmalarına devam ederken ara sıra köyüne gelip anne ve babasını ziyaret etmesi (s.33) ve ilerleyen dönemlerde de ailesini ziyaret etmesi okurun, aileye karşı, yaşama karşı sorumluluk duyarlılığını edinmesini destekleyen örtük iletilerdendir.

Bilimde ilerlemenin en önemli unsurlarından birinin, başka milletlerin bilimsel çalışmalarını takip etmek, o dillerde yazılmış eserleri okumak olduğu iletisi örtük olarak eserde birçok yerde işlenmiştir. 25. sayfada, Halife Harun Reşid'in Hârizmî'ye

"-Hangi milletlerin matematiğini inceledin? diye sorması ve Hârizmî'nin;

-Mısır, Yunan, Pers ve Babil dönemlerindeki matematik gelişmelerini inceledim. Bu bilgileri tetkik ettim." diye cevap vermesi, 29. sayfada Halife Harun Reşid'in Beytü'l Hikme'de bir çeviri birimi kurması, Bizanslı esirlerin teslim edilmesine karşılık Bizans saray kütüphanesindeki bütün kitapların Arapçaya çevrilmesi şartı (s.30), Hintçe yazılmış kitapları çevirmeleri (s.36) bu iletinin dayandığı örneklerdendir.

Eserde işlenen bir diğer ileti sistemli çalışmanın önemi ile ilgili iletidir. Örtük bir şekilde verilmiştir: *"Hârizmî saray kütüphanesine geldiğinde gözüne ilk çarpan şey bu kadar çok kitabın tasnifinin yapılmamış olmasıydı. Farklı konulardaki kitaplar aynı raflarda diziliydi. Kitapların dökümü yapılmamıştı. Bazı kitaplar eskimişti. Bunların acilen bakımı ve tamir edilmesi gerekiyordu.*

Hârizmî, ilk önce kütüphanedeki tüm kitapları konularına göre ayırdı. Her konudaki kitaplara bir numara verdi. Böylece kütüphanedeki kitapların sayısı da ortaya çıkmış oldu. Sonra da yıpranan nadide ve değerli kitapları tamir ettirdi. Az zaman da işleri yoluna koyan Hârizmî kendiişlerine de vakit bulur hale gelmişti" (s.34). Bilimsel çalışmalarda sistematığın

önemli olduğu iletisi, cebiri sistemli bir şekilde kitaplaştırmasıyla 49. sayfada verilmiştir. Buradan çocuk kendi yaşamına dair sonuçlar çıkarabilir.

Eserde işlenen önemli konulardan birisi, azim ve tutkunun insanı aradığına ulaştırabileceği iletisidir. Hârizmî ilk gençliğinden ilerleyen yaşına kadar sayma sisteminde hep bir eksiğin olduğunu belirtmiştir. Onun ilk öğretmenlerinden vaizle, matematikteki sayılarla, basamaklarla ilgili, matematiğin bir sistemler bütünü olduğuyla ilgili konuşmaların daki sorgulamaları dikkat çekicidir:

“-Efendim görüşlerinize tamamen katılıyorum ama bana sanki bir şey eksikmiş gibi geliyor?”

-Eksik olan nedir Muhammed?

-İşte bunu bilemiyorum ama bir şey eksik... Bir rakam mı, bir sistem mi bir basamak mı?” (s.14).

Daha sonraki yaşamı boyunca hep bu eksiği sorgulamış, sürekli araştırmalar yapmış ve en sonunda Abbasi ülkesine zarar veren fakat matematikte ileri bir bilgiye sahip Hintli eşkiyaların lideriyle konuşması esnasında aradığını bulmuş, “sıfır”ı keşfetmiştir. Kankah’la sayılarla ilgili bir sohbetleri esnasında,

“...-Ama bazı basamaklarda sayı yok. Oralara ne koyuyorsunuz?”

-Hiçbir şey. Biz boşluk diyoruz.

-Boşluk mu? Yani Arapçada boşluğa biz sıfır deriz. Sıfır!

-Niye bu kadar heyecanlanıyorsun ki?

-Nasıl heyecanlanmam?! Bunca senedir aradığım şeyi buldum! Sıfır! Elbette ya!” (s.57).

Eser, iletileri açısından genel olarak değerlendirildiği zaman okurda insana ve yaşama yönelik duyarlıklar oluşturabilecek niteliktedir.

4.2.2.1.4. Kahramanlar

Ana Kahraman

Hârizmî

Serinin diğer kitaplarında olduğu gibi burada da hayatı anlatılan Türk bilgini Hârizmî tek ana kahraman olarak kurgulanmıştır. Hârizmî, Matematiği tutku derecesinde seven, ailesine karşı sorumluluk sahibi, çalışkan, iç motivasyonu yüksek, ilim Çin’de de olsa arayınız, ilkesini kendisine rehber edinmiş, bilimsel çalışmalarda ve teknikte hangi millet ileri ise onlardan faydalanılması gerektiğini düşünen, okumayı, yazmayı, gözlem yapmayı, sistemli çalışmayı çok seven, iletişime açık bir bilim insanıdır.

Ana kahraman olan Hârizmî okurun örnek alabileceği bir kişiliğe sahiptir. Çalışkandır, ailesine düşkündür, saygılıdır, araştırmacıdır, sorumluluk sahibidir.

Hârizmî’nin, eserde bahsedilen karakter özellikleri ile değerlendirildiği zaman açık bir kişilik olduğu görülecektir. Hikâye kurgusu boyunca karakteri değişmemiştir. İletişime açık, tutarlı davranan bir insandır.

Yan Kahramanlar

Hârizmî’nin Babası

Çocuklarına değer veren, çocuğunun ilim yolunda ilerlemesi için onu destekleyen, köyde oturan bir çiftçi.

Vaiz

Matematiğe ilgili bir din adamıdır. Hârizmî’nin ilk matematik ve Arapça hocasıdır. Öğrencisinin Beytû’l Hikme sınavlarına girmesine vesile olur.

Halife Harun Reşid

Kendisi de bir matematikçi olan, bilime ve bilim insanlarına çok değer veren Abbasi Halifesi. Hârizmî’yi Beytû’l Hikme’ye hoca tayin etmesinden sonraki konuşmalarında Hârizmî’ye “ ...Hayırlı olsun. Ancak şunu aklından çıkarma, biz ülkemizi ve halkımızı kalkındırmak istiyorsak, bilime ve bilim adamlarına çok önem vermeli, onlara yardım etmeli,

onların ellerinden tutmalıyız. Benim de yaptığım senin elini tutmaktan ibaret” (s.28). Harun Reşid, Hârizmî'nin bilimsel çalışmalarını desteklemiş, onun fikirlerine değer vermiştir.

Harun Reşid merhametlidir. Esir edilen Bizanslılar için kendi komutanlarına, “*Sakin esirlere kötü davranmayınız. Onlara yemeklerini ve sularını düzenli olarak yeterli miktarda veriniz. Kesinlikle onlardan daha iyi yiyecekleri yemeyiniz. Siz ne yerseniz onlara da aynı yiyeceklerden veriniz*” (s.30) diyerek adil ve merhametli bir yönetici olduğunu göstermiştir.

Bizans Kralı

İletişime açık, elçilere kötü davranmayan bir kraldır.

Halife el Memun

Babası Harun Reşid kadar hatta ondan daha fazla ilime ve ilim adamlarına değer veren bir yönetici. O da ülkesindeki ilmi çalışmaları ve Hârizmî'yi desteklemiştir.

Romalı Mimar Lyon

Hârizmî'nin önerisiyle Bağdat'a davet edilen, fakat kendi memleketine hizmet etmek istediği için bu daveti reddeden mimar. Hârizmî ile matematik alanında mektuplaşmışlardır.

Hintli Eşkıya Lideri Kankah

İleri derecede matematik bilgisine sahip, Hindistan'dan Abbasi ülkesine sürülmüş Zett diye bahsedilen eşkıyaların lideri. Esir edildikten sonraki sohbetlerinde Hârizmî'nin “*sıfır*” rakamını bulmasına vesile olmuştur.

Halife Mutasım

Hârizmî'yi desteklemiş, onun kitaplarını çoğaltarak başka ülkelere göndermiştir.

Eserde ki karakterler genelde durağandır. Sadece Hintli eşkıyaların lideri devingen bir karaktere sahiptir. Konuşmak için gelen Hârizmî'yi önce kovmuş, sonra onunla Hint Matematiği ile ilgili uzun uzun sohbet etmiştir. Bizans sınırına sürülürken Hârizmî'ye Hint Matematiği ile ilgili birçok kitap hediye etmiştir.

4.2.2.1.5. Dil ve Anlatım

Eserde kısa ve sade cümleler kullanılmıştır. “*Kitap çevirileri gruplar halinde yapıyordu. Çevirmenler birbirini kontrol ediyordu. Böylece sağlıklı ve doğru çeviri mümkün oluyordu*” (s.29).

Kitapta, Türkçe'nin anlatım gücü ve imkânlarını yansıtan deyimlere yer verilmiştir. Eserde hikâye örgüsünde kullanılan bazı deyimler şöyle örneklendirilebilir: “*Ballandıra ballandıra anlatmak, dörtnala koşturmak*” (s.7), “*üstesinden gelmek, enine boyuna düşünmek*” (s.9), “*pürdikkat kesilmek*” (s.10), “*ıçı içine sığmamak*” (s.13).

Eserde sadece “*Gün doğmadan neler doğar.*” (s.17) atasözü kullanılmıştır. Türkçenin anlatım zenginliğinden yararlanma açısından kitap için bu bir eksikliklerdir.

Eser çocuğun söz varlığını zenginleştirme adına “*küheylan*” (s.6), “*çift sürme*” (s.6), “*irfan*” (s.9), “*iftihar emek*” (s.33), “*tasnif etmek*” (s.34), “*meridyen yayı*” (s.49), “*cebir*” (s.49) kelimeleri kullanılmıştır. “*Teorem*” (s.15), “*revan oldu*” (s.23), “*güzergâh*” (s.38), “*asgari*” (s.50) kelimelerine dipnot koyulmuştur. Dipnot koyulan bu kelimenin anlamları sayfa sonunda verilmiştir. “*Beytü'l Hikme*” (s.17) kelimesinin anlamı ise yanında parantez içinde verilmiştir. Bu şekilde farklı kullanımların olması eserin anlatımını tekdüzeliğe kurtarmıştır.

Hârizmî'nin, “*Cebir ve Karşılaştırma Hesapları*” (s.51) eseriyle ilgili bir dipnotta da “*Hârizmî'nin bu kitabı yazımından on bir asır sonra iki Mısırlı matematik bilgini tarafından incelendi. Bu kitap Mısırdaki basıldı.*” (s.51) şeklinde bir dipnot yazılmıştır. Serideki diğer kitaplarla karşılaştırıldığı zaman böyle bir açıklamanın sadece bu kitaba özgü olduğu söylenebilir.

Eserde yazar, 52. sayfada “*Ama oraya gitmek ölümle eşdeğerti. Ne yapacaktı? Ama o kadar çok merak içindeydi ki sormayın.*” diyerek anlatımın içinde yer almıştır.

Eserde bazı deyimler ve konuşma kalıpları çok tekrar edilmiştir. Mesela “*gece gündüz demeden çalışmak*” deyimini 24,28,31,33 ve 45. sayfalarda tekrar edilmiştir.

“-Sahi mi?”

–*Sahi ya.*” Konuşma kalıbı 17,22 ve 23. sayfalarda tekrar edilmiştir. Bu kullanım eserin hikâye kurgusunun özelliğinden kaynaklanmıştır.

Eserde bazı anlatım bozukluklarına rastlanmıştır. Fakat bu durum kitabın genelini kapsamadığı için okurken ciddi bir sorun teşkil etmemektedir. Eserde tespit edilen anlatım bozuklukları şunlardır: “*O gece hocasının öğrettiklerini vaize tekrarladi*” (s.15). Oysa Harzimi’nin hocası vaizin kendisidir. “*İki ordunun yaptığı savaşı Harun Reşid’in komutasındaki İslam ordusu kazanmıştı. Herkes Bizans ordusunu yendiği için çok seviniyordu.*” (s.29) “Herkes” kelimesinden sonra “İslam ordusu” yazılmalıydı. Burada eksik ifade var. “*Hârizmî saray kütüphanesi geldiğinde gözüne ilk çarpan şeyin bu kadar çok kitabın tasnifinin yapılmamış olmasıydı.*” (s.34). “şeyin” kelimesi yerine “şey” yazılmalıydı. Sayfa 39’da bildirme hal eki olan “de”, bağlaç olan “de” gibi kullanılmıştır: “*Biz de köprü inşası çok ileri düzeyde değildir*” (s.39). Buradaki kullanım “Bizde” şeklinde olmalıdır.

Eser, dil ve anlatım açısından değerlendirildiği zaman, hitap edilen gelişim seviyesine ve anlam evrenine, genel olarak uygundur.

4.2.2.1.6. Çocuk Kitaplarında Uyulması Gereken Temel Eğitim İlkeleri Açısından Değerlendirme

Eserin kurgusunda zaman ve mekân uyumuna dikkat edilmiştir. Kurguda mantık yanlışlığına düşülmemiştir. Kitapta verilmek istenen iletiler çocuğun sağlıklı bir değerler sistemi edinmesini destekleyecek niteliktedir.

Eser, biçim ve içerik özellikleri bakımından birbirini tamamlamaktadır.

Eserde öğüt verici ifade kullanımına Hârizmî’nin ilk hocası vaizin, “*...Allahtan hep hayırlı şeyleri istemeliyiz. Hakkımızda hayırlı olan ne ise onu niyaz etmeliyiz. İlmin de hayırlısı vardır. Allah sana hayırlı ilimler öğrenmede yardım etsin.*” (s.17) şeklinde devam eden konuşması örnek verilebilir. Sayfa 28 ve sayfa 34’te Halife Harun Reşid ve Halife el-Memun’un iki konuşması öğüt verici tarzdadır. Bu anlatım eserin geneline yayılmamıştır.

Eserde cinsel rollerle ilgili bir ayrıştırma söz konusu değildir.

İletişim yolu sorun çözmede bir araç olarak kullanılmıştır. Hârizmî’nin babasının vaizle konuşup Hârizmî’ye ders verdirmesi (s.8), Bizanslı esirlerin durumu için Halife Harun

Reşid'in Bizans kralına mektup yazması ve sorunun çözülmesi (s.30), Hârizmî'nin Hindistanlı Zett eşkıyalarının lideriyle konuşması (s.53, s.54, s.55, s.56, s.57) eserde iletişim yoluyla sorunların çözüldüğüne örnektir. 60. sayfada halifeyle konuşarak Hintli eşkıyaların öldürülmeyip Bizans sınırına sürülmelerini sağlayan da yine iletişim yolunu kullanan Hârizmî'dir.

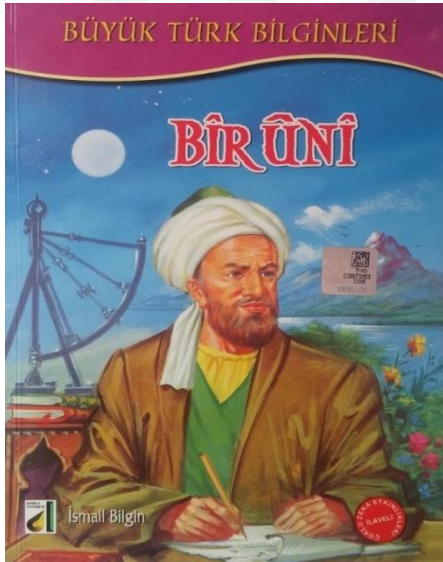
İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri Serisinin Hârizmî'nin anlatıldığı bu eserinde çocuğun hayata bakış açısını ve anlam evrenini olumsuz yönde etkileyecek bir duruma rastlanmamıştır.

4.2.3. Bîrûnî

Eser; dış yapı özelliklerinden kapak ve resimler, iç yapı özelliklerinden ise konu-kurgu, izlek-tema, iletiler, kahramanlar, dil ve anlatım ile çocuk kitaplarında uyulması gereken temel eğitim ilkeleri açısından incelenmiştir

Kapak

Şekil- 17: Bîrûnî Ön Kapak

Şekil- 18: Bîrûnî Arka Kapak

Ön kapakta (şekil-17) eserin başkahramanı, eserde anlatılan bilim insanı Bîrûnî'nin yazı yazarken çizilmiş temsili resminin arkasında rengârenk çiçekler, deniz ve dağlar, gökyüzünde ay ve kitaplar üstünde bir usturlap resmedilmiştir. Bütün bu görseller Bîrûnî'nin çalıştığı botanik, astronomi, coğrafya gibi bilim dallarını temsil etmektedir.

Arka kapakta (şekil-18), astronomide kullanılan madalyon şeklinde bir usturlap resminin yanında “İlk defa dünyanın dönüşünü ispat eden astronom, matematikçi, fizikçi, jeolog, farmakolog, botanist, filozof, tarihçi ve coğrafyacı büyük dahi” yazısı yer almaktadır. Bu yazının altında, dünyanın bu günkü fiziki haritasına benzeyen bir resim ve Bîrûnî'nin usturlapla ilgili eserinden bir örnek resmedilmiştir

Kapak, okuyucunun kitapla iletişimini başlatan ilk unsur olduğu için okuyucunun kitabı okumaya ilişkin tutumunu etkilemektedir.

Serinin Bîrûnî'yi anlatan bu kitabında da ön kapakta ve arka kapakta, çocuğa kitabın içeriği hakkında ipuçları verilmektedir. Çocuk bu görsel ve dilsel unsurlarla kitapta anlatılanlara ilişkin düşünsel bir devinim gerçekleştirebilir.

Eser hem ön kapakta hem de arka kapakta bilişsel ön hazırlığa imkân sağlamaktadır.

Resimler

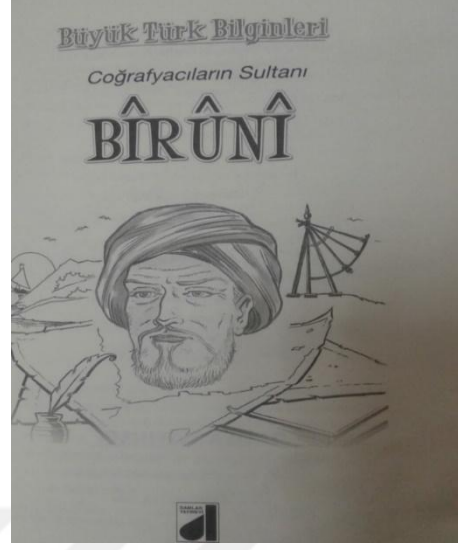
Bîrûnî'nin anlatıldığı kitapta resimler için söylenecekler serinin bütün kitapları için geçerlidir. Çünkü kitapların hepsinde iç resimler iki farklı çizer tarafından çizilmiştir. Resimler tek kategoride gerçekçi tarzda çizilmiştir. Çocuk kitaplarında kullanılan gerçekçi resimler, çocukların günlük yaşamla ilgili bilgi edinmelerinde ve kahramanlarla duygusal yakınlık kurmalarında etkilidir.

Bu görüşe göre, İsmail Bilgin'in, büyük Türk bilginlerinden Bîrûnî'yi anlattığı bu eserinde, kahramanların yaşadıkları döneme uygun resimleri çizilmiştir. Mesela sayfa 13'teki resimde (şekil-19) ormanda şifalı bitkiler toplayan Orta Asyalı çocuk kendi yöresine uygun kıyafetiyle, Bizanslı bilgin de kendi geleneklerine uygun kıyafetle resmedilmiştir.

Şekil- 19: Küçüklüğünde Biruni ve Bizanslı Bilgin

Şekil- 20: Bîrûnî ile İlgili Genel Görsel

Serideki kitapların hepsinde ilk üç sayfada aynı resim kullanılmıştır. Kitapta anlatılan bilginin yaptıklarını özetler nitelikte de olsa bir görselin üç kez tekrarı (şekil-20) çocukta olumlu bir izlenim uyandırmaz.

Genelde resimlerle 23. sayfada olduğu gibi metinler anlatılanlarla uyumludur (şekil-21).

Şekil- 21: Bîrûnî'nin Hocası Abdussamed'le Sohbeti

Şekil- 22: Bîrûnî ve Rey Şehrindeki Astronomi Bilginleri

29. sayfadaki (şekil-22) resim ise metinle bağdaşmakta fakat kahramanın kim olduğu ayırt edilememektedir.

Resimlemeler gerçekçi bir şekilde çizilmiştir. Örnek olarak sayfa 46'daki görsel gösterilebilir. 46. sayfadaki metinde, Bîrûnî'nin 7 metre çapında bir küre yaptırdığından bahsedilmekte (şekil-23), resmin de bu duruma uygun çizildiği görülmektedir

Şekil- 23: Bîrûnî'nin Yaptığı Dünya Küresi

Kitapta yer alan diğer resimlere bakıldığında çocuğun görsel okuma yapması için anlamsal bir ardışıklık taşıdığı görülmektedir.

4.2.3.1. İç Yapı Özelliklerinin Değerlendirilmesi

4.2.3.1.1. Konu-Kurgu

Büyük Türk bilgini Bîrûnî'nin anlatıldığı bu eser, Bîrûnî'nin hayatına etkisinden dolayı 10. ve 11. Yüzyılda Orta Asya'da yaşanan siyasi olaylara da bir nebze ışık tutmaktadır. Eser, asıl adı Muhammed bin Ahmed Bîrûnî olan kahramanın, çocukluğundan itibaren ilim tutkusundan, tabiata karşı ilgisinden, ilim yolunda her şeye katlanmasından bahsetmektedir. Yoksul bir aileden gelen Bîrûnî, ilk önce memleketindeki Bizanslı bir bilgin vasıtasıyla botanik, eczacılık ve tıp ilmiyle tanışır, daha sonra yine o Bizanslı bilgin sayesinde Fars asıllı Müslüman bir bilgin, yönetici ve matematikçi Ebu Nasr Mansur bin Ali'nin himayesine girer ve ondan dersler alır. Başarılı çalışmaları devam ederken Ebu Mansur, Bîrûnî'yi ünlü matematikçi ve astronomi bilgini Abdüssamed b. Samed El Hakim'le tanıştırır ve ondan ders almasını sağlar. Artık Bîrûnî hocasıyla sürekli çalışmakta, ay, güneş, dünya ve evrenle ilgili bilimsel çalışmalarını gittikçe derinleştirmektedir. Dönemin siyasi çalkantılarına rağmen Bîrûnî, o dönemdeki yöneticilerin desteğini de alarak bilimsel çalışmalarına gittikçe hız

vermektedir. Sultan Mansur'un kütüphanesinde ibni Sina ile birlikte çalışır. Meşhur astronomi bilgini Hocendi'den dersler alır. Kitaplarını yazmaya başlar. Gazne hükümdarları Sultan Mahmud ve Mesud'un güvenini kazanır. İlmî çalışmalarını onların himayesinde devam ettirir. Bîrûnî, Ümit Burnu'ndan ve Amerika kıtasından bahsetmiş, Japonya'nın varlığından haber vererek kıtaların hareket ettiğini ispat etmiştir. Şifalı bitkilerin dokümantasyonunu yapmış, çiçek yapraklarının sayısını hesaplamıştır. Işık hızının seston hızlı olduğundan ilk kez bahsetmiştir. Birçok metalin özgül ağırlığını bugünküne yakın hesaplamış, yer çekimi, ayın çekimi ve gelgitten bahsetmiştir. 1051 yılında arkasında astronomi, coğrafya, tarih, matematik, jeoloji, farmakoloji, fizik, botanik, coğrafya ve felsefe alanlarında bir çok eser bırakarak bu dünyaya veda eder.

Eserde, tabiatı, bitkileri, gökyüzünü daha doğrusu çocukluğundan itibaren bütün yaşamı boyunca dünyadaki her şeyi merak eden ve ilim uğruna katlanamayacağı hiçbir şey olmayan bir bilim insanının hayatı kurgulanmıştır. Konunun ele alınışında gerçekçi bir yaklaşım izlenmiştir. Kurgu özgündür. Mekân ve zaman uyumuna dikkat edilmiştir. Eserin kurgusunda mantık hatası yoktur. Fakat eserdeki çatışmalar, çocuk okurun ilgisini çekecek canlılıkta değildir.

4.2.3.1.2. İzlek-Tema

İsmail Bilgin bu eserinde ilim öğrenmede merak duygusunun tetikleyici olduğunu, başarının anahtarının sabır ve yılmadan çalışmak olduğunu vurgulamıştır. Eserde baştan sona hedefi olan bir insanın gerekli olan gücü kendinde bulacağı sezdirilmektedir.

Eser kaynağını yaşamdan almaktadır. Sihir, büyü gibi doğüstü güçlere başvurulmamıştır. Kahraman tamamen kendi çabasıyla hedeflerine ulaşmıştır.

4.2.3.1.3. İletiler

Eserde hem açık hem de örtük iletiler tespit edilmiştir.

Bilimin anahtarının merak olduğu, “*Peki bu midye kabukları neden kayaların içinde bulunuyor? Onları oraya kim koydu? Midye kabukları dere kenarında olmaz mı? Peki, taşların içinde işleri ne?*” (s. 8) tarzındaki içsel konuşma metinleri ile sezdirilmektedir.

İlim yolunda ilerlemenin başlangıcının merak duygusuyla başladığı, sabırla ve dürüstçe çalışarak başarılamayacak hiçbir şeyin olmadığına çocuğa sezdirilmesi örtük bir iletidir.

Eserde Bîrûnî'ye yaşadığı dönemdeki devlet adamları destek vermiş, onu çalışmalarında desteklemişlerdir. Mesela Bîrûnî'nin, yanında şifalı bitkileri tanıdığı, tıp ilmine, eczacılığa merak saldıran Bizanslı bilgin, onu, Kas valisi Ebu Nasr ile tanıştırmış o da Bîrûnî'ye,

“-Sen artık bize emanetsin. Elbette sana her türlü ilmi çalışmalarında bulunman için yardım edeceğiz” (s.21) demiştir.

Kas valisinin Bîrûnî'ye sahip çıkması, o dönemde ilim insanlarına verilen değer bir göstergesidir. Buradan çıkarılacak mesaj ilim insanlarının desteklenmesi ve onların önlerinin açılmasının gerekliliğidir. Bu örtük ileti ile yazar ilim yolunda çalışanlara her türlü kolaylığın sağlanması gerektiğini vurgulamaktadır.

4.2.3.1.4. Kahramanlar

Ana Kahraman

Bîrûnî

Kitabın tek ana kahramanı Bîrûnî, doğaya karşı meraklı, *“Bu yaprağın izi, nasıl kayaların içinde yer almış ki? Bazı kayalar da böyle tabaka tabaka değil. Soğan zarı gibi iç içe geçmiş kabuklar gibi. Ne kadar renkleri farklı ...”* (s. 11), düşünceli, *“Evet anneme yardım etmeliyim. Evin geçimine katkıda bulunmalıyım. Ama Nasıl? Ne yapmam lazım? Nasıl bir işte çalışabilirim?..”* (s.10), annesine karşı sevgi ve saygısında kusur etmeyen, *“Anneciğim kimin yanında çalıştığım önemli değil. Ne öğrendiğim önemli. Bak ilaç yapmayı, şifalı bitkileri tanımayı öğrendim.”* (s.18) bir insandır. Yine aynı sayfada, Bîrûnî'nin Bizanslı bilginin yanında çalışmasının uygun olmadığını söyleyenlere karşı annesine *“Sen söylentilere aldırma. Oğluna güven... Ben seni üzecek, seni kıracak hiçbir şey yapmam. Ömrüm oldukça da yapmayacağım. Bana inan anneciğim.”* (s.19) diyen olgun bir çocuktur.

Bîrûnî, ilk hocası Bizanslı bilginden başlayarak o dönemin tanınmış astronom ve matematikçilerinden Abdüssamed'den ve Rey şehrinde tanıştığı dönemin meşhur astronomlarından Hocendi'den dersler almış ve ilim adamlarını destekleyen devlet adamlarının himayesinde çalışmalarını sürdürmüştür. Kitabın başından sonuna kadar Bîrûnî

ideal kimliği sergilemiştir. Bu durum çocuğun özdeşim kurmasını makul oranda destekleyebilir.

Yan kahramanlar

Bizanslı bilgin

şifalı bitkilerle ilgilenen, Kas'ta yetişen bazı bitkileri toplamak için gelen, Bîrûnî'ye şifalı bitkiler ve onların hangi hastalıklara iyi geldiğiyle ilgili ilk eğitimi veren, Bîrûnî'ye Latince öğreten ve onu Kas şehrinin valisi Ebu Nasr'la tanıştıran Bizans vatandaşı bir bilginidir.

Ebu Nasr Mansur bin Ali bin Irak

Kas şehrinin valisidir. Bîrûnî'nin yetişmesinde önemli rol oynamıştır.

Astronom ve Matematikçi Abdussamed

Bîrûnî'yi astronomi ve matematik alanında yetiştiren büyük astronomi ve matematik bilginidir.

Astronom Hocendi

Bîrûnî'ye astronomi alanında dersler veren bir astronomdur.

Sultan 2. Mansur

Bilime ve bilim adamlarına değer veren bir yöneticidir. Bîrûnî'nin rahat çalışabilmesi için her türlü imkânı sağlamıştır.

Cürcan valisi şems el Meali

Bilime ve bilim adamlarına değer veren bir yöneticidir. Bîrûnî onun yanında ilmi çalışmalarını devam ettirmiştir.

Gazneli Sultan Mahmud

Otoriter bir yöneticidir. Bîrûnî'ye önce kırıngen sonra onu çalışmalarında destekler.

Gazneli Sultan Mesud

Bîrûnî'nin ilim yolunda ilerlemesinde destek olmuştur.

Eserde ana kahraman ve yardımcı kahramanlardan Gazneli Sultan Mahmut hariç herkes durağan bir kişiliğe sahiptir. Anlatım boyunca önemli bir kişilik değişimi yaşamamışlardır. Gazneli Sultan Mahmut ise önce Bîrûnî'ye kırılıp sonra onu desteklemesiyle kişilerin önce farklı düşünebilecekleri fakat sonra düşüncelerinin değişebileceği izlenimini okuyucuya vermektedir.

4.2.3.1.5. Dil ve Anlatım

İsmail Bilgin'in Bîrûnî adlı eserinde, Türkçenin anlatım gücü, dil ve anlatım evrenine uygun olarak çocuğa sezdirilmiştir. Kitapta kısa ve sade cümleler kullanılmıştır. *“Ne olmuşu var mı anne. Bu çiçeklerden ilaç yapılabilir. İnsanlar onlardan yararlanabilir. Tabiattaki diğer canlılar ve bitkiler izleyene çok şey öğretiyor. Karıncalar yuvalarının ağzını asla kuzeye yapmaz. Suyun olduğu yerde kavak, çınar, söğüt ağaçları vardır”* (s.8,9).

Eserde konuşma dilinin özelliklerine yer verilmiştir. Noktalama ve yazım kurallarına uyulmuştur. Örnek olarak 57. sayfada Eskimolardan bir heyetin Sultan Mahmud'un yanında konuştukları zaman onlar, kendi ülkelerinde altı ay gece altı ay gündüz olduğunu söylediklerinde Sultan'ın hiddetlenmesi üzerine geçen konuşma verilebilir:

“-Beri bakın! Böyle bir şey olur mu? Siz benimle alay mı ediyorsunuz?”

-Efendim sizinle alay ne haddimize.

-Öyleyse!..

-Ama bizim ülkemizde altı ay gece altı ay gündüzdür.”

Eserde kullanılan kelimeler çocuğun kelime hazinesine katkı sağlayacak niteliktedir. Mesela *“fossil”* kelimesi sayfa 11'de kullanılmış, kelimeye numara verilmiş ve dipnot olarak sayfa sonunda kelimenin anlamı, *“yerin altında kalıp taşlaşmış hayvan ve bitki kalıntısı”* (s.11) olarak açıklanmıştır. Bazı deyimlerin kullanımı sırasında anlamı verilmiştir. *“Bîrûnî yan gelip yatmış, çalışmamış demez mi?”* (s.24).

Eserde noktalama işaretlerinin kullanımına dikkat edilmiştir. Mesela sayfa 11’de “*Buralarda değişik çiçekler olabilir’ diye düşündü*” cümlesinde ayraç kullanımı çocuğa gösterilmektedir.

Eserde dikkat çekilen farklı bir noktalama işareti “?..” ve “!..” şeklindeki kullanımdır:

“-*Arılar gibi mi?..*” (s.12).

“-*Öyleyse!..*” (s.57).

Bu kullanım yaygın olmamasına rağmen Türkçede kullanılan bir uygulamadır.

Kitapta, “*uzun uzun*” (s.5), “*bir iki kere*” (s.6), “*avare avare*” (s.8), “*eninde sonunda*” (s.10), “*eski püskü*” (s.28) gibi ikilemeler kullanılmıştır. “*Başa dert açmak*” (s.10), “*soluk soluğa kalmak*” (s.11), “*gece gündüz demeden çalışmak*” (s.45,s.54), “*Nuh deyip peygamber dememek*” (s.52), “*rast gelmek*” (s.54) gibi deyimler kullanılmıştır. “*Astronomi*” (s.11), “*fosil*” (s.20) gibi kelimeler cümle içinde dipnot numarası verilerek kullanılmış, sayfa sonunda anlamları verilmiştir. Bütün bu kullanımlar çocuğun söz varlığını zenginleştirmeye dönük metin çalışmalarıdır.

Büyük Türk Bilginleri dizisinde yer alan diğer eserlerde olduğu gibi söyleyeni belirsiz konuşmalara bu kitapta da verilmiştir: “*Çalışanlar yanlarına gelip fikir beyan eden bu eski püskü giysiler içindeki adama garip garip baktılar:*

-*Sen anlamazsın arkadaş.*

-*Sen bu işe karışma.*

-*Bu konuda bir bilgin yok ki.*

-*Astronomiden sen ne anlarsın?*

-*Hem sen kimsin?*

-*Kendi işine bak.*

-*Bizi rahat bırak.*

-*Bu işi en iyi biz biliriz.*

-Biz bilginiz.

-*Şu kılığına kıyafetine bak*” (s.28, s.30).

Bu kullanım yazarın özel bir tarzı olabilir. Fakat konuşanların belirsiz olması çocukta, metni anlama konusunda bir belirsizliğe sebep olmaktadır.

4.2.1.3.6. Çocuk Kitaplarında Uyulması Gereken Temel Eğitim İlkeleri Açısından Değerlendirme

Eserde mantık hatası tespit edilmemiştir. Verilmek istenen iletiler çocuğun sağlıklı bir değerler sistemi oluşturmasını destekleyecek niteliktedir. Mesela, “*Bizanslı bilginin yanında çalışmaya başlayan Bîrûnî her ay ücretini almıştı. Bizanslı bilgin onun çalışkanlığından memnun olmuş ve ücretini gücü yettiği kadar hep artırmıştı*” (s.17). Burada dürüstçe çalışmanın önemi çocuğa sezdirilmiştir. Bizanslı bilginin davranışıyla da çalışanın hak ettiğini vermek gerektiği iletili işlenmiştir.

Bîrûnî'nin, bitkiler, kayalar, gökyüzü, yıldızlar, tabiat kanunları vb. çevresindeki her şey hakkında düşünmesi, nasıl oluştuklarını sorgulaması çocukta farkındalık oluşturacak örnek bir davranıştır. 47. sayfadaki metin bu duruma örnek olarak verilebilir. “...*Daha sonra onun ilgisini sıradağlar çekmişti. Bir kuşak boyunca bu dağlar yüksekti. Buralarda çok sık bir şekilde depremlerin meydana geldiğini duyuyordu. Bîrûnî ‘Buralar’ diyordu ‘hareketli yerlerdir. Belki de dağlar bu kuşakta çarpışıyorlar. Ben şundan da eminim Afrika’nın karşısında bir kıta daha olmalıdır. Keşke bu kıtayı hemen keşfe çıksak... Ama gün gelecek bu kıta da keşfedilecek...*”

Bu eserde, başarının insana yaşattığı haz duygusu, mutluluk çocuk için örnek davranış olabilir. Sayfa 33’te Bîrûnî'nin ay tutulması hesaplarını önceden yaptıktan sonra hesapları tutunca yaşadığı mutluluk anlatılmıştır. “*Bir süre sonra ay tutuldu. Bîrûnî o kadar sevindi ki elinde olmadan tepe üzerinde haykırmaya başladı:*

-*Yaşasın hesaplarım tuttu!*

-*Ayin tutulmasını doğru olarak tespit ettim.*

Bîrûnî'nin keyfine diyecek yoktu. Çok ama çok mutluydu.”

Eserde cinsel rollerle ilgili çocuğun algısını olumsuz yönde etkileyecek bir kurgu yer almamaktadır. Eserde yazgıcılık ve boş inançlara yer verilmemiştir.

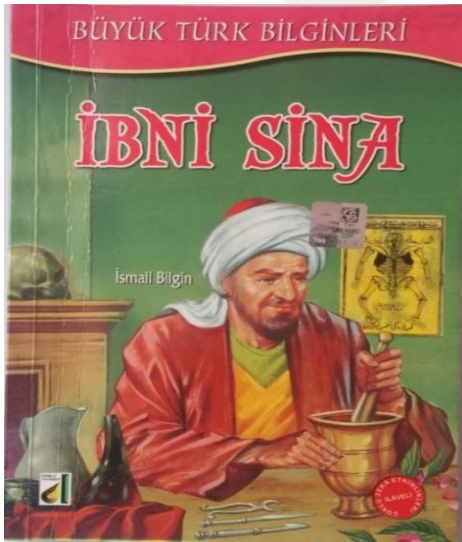
İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri serisinin Bîrûnî'nin anlatıldığı bu eserinde çocuğun hayata bakış açısını ve anlam evrenini olumsuz önde etkileyecek bir unsur yer almamaktadır.

4.2.4. İbni Sina

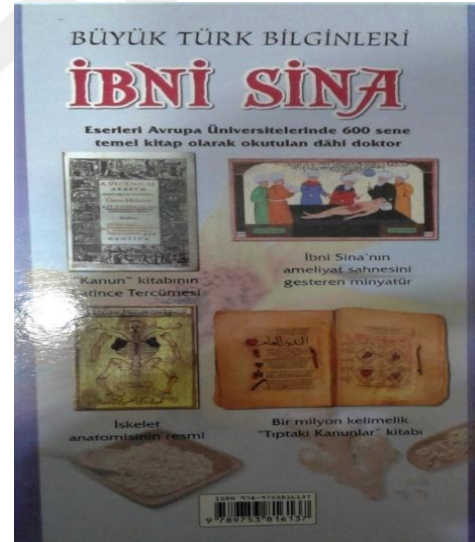
Eser; dış yapı özelliklerinden kapak ve resimler, iç yapı özelliklerinden ise konu-kurgu, izlek-tema, iletiler, kahramanlar, dil ve anlatım ile çocuk kitaplarında uyulması gereken temel eğitim ilkeleri açısından incelenmiştir.

Kapak

Şekil- 24: İbni Sina Ön Kapak

Şekil- 25: İbni Sina Arka Kapak

Ön kapakta (şekil-24) İbni Sina havanda ilaç hazırlarken resmedilmiştir. Masanın üzerinde ilaçları temsil eden çiçek ve yaprak resimleri, ameliyatta kullanılan neşter, pens vb. aletlerin resimleri ve ilaçların konulduğu şişeler yer almaktadır. Ön kapakta ayrıca, İbni Sina'yı temsil eden resmin arkasındaki sütunun üzerinde bir kafatası resmi bulunmaktadır. Arka kapakta yer alan İbni Sina'nın çizdiği iskelet resmi ön kapağa da konulmuştur.

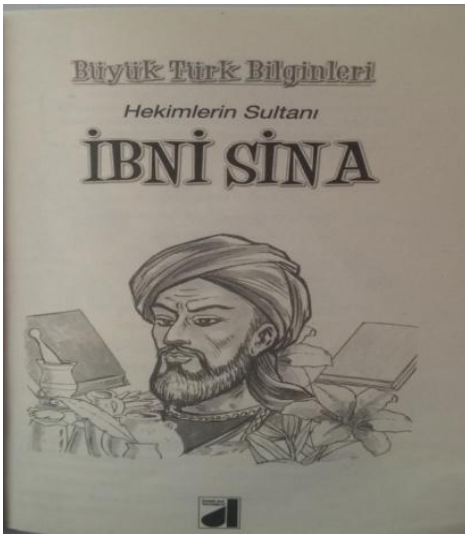
Kitabın arka kapağında (şekil-25), "Eserleri Avrupa üniversitelerinde 600 sene temel kitap olarak okutulan, dahi doktor" diye tanıtılan İbni Sina'nın, Kanun kitabının Latince tercümesini gösteren bir çizim, İbni Sina'nın ameliyat yaptığı bir sahneyi sembolize eden

minyatür, İbni Sina'nın çizdiği bir iskelet anatomisi ve bir milyon kelimeyle Tıptaki Kanunlar kitabının iki sayfasının resmi yer almaktadır. Sayfanın alt fonunda bir çiçek resmi ve iki kapta kemik parçalarını gösteren bir çizim vardır.

Hem ön kapaktaki hem de arka kapaktaki resimler okuyucuya İbni Sina ve onun çalışmalarını anlatan bu eserle ilgili ön bilgiler sunmaktadır.

Resimler

Şekil- 26: İbni Sina Genel Görsel

Şekil- 27. İbni Sina ve Ailesinin Buhara'ya Göçü

Serinin diğer kitaplarında olduğu gibi İbni Sina adlı bu eserde de aynı resim (şekil-26) 1., 3. ve 5. Sayfalarda tekrarlanmıştır. Temsili İbni Sina resmi ve onun çalışma alanlarıyla (bitkiler, ilaç yapımı ve yazdığı kitaplar) ilgili bu görsel, üç yerde tekrarlandığı için kitap açısından olumlu bir özellik değildir.

Kitaptaki resimler anlatıldığı dönemi temsil eder niteliktedir. Mesela 7. sayfada (şekil-27) İbni Sina'nın babasının Samani Sultanı tarafından Buhara'ya, saraya kâtip olarak davet edilmesi sonrasında, küçüklüğünde adı Hüseyin olan İbni Sina'nın, babası Abdullah, kardeşi Mahmut ve annesi Sitare'yle o zamanki ulaşım araçları olan develerin ve atların yer aldığı bir kervanla Buhara kalesinin kapısından girmeleri resmedilmiştir. Bu görsel, bilginin yaşadığı dönem ve o zamanın imkânlarını göstermesi bakımından çocuğa örtük iletiler sunmaktadır.

Kitaptaki resimlerde İbni Sina'nın ilk gençliğinden itibaren başarılı bir hekim olduğu vurgulanmaktadır. Samani Sultanı Nuh bin Mansur'u saray hekimlerinin tedavi edememesine

rağmen İbni Sina'nın Sultan'ın hastalığına şifa bulması onun Sultan'ın yanındaki değerini kat kat artırmıştır. İbni Sina ileriki yıllarda ilmi çalışmalarını İsfahan Sultanının yanında sürdürürken, Sultanın yeğenini tedavi etmiştir. 31. ve 36. sayfadaki resimler (şekil-28, şekil-29) genç İbni Sina'nın Sultanı tedavi ettiği sahneleri görsele aktarmıştır.

Şekil- 28: İbni Sina'nın Sultanı Tedavi Etmesi 1

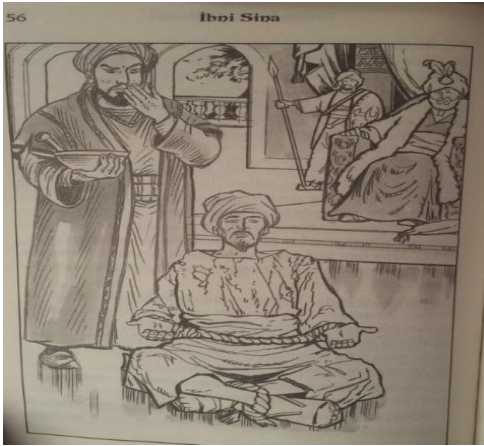

Şekil- 29: İbni Sina'nın Sultanı Tedavi Etmesi 2

56. sayfada (şekil-30) elleri bağlı zayıf bir kişinin arkasında elinde ilaç kabıyla İbni Sina resmedilmiştir.

Şekil- 30: İbni Sina'nın Hekimlik Çalışmaları

Resimlerdeki çizgiler genel olarak aynı tarzda çizilmiştir. Metinler ve resimler arasında bağlantısızlık yoktur. Resimler metinde yazılanları yansıtmaktadır. Resimler; anlatılan zamanın kıyafetlerini, mimarisini, ulaşım araçlarını, yönetim şekli vb. unsurlarını yansıtmaktadır.

4.2.4.1. İç Yapı Özelliklerinin Değerlendirilmesi

4.2.4.1.1. Konu-Kurgu

Büyük Türk Bilginleri serisinde “*Hekimlerin Sultanı İbni Sina’nın (980-1037)*” (s.5) anlatıldığı bu eserde, İbni Sina’nın yaşadığı dönem, ilim tutkusu, hocaları, aldığı eğitimler, ilgi alanları, yararlandığı kaynaklar, okuduğu ve yazdığı kitaplar ve onun hayatıyla ilgili birçok konuya değinilmiştir.

İbni Sina’nın asıl adı Ebu Ali Hüseyin b. Abdullah b. Ali İbni Sina’dır. İbni Sina, Buhara’da eski kitaplar satan bir kitapçının (s.18) duyulmamış bir isim olan İbni Sina ismini kullanmasını tavsiye etmesinden sonra bu ismi kullanmaya başlamıştır.

İbni Sina’nın babası Abdullah, Samani Sultanının daveti üzerine ailesiyle birlikte Buhara’ya yerleşir. Çalışkan bir kâtip olan Abdullah, Sultan tarafından çocuklarıyla birlikte saraydaki ilmi toplantılara davet edilir. İbni Sina küçük yaşta olmasına rağmen bu sohbetleri ilgiyle takip eder ve bilginlere sürekli sorular sorar. Daha sonra bu toplantılar İbni Sina’nın ailesiyle yaşadığı köşkte devam eder. Oğlunun ilim öğrenme isteğini sonuna kadar destekleyen babası onu, önce dini ilimleri öğrenmesi konusunda yönlendirir. İbni Sina, 10 yaşına geldiğinde Kur’an’ı okumuş ve ezberlemiştir. İbni Sina’nın dini ilimler yanında diğer ilimleri de dikkatle öğrenmeye çalışması, sorular sorması, sistemli bir şekilde notlar alması babasını çok memnun ettiği için babası, “*İşte bu, ilim adamı olmanın temelidir.*” (s.12) diye düşünmektedir. Babası, İbni Sina’ya diğer bilginlerden ders almasının yanı sıra ilk önce İsmail ez-Zahid’ten fıkıh dersi aldırır. İbni Sina Natili diye bilinen bir âlim sayesinde mantık ve felsefe ile tanışır. Bu ilgiyle Aristo’nun “*el-Mıcisti (Aristo’nun en meşhur kitaplarından biri)*” (s.16) adlı eserini okur. Arkasından bin bir zorlukla bulduğu Hârizmî’nin Hint Matematiği adlı eserini okur. Hintli bir bilginden Hint matematiği dersleri alır. Soğancı diye bilinen bu bilgin, İbni Sina’nın tıp ilmine, insan anatomisine olan merakını babasına söyler ve çocuğun tıbbi ilimlere yönlendirilmesini tavsiye eder Bir alanda yorulduğunda, dinlenmeyi başka bir alanda çalışarak gerçekleştiren İbni Sina, bundan sonra astronomi ile ilgili saray kütüphanesindeki bütün kitapları okur. Aristo’nun Metafizik adlı kitabını defalarca okur. Bir eskiciden bilmeyerek satın aldığı Farabi’nin Metafizik kitabı, Aristo’nun kitabını anlayabilmesinde rehber olur. İbni Sina mantık, felsefe, astronomi, metafizik gibi konulara artık hâkimdir ama onun ilgisini daha çok insan vücudu çekmektedir: “*İnsanın vücut yapısı nasıldı? Hastalıklar neden olurdu? Hastalar nasıl iyileştirilmeliydi? Neyle*

iyileştirilmeliydi”(s.26). Tıp ilminin zor olduğu konusunda oğluyla konuşan babasını, gözlemin önemini anlatarak ikna eder. Bütün ilim dallarını sevdiğini fakat asıl yatkınlığının tıp ilmine olduğunu babasıyla konuşan İbni Sina, Sultan Nuh bin Mansur’un doktorları Müseyyeb ve Kumri’den dersler alır. Üç yıl boyunca hem hocalarından dersler alır, tıpla ilgili kitaplar okur hem de hastaları gözlemleyerek notlar alır Artık İbni Sina hastaları muayene etmeye başlamıştır ve hastaların şifa bulduklarına dair olumlu dönütler almaktadır. Bu arada Bîrûnî’nin Şifalı Bitkiler kitabını da okumaya başlamış, bir yandan da kırlardan bitkileri toplayarak laboratuvarında ilaç yapmaya çalışmaktadır. Hocaları klasik metotla hastalıkları muayene etmenin önemini vurgularken o, *“Tıp ilmi de kimyaya çok benzer. Teoriye dayalı tedavi yeterli gelmez. Laboratuvarda yaptığımız çalışmalara ve bulgulara göre modern ve yeni bir anlayışla tedavi yolları geliştirmemiz lazımdır. İşte bu yüzden tıp ilminde yenilikler yapılabilir. Birçok hasta daha çabuk ve güvenli bir şekilde tedavi edilebilir. İşte ben bunu yapmak için uğraşıyorum.”* (s.29) diyerek laboratuvar çalışmalarına ve hasta gözlemine önem verdiğini göstermiştir. Araştırmalarına, hastalarla ilgili ayrıntılı notlar tutmaya ve geribildirimler almaya gayret eden İbni Sina’nın ünü, salgın bir hastalık sonucu hastalanan Sultanı tedavi etmesiyle iyice artar. Sultan Nuh bin Mansur ihtiyarlayıp ölünceye kadar saray kütüphanesinin, saraydaki ilmi toplantıların ve sarayın bütün imkânlarının kapıları ona sonuna kadar açıktır.

Babasının sarayda görev alması ya da sadece doktorluk yaparak geçimini sağlaması konusunda yaptığı ısrarlara *“Doktorluk benim uğraşmak ve çalışmak istediğim alanlardan sadece biri. Ama felsefe, astronomi, yer bilimi, bitki bilimi, ilaç bilimi benim hep uğraşmak istediğim alanlar”* (s.40) diyerek karşı çıkar, bu konuları merak ettiği ve sarayda görev almak istemediği konusunda babasını ikna eder.

Sultan’ın vefatından sonra, saray kütüphanesini yaktı iftirası atılan İbni Sina, yirmi iki yaşına bastığında babasını kaybeder. Ailesini Buhara’da bırakarak Harzemşah Sultanı İbni Memun’un sarayında hem ilmi çalışmalarına devam eder hem de hastaları muayene eder. Tıp alanında tanınmış kitabı Kanun’un birinci cildini, yirmi ciltlik Sonucu Doğuran ve Sonuçtan Etkilenen ile İlgili Kitab’ı, Öklid Özeti ve kör bir müzisyenden etkilenerek yazdığı Müzik Sanatına Giriş adlı kitaplarını burada yazmıştır. Gazneli Mahmud’un Harzemşah Sultanından sarayındaki bütün ilim adamlarını Gazne’ye göndermesini istemesi üzerine Sultan Mahmud’un emrine girip çalışmak istemeyen, özgürce ilmi çalışmalarına devam etmek isteyen İbni Sina ve yakın arkadaşı Ebu Sehl, Cürcan’dan kaçarlarken arkadaşı yolda kum

fırtınasında ölür. İbni Sina bin bir güçlkle Kazvin Denizi Kenarındaki Cürcan'a gider. Orada Filozof Şirazi'yle tanışır daha sonra Sultan Şemseddin'in himayesinde, onun kütüphanesinde, hukuk âlimi Cürcani'yle birlikte çalışır. İbni Sina burada yeniden Kanun'a yoğunlaşır, ansiklopedik bir eser olan ve fizik, matematik ve dine dair konularla ilgili bir başvuru kitabı olan Şifa'yı yazar. Sultan Şemseddin'in ölümüyle hapse düşer. Hapiste öğrencisi Ebu Ubeyde'ye Kanun'un diğer ciltlerini yazdırır ve kitabın önsözüne şunları ekler: *“Tıp mesleğini icra ederken, dürüstlük ve onur kanunlarına sadık kalacağıma Yüce Allah adına söz verir ve ant içerim. Muhtaçlara para almadan bakacağım; yaptığım işlerde hak ettiğimden fazla ücret talep etmeyeceğim. Evlere çağrıldığında evlerin içindekileri görmeyeceğim; bana verilen sırları dilim bir başkasına söyleyemeyecek. Yaptığım işi geleneklerin çiğnenmesinde ve cinayet işlemekte kullanmayacağım. Hocalarımın karşısında saygılı ve minnet hisleriyle dolu olacağım. Onlardan alacağım bilgileri, bütün öğrendiklerimi onların çocuklarına devredeceğim. Aksi halde meslektaşlarım beni kınasınlar, beni hor görsünler”* (s.54).

Kalede dört ay kalıp, Hidayet kitabını da bitirdikten sonra İsfahan Sultanı Alaüddeve'nin yanına kaçar ve ömrünün sonuna kadar ilmi çalışmalarına orada devam eder. Şifası bulunamayan bir mide kanaması sonucu elli yedi yaşında vefat eder.

Eser, klasik öykü kurgusu içinde tasarlanmıştır. Konunun ele alınışında ve yorumlanışında özgünlük bulunmamaktadır.

4.2.4.1.2. İzlek-Tema

İsmail Bilgin, bu eserinde hedefleri olan insanın gerekli bütün gücü kendinde bulacağını anlatmaktadır. İbni Sina, küçüklüğünden itibaren ilim yolunda ilerlemek için var gücüyle ve disiplinli bir şekilde çalışmış, zorluklar karşısında yılmamıştır. İsterse her çocuğun zorlukların üstesinden gelebileceği, kendi yaşantısına yön verebileceği izleği burada işlenmiştir.

Eserin okurda uyandırmak istediği etki çocuğun anlama düzeyine uygun olarak tasarlanmıştır. Merak duygusunun, öğrenmenin, bilmenin, ilmin anahtarı olduğu, çalışmak ve başarmak için dış motivasyonun yanında asıl önemli olanın iç motivasyon olduğu, çalışmada ve başarmada kararlı olunca ve şartlar ne olursa olsun, disiplinli çalışınca başarının arkasından geleceği izlekleri yer yer sezdirilerek, yer yer açıkça belirterek eserde kurgulanmıştır.

İbni Sina'nın hayatının hikâye edilerek anlatıldığı bu eserde yazar, ana karakter olan İbni Sina'nın ilim yolunda ilerlemek için gösterdiği çabayı yaşam içinde anlatmıştır. İbni Sina, yaşamdan soyutlanan bir karakter değildir. Yaptığı her şey günlük yaşamın içinde gerçekleşmiştir. Bu özellikler dikkate alındığında, çocuğa böyle çalışkan insanların hayatlarının da sıradan insanlar gibi olduğu, olağanüstü şartlarda yaşamadıkları, istendiği takdirde onların yaptıklarının herkes tarafından yapılabileceği izleğini, yazar başarıyla kurgulamıştır.

4.2.4.1.3. İletiler

İbni Sina adlı eserde hem açık hem de örtük iletiler yer almaktadır. Temel iletisi, ilimde ilerlemenin, soru sormanın, merak etmenin, sabırla ve disiplinli bir şekilde çalışmanın başarının temel unsurları olduğu tezinin kurgulanmasıdır.

Gerçek adı Hüseyin olan İbni Sina'nın köşkte yapılan toplantılarda önemli bulduğu yerleri defterine not etmesi ile ilgili olarak babasının ona öğüt verdiğinden bahsedilmiştir: *“Oğlum daima not tutmaya bak. Söz unutulur ancak yazı kalır. Her şey de yazılmaz. Sana göre en önemli olanı, en merak ettiğin şeyi yazmalısın. Her ne kadar unutmam desen de gün gelir unutursun. Not tuttuğun defterleri de asla kaybetme. Onları düzenli kullanmalısın”* (s.12). Bu metin açık iletilere örnektir.

Eserde örtük iletilere de yer verilmiştir. Yazar *“Babası Abdullah, onun soru sormasından çok memnundu, işte bu bilim adamı olmanın temelidir, diyordu”* (s.12) kurgusuyla okuyucuya soru sormanın önemli olduğu mesajını vermektedir.

“Ben bilim adamı olmak istiyorum. Çok kitabım olsun, çok kitaplar yazayım istiyorum. İçi kitaplarla dolu bir odam olsun. Onları okuyup notlar çıkarayım, diyorum” (s.12) diyen İbni Sina'ya, babasının ağzından çocukların ilim yolunda ilerlemeleri için küçükken, sebebini açıklayarak yönlendirilmelerinin önemli olduğu iletisi 12. ve 13. sayfalarda verilmiştir: *“Ben bu konuda sana elimden gelen yardımı yaparım. Sen yeter ki bu şekilde öğrenmeye devam et. Devletimizin daha da ileri gitmesi için çok çalışmak lazım. Bunun için de büyük, bilgili, erdemli bilim adamlarına ihtiyaç var. İnsanın ömrü kısacıktır. Bu kısa ömürde iyi ve yararlı işler yapmak lazım gelir. İnsan zamanını boşa geçirmemelidir. Zamanı hep suya benzetirler. Akıp gider. Akıp giden zaman asla geri gelmez. Sonra yapsaydım etseydim, demek fayda etmez. Sen sen ol zamanını çok iyi değerlendir. Zamanın kıymetini iyi bil. Hele buradaki*

imkânları takdir edersin. Sarayda ilmi sohbetlere katılabiliyorsun. Köşküme gelen bilginlere sorular sorabiliyor, onlardan dersler alabiliyorsun. Kitapların var. Bu fırsatları iyi değerlendir. Ama hep ders çalışmak da olmaz. Dinlenmelisin. Oynamalısın... Her şey zamanında olmalı ve yapılmalıdır.” Bu iletilerle açıkça okuyucuya öğütler verilmiştir.

Yazar, bilimsel çalışmalarda sistemli çalışılırsa ancak başarılı olunacağını ve dünyevi ilimler denilen matematik, fizik, kimya gibi derslerin yanında dini ilimlerden olan kelim, hadis, fıkıh gibi konularda da bilgili olunması gerektiğini, bu iki türdeki ilimlerin birbirini tamamladığını 13. sayfada dile getirmektedir.

Kitapta okuyuculara, ezberci olunmaması gerektiği iletisi, soru sormanın öğrenmedeki önemi ile ilgili iletiler, sayfa 15'te hocalarının sık sık İbni Sina'nın babası Abdullah'a hitaben, *“Oğlun çok zeki. Öğrenmeye karşı büyük bir iştahı var. Konuları kendince sorguluyor. Bize birçok soru soruyor. Ezberci olmadığı, her verileni değil de konunun can alıcı noktalarını öğrenmeye çalıştığı her halinden belli. Tüm bunlar, onun ileride büyük bir âlim olacağını işaretidir”* şeklindeki sözleriyle metinde açık bir şekilde verilmektedir.

Kitapta sistemli ve düzenli bir şekilde ve bıkmadan çalışmanın önemli olduğu iletisi, hocası Natili tarafından İbni Sinaya, *“Bak Hüseyin, ilmi öğrenme kabiliyetin ve merakın çok fazla. Anlattığım konuları tekrar et. Daima sistemli ve düzenli çalış. Unutma ki kayaları oyan, delik deşik eden dalgaların gücü değil, sürekliliğidir. Bunu aklından çıkarma”* (s.16). mesajıyla ifade edilmiştir.

Kitapta okuyucuya sürekli merak, soru sorma, zaman zaman ilgi alanlarını değiştirerek dinlenme (s.17) ile ilgili iletilere ek olarak öğrenme hazzının, bilmenin insana büyük bir mutluluk verdiği mesajı İbni Sina'nın, Farabi'nin Metafizik adlı eserini okuduktan sonraki düşünceleriyle şöyle dile getirilmiştir: *“Farabi'nin yazdıkları günlük olaylara ve dünyaya bakış açısını genişletmişti. Önünde yepyeni ve geniş bir pencere açılmıştı. Eline, açılmayan kapıların anahtarı verilmişti sanki. Sevinç içinde şükür namazı kıldı. Fakirlere yardım etti sadaka dağıttı”* (s.26).

Kitapta İbni Sina'nın bütün bu gayretlerinin boşa gitmediği 63. sayfada Kanun Fi't Tıb (Hekimlik Yasası, Kitabü's Şifa (Sağlık Kitabı), Kitabü'l Necat (Kurtuluş Kitabı), El-Hidaye adlı mantık, yer bilimi, coğrafya, botanik ve metafizikten bahseden ve başka birçok alanda

yazdığı kitapların yanı sıra 64. sayfadaki tıp, yer bilimi, fizik ve matematik gibi alanlardaki birçok keşfi ve icatlarıyla kanıtlanmıştır.

Eserdeki iletiler çocuğun anlam evrenine uygundur.

4.2.4.1.4. Kahramanlar

Ana kahraman

İbni Sina

Eserde ana kahraman sadece İbni Sina'dır. Eserde İbni Sina'nın hayatı anlatılmaktadır. İbni Sina hem çocukluğunda hem yetişkinliğinde çalışkan, ilim adamlarını ve ilim meclislerinde bulunmayı seven, meraklı, dikkatli, etrafındaki her şeyi sorgulayan, disiplinli çalışmayı seven bir insandır. Bilimsel çalışmalarının alanına giren her şeyi gözlemler, notlar tutar, karşılaştırır. İlim yolunda hiçbir engel tanımaz. Bilimsel çalışmaları sürdürebilmek için özgür olunması gerektiğini düşünür. Bir meseleyi anlamak için yılmadan sonuca ulaşincaya kadar uğraşır.

Ana kahraman İbni Sina, çocuğun özdeşim kurabileceği bir karakterdir “*Hep çalışmakla, okumakla olmuyordu. Ara sıra oyun oynamak istiyordu. Bu da bir çeşit dinlenmeydi. Hüseyin çok yorulunca, kardeşi Mahmud ile bahçede oynamaya çıkıyordu. Bir süre sonra yine kitaplarının başına geçiyordu. Sistemli bir şekilde çalışmaya alışmıştı*” (s.13).

İbni Sina eserde anlatılan bütün yönleriyle değerlendirildiği zaman açık bir kişiliktir. Hikâye kurgusu boyunca karakteri değişmemiştir fakat aldığı kararlarla tutarlı bir kişilik özelliği göstermiştir.

Yan Kahramanlar

Abdullah

İbni Sina'nın babasıdır. Çalışkan ve dürüst birisidir. İlim adamlarını, ilim meclislerini çok sever. Oğlu İbni Sina'nın ilime olan ilgisinden çok memnundur. İbni Sina'yı ilim yolunda her zaman teşvik eder ve İbni Sina'nın ilk gençliğinde ona kılavuz olur ve oğlunun bu yolda gösterdiği bütün gayretleri sonuna kadar destekler.

Samani Sultanı Nuh bin Mansur

Bilim adamlarını seven, onları sarayına davet edip günlerce, gecelerce ilmi konuşmalar yaptıran, ülkesini mamur hale getiren bir hükümdardır.

Natlı

İbni Sina'ya dersler veren mantık ve felsefe âlimi.

Kitapçı

İbni Sina'nın, Ebu Ali Hüseyin b. Abdullah b. Ali İbni Sina olan adından, Hüseyin yerine, daha az duyulmuş bir isim olan İbni Sina ismini kullanmasını öneren kişidir.

Soğancı

Hint Matematiği ile ilgili İbni Sina'ya dersler Hintli veren âlim.

Kumri

Sultan Nuh b. Mansur' un İbni Sina'ya hocalık yapan saray hekimi.

Müseyyeb

İbni Sina'ya hem hocalık yapan hem de tıp alanındaki çalışmalarını destekleyen Sultan Nuh b. Mansur'un saray hekimi.

Sultan Abdülmelik

Sultan Mansur'un yerine geçen oğlu. İbni Sina'nın saray kütüphanesini yaktığına inanıp onun Buhara'dan ayrılmasına sebep olan, başkalarının telkinlerine katan bir hükümdar.

Cürcan Emiri ibni Memun

İlim adamlarını destekleyen, İbni Sina'nın bir akademi kurmasını ve orada çalışmalarının devam ettirmesini sağlayan bir hükümdardır.

Ziyariye Devleti'nin Sultanı Şemseddin

İbni Sina'ya rahat bir çalışma ortamı sunmuştur

Gazneli Mahmud'un Kale Komutanı

İbni Sina'nın Gazneli Sultan Mahmud'tan kaçıışı sırasında ona yardım eden bir komutan. İbni Sina onun oğlunu tedavi etmiştir.

Cürcani

İbni Sina'nın dostudur. Onun kitaplarını yazmıştır.

Ebu Ubeyde

İbni Sina'nın son zamanlarında da yanında olan öğrencisidir.

Yan kahramanlardan kale komutanı hariç bütün kahramanlar durağan karakterlerdir. Baştan sona aynı fikirde kalmışlardır. Fakat kale komutanı, önce Sultan Mahmud'un askerlerinin gelmesini beklerken İbni Sina onun oğlunu tedavi edince İbni Sina'nın kaçmasına yardım etmiştir. Devingen bir kişiliktir. Eserde İbni Sina'nın ve diğer kahramanların tutumu, çocuğa yaşam ve insan gerçekliğini duyumsatmaktadır.

4.2.4.1.5. Dil ve Anlatım

Eserde kısa ve sade cümleler kullanılmıştır: “*Sonunda Buhara çok güzel bir şehir olmuştu*” (s.2), “*Çalışmaktan, okumaktan, tekrar etmekten bıkmıyordu*” (s.11), “*Koca bir gün geçmek bilmedi İbni Sina için. Yarının olmasını iple çekti*” (s.20), “*Fakir hastaları yardım isteyecekleri bir doktor vardı. Bu da İbni Sina'dan başkası değildi*” (s.30), “*Yıllar devamlı araştırmak, okumak ve gözlemlemekle geçip gidiyordu. Bu sırada tanınmış kitabı olan Kanun'u yazmaya başlamıştı*” (s.4).

Eserde, konuşma dilinin özelliklerine yer verilmiştir. Buhara'ya geldikten sonra Sultan Abdullah'ı saraydaki ilim toplantılarına davet eder daha sonra da

“–*Ha Abdullah unutmadan senin çocukların vardı, değil mi?*

–*Ellerinizden öperler efendim iki tane...*

–*Gelirken onları da getir. Bizden çok onların bir şey öğrenmeye ihtiyacı var...*” (s.9).

Eserdeki bu ve benzeri konuşmalar, eserle hayat arasındaki bağlantının bir göstergesidir.

Yazar eserde bazı kelimeleri özellikle kullanmış anlamını ya dipnotla sayfa sonunda belirtmiş ya da kelimenin hemen yanında vermiştir: *“Her yerde çeşme vardı. Kervansaraylar, hanlar, hamamlar, medreseler (üniversite) görenleri hayrete düşürüyordu”* (s.8). *“Kervansaray”* ve *“han”* (s.8) kelimelerinin anlamları sayfa sonunda dipnotla verilmiştir. Böylece yazar, hem çocuğun kelime hazinesini zenginleştirmeyi amaçlamış hem de çocuğa dipnot kullanmayı göstermiştir.

İbni Sina adlı bu eserde noktalama işaretleri yerli yerince kullanılmıştır. Fakat bazı konuşmaların kime ait olduğu bilinmemektedir. Mesela sayfa 32’de saray hekimlerinin konuşmaları verilmiş fakat kimin ne söylediği belirtilmemiştir:

“-Sultan ağır hasta.

-Ne yapabiliriz ki?

-Elimizden geleni yaptık.

-Artık bekleyeceğiz.

-Benim aklıma bir çare geliyor ama...

Bu söz üzerine diğer hekimler heyecanlanıp meraklandılar:

-Çabuk söyle. Biz de bu zor durumdan kurtulalım.

-Biliyorsunuz aynı hastalık kenar mahallelerde durdu. İlerlemiyor. Aksine geriliyor bile.

-Hastalığı kim durdurmuş?

-Hani bir ara saraya gelip bizden ders alan, bize de “Yeni metotlarla, yeni tedavi usulleri ile hastalıkları yenebiliriz” diyen bir geç vardı ya.

-Hani saray kâtibinin oğlu.

...”

Bu şekilde devam edip giden konuşmalarda ileriki sayfalarda İbni Sina hakkında olumlu konuşan hekimin Müyesseb olduğu anlaşılmaktadır. Fakat burada gösterilmemesi çocuğun bağlantı kurması açısından olumsuz bir durumdur.

Eserde “zar zor yetişmek” (s.6), “içi içine sığmamak” (s.8), “gece gündüz dememek” (s.17), “içi içini yemek, ümidi kırılmak” (s.20), “can kulağı ile dinlemek” (s.11), “dünyalar onun olmak” (s.28), “baş göstermek” (s.30), “ihsana boğmak” (s.33), “kulak tıkamak” (s.41), “donup kalmak” (s.48) gibi deyimler kullanılmıştır. “Hoş bulduk” (s.8) gibi kalıp sözler, “söz unutulur ancak yazı kalır” (s.12), “kayaları oyan, delik deşik eden dalgaların gücü değil sürekliliğidir” (s.16), “ilim irfan parayla öğretilmez” (s.21) gibi özlü sözler kullanılmıştır. Böylece çocukların gelişim özelliklerine uygun olarak Türkçenin söz varlığı, anlatım gücü ve imkânları çocuğa sezdirilmiştir.

Eserde, genel olarak dil ve anlatım, çocuğun anlam evrenine uygun olarak kullanılmıştır.

4.2.4.1.6. Çocuk Kitaplarında Uyulması Gereken Temel Eğitim İlkeleri Açısından Değerlendirme

Yazar, İbni Sina'nın hayatını hikâye tarzında kurguladığı bu eserinde, çocuğa bir rol model sunmaktadır. Yazar, eserin sonunda (s.60) devreye girmiş ve “Kısacası İbni Sina bilim tarihinin özellikle de tıp biliminin eşsiz kutup yıldızlarından birisidir. Onun çalışkanlığının araştırmasının, bilime merakının, gayretinin, Türkiye'nin geleceğinde söz sahibi olacak sizlere de örnek olmasını dilerim.” (s.60) iletisini en sona yerleştirmiştir.

Eserde yer yer çocuğa öğüt veren bir yaklaşım sergilenmiştir. İbni Sina'ya bazen babası öğüt vermiş,

“—Oğlum, daha yedi yaşındasın. İlk önce Kur'an'ı ezberlemelisin. Sonra da diğer ilimleri öğrenmelisin” (s.11), bazen de hocaları öğüt vermiştir:

“-Bak Hüseyin, ilim öğrenme kabiliyetin ve merakın çok fazla. Anlattığım konuları tekrar et. Daima sistemli ve düzenli çalış. Unutma ki, kayaları oyan delik deşik eden dalgaların gücü değil sürekliliğidir. Bunu aklından hiç çıkarma...” (s.16).

Eserde güldürürken düşündürülen bir yaklaşım sergilenmemiştir.

Eserdeki olay kurgusunda çocuğun girişimciliğini, benlik duygusunu bastırarak denetimci ve baskıcı bir anlayış bulunmamaktadır.

Eserde kadın olarak sadece İbni Sina'nın annesi kurgulanmıştır: “*Annesi oğlunun yine elinde kitapla gelip odasına kapanmasına alışmıştı. Bir gün, iki gün, hatta üç gün boyunca evde kitap okumasını artık yadırgamıyordu. ‘Bu kadar okuyacak ne var oğlum? Dünyadaki kitapların hepsini okumaya kararlı mısın?’ diye sorardı daima*” (s.25). Eserde kadınların yer almaması yazarın tercihinden dolayı değil dönemin toplumsal yapısından kaynaklanmaktadır.

Eserde iletişim kurarak sorunların çözümü yer yer gerçekleşmiştir. 26. ve 27. sayfada İbni Sina'nın babasını tıp ilminin diğer ilimlere nazaran gözleme dayalı olduğu için daha kolay olduğuna ikna etmesi, iletişim kurarak sorunların çözüldüğüne bir örnek olabilir.

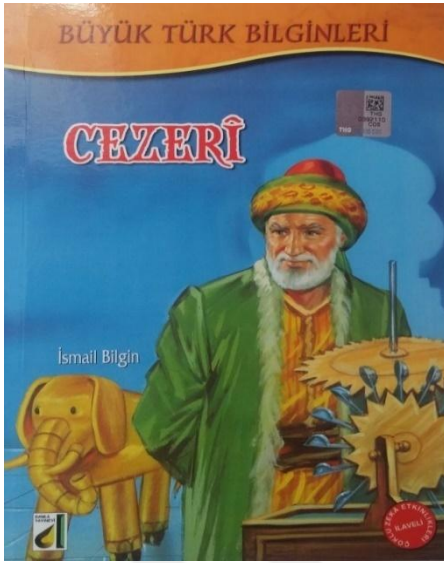
4.2.5. Cezerî

Eser; dış yapı özelliklerinden kapak ve resimler, iç yapı özelliklerinden ise konu-kurgu, izlek-tema, iletiler, kahramanlar, dil ve anlatım ile çocuk kitaplarında uyulması gereken temel eğitim ilkeleri açısından incelenmiştir.

Kapak

İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri serisinin 5. kitabı olan Cezerî isimli bu eserin ön kapağında (şekil-31) Cezerî'nin temsili resmi, yanında onun Hükümdar Karaaslan'ın oğluna hediye olarak yaptığı, yürüyen oyuncak fil, çark ve dişli düzeneği yer almaktadır.

Şekil- 31: Cezerî Ön Kapak

Şekil- 32: Cezerî Arka Kapak

Arka kapağında (şekil-32) ise “8 Asır Önce Otomatik Sistemin Kurucusu İlk Sibernetikçi Büyük Türk Bilgini” şeklindeki tanıtım yazısı ve Cezerî'nin eseri olan Kitab'ül Hiyel'den iki farklı makine örneği resmi yer almaktadır.

Kapak resimleri, okuyucuya eserin içeriği hakkında bilgi verir. Eserin hem ön hem de arka kapağı, kitapta anlatılan bilim insanının hangi alanda çalıştığına dair okuyucuya iletiler sunmaktadır.

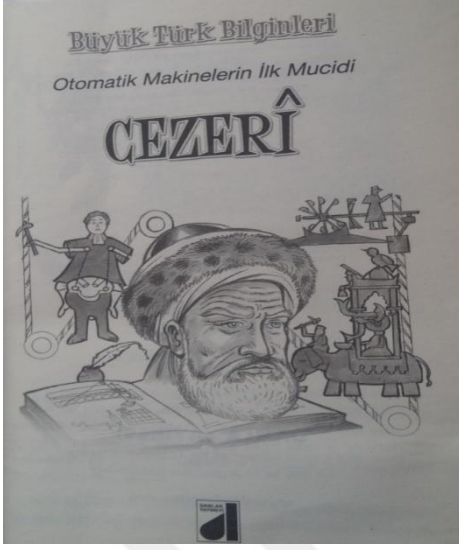
Resimler

Resimler kitapta anlatılan konu ile bağlantılıdır. Resimler ve anlatılan olay alakasız yerlerde değildir. Olay ve görsel aynı sayfada değil, serideki diğer kitaplarda olduğu gibi karşılıklı sayfalardadır.

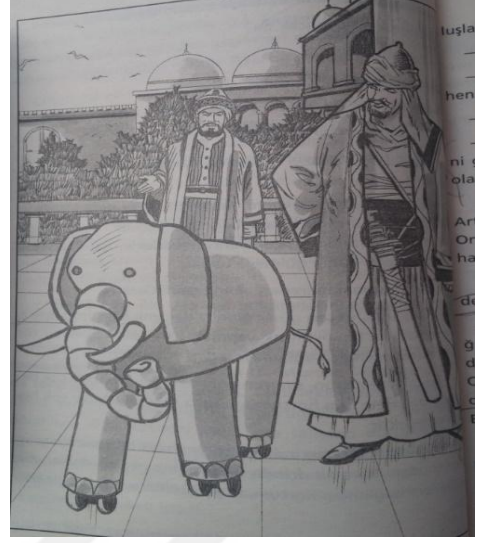
Resimler anlatılan olayın görselleştirilmiş şeklidir. Çocuğun düşünce dünyasını devindirecek özgün çizimlere yer verilmemiştir.

Eserde 1,3 ve 5. sayfalarda aynı resim yer almaktadır (şekil-33). Bu resimde Cezerî'nin üzerinde çalıştığı konular özetlenmiştir. Cezerî tarafından ilk yapılan robotun resmi, otomatik kaldıraç düzeneğinin resmi, abdest alma düzeneği ve Hükümdar Karaaslan'ın teşvikiyle yazdığı, bütün icatlarını topladığı, içinde otomatik makine örneklerinin yer aldığı Kitab'ül Hiyel adlı kitaptan bir sayfa bu resimde yer almaktadır. Bu resmin kitapta üç farklı yere yerleştirilmesi tekrara düşme açısından olumsuz bir özelliktir.

Şekil- 33: Cezerî Genel Görşel

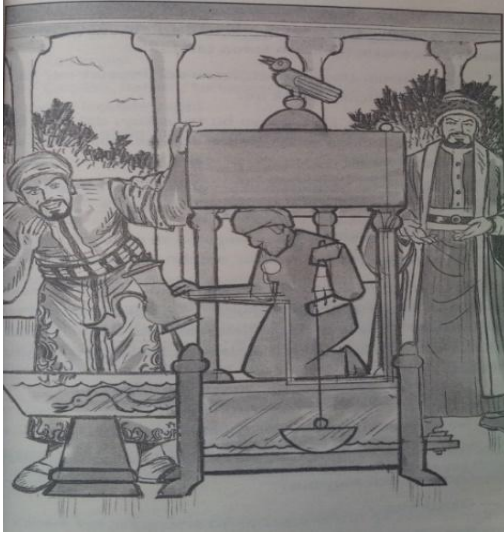
Şekil- 34: Cezerî'nin Yaptığı Oyuncak Fil

Eserde yedi farklı resim on sayfada yer almıştır. Yukarıda da bahsedildiği gibi bir, üç ve beşinci sayfalardaki resimler aynı, diğer resimler farklıdır. Resimler, Cezerî'nin önemli icatlarını içermektedir.

32. sayfada Cezerî'nin hükümdarın oğluna yaptığı oyuncak fili (şekil-34) hükümdara gösterirken resmedilmiş olay 31. sayfada anlatılmıştır.

Şekil- 35: Abdest Alma Makinesi

Şekil- 36: Değirmen Tamiri

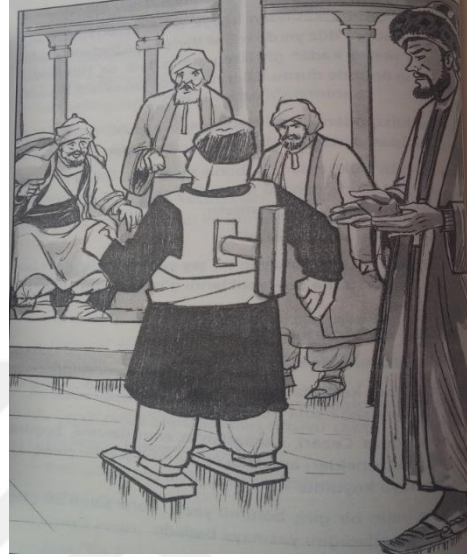
Hükümdar Karaaslan için yaptığı abdest alma makinesi resmi (şekil-35) 35. sayfada, su değirmenini tamir etmesini temsil eden resim (şekil-36), 43. sayfada yer almaktadır.

Kan almak için şırıngaya benzer bir aleti icat edip saray doktoruna onu tanıtmasının görseli (şekil-37) 49. sayfada,

Şekil-37.: İlk Şırınganın İcadı

Şekil-38: Cezerî tarafından İcat Edilen İlk Robot

Cezerî tarafından dünyada yapılan ilk robotun Hükümdar Karaaslan'a takdimi (şekil-38) 54. sayfada yer almaktadır.

Bu resimlerle ilgili anlatılar ya bir önceki ya da karşılarındaki sayfalarda mutlaka verilmiştir.

Eserdeki resimlerde metinde anlatılanlar çizilmiştir. Fakat durum yazınsal metnin öğelerini görsellerle tamamlama olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu resimler çocukta görsel metinlerle iletişim kurma isteğini uyandırabilecek niteliktedir.

Eserde yazınsal metinlerle görsel metinler bir bütünlük içindedir.

4.2.5.1. İç Yapı Özelliklerinin Değerlendirilmesi

4.2.5.1.1. Konu-Kurgu

Bu eserin konusu 1136-1206 yılları arasında yaşamış, asıl adı Bediüzzaman Ebu'l İzz İsmail b. Rezzaz olan, Dicle ve Fırat nehirleri arasında Cezire diye bilinen bölgede doğduğu için oraya nispetle Cezerî diye bilinen, kitabın arka kapağında "8 asır önce otomatik sistemin kurucusu ilk sibernetikçi büyük Türk bilgini" diye tanıtılan bilim insanının hayatı ve yaptığı çalışmalardır.

Cezerî, Büyük Selçuklulara bağlı bir beylik olarak, Mardin, Diyarbakır ve Elazığ civarında hüküm süren, başkenti Kara Amid (Diyarbakır) olan Artukluların hâkim olduğu Dicle ve Fırat arasında bir yerde, Cezire’de doğmuştur. İki nehir arasında olmasına rağmen bölgede her zaman kuraklık vardır. Cezerî’nin babası Diyarbakır’da usta olarak çalışmaktadır. Baba, sarayda görevlendirildikten sonra ailesini Diyarbakır’a getirir.

Cezerî, babasının ve diğer çalışanların han, hamam, kervansaray, köprü gibi işlerde ne kadar çok çalıştıklarını gördükçe bütün bu işleri kolaylıkla yapacak, koca koca sütunları kolayca kaldıracak bir şeylerin yapılması gerektiğini düşünmektedir. İlk eğitiminden sonra gittiği yüksekokulda en çok fen ile ilgili konular, astronomi ve matematik ilgisini çekmektedir.

Hayalleri, kendiliğinden dolan havuzlar yapmak, kendiliğinden sönen fırınlar yapmak, daima kendi kendine çalışan makineler icat etmektir. Arkadaşlara bu fikirlerine gülse de o sürekli bu konular üzerinde çalışmakta, kitaplar okumakta, araştırmalar ve deneyler yapmaktadır. Babasıyla da bu fikirlerini paylaşmakta ve hayallerini gerçekleştireceğine inanmaktadır.

Bir ön elemeden sonra teknik eleman olarak saraya alınması onun önünü açar. İlk işi, şehrin girişindeki köprünün daha hızlı tamamlanması, blokların daha kolay taşınması için bir kaldıraç sistemi kurmak olmuştur. Malzemenin kolayca taşınması ile inşaat kısa sürede tamamlanır.

Cezerî inşaat çalışmalarının yanında yapmak isteği otomatik makinelerin projeleri üzerinde durmaksızın çalışmaktadır. Hasankeyf’e bir köprü yapılması, köprünün altına da hanlar, hamamlar, çarşılar, mahalleler yapılması projesi, ünü artık Artukoğullarını çoktan aşmış olan Cezerî’ye verilir.

Bir arkadaşının tavsiyesiyle bazı sistemlerin projelerini gösteren Beni Musa Kardeşler’in kitabını okur.

Mühendis arkadaşlarıyla çizdiği, yapmayı tasarladığı projeleri, buhar gücünü tartışır, örnekler verir. Yunan bilginler Arşimet ve Hereon’un yazdığı kitapları okur. Her yerde araştırmalar yapar.

İlk yaptığı eserlerden birisi, hükümdarın çocuğuna hediye ettiği yürüyen oyuncak bir fildir. Cezerî'nin çalışmalarından ve başarısından memnun olan hükümdar onu saraya başmühendis olarak atar. Cezerî artık zamanının çoğunu atölyede geçirmekte, projeler çizmekte, yapmayı düşündüğü makineler üzerinde çalışmaktadır.

Titiz bir hükümdar olan Karaaslan için otomatik bir abdest alma düzeneği geliştiren Cezerî, bu eserini hükümdara hediye eder. Daha sonra bozulan ve kimsenin tamir edemediği bir su değirmenini onarır. Değirmenin taşını döndüren çarklardan da ilham alarak yapmak istediği insan şeklindeki robot üzerine çalışmaya başlar. Bu sırada saray için suyla çalışan, tavus kuşu şeklinde saatler yapar.

İcatlarına devam eden Cezerî, sarayda kan aldırırken bayılan kişilerin çoğalması üzerine, ne kadar kan alınacağı belli olan enjektör benzeri bir alet icat eder.

Bütün bu çalışmaların yanında robot üzerine yoğunlaşan Cezerî, eserini tamamladıktan sonra Hükümdar Karaaslan'a sunar. Cezerî'nin robotu kurmasından sonra robot, hükümdarın ve maiyetinin önünde biraz yürüyüp ellerini kollarını hareket ettirir.

Bu gösteriden büyük memnuniyet duyan hükümdar, Cezerî'yi bütün bu çalışmalarını anlatan, yaptığı eserlerin projelerinin içinde yer aldığı bir kitap yazması için teşvik eder. Cezerî bunun üzerine Kitabül Hiyel adlı eserini yazar.

Eli ayağı tuttuğu sürece otomatik makineler yapmaya devam eden Cezerî, Selahaddin Eyyubi'nin o bölgeyi fethetmesinden sonra bir süre de onun maiyetinde çalışır. 1206 yılında vefat eder.

Kitapta işlenen konular, mesela otomatik makinelerin nasıl icat edildiği çocuğun ilgi ve gereksinimlerine uygundur.

Eserin kurgulanışında mantık hatasına düşülmemiştir. Kurgulanan olaylar arasındaki bağlantılarda zaman mekân uyumuna dikkat edilmiştir. Cezerî'nin babasının Diyarbakır'a gelmesi, Cezerî'nin sarayda görev alması, imar projelerini yürütmesi, hükümdarın çocuğunun ağlaması üzerine ona yürüyen oyuncak fil yapması, hükümdarın titizliği sebep gösterilerek ona abdest alma düzeneği kurması bir değirmenin bozulan çark sisteminin tamiri esnasında çark sistemini inceleyerek onu robota uygulaması, robotla ilgili yaptığı çalışmaların kitabını yazması için hükümdarın teşviki gibi olay örgüsünde yer alan unsurlar birbiriyle bağlantılıdır.

Eserde önce Cezerî'nin arkadaşları ile çatışması yer almaktadır. Başlangıçta Cezerî'nin hayallerini gerçekleştiremeyeceğini düşünen arkadaşları onunla alay ederler (s.11, s.12, s.13). Fakat Cezerî bu eleştirilerden yılmaz. Ümidini kaybetmez. Çalışmalarına devam eder. Bu çatışmalar çocuğun anlamlandırabileceği düzeydedir.

Eserde, Cezerî'nin tasarladığı otomatik makineleri yapıp yapamayacağı çocuğun merak duygusunu harekete geçirmektedir. Fakat kurgu sürecinde her şeyin kolayca oluvermesi ve sonucun tahmin edilebilmesi çocukta okuma isteği uyandırabilecek nitelikte değildir.

4.2.5.1.2. İzlek –Tema

Eserde işlenen ana izlek insanın hayal ettiği şeyleri başarabileceğine inanmasının önemidir. Cezerî'nin çocukluğunda çalışanları seyrederken, *“Bu kadar insan, başta babam olmak üzere çok yoruluyorlar. Ama fazla iş üretmiyorlar. Hâlbuki yaptıkları işbölümü de iyi. Buna rağmen inşaatlar hızla ilerlemiyor. Bunun bir çaresi olmalı. Ama ne? Mesela büyük taşları kaldıracak bir sistem olmalı. Ya da öyle bir şey olmalı ki insanların işini o yapsın. Yemesin içmesin. İnşaat hızlansın. İnsanlar daha az yorulsun. Hay Allah! Ben de hiç olmayacak şeyler düşünüyorum. Bunların olmasına imkân var mı? Yok!. Fakat neden olmasın? Bir gün belki bu düşündüklerim gerçekleşir...”* (s.11) şeklinde düşünmesi ve kitabın genelinde, Cezerî'nin hayal ettiklerini gerçekleştirdiğinin kurgulanması bu temanın işlendiğinin göstergesidir.

Eserde işlenen bir diğer tema, bir şeyleri başarmak isteyen insanın yılmadan çalışmasının önemli olduğudur. Yüksekokul yıllarında arkadaşları onun fikirleriyle alay etmişler, ona inanmamışlardır:

“ ...

-Yani havuz kendiliğinden dolacak, dolunca da suyun akması duracak ha?

-Evet.

-İnsansız?

-Evet insansız. Bu sistemi insan bir kere başlatacak, bir daha elini bile sürmeyecek.

-Haydi canım.

-Buna kargalar bile güler.

-Siz de gülebiliyorsunuz ama ben bunları eninde sonunda yapacağım bak görürsünüz.

Arkadaşları inanmamış bir şekilde:

-Göreceğiz bakalım, dediler” (s.12,13).

Cezerî bu eleştirilere aldırış etmemiş, yılmamış, ümitsizliğe düşmemiş ve hayal ettiğinden de çok şeyi başarmıştır. O dönemde, hatta günümüzden 100 yıl öncesine kadar bile yapılacağına inanılmayan robotu üretmiştir (s.53).

Eserde ele alınan konu, izleğe dair olayların kurgulanmasından ibarettir.

İnsanın çalışarak ama yılmadan sabırla çalışarak hayal ettiklerini gerçekleştireceğine inanmasının çocukta bırakacağı etki, onun anlama düzeyine uygundur.

Çocuk, bu esere göre Cezerî örneğinden yola çıkarak başarının temel şartının çalışmak olduğu duyarlığını kazandığı zaman onu durdurabilecek hiçbir güç yoktur.

4.2.5.1.3. İletiler

Cezerî’de örtük ve açık iletilere yer verilmiştir. Bu iletiler ya olay içinde bir davranış olarak anlatıcı tarafından aktarılmakta ya da eserin ana kahramanı Cezerî tarafından içsel konuşma olarak verilmektedir.

Nehirlere yakın olan yerlerde su kıtlığı olmamalıdır, iletisi 5. ve 6. sayfada yer alan “*Dicle ve Fırat nehirleri arasında bir bölge vardı. Bu bölgenin adı Cezire’ydi. Burada kuraklık söz konusuydu. Bölge insanları iki nehir arasında olmasına rağmen daima kuraklık çekerlerdi*” metninden çıkarılabilir.

Çalışkan olanlar sevilir, iletisi Cezerî’nin babasının anlatıldığı “*Kendisi çalışkandı. Elinden sadece tamirat değil her iş gelirdi. Bu yüzden şehirde herkes tarafından çok sevilirdi.*” (s.7) ifadesinden çıkarılabilir. Burada ileti, sezdirme yoluyla verilmiştir.

Hayvanlara karşı merhametli olmak gerekir, iletisi Cezerî’nin babasının Diyarbakır’a ailesini götürürken yüklü atlara binmemesi, yayan yürümesi, ancak çok yorulunca binmesi (s.11) bu iletinin dayandırıldığı anlatımlardır.

Açık bir şekilde dile getirilen ve ardı ardına sıralanan iletiler, arkadaşlarının onunla alay etmesi ve ona inanmamasından sonra Cezerî'nin düşünceleri olarak verilmiştir: *“Onlar bilmiyorlar, dedi. Bilmiyorlar ki dünyada en üstün varlık insandır. İnsana kendisini her canlıdan üstün kılan akıl verilmiştir. Bu akıl ile birçok şey yapılabilir. İnsanlar bilmedikleri şey hakkında yorum yapamazlar. Akılları almaz. Neticede buna imkân yok derler. İnsan akıl ile birçok şeyi bulacak ve keşfedecektir. Her geçen gün ileriye gidecektir. İnsanlar işlerini kolaylıkla yapabileceklerdir. Ancak bunlar insanların rahatını sağlayacak ama huzur verecek midir? Savaşlar olmayacak mı? İnsan insana hep daha güzel, daha iyi davranacak mı? İnsan, insan olduğunu unutacak mı acaba? Keşke insanlar birbirlerine iyi davransa. Hiçbir kötülük olmasa. Hiç kimse aç kalmasa. Hiç kimse ahlaksız olmasa. Allah'ım buna imkân var mı? Böyle bir dünya olacak mı? Böyle bir dünyayı ben görebilecek miyim? Olsun, görmesem de böyle bir dünyaya karınca kararınca en ufak bir katkı yapmam için çalışmam gerekli. Gerçekten de en ufak bir katkım olursa insanların işini bir nebze olsun kolaylaştırırsam kendimi mutlu sayacağım. İnsanlığa hizmet etmek en güzel davranışlardan biridir. Ben de bu hizmeti gerçekleştirmek için gece gündüz çalışmalıyım. Ey arkadaşlarım! Size bahsettiğim projelerin hepsini gerçekleştireceğim”* (s.14).

Kitapta açık iletilere çokça yer verilmiştir. Cezerî otomatik sistemlerle ilgili araştırmalar yaparken, aradığı konuları kitaplarda bulamayınca kendi kendine moral vermesi sırasındaki iç konuşmaları eserde verilmek istenen açık iletilere örnek gösterilebilir: *“Asla ümitsizliğe düşmemeliyim. Eninde sonunda düşündüklerimi gerçekleştirmek için çok çalışmalıyım. Bu yüzden gerekirse diğer şehirler gidip oradaki kütüphanelerde de araştırma yapmalıyım. Başarısız olursam bir kez daha denemeliyim yine başarısız olursam yapıncaya kadar denemeye devam etmeliyim. Bıkmamalıyım, yorulmamalıyım. Benim ilgilendiğim ya da kurmaya çalıştığım sistemleri belki dünyada bilen ve kuran yok. Yaptıklarım ilk olacaksa benim zorluk çekmem kadar doğal bir şey olamaz”* (s.15).

İnsanların fikirlerine değer verilmeli, hayal ettiklerini gerçekleştirebilmeleri için fırsat verilmelidir, iletisi eserin genelinde işlendiği gibi Cezerî'nin saraya işe alınacağında mimarbaşı heyetinin onun düşüncelerini, gerçekleştirmek istediklerini dinledikten sonra ona fırsat vermek için işe kabul edildiğini anlatan sayfa 17'deki anlatımda yer almaktadır.

Farklı fikirlere, yeniliklere açık olunmalıdır, iletisi saray mimarlarının bir türlü bitiremedikleri bir köprüyü Cezerî'nin kaldıraç sistemini kullanarak kısa sürede bitirmesinin anlatıldığı 20. ve 21. sayfada işlenmiştir.

29. sayfada Cezerî'nin arkadaşlarına hitaben *“Bizden önceki bilginlerin bulduğu, kurduğu sistemlerden, keşfettiği bilgilerden yararlanmalıyız. Daha sonra kendimizi geliştirmeli, bu bilgilerin üzerine daha doğru ve daha yeni bilgileri koymalıyız ”*yaptığı konuşma, 37. sayfada Cezerî'nin kısa sürede büyük projeler gerçekleştirdiğini gören halk arasında acaba Cezerî bir büyücü mü? Söylentilerinin dolaşması üzerine onun ağzından verilen şu iletiler, *“... Ben ne büyücüyüm ne de sihirbaz. Ben, ilimle, bu ilmin kanunlarına göre hareket eden sistemler kuruyorum. Mühendislerin büyücülükle ilgisi yoktur. Onlar bilgilerini ilk önce kâğıda aktarırlar. Daha sonra bu bilgileri uygulamaya başlarlar. Elbette eksikleri, hataları olabilir. Bunları da sürekli deneme yaparak giderebilirler. İlim, akıl ile yapılır. Akıl, Allah tarafından kullarına verilmiş en büyük hazinedir. Bu hazine ile neler yapılmaz ki!.. ”* çocuğa açıkça verilen iletilerdendir.

Devlet yöneticileri vatandaşlarını dinlemeli, onların dertlerine çareler bulmalıdır, iletisi su değirmenini tamir ettiremeyen bir köylünün hükümdar Karaaslan'dan yardım istemesi ve hükümdarın da sarayın başmühendisi Cezerî'yi bu iş için görevlendirmesinin anlatıldığı 39,40,41 ve 42. sayfalardaki anlatıya dayandırılabilir.

İcatlar ihtiyaçlardan doğar, iletisi eserin genelinde öykülenmiştir. Cezerî'nin çocukluğunda babasının ve diğer çalışanların çok yorulup az iş yapabildiklerini gözlemlemesinden sonra kaldıraç sistemini ve diğer otomatik sistemleri icat etmeyi düşünmesi, hükümdarın ağlayan çocuğu için hareketli oyuncak fil yapması, titiz bir insan olan hükümdar için abdest alma düzeneğini icat etmesi, su değirmeninin tamirinde dişli ve çarklı sistemleri inceleyip yaptığı robota bunu uygulaması, ne kadar kan alındığı bilinmediği için bayılan bir hasta üzerine şırınga tarzı bir alet icat etmesi bu iletinin dayandığı yazınsal metinlere örnek olarak verilebilir.

Deney ilmin ilerlemesinde başat rol oynar, söz uçar yazı kalır, iletileri Cezerî'nin projelerini anlattığı Kitabül Hiyel adlı eserin giriş kısmında verdiği 56. sayfada yer alan metine dayandırılacak iletilerdir.

Eserde yer alan iletiler çocuğun anlam evrenine uygundur. Yukarıdaki örneklerden de görüleceği üzere iletiler yazınsal bir anlayışla, sezdirme amacıyla sunulduğu gibi öğüt tarzında da sunulmuştur.

Eserde işlenen iletiler, çocuklarda yaşama ve insana ilişkin duyarlık oluşturabilecek düzeydedir.

4.2.5.1.4. Kahramanlar

Ana Kahraman

Cezerî

Matematik, astronomi gibi fen konularına ilgili, az emekle çok iş nasıl yapılır, bugünkü adıyla otomatik makineler, hayatı kolaylaştıran basit düzenekler, en önemlisi de yine bugünkü adıyla robot yapma hayalleri olan, çalışkan, yılmadan çalışan, başarısız olduğunda ümitsizliğe kapılmayan, tekrar tekrar deneyen, hayallerini gerçekleştirmek için elinden gelen gayreti gösteren bir bilim insanıdır.

Geliştirilmiş ve olaylar sonunda yeni değerler kazanan bir karakter olan Cezerî, hayallerini gerçekleştirmek için araştırmalar yapmasıyla, çalışkanlığıyla, ümitsizliğe kapılmamasıyla ve sonunda düşündüklerini, hayal ettiklerini başarabilmesi ile çocuğun özdeşim kurabileceği bir kişiliktir.

Yan Kahramanlar

Cezerî'nin Babası

Çalışkan, herkes tarafından sevilen bir inşaat ustasıdır. İdeal bir babadır. Cezerî'nin babasının özellikleri yüzeysel olarak belirtilmiştir. Geliştirilmemiş bir karakterdir. Öyküde önemli bir kişilik değişimi yaşamamıştır.

Hükümdar Karaaslan

Yeniliklere açık, ilimi ve ilim insanlarını destekleyen, farklı fikirleri hoşgörüyü karşılayan, ülkesinin imarı için çalışan, halkın sorunlarını dinleyen, onlara çözüm bulmaya gayret eden ideal bir yönetici tipidir. Cezerî'nin projelerini gerçekleştirmesi için imkânlar sağlamış, Kitabül Hiyel'i yazması için onu teşvik etmiştir.

Geliştirilmiş ve devingen bir karakterdir. Özdeşim kurulabilecek bir tiptir.

Değirmenci

Bir köyde su değirmeni işleterek geçimini sağlayan işinde, gücünde bir köylüdür. Kapalı ve durağan bir karakterdir.

Eserde hem açık ve devingen karakterler hem de kapalı ve durağan karakterler taşımaları gereken özelliklere göre iyi işlenmiştir. Karakterler, çocuk gerçekliğine uygundur.

4.2.5.1.5. Dil ve Anlatım

Cezerî adlı eserin anlatımında kısa ve yalın cümleler kullanılmıştır: “*O akşam köylü kendisine gösterilen yerde yattı. Sabah erkenden Cezerî ile buluşup değirmene doğru gitmek için yola çıktılar. Epey bir süre at sürdükten sonra dağlık ama ormanlık bir yere geldiler. Yalçın dağların arasından kıvrıla kıvrıla akan sular, kayalara çarpa çarpa bayır aşağı hızla akıyordu*” (s.40, s.41). Alıntılanan bu metinde de görüldüğü üzere anlatımın kısa ve yalın olmasının yanı sıra ikilemeler, anlatımı zenginleştirmek için sıfatlar kullanılmıştır.

Eserde kullanılan ikilemelere, “*sık sık*” (s.7), “*mışıl mışıl*”(s.8), “*zaman zaman, konu komşu, eş dost*” (s.10), “*üç beş*” (s.21), “*ballandıra ballandıra*” (s.25), “*sağa sola*” (s.31), “*gece gündüz*” (s.51,) “*hınca hınç*” (s.51) gibi kullanımlar örnek verilebilir.

“*Yola çıkmak, yorgun düşmek, mışıl mışıl uyumak*”, (s.10), “*hayal kırıklığına uğramak*” (s.15), “*kara kara düşünmek, düşünmek taşınmak*” (s.18), “*yola düşmek*” (s.26), “*pürdikkat kesilmek*” (s.17) kullanımları, eserde söz öbeklerinden deyimlerin kullanıldığına dair örneklerdir.

Yazınsal bir metinde konuşma kalıplarının kullanılması, o metnin okunurluğunu artırır. Cezerî isimli eserde de yazar yer yer bu tarz kullanımlara başvurmuştur. Mesela sayfa 23’teki “*Dostumuz bizimle öğünsün, düşmanımız üzölsün*” kullanımı, “*hesap kitap işleri*” (s.24), “*karınca gibi çalışmak*” (s.25), “*dağlar kadar büyük deri*” (s.38, 39), “*Ölüm hariç her derdin devası vardır*” (s.39), “*yarından tezi yok*” (s.40), “*hazır gelmişken*” (s.42), “*gelişigüzel*” (s. 47) gibi ifadeler esere canlılık katmıştır.

Metinde bazı yerlerde yazım yanlışı tespit edilmiştir. 7. sayfada “*İşte anne bu yüzünden endişeleniyordu*” kullanımında “yüzünden” kelimesi “yüzden” olarak değışmelidir. Cezerî’nin

konuşması olan “*Ben buradaki kütüphanede Yunan bilginlerinden Archimedes’in ve Hereon’un yazdığı kitapları okudum*” (s.29). konuşma metninde konuşma çizgisi kullanılmamıştır 40. sayfadaki “...Az sonra Cezerî Karaaslan’ın huzuruna geldi. Hükümdar köylüyü göstererek, bu köylünün derdine dermanı ancak sen olursun Cezerî.” Bu anlatımda konuşma çizgisi kullanılmamıştır. Cümlenin konuşma olarak tamamlandığına dair “*dedi*” ifadesinin yazılması gerekirken o kelime yazılmamıştır. Yazınsal metinde yer alan bu yazım yanlışları eser için olumsuz bir durumdur.

Eserde, çocuk okurun kelime hazinesini zenginleştirmek amacıyla sık kullanılmayan bazı kelimelere de yer verilmiştir: “*kırba*” (s.6), (kelimenin anlamı dipnotla sayfa sonunda açıklanmıştır), “*nadide*” (s.15), “*nüsha*” (s.28), “*maiyet*” (s.51), “*dakik*” (s.55) (kelimenin anlamı dipnotla sayfa sonunda açıklanmıştır), “*hikmet, himmet*” (s.55), “*heba olmak, zayi etmek*” (s.56), (kelimelerin anlamları dipnotla sayfa sonunda açıklanmıştır), “*mükellef*” (s.58).

Eserde “*saat-ı zamniyye, saati müsteviye*” (s.55) gibi eski kullanımlar verilmiş, anlamları dipnotla belirtilmiştir. “*Pnömotik*” (s.55) gibi mekanik kavramlar Kitab’ül Hiyel adlı eserin girişinde Cezerî’nin ifadesi olarak kullanılmıştır. Bu tarz kelimelerin kullanımı çocuk okura hitap etmediği için eseri anlamayı zorlaştırmaktadır.

Eserde, Cezerî’nin ünlü kitabı Kitab’ül Hiyel’in giriş kısmı, sayfa 55,56 ve 58’de Cezerî’nin ifadesiyle kurgulanmıştır. Yazar, Kitab’ül Hiyel’i 61. ve 62. sayfalarda tanıtmış ve Cezerî’nin bilime kazandırdıklarını 63. ve 64. sayfalarda belirtmiştir.

Eserde kullanılan dil ve anlatım genellikle çocuğun anlam evrenine uygundur. Bazı mekanik terimler “*saat-ı zamniyye, saati müsteviye*” (s.55) ve kelimelerin eski kullanımı, “*Pnömotik*” (s.55) gibi mekanik terimler verilse de eserin genelinde bu kullanım yaygın değildir.

4.2.5.1.6. Çocuk Kitaplarında Uyulması Gereken Temel Eğitim İlkeleri Açısından Değerlendirme

Eserin kurgulanışında herhangi bir mantık hatası bulunmamaktadır. Eserde görseller ve anlatı birbiriyle uyum içindedir. Görseller metni desteklemektedir. Mesela 21. sayfada köprü yapımında kullanılacak olan kaldıraç sistemi düzeneğini sarayın mimarlarına tanıtması resmedilmiş (şekil-39) olay 19. ve 20. sayfalarda anlatılmıştır.

Şekil-39: Cezerî'nin in Saray Mimarlarına Yaptığı Konuşma

Eserde, Cezerî'nin iç konuşmalarıyla dolaylı yünden okuyucuya öğütler verilmektedir: “...İnsan akıl ile gündün birçok şeyi bulacak ve keşfedecektir. Her geçen gün daha ileriye gidecektir. İnsanlar işlerini daha kolaylıkla yapabileceklerdir” (s.13).

Çocuğun düşünerek sezgi yoluyla edinebileceği değerlere de eserde yer verilmiştir. Hayal ettiklerini gerçekleştirmek için yılmadan çaba sarf etmek, ümitsiz olmamak, başardıkça daha çok çalışmak iletileri çocuğun sağlıklı bir değerler sistemi edinmesi anlayışını desteklemektedir. Cezerî'nin hayal ettiği insan gibi cansız bir makineyi yapmak için yılmadan araştırması ve çalışması buna örnektir. Bu çalışmalar eser boyunca işlendiği gibi 44. ve 50. sayfalardaki kurgularda da ele alınmıştır.

Eserde cinsel rollerle ilgili bir ayrıştırma söz konusu değildir.

Kitapta sorunların iletişim yoluyla çözülebileceğine dair konuşmalara yer verilmiş ve baskıcı bir anlayış sergilenmemiştir. Bilakis ilk başta Cezerî'yi işe alan mimarlar heyeti (s.17), daha sonra köprü yapımında yer alan mühendisler(s,18, s.19)ve Artuklu hükümdarı Karaaslan (s.23) onun çalışmalarını desteklemiştir.

Kitapta büyü, sihir gibi boş inançlara yer verilmemiştir. Cezerî'nin bir büyücü ya da bir sihirbaz olup olmadığını düşünmeye başlayan halka Cezerî 37. sayfada “Ben bir mühendisim. Araştırma ve deneme yaparak kendiliğinden çalışan sistemleri kurmaya çalışıyorum. Ben ne büyücüyüm ne de sihirbaz. Ben, ilimle bu ilmin kanunlarına göre hareket eden sistemler kuruyorum. Mühendislerin büyücülükle ilgisi yoktur” şeklinde cevap vermiştir

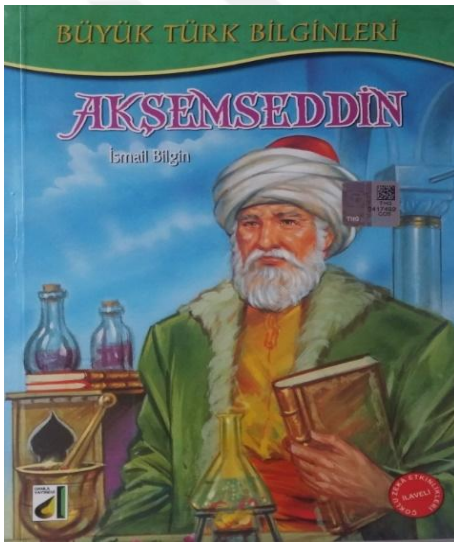
4.2.6. Akşemseddin

Eser; dış yapı özelliklerinden kapak ve resimler, iç yapı özelliklerinden ise konu-kurgu, izlek-tema, iletiler, kahramanlar, dil ve anlatım ile çocuk kitaplarında uyulması gereken temel eğitim ilkeleri açısından incelenmiştir

Kapak

Ön kapakta (şekil-40) Akşemseddin elinde kitap, önünde havan ve cam şişe ile kitaplar üzerinde iki ilaç şişesiyle resmedilmiştir.

Şekil-40: Akşemseddin Ön Kapak

Şekil- 41: Akşemseddin Arka Kapak

Kitabın arka kapağında (şekil-41) Akşemseddin, “*Pasteur'den 400 sene önce mikrobu bulan Türk bilgini*” olarak tanıtılmaktadır. Bu yazının altında mikroskopla büyütülmüş canlılar yer almaktadır. Bu resimlerin altında ise Akşemseddin ile Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'a girişini anlatan temsili resim bulunmaktadır.

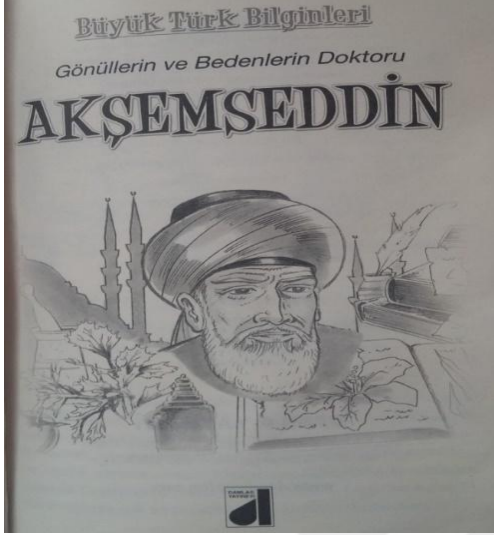
Eserin kapak resimleri okuma öncesi bir ön hazırlık niteliği taşımakta, çocuğa eserin içeriği ile ilgili ipuçları sunmaktadır.

Resimler

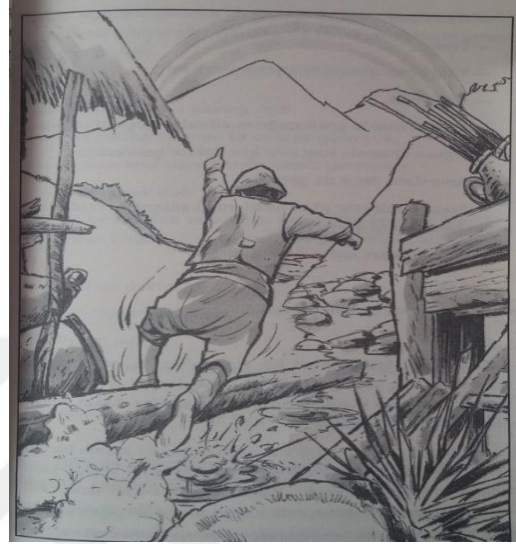
Serinin diğer kitaplarında olduğu gibi bu kitabın da 1, 3 ve 5. sayfasına da (şekil-42) aynı resim konulmuştur. Resimde Akşemseddin'i temsil eden bir resim, şifalı bitkileri temsil

eden çiçekler ve İstanbul a gönderme yapan minareler yer almaktadır. Aynı resmin farklı sayfalarda yer alması eser açısından olumsuz bir durumdur.

Şekil- 42: Akşemseddin Genel Görsel

Şekil- 43: Akşemseddin'in Gökkuşağının Altından Geçme Çabası

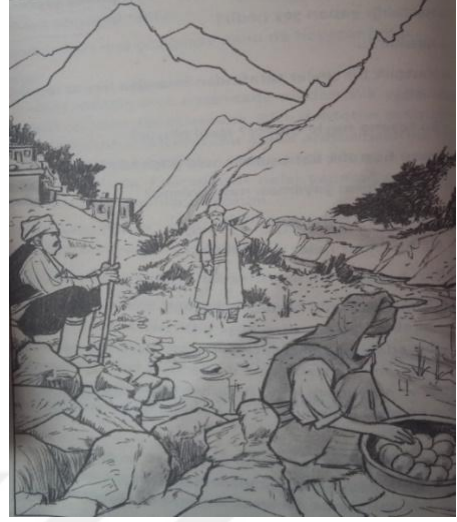
Akşemseddin adlı bu eserde yer alan görsel öğeler, bilineni tekrarlamakla birlikte yazılarla anlatılmayanları okurun belleğinde canlandırmaktadır. Mesela 11. sayfada dağ bayır demeden gökkuşağının altına doğru koşan bir çocuk (şekil-43) resmedilmiştir. Şemseddin Muhammed Bin Hamza diye bilinen bu çocuğun, annesinin iyileşmesi için gökkuşağının altından geçmek istemesiyle ilişkilendirilen bu durum, 8,9 ve 10. sayfalarda anlatılmıştır. Fakat çocuğun giyim tarzı, mekânın özellikleri, koşarken karşılaştığı zorluklar sadece resimde görülmektedir.

Bu eserin 22. sayfasında yer alan, henüz 13, 14 yaşlarındaki Şemseddin Muhammed Bin Hamza'nın şifalı bitkilerle uğraşmasını anlatan görsel (şekil-44) çocukta resmin sanatçı tarafından yapıldığına dair bir izlenim uyandırmaktadır.

Şekil- 44: Akşemseddin ve Şifalı Bitkiler

Şekil-45: Akşemseddin'in Çevredeki Bulaşıcı Hastalıklarla İlgili Çalışmaları

Akşemseddin'in salgın hastalıkların yayıldığı bir köyde gözlem yapmasıyla ilgili 32. sayfadaki resim, yaşanan çevrenin kötü şartlarından dolayı hastalıklar karşısında çaresiz kalan insanların mutsuz yüz ifadelerini okura görsel olarak sunmakta (şekil-45) 31. ve 33. sayfada anlatılanları görsel olarak tamamlamaktadır.

Eserde yer verilen görseller ana kahramanın hayatındaki dönüm noktalarını yansıtmaktadır. 45. sayfada, Akşemseddin, Hacı Bayram Veli'nin yanında dini eğitim görürken Sultan 2. Murad ve oğlu Şehzade Mehmed'in Hacı Bayram Veli'yi ziyarete gelmesi (şekil-46) resmedilmiştir. Bu karşılaşma anı hem Şehzade Mehmed'in hayatında, hem de Akşemseddin'in hayatında bir dönüm noktasıdır.

Şekil-46: Akşemseddin'in Şehzade Mehmed'le Tanışması

Şekil- 47: Sultan 2. Mehmed'in İstanbul'un Fethi ile İlgili Çalışmaları

54. sayfada Sultan 2. Mehmed'in Akşemseddin ve top ustalarıyla birlikte İstanbul'un fethinde kullanılacak topların çizimiyle ilgili yaptıkları çalışmaları temsil eden bir resim

(şekil-47) yer almaktadır. Bu resim, padişahın ve Akşemseddin'in ilmi seviyelerinin boyutu hakkında okuyucuya ipucu vermektedir.

57. sayfada Sultan Mehmed'in hocası Akşemseddin, yanında diğer komutanları ve bilginleriyle şimdiki Topkapı'dan içeri girmesi ve halk tarafından karşılanması resmedilmiştir. Padişahın hocasına verdiği değerle ilgili bu resim, tarihi bir olaya da (şekil-48) gönderme yapmaktadır. At üstündeki 20'li yaşlarda görünen delikanlının sultan olabileceğine ihtimal vermeyen Bizanslılar, Akşemseddin'in sultan olabileceğini düşündükleri için çiçekleri ona vermek istiyorlar. Akşemseddin de Sultan Mehmed'i gösteriyor fakat Padişah, sultanların hocası o, diyerek çiçekleri Akşemseddin'e verdiriyor.

Şekil- 48: İstanbul'un Fethi

Şekil- 49: Akşemseddin'in Hastaları Tedavi Etmesi

Eserde yer alan görseller değerlendirildiği zaman, çizimlerin yazınsal iletileri tamamladığı ve özgün bir nitelik taşıdığı görülecektir.

Resimlerle ilgili tek olumsuz durum 26.sayfadaki resimle ilgili yazınsal kurgunun eserde yer alamayıdır. Bu resimde hasta bir erkek var. O hastaya ilaç içirmeye çalışan birisi ve geride endişeli bir şekilde bekleyen kadın ve çocuklar (şekil-49) var. Bu resimle ilgili bir konu resmin önünde veya arkasında geçmiyor.

4.2.6.1. İç Yapı Özelliklerinin Değerlendirilmesi

2.2.6.1.1. Konu-Kurgu

Akşemseddin adlı bu eserin konusu 5.sayfada belirtildiği gibi “*Günümüzde daha çok Fatih'in hocası olması ve Eyüp Sultan'ın mezar yerini bulmasıyla*” tanınan, ancak kendisi zamanın en büyük doktorlarından biri olan Akşemseddin'in (Şam 1390- Göynük 1459) bilgin kişiliğine ağırlık verilerek hayat hikâyesinin anlatılmasıdır.

Amasya'nın Kavak Nahiyesinde dere kenarında mutlulukla oynayan çocuklardan birisi de ailesiyle Şam'dan buraya göç etmiş olan Şemseddin Muhammed bin Hamza'dır. Bu çocuk, güller başta olmak üzere, Şam'daki köylerinde böyle rengârenk çiçekler, şırl şırl akan dereler, güzel kokulu bitkiler olmadığı için kırları, ağaçları kısacası doğayı çok sevmektedir.

Mutlulukla oyunlar oynayan bu çocuğun annesi hastadır. Annesinin günden güne eriyip gitmesine çok üzülen çocuk, arkadaşlarının, gökkuşağının altından geçen kişinin dilekleri kabul olur, demeleri üzerine, annesi iyileşsin diye, günlerce arkasından güneş çıkacak yağmurlu günleri bekler. En sonunda bin bir zorlukla gökkuşağının altından geçer. Onun düşüncesini öğrenen babası, bunun çocuklar arasındaki bir oyun olduğunu ona anlatır ve annesini tedavi etmesi için şifalı bitkilerden anlayan bir doktor getireceğini söyler.

Annesini tedavi için gelen doktorun şifalı bitkilerle ilgilenmesi Şemseddin Muhammed bin Hamza'nın çok dikkatini çeker. O doktorla beraber şifalı bitkiler toplar. Annesi artık iyileşmektedir.

Okulda hızla okuma ve yazmayı öğrenen Şemseddin Muhammed bin Hamza, öğretmeni sayesinde İbni Sina'yı tanır.

On üç on dört yaşlarında bir delikanlı olan bu çocuk beyaz benizlidir. Kara kaşlı kara gözlüdür. Artık şifalı bitkiler konusunda kendini epeyce geliştirmiştir. Nerede bir şifalı bitki duysa gider onu bulur, neye iyi geldiğini araştırır, öğrenir; onlardan ilaçlar, merhemler yapar. İyi bir doktor olma yolunda hızla ilerleyen Şemseddin Muhammed bin Hamza annesinin hastalığının nüksetmesiyle Türkistan taraflarına gidip annesini iyileştiren doktorun kullandığı bitkiyi bulur ve annesine getirir.

Şemseddin Muhammed bin Hamza, yolculuk esnasında Hoca Ahmed Yesevi'nin ne denli büyük bir veli olduğunu öğrenir. Horasan'a tekrar gider, Hoca Ahmed Yesevi'nin türbesini ziyaret eder. Dönüşte Hicaz'a gider, hacı olur. Sonra gelir memleketine yerleşir.

Doktorluktaki ünü, güzel ahlakı, dürüstlüğü dilden dile dolaşmaktadır. Artık halk ona hem yüzünün aklığandan hem de sürekli beyaz elbise giymesinden dolayı Akşemseddin demektedir.

Amasya valisi tarafından medresede müderrislik yapması için davet edilir. Akşemseddin, ailesiyle Amasya'ya yerleşir.

Öğrencileriyle birlikte çalışmalarına devam eden Akşemseddin, hastalıklara sebep olan küçük canlıları keşfeder. Mikrobu keşfeden Akşemseddin, bir köyde gittikçe yayılan ve bir türlü tedavi edilemeyen bulaşıcı bir hastalığı çevre temizliği, suların dezenfekte edilmesi ve el temizliğine dikkat edilmesi ile tedavi eder.

Hastalığına çare bulunamayan Vezir Halil Paşa'nın oğlunu da tedavi ettikten sonra Hacı Bayram Veli'yle görüşmek üzere Ankara'ya gider. Ondan dini eğitim alırken, 2. Murad ve oğlu Şehzade Mehmed Ankara'ya, Hacı Bayram Veli'yi ziyarete gelir. O sırada Akşemseddin Hacı Bayram Veli'nin yanındadır. İstanbul'un Fethi ile ilgili sohbet esnasında Hacı Bayram Veli, 2. Murad'a İstanbul'un fethini Akşemseddin'le Şehzade Mehmed'in göreceğini söyler ve Şehzade Mehmed'in hocası olması için Sultan 2. Murad'a Akşemseddin'i tavsiye eder.

İstanbul'da Şehzade Mehmed'e hocalık yapan Akşemseddin, onu hem maddi hem de manevi alanda eğitir.

İstanbul'un Fethi sürecinde hep Fatih'in yanındadır. Ona destektir. Fatih, hocasının bütün söylediklerine çok değer vermektedir.

Fatih, İstanbul kapılarından hocasıyla beraber girerken kendisine verilmek istenen çiçekleri, hocasına verir.

Fatih'e hocalık yapmanın yanı sıra hastalarıyla da sürekli ilgilenen Akşemseddin, Fatih Sultan Mehmed'e artık Göynük'e yerleşerek orada hastalarıyla ilgilenmek istediğini söyler. Fatih'in istemeyerek de olsa izin vermesiyle Göynük'e yerleşir. Önceden de karşılaştığı, iyileşmeyen, gittikçe kötüye giden ve vücudun herhangi bir yerinde şişlikle seyreden hastalık olan seretan (kanser) dediği hastalığı tespit eder.

İyice yaşlanan Akşemseddin öğrencilerine ve yardımcılara, Hayatın Maddesi ve Tıp Kitabı adını verdiği iki kitap yazdırır.

Fatih sırasında manevi bir işaretle Eyüp Sultan'ın kabrini de bulan Akşemseddin 1459 yılında Göynük'te vefat eder.

Eserde konuların kurgulanışı genel olarak birbiriyle bağlantılıdır. Annesi hastalanmadan önce de güllere, rengârenk çiçeklere ilgili olan (s.8), Şemseddin Muhammed bin Hamza, annesini şifalı bitkilerle tedavi eden doktor sayesinde (s.14) şifalı bitkilere daha çok ilgi duyar

ve hem şifalı bitkiler, hem de tıp alanında kendini geliştirir. Hacı Bayram Veli'den dini eğitim alırken Şehzade Mehmed'e hoca olma yolu açılır.

Eserde konuların kurgulanışında tespit edilen tek bağlantısızlık 50.sayfada önce Akşemseddin'in hastalarından bahsedilmiş, sonra Şehzade Mehmed'in eğitimine geçilmiş, sonra tekrar hastalığa geçilmiş, paragraflar arasında Şehzade Mehmed'in eğitimi ile ilgili kısım alakasız kalmıştır. Kurgudaki bu bağlantısızlık olumsuz bir durumdur.

Olay örgüsü çocukta okuma isteği uyandırabilecek merak ögesini bünyesinde barındırmaktadır. Mesela “... İşte bu zamanlarda Kavak'ta yaşayan çocuklar, derelere balık tutmak için koşarlardı. Kaya balıklarını yakalamak için saatlerce uğraşırlardı. Daha sonra yeşillenen bayırlardan aşağıya birbirleriyle yarış ederler, yere düşerler, saatlerce çimenlerde yuvarlanırlardı.” (s.6), şeklinde devam eden anlatım çocuğun ilgisini çekecek düzeydedir. Şemseddin Muhammed bin Hamza'nın gökkuşağının altından geçince bütün dileklerin kabul olacağına inanması ve bu konuda büyük çaba harcaması (s.8,s.9,s.10) çocukta merak uyandıracak özelliktedir. Olayların bu şekilde kurgulanışı aynı zamanda eserin çocuğun ilgi ve gereksinimlerine cevap verecek nitelikte olduğunu da göstermektedir.

2.2.6.1.2. İzlek-Tema

Eserde işlenen temalardan ilk göze çarpanı doğa sevgisidir. Yazar, Amasya'nın Kavak nahiyesinde baharın gelişini kurgularken bunu hissettirmektedir: “Tepeler yemyeşil çayırlarla bin bir çeşit çiçeklerle kaplanırdı. Derelerde eriyen kar suları akar çağlayanlardan düşerdi” (s.6), “...kahkahalarla hep gülerlerdi. Sevinçle uçuşup duran kırlangıçlar ile kovalamaca oynarlar, eve dönerken bin bir çeşit çiçeklerden toplarlardı” (s.7).

Anne sevgisi de bu eserde işlenen temalardan biridir. Akşemseddin'in şifalı bitkiler konusunda uzmanlaşmasının temelinde anne sevgisi yatmaktadır. Hasta annesine çok üzülen Şemseddin Muhammed bin Hamza annesinin şifalı bitkilerle hastaları tedavi eden bir doktor vasıtasıyla iyileşmesi üzerine bu yolda durmaksızın ilerler. Annesinin tekrar hastalanmaması için sadece Horasan'da yetişen bir şifalı bitkiyi getirmek için günlerce yol teper.

Şemseddin Muhammed bin Hamza'nın gökkuşağı ile ilgili söylentiye inanması, çocukların her şeye inanabileceği izleği ile alakalıdır.

İlim sevgisi Akşemsedin’de de, Fatih Sultan Mehmed’de de zirvededir. Hem bedenlerin, hem ruhların doktoru diye bilinen Akşemseddin, kendini dini ilimlerde de geliştirmek için Ankara’ya Hacı Bayram Veli’ye bağlanır. Ondan yıllarca ders alır. İstanbul’da Fatih’in hocasıyken ilimi çalışmalarına devam edebilmek, hastaları ile daha iyi ilgilenebilmek ve manevi alanda kendini geliştirmek için Göynük’e yerleşir.

Fatih Sultan Mehmed, ihtişamlı Osmanlı Devleti’nin padişahı olmasına rağmen hocasının tavsiyelerini hep dinlemiş, bir karar vereceğinde hocasına danışmıştır. İstanbul halkının ona sunduğu çiçekleri, almamış onları hocasına verdirtmiştir.

Hedefine ulaşmak isteyen insanın sabırlı olması gerektiği izleği, eserin tamamında işlendiği gibi, Sultan Mehmed’in İstanbul’un fethi sırasındaki ruh halini anlatan şu satırlarda da işlenmektedir: *“Diğer taraftan topların kalıpları hazırlanıyordu. Ustalar erittikleri demirleri bu kalıplara döküyorlardı. Sultan Mehmed ise topların başarılı olup olmayacağını merak ediyordu. Planlarını kendisinin çizdiği topların menziline uzatmıştı. ‘Bir an önce denemeler yapılsa’ diye sabırsızlanıyordu. Ama Akşemseddin ne demişti: ‘Her işin başı sabırdır. Sabırla çalışıldığı vakit üstesinden gelinmeyecek işler yoktur.’ O da sabretmeliydi...”* (s.53).

Eserde ele alınan konu ile izlek arasında güçlü bir ilişki vardır. İşlenen temalara göre olaylar kurgulanmıştır.

Eser ile okurda uyandırılmak istenen etki çocuğun anlama düzeyine uygundur.

Yukarıdaki alıntılarda incelendiği zaman eser, çocukta doğaya, insana, yaşama ilişkin duyarlık kazandırabilecek özelliktedir.

2.2.6.1.3. İletiler

Baharda tabiat da çocuklar gibi cıvıl cıvıldır, iletisi, eserin 6,7 ve 8. sayfalarında örtük bir şekilde işlenmiştir.

Çocuğun en kıymetli varlığı annesidir, iletisi, Şemseddin Muhammed bin Hamza’nın annesi hastayken yaşadığı duyguların anlatıldığı 8. sayfada işlenmiştir:

“Çiçekleri, ağaçları ve kırları seven bu çocuğun sevdiği bir şey daha vardı, annesi... Ancak annesi uzun zamandan beri hastaydı. Devamlı öksürüyordu. Ateşi çıkıyordu. Gücü

kuvveti yoktu. Durumu da gittikçe ağırlaşıyordu. Birkaç doktor getirmelerine rağmen hastalığına derman bulamamışlardı. Annesinin hali ne olacaktı böyle. İyileşmeyecek miydi? Yine kendisine un helvası yapmayacak mıydı? Bunları düşününce üzüldü. Yüreği burkuldu. 'Keşke annem iyileşebilse' dedi."

İlim yolunda yürümenin ilk anahtarı soru sormaktır, iletisi örtük bir şekilde 14. ve 15. sayfalarda Şemseddin Muhammed bin Hamza'nın annesini muayeneye gelen doktora şifalı bitkilerle ilgili sorduğu sorularda ve Akşemseddin'in mikropların varlığıyla ilgili kendi kendine ve öğrencilerine sorular sorduğu 31.sayfada işlenmiştir.

Şemseddin Muhammed bin Hamza'nın annesini tedavi eden doktorun şifalı bitkilerle ilgili verdiği bilgiler açık iletilerdendir:

"Bitkileri tanımak uzun zaman isteyen bir iştir. Zira insanlar çok uzun zamandan beri şifalı bitkiler ile uğraşıyorlar. Onlardan öğrendiklerimizi kendi araştırmalarımızla daha da geliştirmemiz gerekli. Kuşkusuz her şifalı bitki her hastalığa iyi gelmez. Her bitki de şifalı değildir. Çünkü otların bazıları zehirlidir. Bazılarından ilaç olur. Nasıl ki insanların hepsi çiftçi değilse, ayakkabıcı, değirmenci değilse bitkilerin hepsi de şifalı değildir. Ama hepsinin de bir görevi vardır. Bazı otları hayvanlar bazıları da insanlar yer. Bazıları çiçektir. Arılar onların çiçeklerinden bal yapar" (s.15).

Başarılı olmak için çalışmak gereklidir, iletisi 15. sayfada doktorun Şemseddin bin Hamza'yla olan şu konuşmasından çıkarılabilir:

"-Doktor da olabilir miyim dersiniz?

-Neden olmasın?.. Çalıştıktan sonra bu her zaman mümkün. Ancak bunun için çok çalışmalısın."

Şemseddin bin Hamza'nın çok sevdiği annesini iyileştiren doktoru rol model olarak, onun gibi şifalı bitkilerden ilaçlar yapıp hastaları iyileştireceğini söylediği 18.sayfada, çocuk için rol model önemlidir, iletisi işlenmiştir.

21. sayfada, iyi bir doktor olmak için önce hastalığı doğru teşhis etmek gerekir. Sonra da doğru tedavi uygulanmalıdır, açık iletileri yer almaktadır.

24. sayfada annesinin hastalığı için gerekli şifalı bitkileri Horasan ve Türkistan'dan toplamak için uzun bir yolculuğa çıkması gereken Şemseddin Muhammed bin Hamza'yı yolculuğun tehlikeli olmasından dolayı engellemek isteyen babasına verdiği şu cevap;

“-İlahi babacığım, siz doğruluktan, dürüstlükten ayrılmayanın başı derde girmez, Allah onu korur, demiyor muydunuz?” doğruluğun ve dürüstlüğün önemi ile ilgili açık iletilerdendir.

“...Temizlik, hastalığın yayılmasını önleyen en önemli etkidir. Öyleyse temizliğimize çok dikkat etmeliyiz.” (s.34) açık iletisi Akşemseddin'in mikropların kirlı eller yoluyla insandan insana geçtiğini tespit etmesiyle verdiği mesajlardır.

Akşemseddin Halil Paşa'nın oğlunu tedavi etmiştir. Akşemseddin'e karşı minnet hisleriyle dolu olan Halil Paşa'ya Akşemseddin'in,

“-Şifayı veren Allah'tır. Biz şifa bulmasına sadece vesile oluruz. Ancak insan her tedbiri almalı, her derdin çaresini aramalıdır. Zira her derdin devası vardır.” (s.38) açık iletileri, okuyucuya öğretici metin tarzında verilmiştir.

Hoca Ahmet Yesevi'nin türbesini ziyaret eden, insanların ona hem bedenlerin doktoru, hem de ruhların doktoru dediği Akşemseddin'i, ders aldığı hocası Hacı Bayram Veli, Şehzade Mehmed'in babası Sultan Murad'a tavsiye etmiş ve *“Sultanım Şehzade Mehmed ilim bakımından çok iyi yetişmelidir. Yabancı diller öğrenmeli, teknik ve fenni yakından takip etmelidir.”* (s.46) iletileri, açık bir şekilde okuyucuya verilmiştir.

Akşemseddin'in Şehzade Mehmed'e öğütleri, öğretici metinlere özgü unsurları bünyesinde barındırmaktadır:

“-Bak şehzadem. Sen ki ileride tahta oturup padişah olacaksın. Senin yükün çok ağırdır. Gençsin. O yükün altından kalkabilmen için kendini çok iyi yetiştirmek zorundasın.

-Bunun için ne yapmalıyım?

-Ne mi?.. İlerlemenin yolu bilgiden geçer. Bilgi için de ilim öğrenmek gerekmektedir. İlim öğrenmek için sabırlı olmalı, her şeyi sindire sindire öğrenmelisin. Arapça, Farsça, Rumca, Latince, Slavca bilmen çok yararlıdır. Sana emanet edilecek her şeyi mübarek bilmelisin. Bu taht, bu vatan, bu bayrak mübarektir. Mübarek şeyler daima iyi korunmalıdır. ...” şeklinde devam eden tavsiyeleri 47, 48 ve 49. sayfalarda yer almaktadır.

Eserde sabırlı olmanın önemi ile ilgili ileti, 53.sayfada, Sultan Mehmed'in İstanbul'un fethi sırasında planlarını kendi çizdiği topların başarılı olup olmayacağını merak ettiği için bir an önce denemeler yapılırsa diye sabırsızlanması, Fakat Akşemseddin'in , *“Her işin başı sabırdır. Sabırla çalışıldığı vakit üstesinden gelinemeyecek işler yoktur.”* tavsiyesini dikkate alması olarak işlenmiştir.

Eserde verilmek istenen iletiler çocuğun anlam evrenine uygundur. Çocuğun tabiatla bütünleşmesi, çok sevdiği annesinin iyileşmesi için elinden geleni yapmaya gayret etmesi, daha sonra dikkatini çeken bu yolda, hekimlik yolunda ilerlemesi şeklinde kurgulanan eser, verilmek istenen iletiler için uygundur.

İletiler açık bir şekilde verildiği gibi, sezdirme yoluyla da verilmektedir.

Eser ideal bir süreç kurguladığı için, okura verilmek istenen iletiler de sevgi, çalışkanlık, dürüstlük, sabırlı olmanın önemi gibi yaşama ve insana ilişkin duyarlık oluşturabilecek özellikler taşımaktadır.

2.2.6.1.4. Kahramanlar

Ana Kahraman

Akşemseddin

Eserde ana kahraman olarak sadece Akşemseddin yer almaktadır.

Akşemseddin 8. sayfada anlatıldığı gibi kırlarda oyun oynamayı, balık tutmayı, çiçekleri... Her şeyiyle doğayı çok seven ve ilgilenen bir çocuktur. Annesine düşkündür. Meraklıdır. Kafasına koyduğu şeyi başarabilmek için elinden gelen her şeyi yapar. Yetişkinlik döneminde artık ruhların ve bedenlerin hekimi diye anılmaktadır. Ahlaklıdır. Dürüştür. Sultan 2. Mehmed'in hocasıdır.

Akşemseddin, çocukluk çağında derelerde balık tutması, kırlarda oyun oynaması, ailesine düşkünlüğüyle, gökkuşağının altından geçince bütün dileklerin gerçekleşeceğine olan çocuklara özgü duygularıyla çocuğun öykünebileceği bir karakterdir. Fakat öykünün kurgulanışında hiç başarısızlık yaşamaması, hep ideal bir karakter olarak işlenmesi, Akşemseddin'i, çocuk, ulaşılamaz bir tip olarak da düşünebilir.

Yan kahramanlar

Şemseddin Muhammed bin Hamza'nın Babası

Şemseddin Muhammed bin Hamza'ya annesinin ancak tedavi edilirse iyileşebileceğini, onun için doktorlara başvurmak gerektiğini anlatarak onu, gökkuşağının altından geçerse annesinin iyileşeceği gibi inanışların ancak bir oyun olduğu konusunda ikna eder. İdeal bir babadır.

Şemseddin Muhammed bin Hamza'nın Annesi

Hastadır. Şemseddin Muhammed bin Hamza'nın hekimlik mesleğine yönelmesinde çok sevdiği annesi etkili olmuştur.

Şemseddin Muhammed bin Hamza'nın Annesini Tedavi Eden Doktor

Şifalı bitkiler alanında ve hekimlikte uzmandır. Şemseddin Muhammed bin Hamza'nın annesini tedavi ederek onu çok etkilemiş, Şemseddin Muhammed bin Hamza'nın şifalı bitkiler alanında ve hekimlikte uzmanlaşmasında etkili olmuştur.

Hacı Bayram Veli

Akşemseddin'in hocasıdır. Onu dini alanda yetiştirmiştir. Akşemseddin'i 2. Murad'a tavsiye ederek onun Şehzade Mehmed'in hocası olmasına vesile olmuştur.

Sultan 2. Mehmed

Hocası Akşemseddin'e kaşı saygılı, çalışkan, ilim adamlarına değer veren, adaletli, başarılı ideal bir yöneticidir.

Eserdeki karakterlerin hepsi ideal tiplerdir. Eserde önce başarısız olmuş, sonra da başarmış bir karakter yoktur. Fakat olayların kurgulanışında inandırıcı olmayan bir durum da yoktur. Çocuk, tarihte başarılı olmuş önemli şahsiyetlerden olan Akşemseddin, Fatih Sultan Mehmed gibi insanların, hep başarılı da olsalar öykünülebilecek karakterler olduğunu düşünebilir.

2.2.6.1.5. Dil ve Anlatım

Eserde kısa ve sade cümleler kullanılmıştır: “ *Gülleri en çok Şemseddin Muhammed bin Hamza severdi. O terk ettikleri Şam’da hiç bu kadar yeşillik ve rengârenk güller görmemişti*” (s.7).

Noktalama kuralları eserde yerli yerince kullanılmıştır:

“*Ne diyebilirdi ki?.. Hiçbir şey. Daha ne isteyebilirdi ki?.. Hiçbir şey. Mutluluktan uçuyordu*” (s.30).

Anlatımda duru ve içten bir söyleyiş tercih edilmiştir:

“*Bizanslılar, İstanbul’u alanın kim olduğunu merak ediyorlardı. Bazıları ona çiçek vermek istiyordu. At üstünde yirmi bir yaşında bir delikanlının değil de Akşemseddin gibi bir ihtiyarın sultan olabileceğini düşünüyorlardı. Bu yüzden de çiçekleri ona uzattıklarında Akşemseddin gülümsedi*

-*Ben sultan değilim. Sultan Mehmed, atın üstündedir. Çiçekleri ona veriniz.*

Çiçek vermek isteyenlerin kendisine doğru geldiğini gören Sultan Mehmed ise:

-*Evet, sultan benim ama o da sultanların hocasıdır. Çiçekleri ona veriniz, dedi.*

Bu kez Akşemseddin kendisine sunulan çiçekleri kabul etti” (s.58). Böylece çocuğun ilgisinin anlatılanlara çekilmesi hedeflenmiştir. Bu tarz cümlelerle, çocuğun Türkçeyi doğru ve etkili kullanabilmesi hedeflenmektedir.

“*Güzelliğine doyum olmamak*” (s.6), “*beyninde bir şimşek çakmak*” (s.8), “*yola revan olmak, ballandıra ballandıra anlatmak*” (s.18), “*dikkatini çekmek*” (s.21), “*yüz sürmek*”(s.27), “*ayakları yere basmamak, mutluluktan uçmak*” (s.30), “*dalıp gitmek, yollara düşmek, bir mih gibi aklının köşesinde olmak*” (s.39), “*hayal kırıklığına uğramak*” (s.42), “*kan ter içinde kalmak, sabah aydınlığının sökün etmesi, düşünüp taşınmak*” (s.43), “*canını dişine takarak çalışmak*” (s.48), “*gece gündüz çalışmak*”(s.49), “*gözlerine inanmamamak, ümitsizliğe kapılmak*” (s.55) “*vücudu kurt gibi kemirmek*” (s.62) gibi deyimler eserde kullanılmıştır.

Deyimlerin yanı sıra anlatımı zenginleştirmek amacıyla eserde geçen ikilemelere, “*gürül gürül*” (s.7), “*kara kara, çisil çisil, yavaş yavaş*” (s.9), “*bir bir*” (s.14), “*üç beş*” (s.21),

“sora sora” (s.24), “uçsuz bucaksız, sarı sarı” (s.25), “hele hele” (s.27), “kana kana” (s.40), “aklı fikri” (s.49), “zaman zaman” (s.50), “yavaş yavaş” (s.55), “er geç” (s.56), “bol bol” (s.61) kullanımları örnek verilebilir.

Eserde dipnotla belirtilerek sayfa sonunda anlamı verilen kelimeler şunlardır: “revan olmak” (s.18), “dezenfektan” (s.33), “han” (s.43), “kargı” (s.48), “mancınık, menzil” (s.49).

Eserde çocuğun seviyesine göre ilk kez karşılaşmış olma ihtimali yüksek olan “nahiye” (s.6), “heybe, heybenin gözü” (s.12), “hitap etmek” (s.28), “methini işitmek, vakıf olmak” (s.44), “emel, halis”(s.46), “hasar vermek” (s.49), “dâhiyane fikir, ferman” (s.55), “istirham etmek” (s.60) gibi kullanımlar çocuğun söz dağarcığını zenginleştirmektedir.

Eserde özdeyiş olarak sadece “Zulüm payidar olmaz.” (s.48) kullanımı yer almaktadır.

Hikâyenin kurgulanmasında bazı anlatım bozuklukları tespit edilmiştir: “Günler günleri kovaladı. Köprülerin altından çok sular aktı. Bir ay göz açıp kapayıncaya kadar gelip geçti” (s.17). Arka arkaya aynı anlama gelen deyimler gereksiz yere kullanılmıştır.

Eserde kullanılan dil ve kurgulanan anlatım çocuk ruhuna hitap etmektedir. Şemseddin Muhammed bin Hamza'nın annesi için gerekli olan şifalı bitkileri doktor anlatırken çocuğun birden;

“ –Aaa bu hatmi çiçeği! Bu da at kuyruğu!..

-Aferin sen bu bitkileri nereden biliyorsun?

-Buralarda çok var. Ama diğer verdiğiniz bitkiler buralarda yok.

-Bana o yeri gösterebilir misin?

-Elbette.

-Tamam. İşimiz bitince beni oraya götürürsün. Ben de onlardan toplarım.

-Tamam” (s.14). Bu tarz bir konuşma çocuğun kendine olan güveni açısından çok önemlidir.

2.2.6.1.6. Çocuk Kitaplarında Uyulması Gereken Temel Eğitim İlkeleri Açısından Değerlendirme

Eser biçimsel ve içerik özellikleri açısından birbirini tamamlamaktadır. Olaylardaki bağlantıların kurgulanmasında mantık hatası yoktur. Tabiatı seven bir çocuk var. Annesi hastalanınca zaten ilgili olduğu bitkilere yöneliyor. Böylece hekimlik yolu açılıyor. Horasan’a gitmesi yine şifalı bitkileri toplamak amacına dayanıyor. Yolculuk esnasında Hoca Ahmed Yesevi’yi tanıyor. O vesileyle Hacı Bayram Veli’yi duyuyor. Onun yanında ders görürken Şehzade Mehmed’e hoca oluyor. İstanbul’un fethine şahitlik ediyor. Daha sonra Göynük’e yerleşiyor. Olaylar kurgu açısından birbirini tamamlamaktadır.

Eserde cinsel rollerin ayrıştırılması ile ilgili bir durum söz konusu değildir.

Eserde sihir, büyü gibi boş inançlara yer verilmemiştir. Gökkuşağının altından geçilirse dileklerin gerçekleşeceğine dair düşüncenin doğru olmadığını Şemseddin Muhammed bin Hamza’nın babası oğluna açıklamaktadır (s.10, s.12).

Eserde öğüt verici yaklaşımlar yer almaktadır. 47.sayfada Akşemseddin’in Şehzade Mehmed’le olan konuşması bu tarz yaklaşımlara örnek verilebilir:

“Akşemseddin, Şehzade Mehmed’e ders çalıştırmaya başlamıştı. Derslerden arta kalan zamanlarında ona daima öğütler veriyordu.

-Bak şehzadem... Sen ki ilerde tahta oturup padişah olacaksın. Senin yükün çok ağırdır. Gençsin, o yükün altından kalkabilmen için kendini çok iyi yetiştirmek zorundasın.

-Bunun İçin ne yapmalıyım?

-Ne mi?.. İlerlemenin yolu bilgidir. Bilgi için de ilim öğrenmek gerekmektedir. İlim öğrenmek için sabırlı olmalı, her şeyi sindire sindire öğrenmelisin. Arapça, Farsça, Rumca, Latince, Slavca bilmen çok yararlıdır. ...”

Fakat yazınsal kurgularla verilen örtük mesajlar yoluyla da Akşemseddin’in ve diğer kahramanların olumlu davranışları yoluyla da çocuğun sağlıklı bir değerler sistemi edinmesine katkı sağlanmak istenmiştir. Örnek olarak 58. sayfada işlenen Sultan Mehmed’in, İstanbul’un fethi esnasında kendisine halkın getirdiği çiçekleri hocası Akşemseddin’e takdim etmesi saygı değerinin edinilmesi açısından önemlidir.

Kitabın başından sonuna kadar işlenen Akşemseddin'in yılmadan çalışması, insanlara değer vermesi, hem ruhların hem de bedenlerin doktoru diye tanınması onun insan psikolojisini anladığının bir göstergesidir.

Cihan hükümdarı Fatih Sultan Mehmed'in hocasına ve ilim adamlarına verdiği değer çocuklar için örnek davranışlardandır.

Eser genel olarak on yaş üstü çocuklara tavsiye edilebilir.

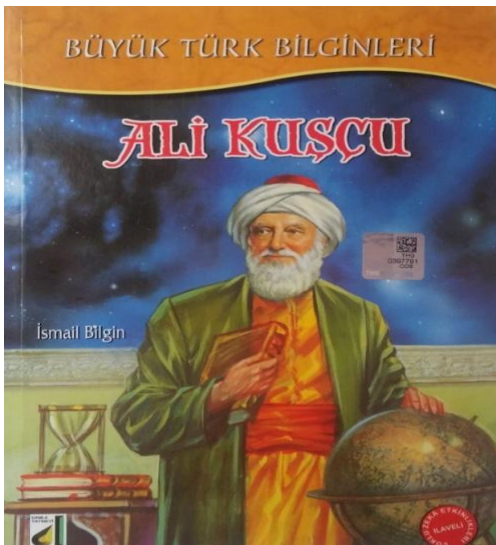
4.2.7. Ali Kuşçu

Eser; dış yapı özelliklerinden kapak ve resimler, iç yapı özelliklerinden ise konu-kurgu, izlek-tema, iletiler, kahramanlar, dil ve anlatım ile çocuk kitaplarında uyulması gereken temel eğitim ilkeleri açısından incelenmiştir

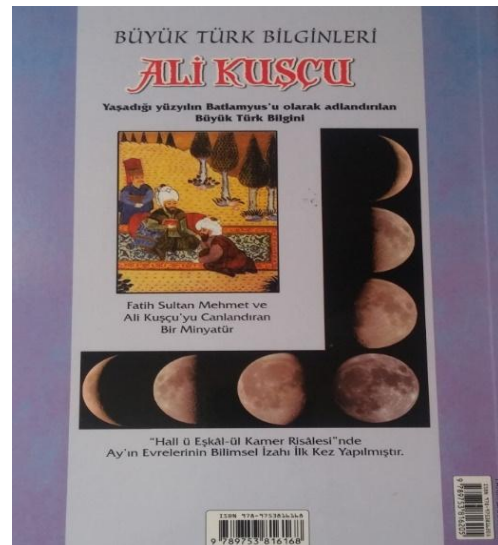
Kapak

Eserin ön kapağında astronomi ve matematik bilgini Ali Kuşçu'nun çalışma alanlarını temsilen, arka fonda geceleyin gökyüzü, parlak yıldızlar ve samanyolu; önde bir elinde kitap bulunurken diğer elini küre şeklindeki dünyanın üzerine koymuş bir şekilde Ali Kuşçu (şekil-50) resmedilmiştir. Ali Kuşçu'nun yazdığı eserlere nispetle kum saatinin altında iki kitap vardır.

Şekil- 50: Ali Kuşçu Ön Kapak

Şekil- 51: Ali Kuşçu Arka Kapak

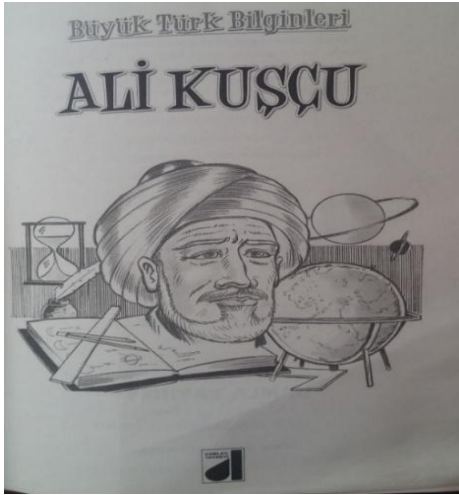
Eserin arka kapağında (şekil-51) “Yaşadığı yüzyılın Batlamyus’u olarak adlandırılan Büyük Türk Bilgini” yazısının altında Fatih Sultan Mehmet ve Ali Kuşçu’yu canlandıran bir minyatür yer almaktadır. Ayın yedi evresinin resminin bulunduğu ters “L” şeklinde tasarlanmış siyah zeminin altında “Hall ü Eşkâl-ül Kamer Risalesi”nde Ay’ın evrelerinin bilimsel izahı ilk kez yapılmıştır” ibaresi yer almaktadır.

Çocuğun kitaba yönelmesinde ilk uyarıcı olan kapak tasarımı, Ali Kuşçu adlı bu eserde, çocuğa kitap hakkında ön bilgiler sunmaktadır. Ön ve arka kapaktaki resimler ve yazılar eserin içeriği hakkında bilgiler sunmaktadır.

Resimler

Eserin 1. ,3. ve 5.sayfalarında aynı resim (şekil-52) tekrarlanmıştır. Bu görselde Ali Kuşçu’nun çalıştığı alanlar bir bütün halinde sunulmuştur. Bilim insanının gezegenlerle ilgili çalışmalarını anlatmak için gezegen resimleri, enlem boylam hesaplamaları yaptığına dair ölçme araçları çizimi, Ay’ın evreleriyle ilgili kitap çalışması ve ön kapakta da yer alan yerküre ve kum saati çizimleri bu resimde yer almıştır.

Şekil- 52: Ali Kuşçu Genel Görsel

Şekil- 53: Ali Kuşçu'nun İlmi Çalışmaları

Eserde 8 farklı resim yer almaktadır. Resimler, Ali Kuşçu'nun hayatındaki dönüm noktaları dikkate alınarak çizilmiştir. Resimler bilinenleri yinelemekle birlikte, yazınsal metnin iletileri, görsel öğelerle tamamlanmaktadır. Mesela 20. sayfada ilk yazdığı eser olan Hall-ül Eşkâl-ül Kamer (Ay Safhalarının Açıklaması) kitabını Kirman’da yazması (şekil-53) görselleştirilmiştir. Resimde birçok kitap, evraklar, divitle, hokkayla çizimler yapması, bilim insanının nasıl çalıştığını, dönemin şartlarını okuyucuya sunmaktadır.

35. Sayfada Akkoyunluların başkenti Tebriz’de kurduğu akademideki çalışmaları (şekil-54) resmedilmiştir. Tebriz, Ali Kuşçu’nun İstanbul’dan önceki durağıdır.

Şekil- 54: Ali Kuşçu’nun Astronomi Çalışmaları

Şekil- 55: Fatih Sultan Mehmet’le Ali Kuşçu’nun Görüşmesi

42. sayfada Uzun Hasan’ın baş elçisi olarak geldiği İstanbul’da Fatih Sultan Mehmed’le görüşmesi (şekil-55) resmedilmiştir.

Fatih’in heybeti resme yansımıştır. Pencereden görünen cami, İstanbul’un camilerle özdeşleştiğinin bir göstergesidir.

Tebriz’den İstanbul’a geldiği zaman onu dönemin büyük âlimi İstanbul Kadısı Muslihiddin Mustafa karşılamış, özel kayıkla Marmara’yı geçmişlerdir. Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmed’in bilim adamlarına verdiği değer, bu görselle okuyucuya sunulmuştur.

4.2.7.1. İç Yapı Özelliklerinin Değerlendirilmesi

4.2.7.1.1. Konu –Kurgu

Be eserde ele kurgulanan konu büyük astronomi ve matematik bilgini Ali Kuşçu’nun (?-1474) hayatı, eserleri ve yaptığı çalışmalardır.

Semer kand’ta Uluğ Bey’in doğanlarına ve güvercinlerine bakan, kuşçubaşı olarak bilinen Muhammed’in oğlu Ali bin Alaadin bin Muhammed Uluğ Bey’in başkanlığında toplanan bilginlerin konuşmalarını dikkatle takip etmektedir.

Hükümdar olmasına rağmen ilmi çalışmalarına da devam etmekte olan Uluğ Bey Ali bin Alaadin bin Muhammed'in bu toplantıları katılmasını özellikle istemekte, onu bazen ava bile götürmektedir.

Muhammed teleskopla gökyüzüne bakmayı, özellikle Ay'ı yıldızları merak etmektedir. Okulda matematik dersini de çok seven Ali bin Alaadin bin Muhammed'in ilk matematik öğretmeni gittikten sonraki öğretmeni Uluğ Bey'dir. Uluğ Bey, Ali bin Alaadin bin Muhammed'e matematik dersi vermekte, onun yaşından çok daha ilerde matematik bilgisine sahip olduğunu gördüğü içinde onu uzay fiziği veya matematiği ile ilgili araştırmalar yapması için yönlendirmektedir.

Uluğ Bey Ali bin Alaadin bin Muhammed'e matematik dersi vermesi için Kadızade Rumi adlı bilgini görevlendirir. Astronomi derslerini yine kendisi vermektedir. Artık matematikte bir deha olan Ali bin Alaadin bin Muhammed'i Herkes babasının kuşçubaşı olmasından dolayı "Ali Kuşçu" diye tanımaktadır. Kadızade Rumi'den aldığı matematik derslerinde daha fazla ileriye gidemeyeceğini anlayan Ali Kuşçu Semerkand'tan ayrılıp Kirman'a Uluğ Bey'den izinsiz gider. Kirman'daki rasathanede astronominin yanı sıra başka bilim dalları ile ilgili çalışmalara katılan Ali Kuşçu orada daha önceki bilgilerini geliştirmekte, mükemmel hale getirmektedir. Kirman'da kaldığı süre boyunca Ay hakkındaki gözlemlerini topladığı Hall-ül Eşkâl-ül Kamer adlı kitabını ve Şerhi Tecrid adlı kitaplarını yazar. Semerkand'a döndükten sonra yazdığı bu kitapları Semerkand'dan izinsiz ayrıldığı için özür mahiyetinde Uluğ Bey'e sunar. Uluğ Bey onu kurduğu akademide görevlendirir. İki akademi başkanının da vefatından sonra Ali Kuşçu akademiye başkan olarak görevlendirilir ve meşhur Uluğ Bey Ziyç adlı kitabını tamamlar. Bundan büyük mutluluk duyan Uluğ Bey bir savaş gittiği zaman oğlu tahta çıkar ve Semerkand'a dönen Uluğ Bey, oğlu tarafından öldürülür.

Artık Semerkand'da duramayacağını anlayan Ali Kuşçu hacca gitmek üzere ayrıldığı Semerkand'tan Tebriz'e geldiği zaman oradaki bilim adamlarının ısrarı ve Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın da desteğiyle Tebriz'de kalır. Tebriz'de kurduğu akademide bilimsel çalışmalarına devam ederken Osmanlı Devleti ile Akkoyunlu Devlet arasındaki sorunların çözümü amacıyla Uzun Hasan tarafından İstanbul'a elçi olarak gönderilir. Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmed'in ısrarla İstanbul'a davet etmesi üzerine, Tebriz'e dönüp Uzun Hasan'la görüşükten sonra İki yüz kişilik ailesi ve öğrencilerinden oluşan kervanıyla

İstanbul'a gitmek için yola çıkar. Ali Kuşçu'nun İstanbul'a geleceğini öğrenince bundan çok memnun olan Fatih Sultan Mehmed, Osmanlı topraklarına girmesinden sonra onun ve kafilesinin her türlü ihtiyacını karşılar ve Ali Kuşçu'ya büyük bir maaş bağlar. İstanbul'da görkemli bir törenle karşılanan Ali Kuşçu, Fatih tarafından Ayasofya Medresesine tek yetkili olarak tayin edilir. Fatih, Ali Kuşçu'yu ayrıca kendi kütüphanesi de müdür olarak görevlendirir. Fatih Külliyesi için yeni bir ders programı hazırlar. İstanbul'un en ünlü bilginlerinin bile derslerine katıldığı Ali Kuşçu, Mirim Çelebi, Hoca Sinan Paşa, Molla Lütfi gibi meşhur bilginleri yetiştirmiştir.

Ali Kuşçu Fatih'le beraber çıktığı Otlukbeli Savaşı esnasında, savaşın kazanılması üzerine o sırada üzerinde çalıştığı Risale fi'l Fethiye adlı eserini Fatih Sultan Mehmed'e hediye eder.

İstanbul'a döndükten sonra İstanbul'un enlem ve boylamlarını hesaplayıp güneş saatleri de yapan Ali Kuşçu 1469 yılında geldiği İstanbul'da 1474 yılında vefat eder.

Eserde ele alınan konu, Ali Kuşçu'ya Uluğ Bey'in değer vermesi, ona avladığı bir karacayı hediye etmesi çocuk gerçekliğine uygundur. Fakat 19. sayfadaki Ay'ın evreleri ile ilgili açıklama çocuğun ilgi ve gereksinimlerine uygun değildir.

Ali Kuşçu'nun Uluğ Bey'den izin almadan Kirman'a gitmesi ve oradan dönerken Uluğ Bey'in tepkisinin ne olacağına dair endişeleri (s.22), Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan tarafından İstanbul'a elçi olarak gönderilmesi çocukta merak ögesini devindirerek okuma isteği uyandırabilecek düzeydedir. Fakat diğer bölümlerdeki anlatımlar çocuğu okumaya isteklendirecek düzeyde değildir.

Konunun kurgulanışında tespit edilen tek mantık hatası "*Bir seher vakti Uluğ Bey 1449 yılında öldürüldü*" (s.30). ifadesi kullanıldıktan sonra Uluğ Bey'i öldürten oğlu Mirza Bey tarafından ev hapsinde tutulan Ali Kuşçu'nun hacca gitmek üzere ondan izin alarak yola çıktıktan sonra "*Ali Kuşçu hacca gitmek niyetindeydi. Uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra 1449 yılında Tebriz'e geldi*" (s.31) şeklindeki anlatım sanki farklı bir yılmiş gibi algılanmaktadır.

4.2.7.1.2. İzlek-Tema

Semer kand'ta, bir hükümdar ve astronomi bilgini olan Uluğ Bey'in yanında yetişmiş astronom ve matematikçi Ali Kuşçu'nun hayatının kurgulandığı bu eserde ilk göze çarpan tema, ilim yolunda gösterilen çabadır. Uluğ Bey bir hükümdardır. Aynı zamanda astronomi, matematik gibi ilimlerde kendisini geliştirmiş bir bilginidir. Ali Kuşçu, İlim uğruna Semer kand'tan, Kirman'a gider, Tebriz'e gider en son da İstanbul'a gelir. Fatih Sultan Mehmed, Ali Kuşçu gibi bir ilim adamının İstanbul'a gelmesi için elinden geleni yapar, dünya padişahı olan Fatih ilim yolunda çalışmaktan geri kalmaz. İstanbul'daki büyük bilginler Ali Kuşçu'nun derslerini kaçırmazlar.

Eserde işlenen bir diğer izlek, insanların karşılıklarına çıkan fırsatları iyi değerlendirmesi gerektiğidir. Sayfa 12'de Uluğ Bey'in Ali Kuşçu'ya ders vereceği zaman babasının ona söyledikleri, Ali Kuşçu'nun Uluğ Bey'den izin almadan Kirman'a giderek kendisini astronomi ve matematik alanında geliştirmesi (s.19), hacca giderken Tebriz'de bilimsel çalışmalarına devam ettirecek olması nedeniyle kalması(s.34), Fatih Sultan Mehmed'in davetini kabul etmesinin (s.49) işlendiği metinlerden bu çıkarım yapılabilir.

Eserden, kişinin kendisine değer veren insanları hayal kırıklığına uğratmaması gerektiği izleği de çıkarılabilir. Ali Kuşçu'nun Uluğ Bey'den izinsiz Kirman'a gittikten sonra dönüşte ondan özür dilemesi ve kitaplarını hediye etmesi, zor zamanında ona sahip çıkan Uzun Hasan'a haber vermeden İstanbul'a gitmemesi, İstanbul'a geldikten sonra Fatih'in ona olan güvenini boşa çıkarmaması bu temanın dayandırıldığı metinlerdir.

Eser genel olarak değerlendirildiği zaman çalışkanlık, sözünde durma, ilim sevgisi, kendini geliştirme yolunda çaba gösterme, Türk dünyasının o dönemde bilim adamlarına büyük önem verdiği, Türk dünyasındaki bilim adamlarının çok önemli keşifleri ve buluşları gerçekleştirdiği temalarının işlendiği görülmektedir.

Eserde kurgulanan konu ile izlek birbiriyle uyumludur.

İşlenen tema ile okuyucuda uyandırılmak istenen etkiler yukarıda da görüleceği üzere, yaşama, insana doğaya ilişkin duyarlılık kazandırabilecek özelliğindedir.

4.2.7.1.3. İletiler

Eserde açık ve örtük iletilere yer verilmiştir. Bu iletiler ya olay içinde bir davranış olarak anlatıcı tarafından aktarılmakta ya da bir yetişkin tarafından uyarı niteliğinde sunulmaktadır.

Öğrenilenlerin kalıcı olması için tekrar etmek gerekir, iletisi 8.sayfadaki Uluğ Bey başkanlığında yapılan toplantıları dinleyen Ali Kuşçu'nun, eve dönünce babasına toplantıda neler konuşulduğunu en ince ayrıntısına dek anlatmasına dayandırılmıştır.

İlim öğrenmenin yolu soru sormaktan geçer, iletisi, asıl adı Ali bin Alaaddin bin Muhammed olan Ali Kuşçu'nun çocukluğunda, Ay ile ilgili kendi kendine sorular sorması ve yetişkinliğinde onun büyük bir bilim adamı olmasının kurgulandığı kitabın genelinden çıkarılmıştır.

12. sayfada Uluğ Bey'in Ali bin Alaaddin bin Muhammed'e ders verecek olması üzerine babasının ona, *"...İyi bir öğrenci olmadan, iyi bir bilim adamı olunmaz. Öğrendiklerini tekrarla. Notlarını iyi al. Ahlaklı ol. Hocalarına saygı göster. Onların yol göstericiliğinde çalışmalarına devam et. Hiçbir zaman doğruluktan ayrılmama. İnsanları küçük görme. İnsanlara yardım et. Adaletli ve sabırlı ol"* şeklinde uyarılarda bulunması açık iletilere örnektir.

Uluğ Bey'in ders esnasında Ali bin Alaaddin bin Muhammed'e *"Bildiklerim bilmediklerimin yanında bir hiç kalıyor. Dünyada o kadar çok bilinmez var ki... İnsanlar devamlı gece gündüz çalışsalar bu bilinmezleri yine tam anlamıyla çözemezler"* (s.13) diye konuşması insanın sürekli araştırması ve öğrenmesini teşvik etme açısından önemli iletilerdendir.

Kirman'da görüştüğü bilim adamının *"... Bilim adamı asla ümitsiz olmamalı"* (s.18) ifadesi açık bir iletidir.

Ali Kuşçu'nun Kirman'dan iki kitap yazarak dönmesi üzerine Uluğ Bey'in ona 23.sayfada söylediği, *"...Bu kitaba ben de bir ön söz yazayım. Hattatlar bunu çoğaltsınlar. Hem kendi kütüphanemize hem de diğer şehirlerdeki kütüphanelere birer nüsha yollayalım. Zira ilmi çalışmalar mutlaka diğer bilginler ve okuyucularla buluşmalıdır. İlimde ilerleme"*

ancak böyle olur. Sen bir ilerleme yaptın. Belki ilim adamları senin yazdıklarını okuyarak daha da ileri bir seviyeye ulaşacaklardır” sözler açık iletilerendir.

Eserde Uluğ Bey tarafından aktarılan iletilere bir örnek de “*Çünkü ilim demek, özgürlük demektir. İlim demek kendini bulmak demektir. Adaleti ve iyiyi bulmak demektir. İlim insanlığa hizmet etmenin en güzel yoludur. İlim adamları genellikle bir yere bağlı olmadan yaşamayı severler”* (s.29) iletileri verilebilir.

Ali Kuşçu'nun düşünceleri olarak verilen 23. sayfadaki “*Şunu da iyi anlamıştı ki eğer ilmi çalışmaların istikrarlı ve faydalı olması isteniyorsa o ülkede ve diğer ülkeler arasında huzur mutlaka olmalıydı. Huzurun ve güvenliğin olduğu yerde ilim adamları daha rahat çalışabiliyorlardı.*” iletileri Akkoyunlularla Osmanlılar arasında savaş çıkma ihtimali sonrasında kurgulanmıştır.

Bir devlet büyümek istiyorsa bilime ve bilim adamlarına değer vermelidir, iletisi sayfa 46'da işlenmiştir.

Bilim adamları ilk önce parayı değil, ilimi ve ilmi çalışmaları düşünürler, iletisi 59. sayfada Fatih Sultan Mehmed'in ona verdiği ücreti fazla bulanlara verdiği cevap olarak Ali Kuşçu'ya söylenmiştir.

Kitabın genelinde verilmek istenen, ilimde ilerlemenin yolu çok çalışmak, araştırmak, ilim adamlarına ve ilime değer vermektir, iletisi bütün iletileri kapsayan bir iletidir.

Ayrıca eserde, verilen sözleri tutmak insan olmanın en önemli özelliklerindendir, iletisi Ali Kuşçu'nun Uluğ Bey'in ona yaptığı iyilikleri unutmaması, onun gönlünü alması, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'a verdiği sözü tutması ve onun rızasını alarak Fatih'in davetine icabet etmesi, daha sonra da Fatih'in ona güvenini boşa çıkarmaması şeklinde sezdirme yoluyla çocuğa verilmek istenmiştir.

Eserde verilmek istenen iletiler çocuğun anlam evrenine uygun olarak kurgulanmıştır.

4.2.7.1.4. Kahramanlar

Ana Kahraman

Ali Kuşçu:

Meraklı, dikkatli bir öğrencidir. Öğrenmeye ve bilime meraklıdır. Özellikle matematik ve astronomi çok ilgisini çekmektedir. Kendisine değer veren insanların (Uluğ Bey, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan, Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmed gibi) ümidini boşa çıkarmamıştır. Semerkand, Kirman, Tebriz, İstanbul gibi önemli ilim merkezlerinde yaşamıştır.

Ölünceye kadar öğrenci yetiştiren ve eser veren, çalışkan, gayretli bir bilim insanıdır. “*Osmanlı Türkiye’sinin ilk gerçek astronomu*” (s.64) olarak tanımlanmaktadır.

Yan Kahramanlar

Kuşçubaşı Muhammed

Asıl adı Ali bin Alaadin bin Muhammed olan Ali Kuşçu’nun babasıdır. Kuşları çok sever. İşini titizlikle yaptığı için Uluğ Bey’in doğanlarına, güvercinlerine baktığı için kuşçubaşı olarak bilinmektedir. Çocuğunun iyi yetişmesini isteyen ideal bir babadır.

Uluğ Bey

Hem hükümdar hem de astronomi ve matematikte yetkin bir bilim insanıdır. Astronomi çalışmaları için ülkesinin en yüksek yerine bir gözlem evi kurdurmuştur. İlim adamlarının rahatlıkla çalışması için bir akademi oluşturmuştur. Ali Kuşçu’nun ilk öğretmenlerindedir. Onun yetişmesinde büyük rol oynamıştır.

İdeal bir tiptir.

Uzun Hasan

İlim adamlarına değer veren Akkoyunlu Hükümdarıdır. Uluğ Bey’in öldürülmesi üzerine Semerkand’dan ayrılmak zorunda kalan Ali Kuşçu’ya sahip çıkmıştır. Tebriz’de onun rahatça ilmi çalışmalarını sürdürmesini sağlamış, Ali Kuşçu’yu Fatih Sultan Mehmed’e elçi olarak göndererek ona İstanbul yolunun açılmasını sağlamıştır.

Fatih Sultan Mehmed:

Bilime ve bilim adamlarına çok değer veren bir padişahdır. Ali Kuşçu'nun İstanbul'a gelerek orada ilmi çalışmalarını sürdürmesi için ona çok büyük imkânlar sağlamıştır. Ayasofya Medresesi'nin yönetimini Ali Kuşçu'ya vermiştir. *“İmparatorluk askerle kurulur ama ilim adamlarınca büyür.”*(s.54) sözüyle ilim adamlarının bir ülke için ne kadar önemli olduğunu dile getirmiştir.

İdeal bir tiptir.

İstanbul Kadısı Hocazade Muslihiddin Mustafa

Ali Kuşçu İstanbul'a geldiği zaman onu ilk karşılayanlardandır. Bilgindir.

Mirîm Çelebi

Ali Kuşçu'nun İstanbul'da yetiştirdiği bilim adamları arasındadır. *“İlim yolunu gösteren Mevlana Ali Kuşçu cennet bahçesine gittiğinde, Hicri 879 yılı ve Şaban ayının ilk haftasının Cumartesi günü idi. (Yani 16 Aralık 1474'te vefat etmiştir.)”* (s.62) şeklinde Ali Kuşçu'nun vefatını belirtmiştir.

Eserde kurgulanan kahramanlar çocukları özdeşim kurabilecekleri niteliklere sahiptir.

Özellikle ana kahraman, duygu, düşünüş ve davranışlarıyla geliştirilmiştir.

Eserin olay örgüsünde kahramanlar yerli yerince kurgulanmıştır.

4.2.7.1.5. Dil ve Anlatım

Eserde kısa ve sade cümlelerin kurgulanması, okumayı kolaylaştırmaktadır.

Eserde, Türkçe'nin söz varlığından olan ikilemelerin geçtiğine örnek olarak *“eninde sonunda”* (s.6), *“yara bere, sağa sola”* (s.7), *“pürtük pürtük”*(s.9) *“zaman zaman”* (s.10, 54), *“gece gündüz”* (s.21), *“tek tek”*(s.22), *“tekrar tekrar, satır satır”* (s.29), *“eninde sonunda”* (s.31), *“sık sık, baş başa”* (s.36), *“uzun, uzun”* (s.43, s.49) kullanımları verilebilir.

Yazınsal metinleri tekdüzelikten kurtaran bir başka kullanım da deyimlerdir. Eserde kullanılan deyimlere verilebilecek örnekler şunlardır: *“Tasa çekmek”* (s.10), *“dörtmala koşturmak, yola revan olmak”* (s.17), *“ün salmak”* (s.18). Gece gündüz dememek deyimini

“gece demiyor, gündüz demiyor” (s.21) şeklinde kullanılmıştır. “Yola koyulmak” (s.22), “hasret gidermek” (s.23), “tepki çekmek” (s.31), “göze almak”(s.38), “içi içine sığmamak” (s.45), “dolup taşmak” (s.54) kullanımları eserde geçen deyimlere ek olarak verilebilecek örneklerdendir.

“Acı haber tez duyulur” atasözü, “Acı haber tez duyuldu” (s.25), “Aklın yolu birdir” kullanımı, “Aklın ve ilmin yolu birdir” şeklinde eserde geçmiştir.

“Rasathane” (s.17), “safha, takriben” (s.19), “hattat” (s.23), “konsey” (s.25), “telkin” (s.31), “değme hava” (s.50) gibi günlük hayatta sık kullanılmayan kelimeler eserde kullanılarak çocuğun kelime hazinesine katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Eserde, “müsterih olmak” (s.48), “hard” (s.50), “nezaret etmek” (s.53), “astronom” (54) kelimelerinin anlamları dipnot düşülerek sayfa sonunda verilmiştir. Bu gibi yeni öğrenmeler ile eser, çocuğun dilsel gelişimine katkı sağlayabilecek niteliktedir, denilebilir.

Uluğ Bey’in kuşçubaşı Muhammed’le konuşmasıyla başlayan eserde, karşılıklı konuşmalara sıklıkla yer verilmiştir. Uluğ Bey’in kuşçubaşı Muhammed’le, Ali Kuşçu ile kendi oğlu Abdullatif Mirza ile konuşması, Ali Kuşçu’nun Semerkant’taki, Kirman’daki, Tebriz’deki, İstanbul’daki bilginlerle; Uzun Hasan’la, Fatih’le konuşmaları esere akıcılık katmış ve eserin okunabilirliğini kolaylaştırmıştır.

Günlük hayatta kullanılan kalıp cümlelerin sıkça kullanılmasıyla eser devingen bir yapı kazanmıştır. Eserde kullanılan kalıp cümlelere örnek olarak, Uluğ Bey’in kuşçubaşı Muhammed’le;

“- Hayrola Muhammed, seni düşünceli görüyorum.

-Yok, bir şey sultanım.

-Var var.

-Herhalde yorgunum da ondandır.

...” (s.9) diye devam eden konuşması, 10. sayfadaki “-Ben ne güne duruyorum?”, “ ... Hakkın rahmetine kavuştu.” (s.26), “...Daha sonrası Allah Kerim... Her şeyin hayırlısı...”(s.32), “...Kısmet bakalım...” (s.34), “...-Kolayı var!” (s.38), “...Ayağına kadar

gelen bu kısmete hayır mı deseydi?" (s.40), *"...Hayır olsun bakalım."*(s.44) kullanımları verilebilir.

Ali Kuşçu adlı bu eserde, yazım kurallarına uyulmuş, noktalama işaretleri yerli yerinde kullanılmıştır.

21. ve 22. sayfadaki Ay ile ilgili bilimsel bir açıklama içeren alıntı hariç eser, genel olarak sade ve anlaşılabilir bir anlatıma sahiptir.

4.2.7.1.6. Çocuk Kitaplarında Uyulması Gereken Temel Eğitim İlkeleri Açısından Değerlendirme

Eser biçimsel ve içerik özellikleri açısından birbirini tamamlamaktadır. Mesela 24. sayfadaki resimde (şekil-56) Kirman'da yazdığı iki kitabını Uluğ Bey'e hediye etmesi yer almaktadır. Görselle ilgili konu 23. sayfada işlenmiştir.

Şekil- 56: Ali Kuşçu'nun Uluğ Bey'e Kitap Takdimi

Eserde cinsel rollerin ayrıştırılması ile ilgili bir durum söz konusu değildir.

Eserdeki konuşmalarda sadece Uluğ Bey'in oğluya olan konuşması olumsuz sonuçlanmıştır. Diğer bütün konuşmalarda iletişim kurmak bir sorun çözme yolu olarak kullanılmıştır.

Eserde sihir, büyü gibi boş inançlara yer verilmemiştir.

Eserde öğüt verici yaklaşımların yanı sıra oluşturulan yazınsal kurgularla çocuğun sağlıklı bir değerler sistemi edinmesine katkı sağlanmak istenmiştir. Ali Kuşçu'nun olaylar

karşısındaki tutumu, ilim yolunda yılmadan çalışması, verdiği sözlerden dönmemesi, başka bilginlerin de görüşlerine değer vermesi, insanları dinlemesi, Uluğ Bey'in Fatih Sultan Mehmed'in, Uzun Hasan'ın tutarlı davranışları olumlu özelliklerdendir. 56. sayfada bazı ilim adamlarının Ali Kuşçu'ya padişahın fazla değer verdiğini düşünmesi fakat 58. ve 59. sayfada hatalarını anlayıp Ali Kuşçu'ya her şeyi anlatarak ondan özür dilemeleri çocuklar için örnek davranışlardır.

Ali Kuşçu'nun kendisi hakkında olumsuz düşünenlere karşı hoşgörülü bir yaklaşım sergilemesi, sadece derslere katılanların öne sürdükleri görüşleri ispatlamalarını istemesi bilim insanının özelliklerini çocuğa yansıtması açısından önemlidir.

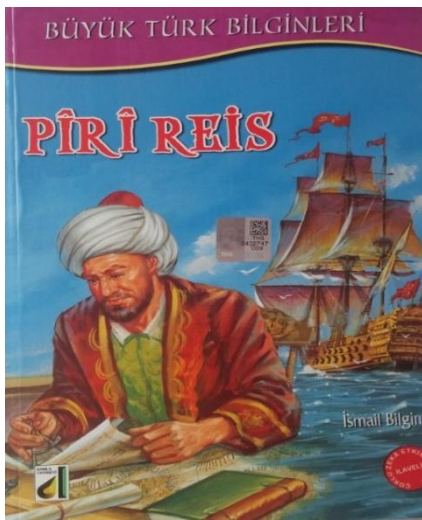
4.2.8. Pîrî Reis

Eser; dış yapı özelliklerinden kapak ve resimler, iç yapı özelliklerinden ise konu-kurgu, izlek-tema, iletiler, kahramanlar, dil ve anlatım ile çocuk kitaplarında uyulması gereken temel eğitim ilkeleri açısından incelenmiştir

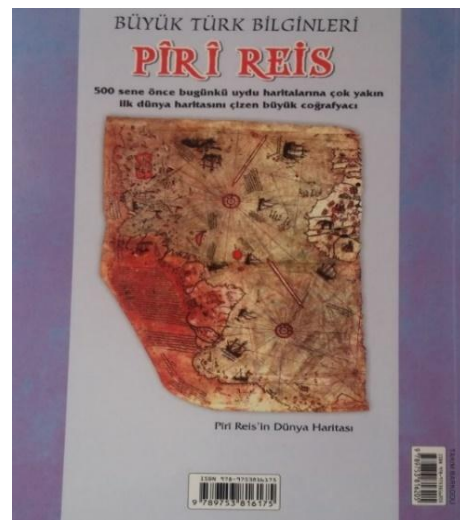
Kapak

Kitabın ön kapağında (şekil-57) Osmanlı bayraklarıyla denizde seyreden bir geminin önünde Pîrî Reis harita çalışması yaparken resmedilmiştir.

Şekil- 57: Pîrî Reis Ön Kapak

Şekil- 58: Pîrî Reis Arka Kapak

Büyük Türk Bilginleri serisinin 8.kitabı olan Pîrî Reis adlı bu eserin arka kapağında ise (şekil-58) “500 sene önce bugünkü uydu haritalarına çok yakın ilk dünya haritasını çizen

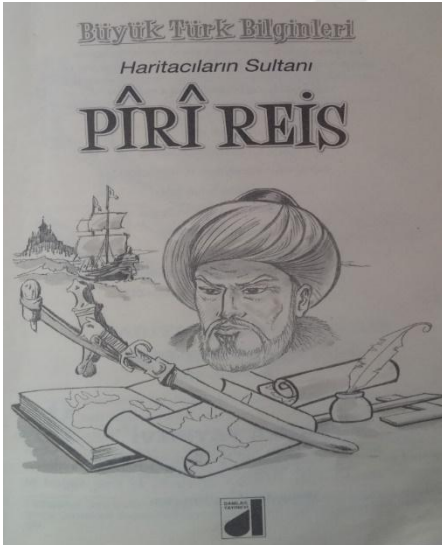
büyük coğrafyacı” olarak tanıtılan Pîrî Reis’in dünya haritasının resmi bu yazının altına yerleştirilmiştir.

Kitabın ön ve arka kapağındaki görseller çocuğun ilgisini çekecek düzeydedir. Kapak tasarımları ve kapaktaki resimler çocukta estetik duyarlıkları devindirecek düzeydedir. Kapak resimleri ve açıklama çocuğa okuyacağı eserle ilgili bir ön bilgi vermektedir.

Resimler

Serinin diğer eserlerinde uygulanan, kitapta anlatılan bilim insanının ilgili olduğu alanların bir kompozisyon şeklinde tasarlandığı resim (şekil-59) bu eserde de yer almaktadır. Eserde, 1., 3. ve 5. sayfalara Pîrî Reis’i sembolize eden denizde seyreden bir gemi resmi, harita çizdiğine ve kitap yazdığına dair kitap, harita, hokka , divit ve cetvel resimleri ve savaştığını sembolize eden kılıç resmi koyulmuştur.

Şekil- 59: Pîrî Reis’i Tanıtım Görseli

Şekil- 60: Pîrî Reis’in Korsanlarla Savaşı

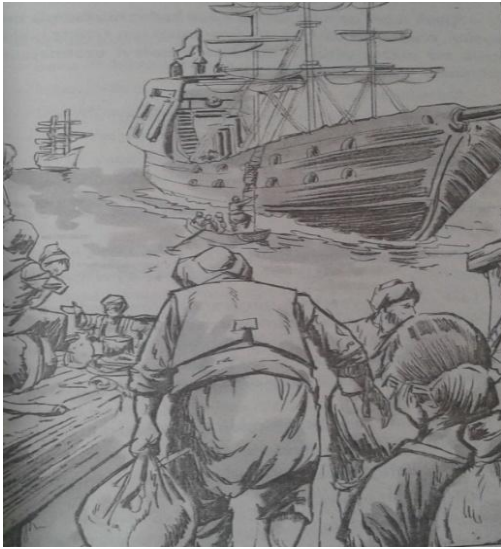
Pîrî Reis adlı bu eserdeki görseller, kahramanın hayatındaki dönüm noktaları dikkate alınarak çizilmiştir. Mesela 11. sayfadaki ilk resim Pîrî Reis’in amcası Kemal Reis’in gemisiyle ilk kez denizlere açılmasını anlatmaktadır. Bu konu ile ilgili yazınsal metine 10. sayfada yer verilmiştir.

Pîrî Reis’in hayatındaki önemli dönüm noktalarından bir diğeri denizde korsanlarla girdikleri ilk savaştır (şekil-60). Artık o bir leventtir ve amcası Kemal Reis ve diğer tayfalarla

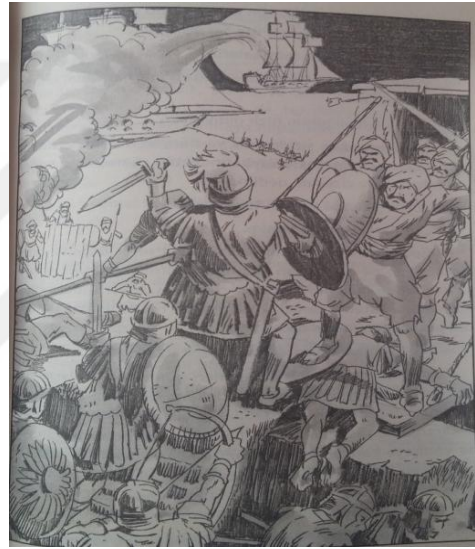
bir ticaret gemisini korsanlardan kurtarmışlar, korsan gemisini ele geçirip mürettebatını esir almışlardır. 28.sayfada anlatılan bu olay 29. sayfada görsel olarak ifade edilmiştir.

Kemal Reis ve Pîrî Reis'in kılavuzluğunda İspanyol zulmündeki Müslümanların Osmanlı donanmasınca kurtarılması da Pîrî Reis'in hayatındaki dönüm noktalarından biridir. Müslümanların gemilere alındığı ve Kemal Reis'in İspanyollara karşı savaştığının resmedildiği 33. sayfadaki (şekil-61) ve 37. sayfadaki (şekil-62) resimler bu olayı temsil etmektedir.

Şekil- 61: İspanyadaki Müslümanların Kurtarılması

Şekil- 62: İspanyollara Karşı Yapılan Savaş

Pîrî Reis'in ününü dünyaya duyuran eseri Kitabı Bahriye'yi yazma çalışması 44. sayfada, bugünkü uydu haritalarına çok yakın ilk dünya haritasını çizmesini temsil eden resim de (şekil-63) 61. sayfada yer almaktadır.

Şekil- 63: Pîrî Reis'in Kitap Çalışmaları

Eserdeki görsel metinler, yazınsal metinle bir bütünlük arz etmektedir. Resimler bilineni tekrar etse de görsel olarak çocuğu dinlendirmekte ve o döneme ait çocuğun zihninde bir izlenim oluşturmaktadır.

4.2.8.1. İç Yapı Özelliklerinin Değerlendirilmesi

4.2.8.1.1. Konu-Kurgu

Eserin konusu “*Haritacıların Sultanı*” (s.5) olarak bilinen 1465-1554 yılları arasında yaşamış büyük Türk denizcisi ve coğrafyacısı Pîrî Reis'in hayatı ve eserleridir.

Denizlerin ne kadar önemli olduğunu bilen Fatih Sultan Mehmed, kurduğu büyük donanmaya üs olarak Akdeniz'e hemen açılabilme imkânını sağlayan Gelibolu'yu seçmiştir. Denizde olmadığı zamanları Gelibolu'da geçiren Kemal Reis gemisiyle uzun zamandır Akdeniz'de dolaşmaktadır ve korsanlara göz açtırmamaktadır. Kemal Reis'in denize tutkun kardeşi Mehmed Pîrî de Karaman'dan ailesi ve komşusuyla Gelibolu'ya göç eder.

Mehmed Pîrî'nin Gelibolu'da Muhiddin Pîrî adını verdiği bir oğlu doğar. Amcası Kemal Reis Gelibolu'ya geldiği zaman çocuğa hediyeler getirir, onun gemiye gelip tayfaların çalışmalarını, şakalaşmalarını, yelken çekişlerini hayranlıkla izlemesi Kemal Reis'in çok hoşuna gider. Onun niyeti, Muhiddin Pîrî'nin temel eğitimini Gelibolu'da aldıktan sonra onu kendi yanında iyi bir denizci ve bilim adamı olarak yetiştirmektir.

Muhiddin Pîrî on yaşını geçtikten sonra artık amcası, ailesinden izin alarak Muhiddin Pîrî ile Akdeniz'e açılmıştır.

Kemal Reis artık gemide kaptan, geminin sefer kâtibi olan Muhiddin Pîrî de miço “*gemilerde küçük yaştaki tayfa yamağı*” (s.12) olmuştur.

Kemal Reis gittikleri her limanı, nasıl gittiklerini, gördükleri her kaleyi, nasıl fethedildiğini, kıyıları, gelgit olayını, akıntıları, pusulayı kısacası her şeyi Muhiddin Pîrî'ye anlatır. Muhiddin Pîrî de her gördüğünü, her işittiğini, amcasının anlattıklarını sürekli defterine yazar. Amcası ona, ilerde haritalar da çizeceğini ama önce bazı konularda ustalık kazanması gerektiğini anlatır.

Amcası Kemal Reis'in gemisinde yıllarca Akdeniz'de dolaşan Muhiddin Pîrî, artık iyi bir tayfa olmuştur. Yunus balıklarıyla arkadaşır. Bu arada amcasının anlattığı ve kendi gözlemlediği her şeyi not almaya devam etmektedir.

Kemal Reis Akdeniz'de, hac yolcularına, ticaret gemilerine zarar veren korsan gemilerine göz açtırmamaktadır. Artık Kemal Reis'in altı tane gemisi vardır ve bu gemilerin üçünün kaptanlığını Muhiddin Pîrî yapmaktadır. Kemal Reis ve leventlerinin denizlerdeki başarılarından çok memnun olan Osmanlı Padişahı 2. Bayezid İspanyol zulmünde olan Müslümanları getirecek Osmanlı donanmasına kılavuzluk ve donanmayı koruma görevini onlara verir. Çünkü donanma gemileri, yolcu gemisi görünümündedir.

Müslümanları sağ salim gemilere alan Kemal Reis, Muhiddin Pîrî'nin adını artık Pîrî Reis olarak değiştirir. İspanyadaki Müslümanların kıllarına zarar gelmeden getirildiğini öğrenen 2. Bayezid huzuruna çağırdığı Kemal Reis ve Pîrî Reis'e birçok hediye verir. Onlara teşekkür eder. Bundan sonra da donanmaya yardımcı olmalarını ister.

Artık Akdeniz bir Türk Gölü haline gelmiştir. Venedik ve Ceneviz korsanları yolcu gemilerine, ticaret gemilerine zarar veremiyorlardır. Nerede olursa olsun mazlumların Akdeniz'deki koruyucusu artık Kemal Reis ve Pîrî Reis gibi Türk denizcileridir.

Pîrî Reis bu arada harita çizimlerine de başlamıştır.

Kemal Reis, Pîrî Reis ve leventleri 1493 yılından sonra Osmanlı Padişahına bağlılık yemini etmek üzere İstanbul'a gelirler. Padişah bundan büyük mutluluk duyar. Onlara hediyeler verir.

1499'lu yıllarda Avrupa devletleri, Osmanlı donanmasının güçlenmesinden dolayı artık iyice endişelenmeye başlar. Venediklilerin önderliğinde büyük bir ordu kurulur. Kemal Reis ve Pîrî Reis'in de büyük kahramanlıklar gösterdiği bu savaşta Avrupalı devletler yenilir.

1511 yılında Kemal Reis'in ölümünden sonra Pîrî Reis, ünü her tarafa duyulan Oruç Reis tarafından çağrılır. Oruç Reis'in teklifini Pîrî Reis kabul eder

Amcasının ölümüne çok üzülen Pîrî Reis, biraz Gelibolu'da kalır, amcasının vasiyet niteliğindeki, çalışmalarını sürdür, öğüdüne istinaden denizlerdeyken yazdığı notlardan, çizdiği haritalardan, dinlediği denizcilerden edindiği bilgilerden yola çıkarak ünlü eseri Kitabı Bahriye'yi yazar.

Pîrî Reis, Türk denizcilerin Antilya kıtası dedikleri Amerika kıtasının haritasının da yer aldığı dünya haritasını, Hızır Reis ve Oruç Reis'le katıldığı büyük başarılarla dolu Mısır seferinden sonra Yavuz Sultan Selim'in onları huzuruna kabul edip hediye vereceği zaman Nil kıyılarını da düzenledikten sonra padişaha takdim eder.

1533 yılında donanmanın başına Barbaros Hayreddin Paşa getirilince Pîrî Reis de Derya Sancak Beyi unvanını alır. 1546 yılında Barbaros Hayrettin Paşa öldükten sonra Hint Okyanusu Kaptanlığına atanır.

Hint kıyılarında da büyük başarılar sergileyen Pîrî Reis, Mısır Kaptanı olduktan sonra eskiyen gemileri Basra Körfezinde bırakıp elde ettiği ganimetleri İstanbul'a götürürken, ganimetlerden pay isteyen Basra valisine ve Mısır beylerbeyine, bunlar padişahın ve leventlerimindir kimseye pay veremem, der. Kanuni Basra valisi ve Mısır beylerbeyi tarafından yanılıtlır ve bu adamların politik ihtirasları yüzünden devletin malını korumak isteyen Pîrî Reis Mısır'da idam edilir.

Kitabı Bahriye ve bugün hala o dönemin şartlarına göre nasıl bu kadar doğru çizildiği hala anlaşılamayan dünya haritası, Pîrî Reis'i ölümsüz yapan eserlerdir.

Eserde ele alınan konu, çocuk okurun ilgisini çekecek düzeydedir. Kahramanın çocukluğundaki merakları, Kemal Reis'in Muhiddin'e hediyeler getirmesi, ona gemiyi gezdirmesi, gemide ona görevler vermesi, ona miço diye hitap etmesi, Muhiddin'in yunuslarla oynaması çocuk gerçekliğine uygundur.

Kitaptaki olay örgüsü çocuğun anlamlandırabileceği düzeydedir. Kurgulanan her olayda sebep sonuç ilişkisi gözetilmiştir. Tesadüfen kazanılan her hangi bir başarı yoktur.

Pîrî Reis'in çocukluğundan ölümüne kadar kurgulanan olaylar bağlantılıdır.

4.2.8.1.2. İzlek-Tema

Pîrî Reis'in hayatının anlatıldığı bu eserde işlenen tema, Türklerin denizcilikte, coğrafi ilimlerde Avrupalılardan önde olması, Amerika kıtasının Kristof Kolomb'dan önce Müslümanlar tarafından keşfedilmesidir.

Asıl adı Muhiddin Pîrî olan Pîrî Reis'in amcasına düşkünlüğü, amcası Kemal Reis'in Pîrî Reis'i çok sevmesi bütün eser boyunca işlenmiştir. Muhiddin Pîrî'nin denizde yunuslarla oynaması sayfa 15'te, Kemal Reis ve Pîrî Reis'in denizlerde mazlumları, fakirleri, savunmasız olanları koruyup zalimlere göz açtırmamaları eserin genelinde işlenmiştir.

Eserde işlenen bir diğer tema vatan sevgisidir. Hem Kemal Reis hem de Pîrî Reis hayatlarının sonuna kadar vatan için ellerinden geleni yapmışlardır. Pîrî Reis devlet malı olan ganimetleri kimseye yedirmedeği için canından olmuştur.

Eserde işlenen temalardan birisi de başarıya olan inançtır. Pîrî Reis, hayatındaki hedefleri belirlemesine yardımcı olan amcasının desteğiyle gördüğü, dinlediği, öğrendiği her şeyi yazmış ve gittiği yerlerin haritalarını çizmiştir. Ömrü boyunca yaptığı bu çalışmalarını kitap yazarak ve dünya haritasını çizerek taçlandırmıştır.

Eserde işlenen temalar, çocukta, yaşama, insana, doğaya ilişkin duyarlık kazandırabilecek özelliktedir.

Eserde konu ve kurgu arasında güçlü bir bağlantı vardır.

4.2.8.1.3. İletiler

Eserde çocuk evrenine uygun olarak açık ve örtük iletiler yer almaktadır. Yazar, çocuğun eseri okurken zihinsel bir devinim yaşamasını sağlayarak sezdirme yoluyla, bazen de kahramanların dilinden açık bir şekilde iletilerini okuyucuya ulaştırmayı hedeflemiştir.

Fatih Sultan Mehmed'in Gelibolu'yu Osmanlı donanmasının üssü yapmasının anlatıldığı 5. ve 6. sayfalarda verilmek istenen ileti, devlet adamları ileri görüşlü olmalıdır, şeklindedir.

Denize tutkun olan Mehmed Pîrî'nin Karaman'dan Gelibolu'ya göçmesi (s.6), insan sevdiği işi yapmalıdır, iletisini işlemektedir.

Özü sözü doğru olan insanlar yalan söylemezler, iletisi 8. sayfada yer alan “*Kemal Reis değil yeğenine kimseye yalan söylemezdi. Kendisi özü sözü doğru bir insandı*” cümlesine dayandırılabilir.

Mesleğinde başarılı olabilmek için iyi bir eğitim almak gerekir, iletisi 8. sayfada Kemal Reis'in Muhiddin Pîrî'nin iyi bir denizci olabilmesi için iyi bir eğitim alması gerektiğini söylediği cümleye dayandırılmıştır.

Bir işe başlamadan önce hedef belirlenmelidir, iletisi, Kemal Reis'in denizlere açılmadan Pîrî Reis'e,

-...*Sen artık gemimin sefer kâtibi olacaksın.*

-*Sefer kâtibi ne demek amca?*

-*Sefer kâtibi; geminin gideceği yerleri, limanları, gördüklerini yazan, geminin ihtiyaçlarını listeleyen kişiye denir. Bundan böyle nereye gittiğimizi, nasıl gittiğimizi, ne gördüğümüzü, bir deftere yazacaksın. Daha sonra sana pusula ve dümen kullanmayı öğreteceğim. Bir süre daha geçince harita çizim denemelerine başlamalısın. Ama bu işler öyle birden olmaz. Bir işte ustalık kazandıktan sonra öbür işlere geçeceksin*” (s.10). şeklinde devam eden konuşmasından çıkarılmıştır.

Eğitimde geri bildirim almak önemlidir, iletisi, Kemal Reis'in Pîrî Reis'e bazı bilgiler verdikten sonra söylediği “...*Tüm bu anlattıklarımı deftere yazacaksın sonra da bana okuyacaksın*” (s.12). cümlesine dayandırılmıştır.

Sevgi kalpleri yumuşatır iletisi, sayfa 15'te kurgulanan Muhiddin Pîrî'yle amcasının birbirine sarıldığı sahne tasvir edilerek verilmiştir.

Sen hayvanları seversen onlar da seni sever, iletisi 18. ve 20. sayfalarda yunuslarla Muhiddin Pîrî'nin oynamasından çıkarılmıştır.

Düşmanlara karşı tedbirli olunmalıdır, iletisine, eserin genelinde Kemal Reis ve Pîrî Reis'in denizlerde mücadeleleri değerlendirilerek ulaşılmıştır.

Söz uçar yazı kalır, iletisi Pîrî Reis'in denizlerde iken sürekli notlar almasına ve bu notlardan yola çıkarak Kitabı Bahriye'yi yazmasına dayandırılmıştır.

Osmanlıların İspanyol zulmündeki Müslümanları kurtarması zor durumda olanlara yardım edilmelidir, iletisine zemin hazırlamaktadır.

Her iş zamanında yapılmalıdır, iletisinin dayanağı sayfa 38'deki Kemal Reis'le Pîrî Reis'in konuşmalarına dayandırılmıştır:

...

-*Sahi nasıl gidiyor çalışmaların?*

-*Kısa süre sonra Çanakkale Boğazı'nın haritasını bitireceğim inşallah.*

-*Maşallah yeğenim hızlı gidiyorsun.*

-*Eee amcacığım siz dediniz ya dünyanın dahi haritasını çıkar diye. Ben de vakit kaybetmeyeyim, Çanakkale Boğazı'nın haritasını çizeyim, dedim.”*

Kemal Reis'in Pîrî Reis'e ölmeden önce “*Şunu bil ki hayatımda pişman olacak hiçbir şey yapmadım. Hep adaletin, mazlumun yanında oldum. Zalime kılıç çaldım. Zenginden aldım. Fakirler verdim. Şu Akdeniz'de girmedığım liman kalmadı. Çok şükür ki adımıza leke sürmedik, sürdürmedik. Geride temiz bir isim, bir de seni bırakıyorum*” (s.41) .şeklinde konuşması açık iletilere örnektir.

Eserin yazılma amacı, Pîrî Reis'in kendi kendine "... *Evet, biz Türkler bu harita ve eserle diğer devletlerden denizcilikte, coğrafyada ne kadar ileri olduğumuzu ispatlayacağız. Ben yer şekillerini öyle doğru çizmeye gayret ettim ki benden yüzyıllar sonra gelecekler bile bu haritalarda çok az eksik görecekler...*" (s.49) diye konuşması, Kitabı Bahriye'yi yazarken ve dünya haritasının çizimi bitmek üzereyken söylediği sözlerin kurgusudur.

Bilim adamlarının desteklenmesi ve onların rahat çalışması için elden gelen yapılmalıdır, iletisi Yavuz'un Pîrî Reis'le konuşmasının kurgulandığı 52. sayfaya dayandırılmaktadır.

Kitabın 57. sayfasında Pîrî Reis'in idam edilmeden önceki son arzusu, "*Cümle âlem bilsin ki ben kendi çıkarım için hiçbir şey yapmadım. Her şeyi Osmanlı Devleti için yaptım. Doğrusunu yaptım. Benim geride bıraktıklarım belki yüzyıllarca dilden dile söylenecektir. Ama devleti kendi çıkarları için kullananların tarihe söyleyecekleri bir şey yoktur. Onlar unutulup gidecektir*" iletileri vatan sevgisi ve dürüstlük temasını işlendiği iletilerdir.

Yukarıda yer alan iletiler ve kitapta dayandırıldığı kısımlar değerlendirildiği zaman, iletilerin, genel olarak çocuk okurun anlam evrenine uygun olduğu görülmektedir.

Eserde, yukarıda ki örneklerden de görüleceği üzere sezdirme yoluyla sunulan iletiler olduğu gibi açık iletiler de yer almıştır.

Eserle sunulan iletiler, çocuklarda yaşama ve insana ilişkin duyarlık oluşturabilecek özellikler taşımaktadır.

4.2.8.1.4. Kahramanlar

Ana Kahramanlar

Pîrî Reis

Küçüklüğünden itibaren denize ve denizcilikle ilgili her şeyi tutku derecesinde seven bir karakterdir. İyi bir denizci olarak yetişmesi yolunda ilk basamak olan temel eğitimini amcasının desteğiyle (s.8), Gelibolu'da tamamlamıştır. Pîrî Reis on yaşından sonra amcası Kemal Reis'le denizlere açılmıştır. Amcasıyla denizleri tanımış, kendi gayreti ve amcasının desteğiyle, gittiği her yere, gördüğü her şeye dair notlar almış ve haritalar çizmiştir.

Çalışkandır. Başarı yolunda yılmadan ilerleyen, doğru bildiği yoldan taviz vermeyen bir tiptir.

İdeal bir şahsiyeti temsil etmektedir. Açık ve devingendir.

Kemal Reis

Kemal Reis, asıl adı Muhiddin Pîrî olan Pîrî Reis'in amcasıdır. Pîrî Reis'in başarılı bir denizci ve bilim insanı olarak yetişmesinde büyük rol oynamıştır. “*Kendisi özü, sözü doğru bir insandır*” (s.8). Osmanlı Donamasına bağlanmadan önce de Akdeniz’de büyük yararlılıklar göstermiştir. Denizlerde, mazlumların koruyucusu, zalimlerin korkulu rüyası olmuştur. Pîrî Reis, 10 yaşından 1511 yılında Kemal Reis ölünceye kadar onunla, denizlerde dir.

Yan kahramanlar

Padişah Yavuz Selim

Dirayetli bir Osmanlı padişahıdır. Osmanlı Devleti'nin ilerlemesi, başarılı olması yolunda gösterilen çabaları destekleyen, bilim insanların değerini bilen bir yöneticidir.

İdeal bir yöneticiyi temsil eden, açık ve devingen bir karakterdir.

Mısır Beylerbeyi Mehmed Paşa

Pîrî Reis'i kendisine siyasi rakip olarak görmektedir. Seferlerden ganimetlerle dönen Pîrî Reis'ten pay istemesi üzerine, Pîrî Reis, devletin malını ona veremeyeceğini söylemiştir (s.56). Bunun üzerine Mehmed Paşa kendi çıkarı ve politik ihtiraslarının esiri olmuş ve Basra Valisi Kubat Paşa'nın da desteğini alarak Osmanlı Padişahı Kanuni Sultan Süleyman'ı yanıltan bir mektup yazmış ve Pîrî Reis'i idam ettirmiştir.

Basra Valisi Kubat Paşa

Kendi çıkarını düşünen, politik ihtirasları için Pîrî Reis'in idam edilmesine sebep olan bir yönetici.

4.2.8.1.5. Dil ve Anlatım

Eserde kısa ve sade cümleler kullanılmıştır: “Yıllar yılların üstüne devrildi gitti...” (s.9), “Artık Kemal Reis’in ünü her tarafa yayılmıştı. Onun isminden korkan Venedik ve Ceneviz korsanları tüccar, yolcu ve hacı gemilerine saldıramaz olmuştu” (s.28), “Çizeceği harita o günün şartlarında çok büyüktü. Böylesi büyük kâğıdın bulunması çok zordu. Bu yüzden ceylan derisi aldı. Onu bir güzel düzledi” (s.48). “Cümle âlem bilsin ki ben kendi çıkarım için hiçbir şey yapmadım. Her şeyi Osmanlı Devleti için yaptım. Doğrusunu yaptım. Benim geride bıraktıklarım belki Yüzyıllarca dilden dile söylenecektir. Ama devleti kendi çıkarları için kullananların tarihe söyleyecekleri bir şeyleri yoktur. Onlar unutulup gidecektir” (s.57).

Yukarıda verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere kısa ve sade cümleler kullanarak çocuğun ilgisi duru ve içten bir söyleyişle anlatılanlara çekilmiştir.

Eserde anlatımı tekdüzelikten çıkarmak amacıyla ikilemeler, deyimler ve kalıp sözler kullanılmıştır.

Eserde kullanılan ikilemelere, “gece gündüz” (s.6, s.45), “hayal meyal” (s.16), “zaman zaman” (s.28) kullanımları örnek olarak verilebilir.

Eserde kullanılan deyimlere verilebilecek örnekler ,“yolunu tutmak, aklına girmek” (s.6), “nur topu gibi” (s.7), “gözleri dolu dolu bakakalmak” (s.10), “fırsat kollamak” (s.15), “gaflete düşmek” (s.16), “el koymak” (s.21), “haddini bildirmek” (s.22), “yelkenleri fora etmek, gözden kaybolmak” (s.23), “demir almak” (s.26), “hakkından gelmek” (s.35), “eli kolu bağlamak, başına buyruk olmak” (s.39), “ağzındaki baklayı çıkarmak” (s.56) şeklindedir.

Eserde cümle içine kullanılan ve dipnotla belirtilerek anlamı sayfa sonunda verilen kelimeler şunlardır:“ Tersane” (s.6), “levent” (s.7), “miço” (s.12), “mil” (s.13), “mamur, meskun” (s.14), “kamufle” (s.32), “kalyon” (s.46), “Antilya” (s.49), “çarh, şimal” (s.58).

Eserde günlük hayatta sık kullanılmayan kelimelere, bazı denizcilik terimlerine de yer verilmiştir: Çocuğun söz dağarcığını zenginleştirmeyi amaçlayan bu kelimelere “çapa” (s.7), “divit, hokka” (s.12) “kefere, harap, Frenk,” (s.14), “silistre” (s.16), “tayfa” (s.16), “çivileme atlamak” (s.17), “sığ” (s.23), “kamara” (s.24), “koy” (s.26), “manevra, halat, yağız” (s.28),

“filika” (s.32), “rota”(s.38), “lütuf, himmet, felek, yadigâr,” (s.43),” gelgi” (s.49), “Derya Sancak Beyi (Tümmamiral)” (s.53), “cüretkâr” (s.54), “darağacı” (s.57).

Eserde kullanılan bu kelimelerden “yadigâr” (s.43), “manevra” (s.28) gibi bazıları yabancı dillerden dilimize geçerek artık Türkçeleşmiş, “Derya Sancak Beyi (Tümmamiral)” (s.53) gibi bazıları da kahramanın yaşadığı dönemi yansıtmak adına kullanılmıştır:

Kalıp sözler;

“-...sana kurban olsun amcan” (s.8),

“-Yolun ve bahtın açık olsun. Kendine dikkat et.

-Sağ ol... Haydi, kalın sağlıcakla.” (s.8)

“-...günler ne getirir, ne götürür bilinmez.” (s.22),

“dosta güven, düşmana korku salmak” (s.38),

“canı gönülden dilemek” (s.39),

“...yelkenler fora!..” (s.54).

Yukarıdaki örnekler değerlendirildiği zaman, eserde, Türkçenin anlatım gücü ve farklı şekillerde kullanım imkânları, çocuga yazınsal kurgularla sezdirilmiştir.

Eserde nadir de olsa anlatım bozukluklarına rastlanmıştır. 6.sayfada Pîrî Reis’in babası Mehmed Pîrî’nin Karaman’dan Gelibolu’ya göç etmesinde kardeşi Kemal Reis’in rolü anlatılırken “Zaten Mehmed Pîrî’ye ‘Gelibolu’ya gel ve buraya yerleş’ diye aklına o girmişti” cümlesi, “Zaten Mehmed Pîrî’ye ‘Gelibolu’ya gel ve buraya yerleş’ diyerek Mehmed Pîrî’nin aklına o girmişti.” şeklinde değiştirilebilir.

Anlatımda, çocuk ruhuna uygun diyaloglar kurgulanmıştır. Sayfa 9’daki Muhiddin Pîrî ile amcası Kemal Reis’in konuşmaları buna örnektir:

“-Bakalım kolların kürek çekecek kadar kuvvetlendi mi? dedi.

-Kuvvetlendi tabi amca.

-Dümen de kullanabilir misin?

-Elbette kullanırım.

-Yelkenleri, direği çekebilir; direğe tırmanabilir misin?

-Evet!

-Yüzmen nasıl?

-Bir balık gibi iyi yüzebiliyorum.

-Sahi mi?

-Evet. İnanmazsan babama sor.”

Bu tarz konuşmalar, çocuk ruhunu devindirecek niteliktedir.

Eserin tamamı değerlendirildiği zaman, yazım kurallarına uyulduğu ve noktalama işaretlerinin yerli yerince kullanıldığı görülmüştür.

4.2.8.1.6. Çocuk Kitaplarında Uyulması Gereken Temel Eğitim İlkeleri Açısından Değerlendirme

Eserde yer alan yazınsal ve görsel metinler birbirini desteklemektedir. Resimlerin incelendiği kısımda anlatıldığı gibi resimler, kurgulanan metinle bağlantılıdır.

Pîrî Reis’in hayatının kurgulandığı bu eserin 63.ve 64. sayfalarında yazar, konuşur tarzda çocuklara seslenmiştir: “Çocuklar günümüzde iletişim imkânları çok arttı. İnternet sitelerini araştırırsanız gözünüze şöyle bir not çarpabilir:

“Pîrî Reis... Dünyada hakkında en çok internet sitesi hazırlanan Türk denizcisi adamı ve coğrafyacı.”

Kendisi hakkında büyük deniz projeleri hazırlanmakta ve adına enstitüler kurulmaktadır. Ben, günümüzde Pîrî Reis ile ilgili bir projemiz var mı bilemiyorum. Üstelik onun adını taşıyan enstitümüz var mıdır, onu da merak ediyorum.

Ancak yabancılar Pîrî Reis'i çok ayrıntılı araştırmaktadırlar. Onun bilim alanındaki hizmetlerini merak etmektedirler. Acaba bu özellik , Batı'nın bizden ileri olmasının bir sebebi olabilir mi?..

Yani "Türk bilginlerini takip edip onların bilgilerinden yararlanarak mı bugünkü uygarlık seviyelerine ulaştılar?" diye kendime sormadan edemiyorum. Bilmem siz ne dersiniz? Bir düşünün yüzyıllarca önce dünya haritasını bugünkü kadar doğru çizen bir bilim adamımızı yeteri kadar tanıyor muyuz? Bunu da kendimize cesaretle bir soralım..."

Burada yazar doğrudan okuyucuya öğüt vermiyor, ona sorular sorarak düşüncelerini devindirmeye çalışıyor.

Eserin kurgusu değerlendirildiği zaman öğüt vermekten ziyade aktif bir yaşam kurgusuyla sezdirme, düşündürme yoluyla okuyucuya mesajlar verilmektedir.

Bu serinin diğer eserlerinde olduğu gibi bu eserde de baskıcı ve denetimci bir anlayış yoktur. Bilakis Pîrî Reis'i hem ailesi hem de dönemin padişahları desteklemiştir. Daha on yaşında bir çocuk olan Muhiddin Pîrî'yi ailesinin amcasıyla birlikte uzak denizlere gönderdiği 10.sayfada anlatılmıştır. 36.sayfada 2. Bayezid'in onlara desteği, sayfa 50'de Yavuz Sultan Selim'in tarafından Mısır seferi sırasında gösterdiği başarılarından dolayı Pîrî Reis'e hediyeler vermesi, Pîrî Reis'in Kanuni Sultan Süleyman tarafından kabul edildiğini işleyen 53. sayfadaki anlatı onun desteklendiğinin göstergelerindedir. Kurgunun en sonunda (s.57) Pîrî Reis'in idam edilmesine sebep olan yöneticiler şahsi çıkarlarından dolayı onu harcamışlardır.

Kitapta cinsel rollerle ilgili bir ayrımcılık söz konusu değildir.

Boş inançlar, yazgıcılık; siyasal, dinsel herhangi bir telkin eserde işlenmemiştir.

Yazarın kurguladığı konu, işlenen temalar, iletiler, olumlanan kahramanların özellikleri incelendiği zaman çocuğun sağlıklı bir değerler sistemi oluşturmasını olumsuz yönde etkileyecek bir durum söz konusu değildir. Yazar, yukarıda alıntılanan kısımlarda da değinildiği gibi çocuklarda, düşünmeye, araştırmaya, incelemeye dair bir farkındalık oluşturmayı hedeflemektedir.

4.2.9. Mimar Sinan

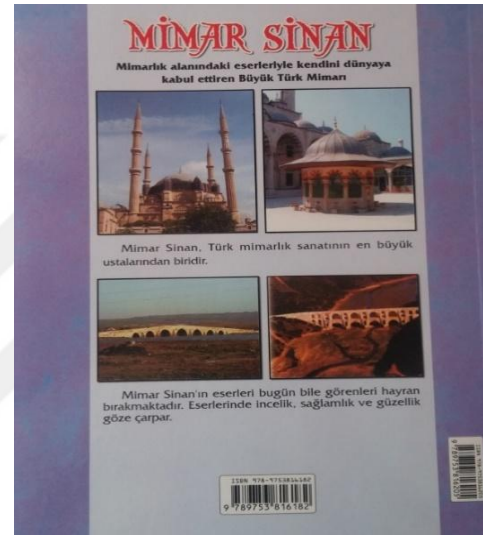
Eser; dış yapı özelliklerinden kapak ve resimler, iç yapı özelliklerinden ise konu-kurgu, izlek-tema, iletiler, kahramanlar, dil ve anlatım ile çocuk kitaplarında uyulması gereken temel eğitim ilkeleri açısından incelenmiştir

Kapak

Şekil- 64: Mimar Sinan Ön Kapak

Şekil- 65: Mimar Sinan Arka Kapak

Ön kapakta elinde projeleriyle temsili çiziminin yan tarafında, Mimar Sinan'ın Edirne'de inşa ettiği Selimiye Camisinin resmi (şekil-64) yer almaktadır.

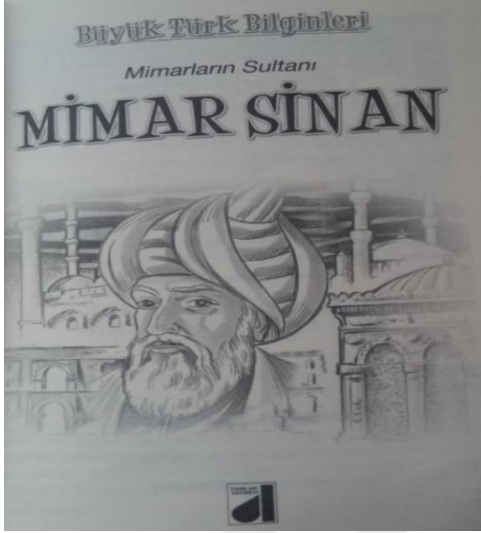
Arka kapakta, “*Mimarlık alanındaki eserleriyle kendini dünyaya kabul ettiren Büyük Türk Mimarı*” yazısının altında Mimar Sinan'ın en önemli eserlerinden dört tanesinin resmi yer almakta ve resimlerin altına “*Mimar Sinan'ın eserleri bugün bile görenleri hayran bırakmaktadır. Eserlerinde incelik, sağlamlık ve güzellik göze çarpar*” (şekil-65) ibaresi yer almaktadır.

Hem ön kapak resmi hem de arka kapaktaki görseller ve yazılar okuyucunun kitap hakkında bir ön bilgi edinmesini sağlıyor.

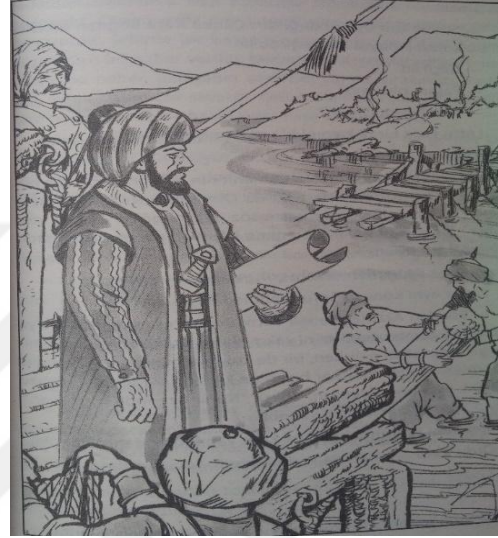
Resimler

Bu kitabın 1., 3. ve 5. sayfalarında yer verilen resimde, Mimar Sinan'ı temsil eden bir portre ve Süleymaniye Camii, Selimiye Camii, Şehzadebaşı Camii ve İstanbul'da Alibey Deresi üzerine inşa ettiği Mağlova Su Kemeru (şekil-66) görselleri yer almaktadır.

Şekil- 66: Mimar Sinan Genel Tanıtım Görseli

Şekil- 67: Mimar Sinan'ın İlk Köprü İnşası

Bu resim, Mimar Sinan'ı temsil eden en önemli eserleri içermesi açısından okuyucuya toplu bir görsel ileti sunmaktadır.

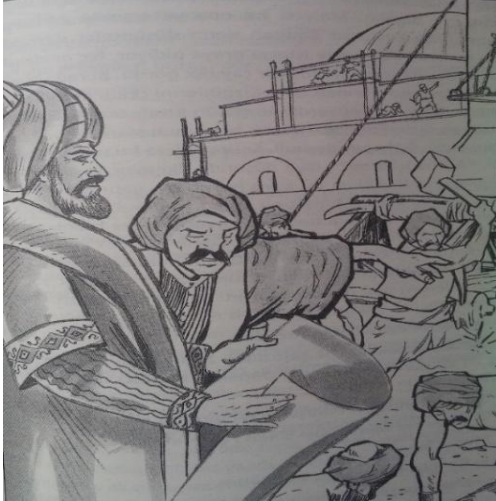
Eserde yer alan resimler Mimar Sinan'ın çocukluk döneminden kesitleri, Sinan'ın padişahla ilk sefere çıkışı olan Belgrat Kalesi'nin fethini, Van Kalesini zapt eden İran Şahı Tahmasb'ı Kale'den çıkarmak için kısıtlı imkânlarla rağmen Van Gölü'nden keşif yapabilecek kadırgaları yapması resmedilmiştir. Bu konularla ilgili metinler ya resmin hemen karşısındaki sayfada ya da resmin hemen arkasındaki sayfada işlenmiştir. Böylece resimlerle metinlerin bütünlüğü sağlanmıştır.

Metinle görselin birbirini tamamladığını gösteren bir diğer resim, 33. sayfadaki resimdir. Bu resimde, Kanuni Sultan Süleyman'ın Boğdan Seferi esnasında, ordunun geçmesi gereken bir bataklığa ordu mimarlarının köprü yapamaması ve Haseki kulu Kara Sinan olarak bilinen Mimar Sinan'ın köprü yapmasından bir kesit vardır. Görselde (şekil-67) elinde kısa sürede yaptığı planla Sinan ve ağaç kazıkları bataklığa çakan işçiler yer almaktadır. Sinan'ın Prut Nehri üzerine on üç günde yaptığı köprü sayesinde Boğdan Seferi'ni gerçekleştirerek

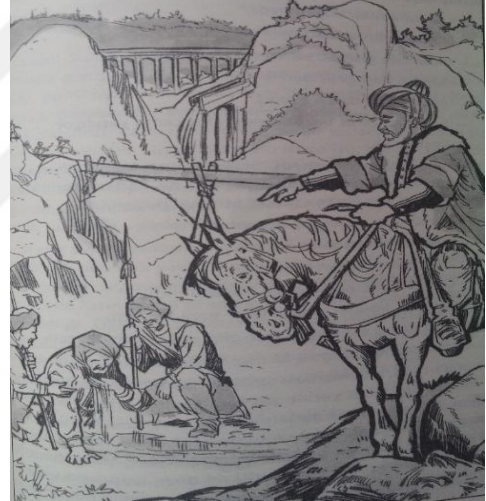
Suceva Şehrini alan Kanuni Sultan Süleyman, ölen mimarbaşının yerine Lütfü Paşa'nın da önerisiyle Sinan'ı Mimarbaşı yapmıştır.

Eserde yer verilen resimler Mimar Sinan'ın hayatındaki önemli dönüm noktalarına yer vermektedir. Sinan'ın en önemli eserlerinden olan Şehzade Mehmet Külliyesinin inşaatından bir bölümün resmedildiği 47. sayfadaki görselde elinde planlarıyla Mimar Sinan (şekil-68), caminin kubbesinin yerleştirilmesi ve inşaatta çalışan işçilere yer verilmiştir. Bu külliye çok beğenen Kanuni, ölen oğlu Şehzade Mehmet'in hatırasının böyle güzel bir eserle yaşatılacak olmasından büyük bir memnuniyet duymuş, Mimar Sinan'ın da ne kadar kıymetli bir mimar olduğu iyice anlaşılmıştır.

Şekil- 68: Mimar Sinan Cami İnşaatında

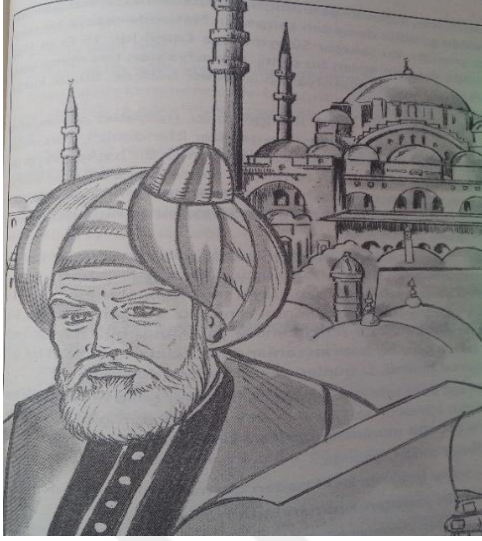
Şekil- 69: Kâğıthane'de Su Kaynağının Keşfi

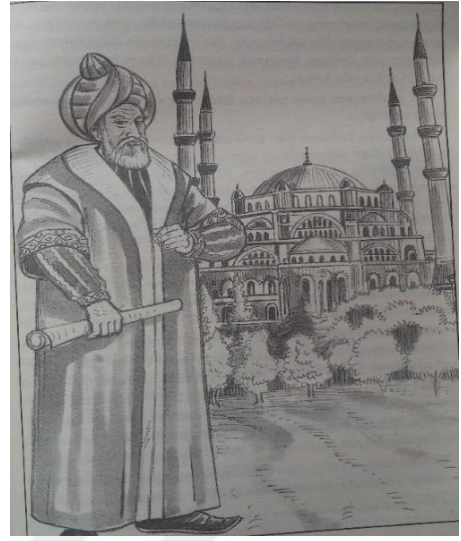
Mimar Sinan, Osmanlı Devleti'nde birçok farklı esere imza atmıştır. Bunlardan birisi de Kâğıthane taraflarından içimi güzel bir suyun İstanbul'a getirilmesi olmuştur. 46, 48, 49, 50 ve 52. sayfalarda bu konu işlenmiş, 51. sayfadaki görselde de (şekil-69) suyun keşfedilmesi resmedilmiştir.

Eserde yer verilen son iki resim, Mimar Sinan'ı ölümsüzleştiren eserlerdir. Sayfa 53,54, 56 ve 57 de yapım süreci anlatılan Süleymaniye Camii'nin görseli (şekil-70) 55.sayfada, eserin kurgusu içinde bizzat Mimar Sinan'ın *“Asıl gücümü Edirne Selimiye Camii'nde ortaya koyup tüm kabiliyetimi açık açık sergiledim. Dünyanın bütün mimarları ve mühendisleri olanca güçlerini harcasalar, böylesine büyük bir eserin yapımını gerçekleştiremezler.”* (s.64) şeklinde ifade ettiği esere ait görsel (şekil-71) 61. sayfadadır.

Şekil- 70: Mimar Sinan ve Süleymaniye Camii

Şekil- 71: Mimar Sinan ve Selimiye Camii

Yukarıda da görüldüğü üzere eserde yer alan görseller konu ve kurguyla uyumlu bir şekilde düzenlenmiştir. Metinde kurgulanan kahramanın yaşamındaki önemli dönüm noktaları görsellerle desteklenmiştir. Konu ile resimler bir bütünlük içerisindedir.

4.2.9.1. İç Yapı Özelliklerinin Değerlendirilmesi

4.2.9.1.1. Konu-Kurgu

“*Mimarların Sultanı Mimar Sinan’ın (1489-1588)*” (s.5) anlatıldığı bu eserin konusu, çocukluğundan itibaren ev yapımı, köprü yapımı, bent yapımı gibi mimari eserlere ilgi duyan, asıl adı Yusuf Sinan, yeniçeri ocağında Kayserili Kara Sinan, mimarbaşılığa seçildikten sonra da Mimar Sinan diye bilinen Büyük Türk Bilgininin hayatı ve eserleridir.

Yazar, eserine Osmanlı Devletinin Padişahlarından 2. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim dönemini anlatarak başlamıştır. 2. Bayezid, ülkenin ilimde önde ve bayındır bir ülke olması için 31 yıl çalışmıştır. Oğlu Yavuz Sultan Selim ise ülkenin sınırlarını genişletmeyi hedeflemektedir.

Bu sıralarda Kayseri’nin Gesi nahiyesi Ağırnas Köyü’nde doğmuş olan Yusuf Sinan adlı bir çocuk arkadaşlarıyla oyun oynarken gördüğü evlerin, çeşmelerin, köprülerin çamurdan, taştan, tahtadan bir benzerini yapmakta ve bu oyunlardan çok hoşlanmaktadır.

Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim’in hedeflediği birçok sefer vardır. Fakat bu seferleri gerçekleştirebilmek için daha çok askere, daha çok mimara, daha çok marangoza,

daha çok ustaya ihtiyaç duymaktadır ve artık sadece Rumeli'den değil Anadolu'dan da yetiştirilmek üzere yetenekli çocuklar İstanbul'a getirtilecektir.

Yusuf Sinan'ı da ailesinden izin alarak yetiştirmek üzere yayabaşı denilen görevliler İstanbul'a getirirler. At Meydanı'ndaki İbrahim Paşa Sarayında askerliğin yanı sıra mimari alan açılmadığı için marangozluk alanında eğitim gören Yusuf Sinan yağız bir yeniçeri olarak orduya katılmıştır ve marangozluk mesleğini devam ettirmektedir.

Yavuz Sultan Selim İran, Irak ve Mısır üzerine seferler düzenlemiş fakat Macaristan üzerine sefer düzenlemeye ömrü yetmemiştir.

Yavuzun yerine oğlu Kanuni Sultan Süleyman tahta geçmiş ve 1521 de Belgrat üzerine bir sefer düzenlemiştir. Bu sefer hem Kanuni'nin hem de yeniçeri askeri olan Kayserili Kara Sinan'ın ilk seferidir.

Belgrat'tan sonra Rodos üzerine sefer düzenlenmiş, Kara Sinan burada da büyük yararlıklar göstermiştir. Artık Sinan sekban sınıfına yükseltilmiştir, savaşlara yaya olarak değil at sırtında katılacaktır.

Kanuni'nin Mohaç Seferi'nden sonra artık Sinan'ın rütbesi bölük komutanlığına eşdeğer bir rütbe olan yayabaşılıktır. Sinan, bu seferlerde boş kaldığı zamanlarda atıyla gezmeye çıkmakta ve köprüleri, yolları, kiliseleri, evleri, sarayları incelemekte ve gözlemlemektedir.

Almanya seferinde zemberkçibaşılığa yükseltelen Sinan, Kanuni'nin Bağdat seferinde Bağdat'ın fethinden sonra Bağdat'ı büyük bir hayranlıkla günlerce gezmiş, camileri, kütüphaneleri, türbeleri ve daha birçok mimari yapıyı hayranlıkla incelemiştir. Lütfi Paşanın, Van Kalesini ele geçirmek isteyen İran Şahı Tahmasb'ın üzerine Bağdat'tan çıktığı sefere katılmış, zor bir durumda Van Gölü'nden İran ordusuna dair keşifler yapacak kadırgalar inşa etmiştir. Bu keşifler sayesinde İran Şahı bozguna uğratılmış ve Sinan padişahın en güvendiği askerler olan hasekiliğe yükseltilmiştir.

Boğdan seferinde mimarların yapamadığı köprüyü yaparak, ordunun Prut Nehri'ni kolayca geçmesini sağlayan Kayserili Kara Sinan, Mimarbaşı Acem Ali Paşa'nın yerine Osmanlı Devleti'nin Mimarbaşı olarak Kanuni tarafından tayin edilmiştir.

Mimarbaşı Mimar Sinan'ın ilk eseri, kendisinden önceki mimarbaşı Acem Ali Paşa için yaptığı türbedir. Kanuni bu türbeyi çok beğenmiştir.

Birçok eserin yanında, Kanuni'nin ölen oğlu Şehzade Mehmet için bir külliye inşa etmiştir. Kâğıthane'nin suyunu İstanbul'a getirmesi onun ününe ün katmıştır.

Tahtın geçici olduğunu, asıl kalıcı olanın ise bir eser bırakmak olduğunu bilen Kanuni Sultan Süleyman Mimar Sinan'a, Süleymaniye Camii'ni yaptırmış ve Sinan, bu camiyi depreme dayanıklı bir şekilde güzellik ve zarafette zirve bir eser olarak inşa etmiştir.

Kanuni'den sonra tahta çıkan 2. Selim adına, Edirne'de Selimiye Camisini inşa etmiş ve Selimiye Camii'nin kubbesini Ayasofya'nın kubbesinden daha büyük yapmıştır.

İhtiyarlık çağında da mimarbaşılığa devam eden Mimar Sinan, en son Kılıç Ali Paşa türbesini inşa etmiş ve 1588 yılında vefat eden Mimar Sinan, Süleymaniye Camii'nin bir köşesine defnedilmiştir.

Osmanlı Devletinin her köşesinde eserleri bulunan Mimar Sinan, 50 yıl mimarbaşılık yapmış, bu dönemde kendine özgü üslubuyla tam "364" (s.64) eser bırakmıştır.

Eserde konuların kurgulanışı birbiriyle bağlantılıdır. Mimar Sinan'ın zirveye tırmanışındaki önemli çatışmalar, (27. ve 28. sayfada işlenen kısıtlı imkânlarla Van Gölü'ne kadirgalar yapması, 32. sayfada bir bataklık olan Prut Nehri'ne köprü yapmasının işlenmesi) olay örgüsünde önemli rol oynamıştır. Bu olay örgüsü çocukta okuma isteği uyandırabilecek merak ögesini bünyesinde barındırmaktadır. Kurgulanan bu çatışmalar çocuğun anlamlandırabileceği özelliktedir.

Eserde ele alınan konu çocuğun ilgi ve gereksinmesine cevap verecek düzeydedir. Sinan'ın küçüklüğünde çamurdan köprüler, evler yapması, çeşmeler yapması (s.8), gördüğü güzel bir evin maketini taştan ve çamurdan yapması (s.12) çocukların ilgisini çekebilecek düzeydedir. 56. ve 57. sayfada bir çocuğun Süleymaniye'nin minarelerinin eğri olduğunu söylemesi üzerine onun gönlü olsun diye halatlarla işçilerine minareyi çektirmesi çocuk gerçekliğine uygundur.

4.2.9.1.2. İzlek-Tema

Bu eserde işlenen izleklerden birisi, çocukların ilgi alanlarına göre yönlendirildikleri ve o alanda ilerlemeleri için desteklendikleri zaman neler başarabilecekleridir. Mimar Sinan'ın yeniçerilikten mimarbaşılığa kadar yükselmesi ve adını Süleymaniye ile Selimiye ile Şehzade Mehmed Külliyesi ve daha birçok cami, han, hamam, kervansaray, köprü gibi aradan yüzyıllar geçmesine rağmen şaheser niteliğindeki eserleriyle tarihe kazınması buna bir örnektir.

Eserde Mimar Sinan'ın sefere çıktığı her yerde sürekli gözlemler, incelemeler, karşılaştırmalar yapması, projeler planlar yaptığının anlatılması gözlem yapmanın, dikkat etmenin, çalışmanın önemi temasının eserde işlendiğini göstermektedir.

Mimar Sinan adlı bu eserde işlenen konudan çıkarılabilecek bir diğer izlek, devlet adamlarının bilim insanlarının yolunu açması, onları desteklemesi gerektiği ve devlet adamlarının bilim insanlarının üzerinde baskı kurmaması gerektiği izleğidir. Mimar Sinan yaşadığı dönemdeki devlet adamları tarafından hep desteklenmiştir. Bu desteklerin sonucunda da Osmanlı Devleti'nin şanını yaşatacak eserler, günümüze kadar gelmiştir. Süleymaniye Camii, Selimiye Camii bunlara örnek verilebilir.

Eserde ele alın konuları ile izlek arasında güçlü bir ilişki vardır. Okurda uyandırılmak istenen etki çocuğun anlama düzeyine uygundur.

Eser, Mimar Sinan'ın sabırla çalışarak elde ettiği başarılarla ve ortaya koyduğu eserlerle yaşama, insan ve doğaya ilişkin duyarlılıkları çocuğa kazandırabilecek düzeydedir.

4.2.9.1.3. İletiler

“Nitelikli ve becerikli bir askeri güce sahip olan devletler güçlü devlet olabilir”.(s.16). Bu ileti, eserin genelinde işlenmiştir.

“Atölyede çalışırken, en zor şekilleri tahtaya işlerken Sinan, bir şeyin daha farkına vardı. Eğer iyi bir şey yapmak istiyorsa acele etmeyecekti. Sabır her şeyin anahtarıydı. İşte bu çalışmalarda Sinan sabretmesini de öğrendi. Başladığı bir işi kesinlikle bitiriyordu. Asla yarım bırakmazdı. Bu konuda sabırla hareket eder, bir şeyi en küçük noktasına dek planlar, hesaplar, ölçer ve biçer sonra işe koyulurdu” (s.16). Bu iletiler, Sinan'ın ağızından açık bir şekilde verilmiştir.

Osmanlı Devletinin savaşlarda başarılı olmasının sebebi her yönden tedbirini almış olmasıdır. Eserin genelinde işlenen bu iletinin örneklerinden bazıları, Rodos Adası'nın fethi sırasında gerekli tedbirlerin alınması (s.21), Veziriazam Lütfi Paşa'nın Van Kalesi'ni ele geçirmek isteyen İran Şahı Tahmasb'la savaşı sırasında, tedbirsiz, keşif yapmadan, onun nerede ve nasıl savaşaacağını öğrenmeden savaşmak istenmemesi ve Sinan'a kadirgalar yaptırarak Van Gölü'nden keşif yaptırması, İranlılardan esirler alınmasıdır (s.25, s.26, s.29).

Askerlerin morallerinin iyi olması, gidilecek seferlerde başarılı olunması için çok önemli rol oynamaktadır. Yeniçerilerin yazdıkları mektupların ailelerine ulaştırılmasında gösterilen hassasiyetin anlatıldığı 23. Sayfada, bu ileti açık bir şekilde işlenmiştir.

Başarılı olmada ileri görüşlülüğün payı büyüktür, iletisi mimarbaşı olmadan önce Sinan'ın yaptığı çalışmaların anlatıldığı 39. sayfada verilmiştir. *“Sinan orduda görev yaparken, bir yandan da mimari alanda birçok örneği incelemiştir. Seferler sırasında, gördüğü kilise, köprü, çeşme gibi yapıları yakından tetkik etmiştir. Üstelik bunların planlarını çizmiştir. Hatta bazıları üzerinde kendince değişiklikler de yapmıştır. Kısacası Sinan kendi kendini yetiştirmişti. İleri görüşlülüğü de vardı. Uzun vadeli planlar yapabiliyordu.”*

Başarıda dikkatli olmak, her şeyi gözlemlemek önemlidir, iletisi Sinan'ın 43. sayfada *“Her şeye dikkat ederdim. Ustam nasıl mala tutuyor? Nasıl şakul ile düzgünlük sağlıyor? Taş nasıl yontulur?”* şeklindeki sözlerine dayandırılabilir.

Sanatçı özgün bir üsluba sahip olmalıdır, iletisi 43. ve 44. sayfalarda Sinan'ın ağzından, *“Ancak ben yeni bir sentez bulmalıyım. Kopya ve taklitten çok kendi üslubumu yapılarla yansıtmalıyım. Koskoca Osmanlı Devleti'nin kendine özgü bir mimarisi olmalı. Buna da önemli bir katkıyı ben sağlamalıyım”* açık bir ileti şeklinde verilmiştir.

Kim olursa olsun devlet herkese karşı adaletli olmalıdır, iletisi 62. ve 63. sayfalarda anlatılan bir olaya dayandırılabilir: *“Mimar Sinan'ın, Kanuni Sultan Süleyman imaretinin suyundan gizlice evine su aldığı yönünde bir takım şikâyetler zamanın padişahı 3.Murad'a ulaştırıldı. Sinan Kırk Çeşme (Kâğıthane) sularını İstanbul'a ulaştırdıktan sonra Kanuni Sultan Süleyman'ın sözlü emri ile evine bir masura bağlatılmıştı. Yani dakikada 4,4 litre kadar su. Bu suyun kullanımı yazılı izne bağlatılmamıştı. İşte şikâyet edilen su buydu. Daha sonra Mimar Sinan'ın evindeki bu su kesildi.”*

Mimar Sinan adlı eserde verilmek istenen iletiler hem örtük hem de açık bir şekilde verilmiştir.

İletiler çocuğun anlam evrenine uygundur.

4.2.9.1.4. Kahramanlar

Ana kahraman

Mimar Sinan

Eserin tek ana kahramanıdır. Sinan küçüklüğünden itibaren ev, köprü, yol, çeşme gibi yapıların nasıl yapıldığını gözlemleyen, tetkik eden, kendisi de onlara benzer örnekler yapmayı seven bir karakterdir. Yeniçeri ocağında çalışkanlığıyla dikkat çeken, savaşlarda kahramanlıklar göstermesinin yanında imkânsızlıklar içinde kadirga yapımı, bataklığa köprü yapılması gibi başarılarıyla orduda öne çıkmış ve Osmanlı Devleti'nin en güçlü zamanında yaşamış, Osmanlı Devletini mimari alanda zirveye çıkartmıştır. Sabırlıdır. Her türlü incelemesini, planını programını yaptıktan sonra işe başlar. Aceleci değildir. Hiçbir işi yarım bırakmaz. Gayretlidir. Dürüsttür. İleri görüşlüdür.

Yan Kahramanlar

Behram Çavuş

Kanuni Sultan Süleyman'ın Macaristan'a gönderdiği Osmanlı elçisidir. Onurludur. Macar Kralının kendisiyle alay etmesini Osmanlı Devleti'yle alay etmek olarak gördüğü için Macar Kralı'na karşı çıkar ve orada şehit edilir. Onun şehit edilmesi savaş sebebi olmuştur.

Kanuni Sultan Süleyman

Osmanlı Devleti'nin en güçlü, dirayetli, devletin sınırlarının en geniş olduğu döneme damgasını vurmuş bir Osmanlı Padişahıdır. Mimar Sinan onun zamanında mimarbaşılığa yükselmiştir.

Yedibela Mahmud Bey

Osmanlı ordusu İran Şahı Tahmasb'ın üzerine yürüdüğü zaman kadırgayı Sinan'ın yapabileceğini Lütü Paşa'ya söyleyen Yeniçeri başı. Sinan, Van Gölü'nde yüzecek kadırgaları yaptıktan sonra tanınmıştır.

Lütü Paşa

Osmanlı Devleti veziriazamlarındandır. Sinan'ın Van'daki başarısına ve Prut Nehri'ndeki bataklıklara köprü yapmasındaki başarısına bizzat şahit olmuştur. Sinan'ın mimarbaşı olması için Kanuni'ye o önermiştir.

3.Selim:

Mimar Sinan'ın Edirne'de Selimiye Camii'ni yapmasına vesile olan Osmanlı Padişahıdır.

4.2.9.1.5. Dil ve Anlatım

Eserin dili sadedir. Eserde kısa cümleler kullanılmıştır: “*Seferlerin biri bitiyor, diğeri başlıyordu.*” (s.23), “*Bu arada hafif bir yağmur çiselemeye başlamıştır*” (s.42), “*13 Haziran 1550 tarihinde dualarla Süleymaniye Camii'nin temelleri atıldı*” (s.54).

Anlatımı zenginleştirmek için yararlanılan söz öbeklerinden birisi de deyimlerdir. Eserde kullanılan deyimlerden bazıları şu şekildedir: “*Çeki düzen vermek, canla başla çalışmak, ileri sürmek*” (s.6), “*üzerine titremek*” (s.7), “*can atmak*” (s.9), “*vakit kaybetmek, yola koyulmak*” s.10), “*revan olmak*” (s.11), “*(yaradan) çok çekmek*” (s.17), “*aklın başa gelmesi*” (s.18), “*ferman buyurmak*” (s.20), “*abluka altına almak*” (s.21), “*haddini bildirmek*” (s.25), “*havale etmek, sevinçten gözleri parlamak*” (s.26), “*önüne geleni paylamak*” (s.30), “*şanına gölge düşürmek*” (s.34), “*elini çabuk tutmak*” (s.35), “*işin içinden çıkamamak*” (s.36), “*bu ağır yükün altından kalkabilmek*” (s.37), “*dili tutulmak*” (s.40), “*omuzlarından dağlar kadar yük kalkması*” (s.42), “*alınının akıyla çıkmak, çil çil kubbeler saçmak*” (s.43), “*dört nala sürmek*” (s.48), “*yılların bir su gibi akıp gitmesi*” (s.57).

Eserde, Türkçe olup günümüz şartlarında fazla kullanılmayan kelimelere de yer verilmiştir. Bu tarz kullanımlarla çocuğun söz dağarcığının zenginleşmesine katkıda bulunulabilir. Kitapta kullanılan bu tarz kelimeler şunlardır: “*Ulak*” (s.5) (dipnotla belirtilerek

anlamı sayfa sonunda verilmiştir), “*medrese*” (s.6), “*kerpiç*” (s.8) (dipnotla belirtilerek anlamı sayfa sonunda verilmiştir), “*yontmak*” (s.9) (*çekiç*)” (s.10), “*şakul*” (s.11) (dipnotla belirtilerek anlamı sayfa sonunda verilmiştir), “*pürdikkat*” (s.11), “*yayabaşı, kabile, devşirme*” (s.14), “*Enderun-ı Hümayun, kargı, yeniçeri*” (s.15) (kargının anlamı dipnotla belirtilerek sayfa sonunda verilmiştir), “*mehteran, cenk, süvari*” (s.18), “*kös*” (s.20) (kelimenin anlamı dipnotla belirtilerek sayfa sonunda verilmiştir), “*tahkim, netice, sekban, şövalye, kalyon*” (s.21) (kalyonun anlamı dipnotla belirtilerek sayfa sonunda verilmiştir), “*zemberekbaşı*” (s.23), “*telafi etmek, kadırga*” (s.25) (kadırganın anlamı dipnot olarak sayfa sonunda belirtilmiştir), “*haseki*” (s.29), “*subaşı*” (s.38), “*fırak*” (s.44), “*silüet*” (s.52) (kelimenin anlamı dipnotla belirtilmiştir), “*mancınık*” (s.56) (kelimenin anlamı sayfa sonunda belirtilmiştir), “*6 zira yüksek, 4 zira derin*” (s.62) (kelimenin anlamı sayfa sonunda verilmiştir.), “*masura*” (s.63), (kelimenin anlamı sayfa sonunda dipnotla verilmiştir.)

Eser, farklı kelime ve söz öbeği kullanımını açısından zengindir. Eserde diyaloglara yer verilmiştir. “*Beri bakın!*” (s.17), “*ferman padişahıdır*” (s.24),

“*-Bre Mahmud Bey sen dersin?*” (s.26),

“*...-Sinan kulunuz. Kayserili Kara Sinan*” (s.26),

“*-Tez saraya dönüyoruz*” (s.48) gibi anlatılan döneme özgü konuşma kalıplarının kullanılması çocukta farklı bir bakış açısı geliştirebilir.

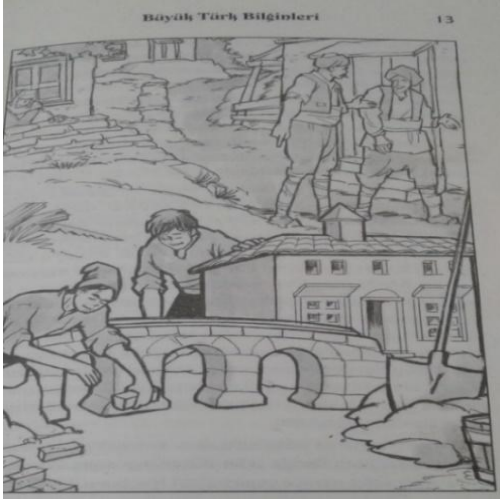
Eserdeki anlatım, çocukların Türkçeyi etkili kullanması için öykünebilecekleri cümlelerle yapılandırılmıştır.

Eserde noktalama işaretlerine dikkat edilmiştir: “*‘Yedi tepeli güzel şehir... Sen hep güzel şeylere layıksın... Şu mimarbaşı, şu sevdalın sana öyle eserler yapacak ki cümle âlem hayret edecek. Bu uğurda gece gündüz demeden çalışacağım. Bundan emin olabilirsin. Sana Sinan sözü... Yapacağım camilerdeki minarelerinde mahyalar yanacak. Köprülerden insanların geçecek. Çeşmelerden susuzlar su içecekler. İstanbul sana çil çil kubbeler saçacağım...’*” (s.43).

4.2.9.1.6. Çocuk Kitaplarında Uyulması Gereken Temel Eğitim İlkeleri Açısından Değerlendirme

Eserdeki görsel öğeler ve metin birbirini tamamlayacak biçimde kurgulanmıştır. Mesela küçük Sinan komşu köyde taştan bir ev yapıldığını duymuş ve arkadaşıyla gidip o evin yapımını izlemiştir. Yolda giderken gördükleri bir köprüyü de hayranlıkla inceleyen Sinan köyüne geldikten sonra o taştan evin ve köprünün birer maketini yapmıştır. 11. ve 12. sayfada anlatılan bu olay (şekil-72) 13. sayfadaki görselle desteklenmiştir. Metin ve görsellerin uyumu okuyucuda olumlu bir intiba bırakmaktadır.

Şekil- 72: Mimar Sinan'ın Çocukluğu

Kitapta kurgulanan olay dizisinde çocuğun girişimciliğini, benlik duygusunu bastırarak herhangi bir anlatım yer almamaktadır. Kahraman üzerinde baskı olmadığına 32. sayfadaki Ayas Paşa, Lütfü Paşa ve Sinan'ın, Sinan'ın yaptığı köprüye dair konuşmaları örnek gösterilebilir: Lütfü Paşa Sinan'ın yaptığı köprüyü çok beğenir, düşman askerleri yıkmasın diye oraya bir kule ve kuleye de asker koyma fikrini ortaya atar. Sinan ise buna gerekçesini açıklayarak karşı çıkar. Paşalar da onun fikrini kabul ederler. İki Osmanlı Paşası bir yeniceeri olan Sinan'a baskı uygulamazlar.

Eserde cinsel rollerle ilgili bir tanımlama ya da ayrım yoktur.

Sorunların iletişim yoluyla çözülebileceğine dair iletiler eserde yer alan diyaloglar incelendiğinde görülecektir. Sadece sayfa 17 ve sayfa 18'deki Macar Kralı ile Osmanlı elçisi Behram Çavuş arasındaki iletişim Behram Çavuş'un şehit edilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu

durumun sebebi de Macar Kralı'nın Osmanlı Devletiyle düşman olması, Behram Çavuş'un Osmanlı Devleti'nin itibarını korumak istemesidir.

Eserde siyasal ve dinsel telkinler yer almamakta, boş inançlar ve yazgıcılık desteklenmemektedir.

Eserde, Mimar Sinan'ın, Behram Çavuş'un, padişahların, vezirlerin davranışlarında ve konuşmalarında çocuğun değerler sistemini olumsuz etkileyecek bir durum söz konusu değildir. Aksine çalışkanlık, vatan sevgisi, başarılarla dolu bir tarih çocukta vatan sevgisi ve kendine güven duygularının gelişmesini sağlayabilir. Örnek olarak Sinan'ın Kanuni Sultan Süleyman'ın Boğdan seferinde Prut Nehri'ndeki bir bataklığa yaptığı köprü'nün düşman askerleri tarafından yıkılmasının niçin önemli olmadığını açıkladığı "*O zaman 'Bizler Koca Osmanlı'nın kalesini aldık, ele geçirdik.' diye gururlanırlar. Bu da Osmanlı Devleti'nin şanına gölge düşürür. Biz devletimize söz gelsin, gölge edilsin ister miyiz? Bırakın yıkınsınlar. Ben gene köprü yaparım. Sizin istediğiniz köprü olsun.*" kurgusu verilebilir.

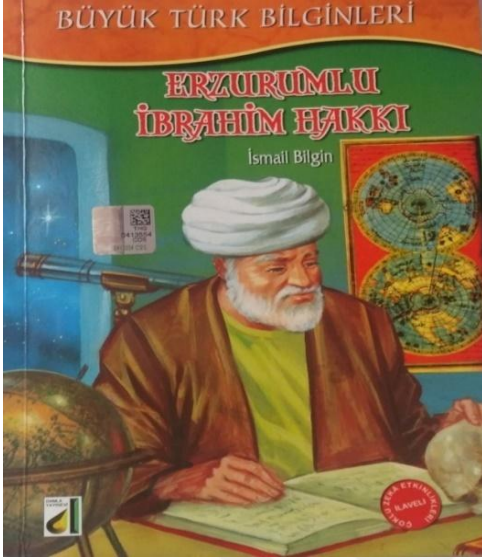
Eserde sıkça işlenen Osmanlı Devleti'nde bilim insanların korunup kollanmasına dair örnekler çocuğa hem özgüven aşulamakta hem de özdeşim kurabileceği karakterleri seçmesine olanak vermektedir: Sinan'ın mimarbaşılığa seçildikten sonraki duygularını, "*Sinan hiçbir şey demedi. Adeta dili tutulmuştu. Yeniçerilikten mimarbaşılığa... Bu kadar ağır bir göreve layık görülmişti. Hala kendine gelemiyordu. Sanki başı dönüyordu.*" (s.40) şeklinde dile getirmesi örnek gösterilebilir.

4.2.10. Erzurumlu İbrahim Hakkı

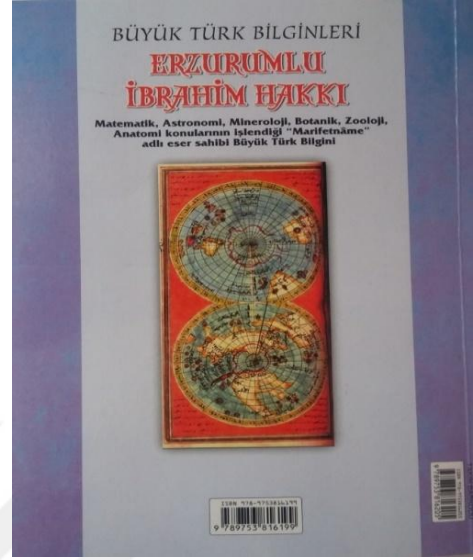
Eser; dış yapı özelliklerinden kapak ve resimler, iç yapı özelliklerinden ise konu-kurgu, izlek-tema, iletiler, kahramanlar, dil ve anlatım ile çocuk kitaplarında uyulması gereken temel eğitim ilkeleri açısından incelenmiştir

Kapak

Şekil-73: Erzurumlu İbrahim Hakkı Ön Kapak

Şekil-74: Erzurumlu İbrahim Hakkı Arka Kapak

Eserin ön kapağında Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın önünde tıp bilimiyle ilgili olduğuna gösteren bir kafatası ve bir kitap, arkasında astronomi ile ilgilendiğini temsil eden bir teleskop resmi ve duvarda kendi çizdiği dünya haritası (şekil-73) yer almaktadır.

Arka kapakta, Erzurumlu İbrahim Hakkı yazısının altında "Matematik, Astronomi, Mineraloji, Botanik, Zooloji, Anatomi konularının işlendiği 'Marifetname' adlı eser sahibi Büyük Türk Bilgini" açıklaması ve Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın çizdiği bir dünya haritası (şekil: 74) yer almaktadır.

Ön kapak ve arka kapakta yer alan görseller okuyucuda içerik hakkında bir izlenim oluşturmaktadır.

Resimler

Kitabın 1., 3. ve 5. sayfalarında kompozisyon şeklinde bir resim (şekil-75) bulunmaktadır. O kompozisyonda yer alan kitap resminin bir sayfasında Erzurumlu İbrahim Hakkı'yı temsil eden bir resim, diğer sayfasında bilim adamının botanikle ilgilendiğini gösteren bir yaprak resmi konulmuştur. Şifalı bitkilerle ilgilendiğini gösteren bir havan, şiir yazdığına dair kitaplar ve hokka içinde tüy, geride dini ilimlerle ilgili olduğunu sembolize eden bir minare, cami ve caminin alemi vurgulanmıştır. Aynı resmin üç farklı sayfada yer

alması eserde tekrara düşülmesine sebep olmuştur. Bu durum okuyucuda olumsuz bir izlenim oluşturmaktadır.

Şekil- 75: Erzurumlu İbrahim Hakkı Genel Tanıtım

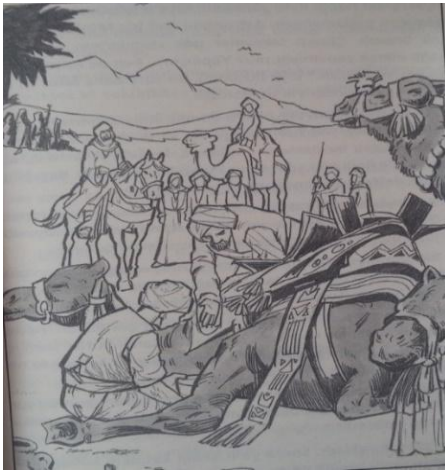
Şekil- 76: İbrahim Hakkı'nın Annesinin Ölümü

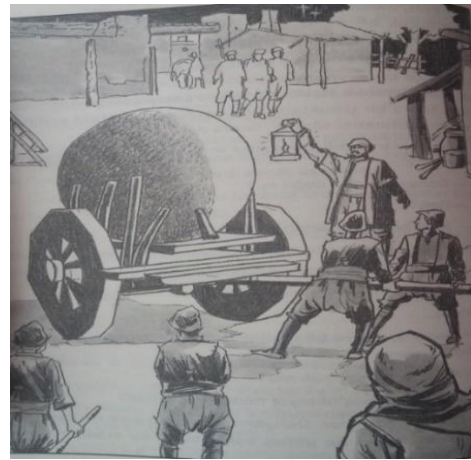
Kitapta yer alan görseller tek tek incelendiği zaman kahramanın küçük yaşta annesini kaybetmesi sonucu üzgün olan babasına sarılarak ağlaması (şekil-76), 12. sayfada resmedilmiştir. Bu resimde 11. sayfada anlatılan olay tekrarlanmakla birlikte okuyucuya o anın yansıtılması olarak verilen görsel, anlamı tamamlamaktadır.

Görsellerde, İbrahim Hakkı'nın hayatındaki önemli olaylara yer verilmiştir. Onun yaratılan her şeye karşı olan merhameti, hacca giderken sahibinin hiç acımadığı yaralı bir deveyi tedavi etmesi (şekil-77), 18. sayfada resmedilmiştir. Bu resim, merhametli olmak gerektiği iletisini çocuğa vermektedir.

Şekil- 77: Yaralı Devenin Tedavisi

Şekil-78: İbrahim Hakkı'nın İşlediği Derslerden Bir Kesit

Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın şair kimliğinin yanı sıra büyük bir bilim adamı olduğunu anlatan resimlere eserde yer verilmiştir. Örnek olarak 24. sayfada yer alan resim, dünyanın

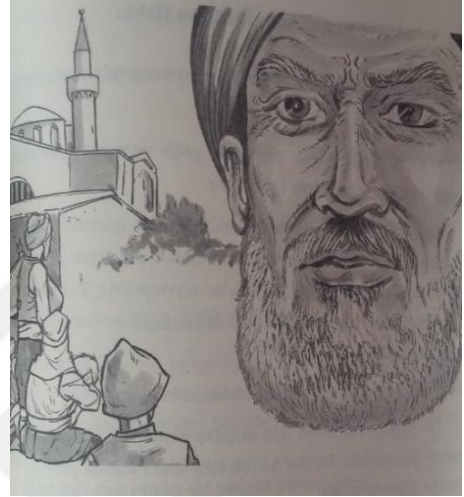
yuvarlak olduğunu ve kendi yörüngesi etrafında döndüğünü, İbrahim Hakkı'nın ispat etmesini anlatmakta (şekil-78), konuyla ilgili metin de 25. sayfada yer almaktadır.

İbrahim Hakkı'nın bilimsel çalışmalarını anlatan resimlere bir diğer örnek 46. sayfada yer alan (şekil-79) onun teleskopla, gece gökyüzünü incelemesidir.

Şekil- 79: İbrahim Hakkı'nın Astronomi Çalışmaları

Şekil- 80: Genel Görsel

Bu resimler okuyucuya metin arası bir dinlenme ve okuduklarıyla görselleri karşılaştırma imkânı vermektedir.

59. sayfada İbrahim Hakkı, kucağı çocuklu oturan bir kadın, sırtında heybesi ayakta bir adam ve bir cami minaresi (şekil-80), resmedilmiştir. Bu resim genel olduğu için eserde onunla ilgili bir metin yer almamaktadır. Resmin eserle direk bağlantısı kurulamamıştır.

Eserde yer verilen diğer resimler genel olarak incelendiğinde konuyla bağlantıları olmakla birlikte bilinenleri yinelemiştir.

4.2.10.1. İç Yapı Özelliklerinin Değerlendirilmesi

4.2.10.1.1. Konu-Kurgu

Osmanlı döneminde, 1703-1780 yılları arasında yaşamış önemli bir âlim olan Erzurumlu İbrahim Hakkının hayatının kurgulandığı bu eserin içeriği, Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın doğumu, ailesi, yaşadığı ve eğitim aldığı çevreler, yaşadığı iller, yaptığı bilimsel faaliyetler, öğrencilerine ders verme metotları, yazdığı kitaplar ve özellikle Marifetname ve Marifetname'de geçen bazı sağlık ve ahlaki öğütlerinden oluşmaktadır.

İbrahim Hakkı, Erzurum Hasankale’de doğar. Sabah güneş doğarken dünyaya geldiği için babası ona “*İnşallah benim oğlum da bir güneş gibi parlar, ilim bakımından faydalı olur, güneş gibi herkesi aydınlatır*” (s.7) diye dua eder. Dedesi Dursun Mahmudoğlu Molla Bekir, çocuğun kulağına ezan okur ve çocuğa İbrahim Hakkı adını verir.

İbrahim Hakkının babası Derviş Osman Haseni, Erzurum’da dini ilimler alanında dersler almaktadır. Derviş Osman Haseni, babasından izin alarak karısı ve çocuğunu Erzurum’a getirir.

İbrahim Hakkı çocukluk döneminde merhametli oluşuyla tanınmıştır. Hayvanlara zarar vermek isteyen arkadaşlarına engel olur, arkadaşları arasında sevildiği için onun uyarıları çocuklar arasında dikkate alınmaktadır.

Bu sırada bir ilim sevdalısı olan baba Derviş Osman Haseni, bu kez karısını ve çocuğunu Erzurum’da bırakarak Tillo’da yaşayan İsmail Fakirullah’ın yanında ilmini daha da derinleştirmek için Tillo’ya gider. Babası Tillo’da iken İbrahim Hakkı’nın annesi vefat eder. Babası, İbrahim Hakkı’yı Erzurum’da amcasına bırakarak Tillo’ya geri döner.

Erzurum’da eğitim gören İbrahim Hakkı on beş yaşına bastığında artık şiir denemeleri yazmaktadır. Amcası onu, şiir yazmanın yanı sıra ilim öğrenmesi konusunda teşvik eder.

İbrahim Hakkı on yedi yaşındayken babası Tillo’da vefat eder.

Bu sıralarda İbrahim Hakkı’nın şiirleri halkın dilindedir.

Amcasının tavsiyesine uyarak şifalı bitkilerle de ilgilenmeye başlar. Yanında uzun süre çalıştığı bir hekim ona, ilmi konuları içeren, aralarında şiirlerin, sosyoloji, psikoloji gibi toplumsal konuların olduğu derli toplu bir eser yazmasını tavsiye eder.

Bu sıralarda Hicaz’a giden İbrahim Hakkı, yolda bir deveyi tedavi eder. Yaptığı bu uzun yolculuklarda insan davranışları ile ilgili sürekli notlar almaktadır.

Hac dönüşü Kahire’ye uğrar. Kahire’de astronomi âlimlerinden dersler alır. Artık İbrahim Hakkı’nın aklında hep gökyüzü, ay, yıldızlar, gezegenler vardır. Astronomi ile ilgili birçok kitap okur. Dünyanın şeklinin küre biçiminde oluşuyla, dünyanın hızıyla, gecenin ve gündüzün nasıl oluştuğu ilgili birçok deney ve araştırma yapar.

Hem şiirde hem de bilimsel faaliyetlerdeki çalışmalarını devam ederken bir İstanbul yolculuğu yapar, orada özellikle astronomi ve matematik konularında araştırmalar yapar, ilim meclislerine katılır. Sultan 1. Mahmud'un, İstanbul'da kal, teklifi kabul etmez geri Erzurum'a döner. Saatler ve usturlapla ilgili çalışmalar yaptıktan sonra Tillo'ya, İsmail Fakirullah'ın yanına gider. Orada mevsimler, ay tutulması, güneş tutulması, matematik gibi birçok konuda kitapçıklar yazar.

Şiir yazmaya da devam eden İbrahim Hakkı, farklı bir yöntem izleyerek öğrencilerine dersleri arazide verir. Astronomi ile ilgili bir ders vereceğinde geceyin ayın, yıldızların net görüldüğü zamanları seçer (s.47). Su döngüsünü anlatacaksa, bir dere kenarını tercih eder (s.52). Gökkuşağının nasıl oluştuğunu anlatmak için tercihi gökkuşağının çıkması beklemektir (s.42,43).

Otuz üç yaşında evlenen Erzurumlu İbrahim Hakkı hayatında üç kez hacca gider. Ömrünün sonuna kadar yazdığı bütün kitapçıkları Marifetname adını verdiği ansiklopedik bir eserde toplar. Marifetname'de Allah'ı tanımaktan, gökyüzünden, astronomik olaylardan dini emirlere; gelenek ve göreneklerden kişilik tahlillerine; biyoloji ve tıp alanından inançlara kadar bir konu yer almaktadır. Astronomiye özel bir ilgi duyan İbrahim Hakkı'nın şiirleri de Marifetname'de yer almaktadır.

Eserde ele alınan özlem, başarılı olma, merhametli olma, şiir yazma, deneyler yapma, yaptığı çalışmalara çocukları da dâhil etme, öğrencilerine sahada dersler verme, onların dikkatini çekme gibi konular çocuğun ilgi ve gereksinmelerine uygundur.

Eserin kurgusu çocuğun anlamlandırabileceği özelliktedir. Eserde yer yer bahsedilen konular çocuğun anlayabileceği bir şekilde açıklanmıştır. Mesela gökkuşağının nasıl oluştuğu 45. sayfada anlatılmıştır.

Eserde merak ögesi çocukta okuma isteği uyandırabilecek özellikte kurgulanmıştır. Mesela 22., 23. ve 25. sayfalarda mevsimlerin oluşması bir deneyle, eğlendirerek çocuklara gösterilmiştir.

4.2.10.1.2. İzlek- Tema

Eserde Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın o dönemlerde yaşamış diğer İslam bilginleri gibi bilimin neredeyse bütün alanlarıyla ilgilenmesi, şiire olan tutkusu, merhametli oluşu,

düşünmeyi, gözlem yapmayı sevmesi, tevekkül etmesi, kendi acziyetini bilip yaratılış hakkında tefekkür etmesi tema olarak işlenmiştir.

Eserde işlenen izleklerden birisi de yaparak yaşayarak öğrenmenin önemidir. Erzurumlu İbrahim Hakkı çağdaş eğitim ilkelerini kendi döneminde öğrencilerine uygulamıştır. Mesela kayaların nasıl oluştuğunu anlatacağı zaman öğrencilerini kayaların çok olduğu yerlere götürmüş ve onlara kayaların oluşumlarını orada anlatmıştır (s.39).

Eserde ele alınan konular ile yukarıda sayılan izlekler arasında çocuğun anlamlandırabileceğı güçlü bir bağlantı vardır. Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın hayatı, düşünceleri, yazdığı şiirler, verdiği öğütler çocukta, yaşama, insana ve doğaya ilişkin duyarlıklar kazandırabilecek niteliktedir.

4.2.10.1.3. İletiler

Eserde okura verilmek istenen bazen açık bazen de örtük bir şekilde sunulmuş birden çok ileti yer almaktadır:

Eserde doğadaki her canlıya karşı merhametli ve yardımsever olunması gerektiğı iletisi 9. sayfada *“Arkadaşlarının yaptığı gibi köpeklere taş atmaz, kedileri kovalamaz, kuşların yuvasını bozmazdı. Tam aksine arkadaşlarını uyarırdı”* şeklinde, 18. sayfada, hac yolunda kervandaki develerden birini kervancının karşı çıkmasına rağmen tedavi etmesiyle örneklendirilebilir.

Amcasının İbrahim Hakkı'ya ilim öğrenmesi gerektiğı ve İbrahim Hakkı'nın,

“-Ne yapabilirim?” (s.9) diye sorması üzerine

“-...ilk önce yabancı dil öğrenmelisin. Sonra çok kitap okumalı ve en önemli yerleri bir deftere not etmelisin.

-...İlim insanlar içindir. İnsanların bir iç dünyası vardır. Gönlü vardır. Sen gönlüne hitap etmelisin” (s.14) şeklinde cevap vermesi açık bir iletidir.

Yazılan eserlerde kullanılan dilin sade ve halkın anlayabileceğı şekilde olması gerektiğı iletisi *“Öğrenmiş olduğu Arapça ve Farsçayla şiirler yazmaya başladı. Ancak o daha çok*

Türkçe yazmayı seviyordu. Özellikle halkın anlayabileceği gibi yazmaya gayret ediyordu” (s.15) ifade edilmiştir.

Sayfa 17’de *“Daima iyi şeyler söyle, iyi şeyler yaz. İnsanlara yardım et”* (s.17) şeklindeki iletiler, olumlu düşüncenin önemini açık bir tarzda dile getirmiştir.

Öğrenmede hedef belirlemenin önemli olduğu iletisi *“Astronomi ilmi biz Müslümanlar için çok önemli. Çünkü takvimler gök cisimlerinin hareketine bağlı olarak yapılmıyor mu? Yapılıyor... Ben de astronomi ile işe başlayabilirim”* (s.20) denilerek okuyucuya verilmek istenmiştir.

Eserde çalışkan, dürüst ve ahlaklı olanların sevileceği ile ilgili ileti 26. sayfada, Gümrükçü Mehmed Efendinin düşünceleri kurgulanarak verilmiştir.

İlim insanlarına değer verilmelidir iletisi Tillolulara, *“Tillo gibi küçük bir yerde böyle büyük birinin bulunması büyük bir şans”* (s.33) cümlesi söylenilerek verilmiştir.

Öğrencilerin yaparak, yaşayarak uygulayarak daha iyi öğrenecekleri iletisi, *“...Zira Erzurumlu İbrahim Hakkı diğer ilim adamlarına benzemezdi. O öğrencilerine derslerini konusuna göre dışarıda vermeye çalışırdı. Kayalardan bahsedecekse mutlaka onları tepelik ve kayalık bir yere götürürdü. Orada bildiklerini anlatırdı. Eğer gökyüzüyle ilgili bir şeyler anlatacaksa, onları bu gece olduğu gibi dışarıda gece yarısında derse çağırırdı”* (s.50) kurgusuyla verilmiştir.

İnsanın ümidini hiçbir zaman kaybetmemesi gerektiği iletisi,

“Mevlam görelim neyler

Neylerse güzel eyler” şiiriyle eserde, birçok yerde tekrarlanmıştır.

Eserdeki tek olumsuz ileti, çalışkanların başkaları tarafından kıskanılacağı iletisidir. *“Onun hep doğruyu ve güzeli söylediğine inanırlar, derslerindeki başarısını kıskanırlardı”* (s.10).

Eserde işlenen iletiler, çocuğun yaşama ve insana dair duyarlık geliştirmesini sağlayabilecek düzeydedir. İletiler, çocuğun anlam evrenine uygundur.

Eserde verilmek istenen iletiler, sezdirme şeklinde verildiği gibi açık bir şekilde öğüt verici tarzda da verilmiştir.

4.2.10.1.4. Kahramanlar

Ana kahraman

Erzurumlu İbrahim Hakkı

Eserin tek ana kahramanı bu kitapta hayatı ve eserleri anlatılan Erzurumlu İbrahim Hakkıdır.

İbrahim Hakkı çok küçükken öksüz kalmıştır. Özlemle doludur. Merhametlidir. Çalışkandır. İlim öğrenme, onda bir tutkudur. Çevresindekiler tarafından çok sevilen, ilim irfan sahibi bir şahsiyettir. Şiir yazmayı sever. Astronomi, matematik ve tıp ilmi başta olmak üzere zamanındaki birçok bilim dalında yetkindir. İlim öğrenmek için İstanbul, Kahire gibi şehirlere gitmiş, yolculuklar yapmıştır. En son Tillo'ya gitmiş ilmi çalışmalarını orada devam ettirmiştir. Deneye, gözleme çok önem verir. Öğrencilerine onların en iyi öğrenebilecekleri şekilde dersler verir.

Yardımcı Kahramanlar

İbrahim Hakkı'nın babası Derviş Osman Haseni

Öğrenme tutkusuyla dolu bir baba. İçindeki ilim aşkıyla önce Erzurum'a sonra da İsmail Fakirullah'tan ders almak için Tillo'ya gider. İbrahim Hakkı on yedi yaşındayken Tillo'da vefat eder.

İbrahim Hakkı'nın annesi Şerife Hatun

İbrahim Hakkı beş yaşına bastığında, genç yaşta vefat eder.

Dede Molla Dursunoğlu

Hem ismiyle hem davranışlarıyla yaşadığı zamanın toplumsal yapısına ışık tutan bir karakterdir.

İbrahim Hakkı'nın Amcası

Merhametli bir karakterdir. Annesi öldükten sonra babası Tillo'dayken İbrahim Hakkı'ya göz kulak olur. Onu bilimsel çalışmalara yönlendirir.

Gümrükçü Mehmed Ağa

İbrahim Hakkı'yı seven, onun İstanbul'a gitmesine vesile olan bir zat.

Sunullah Ağa

Gümrükçü Mehmed Ağanın oğlu. İbrahim Hakkı'nın İstanbul yolculuğundaki arkadaşısıdır.

Osmanlı Padişahı 1.Mahmud

İlim adamlarına değer veren, hoşgörülü bir padişah. İbrahim Hakkı'nın İstanbul'da kalmasını ister. Fakat İbrahim Hakkı bu teklifi kabul etmez.

İsmail Fakirullah

Hem İbrahim Hakkı'nın Babasına hem de İbrahim Hakkı'ya hocalık yapan hoşgörülü bir din âlimi.

Sunullah Ağa hariç eserde yer alan kahramanlar idealize edilmiş tiplerdir. Sunullah Ağa, ilim öğrenmekten çok gezmeyi tozmayı seven birisidir.

4.2.10.1.5. Dil ve Anlatım

Yazar bu kitabın girişinde Erzurumlu İbrahim Hakkı'yı tanıtmış, onun meşhur şiirlerinden olan;

“Mevlam görelim neyler

Neylerse güzel eyler” (s.6)

dizesini alarak giriş yapmış ve bu eserde “...Onun hayat hikâyesini yazmaya, bilgin yönünü incelemeye ve en ünlü eseri olan Marifetname'den örnekler vermeye gayret edeceğiz” (s.6) diyerek açıklamasını bitirmiş ve esere giriş yapmıştır.

Serinin sadece” Akşemseddin” adlı eserinde ve bir de bu eserde bu şekilde bir giriş yapmış olan yazar serideki diğer eserlerden farklı bir üslup denemiştir. Bu eserin sonunda, ayrı bir bölümde yazar tekrar araya girmiş, bir açıklama yapmış ve kitabın öyküleyici anlatımı 56. sayfada bitmiştir. 56. sayfa ile 61.sayfa arasında öğretici tarzda “*İbrahim Hakkı ve Marifetname Hakkında*” (s.59, s.60), “*İbrahim Hakkı’dan Bazı Sağlık Öğütleri*” (s.59, s.60), “*Ahlaki Öğütleri*” (s.61) başlıkları altında üç kısım yer almaktadır.

Eserin dili sade, cümleleri kısadır.

Eserde yer alan deyimlere verilebilecek bazı örnekler şunlardır: “*iplik iplik yağmak, doya doya sevmek*” (s.8), “*yola koyulmak*”(s.9, s.27), “*gece gündüz çalışmak*” (s.13), “*ümidi yıkılmak, sınırları aşmak, herkesin dilinde dolaşmak*” (s.15), “*fikir alışverişinde bulunmak*” (s.28),” *yola düşmek*” (s.29), *yola çıkmak*” (s.31), “*kendini iyiden iyiye geliştirmek*” (s.36), “*bardaktan boşanırcasına*” (s.40), “*dalıp gitmek*” (s.45), “*zaman bir su gibi akıp geçti*” (s.56).

Eserde dipnotla belirtilen tek kelime “*fersah*”tır (s.22).

“*Her gecenin bir sabahı vardır. Her yokuşun bir inişi vardır*” (s.38) gibi özlü sözler eserde kullanılmıştır.

Yazar serinin diğer kitaplarından farklı olarak, 40.sayfada hatmi, ısırğan, karanfil gibi şifalı bitkilerin hangi hastalıklara iyi geldiğini açıklamış sonra da dipnot düşerek sayfa sonunda konuşur tarzda “*Çocuklar, yukarıdaki bitkileri kesinlikle bir uzmana danışmadan, anne ve babanıza haber vermeden almayınız*” şeklinde bir açıklama yaparak öyküleyici metinde araya girmiştir.

Eserde, ayın yuvarlaklığı (s.21), dünyanın yuvarlaklığı ve ispatı (s.21, s.22), gece ve gündüzün nasıl meydana geldiği ve mevsimlerin oluşumu (s.25), ışığın yansımaları (s.36), karekökün nasıl bulunabileceği (s.36, s.37), kayaların oluşumu (s.39), bazı şifalı bitkiler (s.40), gök gürültüsünün ve yıldırımın nasıl meydana geldiği (s.40, s.41), iklim bilgisi (s.41, s.42), gökkuşağının oluşumu (s.41, s.42, s.44), dünya, ay, çöller hakkında bilgiler verilmiştir. Eserde, Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın şiirleri ve Yunus Emre’den bir şiir yer almaktadır.

4.2.10.1.6. Çocuk Kitaplarında Uyulması Gereken Temel Eğitim İlkeleri Açısından Değerlendirme

Erzurumlu İbrahim Hakkı'da yazar, öğretici bir metin kurgusuyla karşımıza çıkmaktadır. Olayın kurgulanmasında küçük küçük çatışmalar yer alırken asıl olarak İbrahim Hakkı'nın üzerinde çalıştığı alanlarla ilgili, gök cisimleri, tabiat olayları, dünyanın dönmesi, kutuplar, ekvator, mevsimlerin oluşumu, yaparak yaşayarak öğrenme unsurları işlenmiş ve ayrıntılı açıklamalar yapılmıştır. Mesela İbrahim Hakkı'nın 22, 23 ve 25. sayfada yaptığı deneyi anlatan metin yukarıda yapılan açıklamalara örnek verilebilir:

“Bir süre sonra düşündüğü bazı konular üzerinde deneysel olarak da çalışmaya başladı. Bir araba üzerine ahşaptan büyük bir küre yaptı. Etrafına toplanan çocuklar:

-Bu nedir?

-Bu bir oyuncak mı?

-Bu arabayı ve küreyi neden yaptın?

-Sende mi oyun oynamak istiyorsun?

-Ne yapmak istiyorsun? diye sordular.

İbrahim Hakkı çocukların ve büyüklerin merak dolu bu sözlerine gülerek karşılık verdi:

- Evet, benimkisi de bir oyun. Ben size yaşadığımız dünyanın küçük bir modelini yaptım. Şimdi geceyi bekleyiniz. Gece olunca size yeni bir oyun öğreteceğim.

Çocuklar gibi büyükler de heyecanlanıp merak içinde kaldılar. Nasıl bir oyun öğreneceklerdi? Bir süre sonra gece olduğunda İbrahim Hakkı bir feneri ahşap küreye doğru yöneltti. Sonra bir çocuktan yavaş yavaş arabayı daire şeklinde hareket ettirmesini söyledi. Sonra da:

-Çocuklar şimdi dünyamızın bu ahşap küre olduğunu düşününüz.

-Dünyamız düz değil mi?

-Değil.

-Ama bize düz demişlerdi.

-Hatta öküzün boynuzları üzerindeymiş Dünyamız.

-Yani Dünya arabanın üzerinde mi duruyormuş?..

Bu sözlere İbrahim Hakkı gülümsedi.

Sonra:

-Çocuklar! Beni biraz dinleyin!.. Dünyamız bir boşlukta dönüp duruyor.

-Altında bir şey yok mu?

-Dünyamız boşluktaysa neden düşmüyor?

-Düşmez çocuklar. Dünyamız şu ahşap küre gibidir. Şimdi elimdeki feneri de güneş kabul edin. Bu arada kürenin kendi etrafında döndüğünü de düşünün. Arkadaşınızın bir daire şeklinde dönüşü bize Dünya'nın Güneş etrafında dönüşünü göstermektedir. Kendi etrafında dönüşünden gece ve gündüz Güneş etrafında dönmesinden de mevsimler oluşur.

Ayrıca şimdi fenerin aydınlattığı yer Dünyamızın gündüze gelen bölümünü yansıtır. Bu aydınlığın arkası nasıl?

-Karanlık!

-Yani bu ne demek oluyor?

-Bu gece demektir!

-Aferin işte Dünyamızın gece ve gündüzü bu şekilde oluşuyor.

-Aaa ne kadar kolaymış Dünya'nın dönmesi.

-Gece ve gündüz ne kadar kolay meydana geliyormuş.

-Peki çocuklar gece ve gündüz nasıl oluşuyormuş?..

Çocuklar hep birden:

-El feneriyle! diye cevapladılar.

-Bu cevaba İbrahim Hakkı güldü.

-El feneriyle mi?..

-Evet!

Bunun üzerine tekrar deneyi yapmaya başladı. Tekrar tekrar çocuklara gündüz ve gecenin nasıl meydana geldiğini, mevsimlerin nasıl oluştuğunu anlattı.”

Kitabın 59. ,60., ve 61. sayfalarında Erzurumlu İbrahim Hakkı’dan sağlık öğütleri ve ahlaki öğütler eklenmiştir: “*1.Yazın mutlaka güneşten sakınılmalıdır*” (s.59), “*Tıka basa yemekten kaçınılmalıdır*” (s.60), “*En faydalı hazine kalplerin sevgisidir*” (s.61). Kitapta temel eğitim ilkelerinden öğretici, öğüt verici bir yaklaşımdan uzak durma göz ardı edilmiştir.

Eserde cinsel rollerin ayrımı ile ilgili olumsuz bir durum söz konusu değildir.

İbrahim Hakkı’nın babasının Hasankale’den ayrılırken onun dedesiyle olan konuşması, İbrahim Hakkı’nın amcasıyla, bir kitap yazması konusunda onu ikna eden hekimle konuşması, İstanbul’da Sultan 1. Mahmud’la konuşması, öğrencileriyle, İsmail Fakirullah’la konuşması iletişim dilinin sorun çözmede kullanılması gerektiği konusunda çocuğu özendirilmektedir. Mesela babasının Tillo’ya giderken İbrahim Hakkı’yla konuşup onu ikna etmesi buraya örnek olarak alınabilir:

“Babası bir gün oğlu İbrahim Hakkı’yı karşısına aldı:

-Bak oğlum benim Tillo’ya dönmem gerekli.

-Ben de seninle geleyim.

-Oğlum ben sana orada nasıl bakabilirim?

-Olsun, ben kendime bakarım.

-Ama senin Ezurum’da eğitimini tamamlaman gerekiyor. Daha sonra ben seni oraya aldırırım.

-Ben nerede kalacağım?

-Amcanlarda...

-Amcamlarda mı?

-Evet, Keşke deden hayatta olsaydı. Orada da kalabilirdin” (s.11, s.13).

Eserde kaba kuvvetle ilgili herhangi bir unsur yer almamaktadır.

Yazar, Erzurumlu İbrahim Hakkı’yı anlattığı bu kitabında siyasal ve dinsel bir telkine eserin kurgulanışında yer vermemiştir.

Çocukların yıldız kayması ile ilgili boş inançları, Erzurumlu İbrahim Hakkı tarafından 49. ve 50.sayfalarda çürütülmüştür:

“-Şimdi beni iyi dinleyin. Dersimizin başında da söylediğim gibi her şey bir sistem ve düzen dâhilinde oluyor, demiştim.

-Evet, öyle dediniz.

-İşte yıldızlar da kayıp bazen yok olabilir. Ancak yeni yıldızların da doğması gerekir, diye düşünüyorum. Şimdi, bunun uğursuzlukla ya da uğur getirmeyle, şanslı veya şanssız olmayla bir ilgisi yoktur. Sizler ki ilim öğrenen insanlarsınız. Eğer sizler her kayan yıldızda böyle düşünürseniz halk ne düşünmez. Böyle yanlış düşüncelerden kurtulunuz. Bu tür düşünceleri de dikkate almayınız.”

Eserin kurgulanışında çocuğa belli değerlerin benimsetilmeye çalışılması, denetimci ve baskıcı bir anlayışla yetiştirilmeye çalışılması yer almamaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmada incelenen kitaplara ilişkin genel değerlendirmelere yer verilmiştir. Bu değerlendirmelere dayanılarak ulaşılan sonuçlar belirtilmiş ve elde edilen veriler doğrultusunda öneriler sunulmuştur.

5.1. Sonuçlar

Bu çalışmada, İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri serisinde yer alan 10 kitap, çocuk edebiyatının temel ilkeleri (dış yapı özellikleri ve iç yapı özellikleri) bağlamında incelenmiştir.

5.1.1. İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri Dizisindeki Çocuk Kitaplarının Dış Yapı Özelliklerine İlişkin Sonuçlar

Boyut

Kitaplar, 14x21 cm boyutlarındadır. Kitapların hepsi aynı boyuttadır. Diğer çocuk kitaplarıyla benzer büyüklük özellikleri taşıdıkları için çocukların kitaplık oluşturma anlayışına katkı sağlayabilecek niteliktedir.

Kâğıt

Kitaplarda gözü yormayacak nitelikte açık sarı renkte 2. hamur kâğıt kullanılmıştır. Kâğıt, mat ve dayanıklıdır.

Kapak

Kitap kapak düzenlemesinin ciltli olması, çocuğun kitabı uzun süre kullanması açısından önemlidir. İncelenen serinin kapak tasarımında renkli karton kapak kullanılmıştır. Dayanıklı malzeme kullanıldığı için kapak kalitesi çocuklar için uygundur. Ciltleme yapılmamıştır. Dağılmayacak şekilde sağlam yapıştırılmıştır. Kitaplar dağılmayacak şekilde sağlam yapıştırılmış olmalarına karşın ciltli kitaplar daha uzun süre kullanıldığından kitapların ciltlemesinde düzenleme yapılmasının gerekli olduğu belirlenmiştir.

Kitapların kapak tasarımlarına, içeriğe ilişkin sezinletici ipuçları konulmuştur. Kapak için hazırlanan resimler kitapta anlatılan kişiyi ve onun bilim dünyasına yaptığı katkıyı temsil etmektedir. Resimlerde canlı renkler kullanılmıştır. Arka kapakta her kitap için aynı fon üzerinde serinin ismi, kitabın ismi ve kitapta anlatılan bilim insanını bilimsel çalışmasıyla tanıtan bir cümle yer almaktadır. Arka kapakta ayrıca kitapta anlatılan bilim insanının yaptığı bilimsel çalışmaların temsili resimleri bulunmaktadır. Kitaplardaki kapak tasarımları ve resimler çocuğun kitabın içeriğine yönelik düşünsel bir hazırlık yapmasına imkân vermektedir.

Serideki kitapların ön ve arka kapak tasarımı, yazınsal ve görsel olarak okuyucunun dikkatini kitaba yönelttiği için olumludur. Fakat kitaplarda yer verilen kahramanların hepsinin yüz ifadeleri hemen hemen aynıdır. Bu şekilde bir çizim, çocuğun görsellerden esinlenerek estetik bir zevk geliştirmesi açısından olumsuz bir durumdur.

Sayfa Düzeni

Kitapların sayfalarında yer alan unsurlar arasındaki uyum ile sayfa kenarlarındaki izleme-okuma rahatlığı sağlayan boşlukların oluşturduğu bütünlük ve harfler sayfa düzeninin estetik niteliğini belirler. İncelenen kitaplarda harf, kelime, satır arası, alt-üst ve kenar boşlukları arasında uyum vardır. Kitaplarda sayfa kenarlarındaki boşluklarda okuma izleme rahatlığı açısından olumsuz bir durum söz konusu değildir.

Kitaplarda kullanılan yazı karakteri “Times new roman”dır.

Resimler

Büyük Türk Bilginleri serinde yer alan her kitapta 9 farklı görsel 11 farklı sayfada yer almıştır. Her kitapta 1.,3. ve 5. sayfalarda aynı görsel yer almaktadır. Bu resimde, o kitapta anlatılan kahramanın yaptığı çalışmalar ve bilim dünyasına katkısı işlenmektedir. Aynı resmin üç farklı sayfada yer alması tekrara düşme açısından olumsuzdur.

İsmail Bilgin’in kitaplarında yer alan görsel metinler, daha çok okurun dikkatini toplayabilmesi, okuma sürecinde durak oluşturma ve güdüleme aracı olarak yer almaktadır. Serinin bütün kitaplarında yer verilen görseller konuyla bağlantılıdır ve anlatıldığı dönemi yansıtmaktadır. Resimler bir sayfaya sığdırılmıştır. Resimle ilgili metinler ya resmin bir ön sayfasında ya da arka sayfasındadır. Eserlerde yer alan görsellerin hepsi anlatılan bilim

insanın hayatındaki dönüm noktalarına işaret etmektedir. Serideki her bir kitapta yer alan resimler bütünlük açısından birbirini tamamlamaktadır.

Serideki Erzurumlu İbrahim Hakkı adlı eserin 59. sayfasında yer alan resimle Akşemseddin adlı eserin 26. sayfasında yer alan resim kitapların genel içerikleri ile bağlantılı olsa dahi bahsedilen iki görselle ilgili metinler eserlerde yer almamaktadır. Böyle bir uygulama, metin ile görsellerin uyumu açısından olumsuz bir durumdur.

Ali Kuşçu'nun anlatıldığı eserde 42. sayfadaki resimde Fatih Sultan Mehmed'in sarayının penceresinden Süleymaniye Camii görülmektedir. Oysa Süleymaniye Camii Mimar Sinan tarafından Kanuni Sultan Süleyman döneminde yapılmıştır. Seride yer alan eserlerin sadece birinde böyle bir durumun tespit edilmesi, çizerin gözden kaçırdığı bir ayrıntı olarak değerlendirilebilir. Eğer diğer kitaplarda da böyle hatalar olsaydı, çizimlerde tarihi kronolojiye özen gösterilmediği şeklinde bir sonuca ulaşılabilirdi.

1., 3. ve 5. sayfalardaki resimlerde tekrara düşme, konu-resim ilişkisi olmayan iki resim ve daha yapılmadığı dönemlerde Süleymaniye Camii'nin kitaplarda yer alması hariç genel olarak serideki resimlemeler çocuk gerçekliğine uygundur. Fakat eserlerde yer verilen resimler çocuk okurun dikkatini sürekli canlı tutacak düzeyde değildir.

5.1.2. İsmail Bilgin'in Büyük Türk Bilginleri Dizisindeki Çocuk Kitaplarının İç Yapı Özelliklerine İlişkin Sonuçlar

Konu

Büyük Türk Bilginleri serisinde yer alan kitapların genel olarak konusu Türk ve İslam tarihinde, bilime önemli katkıları olmuş bilim insanlarıdır. Seride yer alan bilim insanlarının kitapların kurgusuna göre dönemleri ve ilgi alanlarından bahsedilerek konu hakkında daha ayrıntılı bilgi verilebilir:

1. kitapta anlatılan “*Kimyacıların Sultanı Cabir bin Hayyan (721-805)*” (s.5) Abbasiler döneminde yaşamıştır.

2. kitapta anlatılan “*Matematikçilerin Sultanı Hârizmî (780-850)*” (s.5) Abbasiler döneminde yaşamıştır.

3. kitapta anlatılan “*Coğrafyacıların Sultanı Bîrûnî (973-1051)*” (s.5) Harzemşahlar ve Gazneliler döneminde yaşamıştır.

4. kitapta anlatılan “*Hekimlerin Sultanı İbni Sina (s.980-1037)*” (s.5) 10. ve 11.yüzyıllarda yaşamıştır. Samani Devleti, Harzemşahlar, İsfahan Sultanlığı ve Gazneliler döneminde yaşamıştır.

5. kitapta anlatılan “*Otomatik Makinelerin İlk Mucidi Cezerî (1136-1206)*” (s.5) Artuklular ve Eyyubiler döneminde yaşamıştır.

6. kitapta anlatılan “*Gönüllerin ve Bedenlerin Doktoru Akşemseddin (Şam 1390-Göynük 1459)*” (s.5) Osmanlılar döneminde yaşamıştır.

7. kitapta anlatılan “*Ali Kuşçu (?-1474)*” (s.5) Uluğ Bey, Akkoyunlular ve Osmanlılar döneminde yaşamıştır.

8. kitapta anlatılan “*Haritacıların Sultanı Pîrî Reis (1465-1454)*” (s.5) Osmanlılar döneminde yaşamıştır.

9. kitapta anlatılan “*Mimarların Sultanı Mimar Sinan (1489-1588)*” (s.5) Osmanlılar döneminde yaşamıştır.

10. kitapta anlatılan “*Erzurumlu İbrahim Hakkı (1703-1780)*” (s.5) Osmanlılar döneminde yaşamıştır.

İncelenen kitaplarda işlenen konular, 700-1780 yıllarını kapsayan ortalama 1000 yıllık bir dönemde dünya bilim tarihinde yer almış yukarıda ismi geçen bilim insanlarının hayatı ve yaptıkları bilimsel çalışmalardır.

Eserlerde genel olarak çalışkanlık, ilim yolunda çalışmanın ve başarıya ulaşmada sabretmenin önemi, planlı ve disiplinli çalışma, bilim insanlarına duyulan saygı ve sevgi, anne-baba sevgisi ve doğa sevgisi işlenmiştir. Merhamet, dürüstlük, çalışkanlık, yardımseverlik, sabırlılık, saygılı olma ve her zaman iletişim kurarak sorunları çözmeye çalışma, gibi ahlaki ilkeler kahramanların genel özelliklerindedir.

Kitapların konularında ve kurgulanmasında mantık hatası yoktur. Seride rastlantısal olaylar yer almamaktadır.

Kitaplara verilen isimler içerikle bağlantılıdır.

Kitaplarda yer alan konular, çocuk okurun dikkatini uzun süre esere yoğunlaştıracak şekilde kurgulanmamış, eserlerde güldürürken düşündüren mizahi unsurlara yer verilmemiştir. Ayrıca, merak ögesinin sürekli canlı tutulamaması da serdeki kitaplar için olumsuz bir durumdur.

İzlek-Tema

Sağlam kurgulanmış ve yetkin bir çocuk edebiyatı eserinde tema, işlenen konunun bütünleyicisidir. Büyük Türk bilginleri serisinin incelenen 10 kitabında, izlek ve konu arasında sağlam bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Kitaplarda, bir hedefi olan, geleceğe dair hayaller kuran insanların, ihtiyacı olan itici gücü kendilerinde bulacağı teması işlenmiştir. Merak ögesinin bilimsel çalışmalarda çok önemli bir faktör olduğu kitapların tamamında yer almaktadır.

Çalışkanlık, sabırla ve disiplinle çalışmak, zorluklar karşısında yılmama işlenen genel temalardandır. Akşemseddin ve Erzurumlu İbrahim Hakkı'da anne sevgisi belirgindir. Cezeri'nin kimsenin inanmadığı hayallerini gerçekleştirmesi önemlidir.

Serideki kitaplarda işlenen temalar çocuğun sağlam bir değerler sistemi edinmesini destekleyecek niteliktedir.

İletiler

İsmail Bilgin Büyük Türk Bilgileri serisinde genel olarak Türk-İslam tarihinde dünya bilim tarihine yön veren bilim insanlarının başarılı olmalarını, kendi içsel motivasyonlarının yüksek olmasına bağlayarak çocuk okuyucuya, istenildiği takdirde üstesinden gelinemeyecek zorluk yoktur, iletisini vermektedir. İçsel motivasyonun yanı sıra bilim insanlarına ve bilimsel çalışmalara değer veren yöneticilerin de bilimin ilerlemesinde yadsınamaz paylarının olduğu iletisi kitaplarda işlenmiştir.

Kitapların genelinde azim ve tutkunun başarıya giden yolda önemli bir unsur olduğu vurgulanmış, bazı kitaplarda daha özel iletiler verilmiştir. Mesela Cabir bin Hayyan adlı eserde insanları kandırarak değerli eşyalarını çalan sihirbaza karşı Cabir bin Hayyan bilimsel olarak başka madenlerin altına çevrilemeyeceğini ispat ederek halkı uyarmıştır.

Hârizmî matematikte çok önemli bir rakam olan “0” rakamını bulmak için sürekli çalışmış, karşısına çıkan her fırsatı değerlendirmiş ve en sonunda hedefine ulaşmıştır.

Bîrûnî adlı eserde “...*Araştırma olmadan ilim olmaz. İlimde ilerleme hiç olmaz. Heyecan ve merak olmazsa olmaz. Ben önüme gelen her denizciyle konuştum. Onlara sorular sordum. Şimdi oralara gitmiş gibi biliyorum. Bunun için bu haritayı çizmeye çalışıyorum*” (s.48) şeklinde bir kurgulamayla açıkça, merak ve heyecan duygusunun araştırmanın ilimde ilerlemenin anahtarı olduğu iletisi işlenmiştir.

İbni Sina sürekli araştırmalar yapmış, hastaları gözlemlemiş, hastalar ve hastalıkları ile ilgili notlar almış, geri dönüt sistemini uygulayarak teşhis ve tedavi yöntemlerini geliştirmiştir. Bu kurguyla deney ve gözlemin, düzenli not tutma ve geri bildirim önemi vurgulanmıştır.

Cezerî adlı eserle çocuğa verilmek istenen en önemli ileti, önce hayal et, sonra yap, iletisidir.

Pîrî Reis adlı eserde haritacılıkta zirve bir ismin devletin malını koruma tutkusu sonucu idam edilmesi anlatılmakta, burada okuyucuya ne olursa olsun dürüstlükten vazgeçmemek gerektiği iletisi verilmektedir.

Mimar Sinan’ın, yeniçerilikten mimarbaşılığa kadar yükselmesiyle verilmek istenen ileti, ilgi duyduğu alanda azimle, yılmadan çalışmanın insanı zirvelere taşıyabileceğidir.

Erzurumlu İbrahim Hakkı’daki anne-baba sevgisi, yaratılmış olan her şeye karşı duyulan merhamet ve İbrahim Hakkı’nın şairliği sevginin ve merhametin önemini okuyucuya hissettirirken, duyguları yazıya estetik bir dille aktarabilmenin ne kadar önemli olduğu iletisi verilmektedir. Öğrencilerine ders anlatırken sadece teorik bilgiyi vermemesi aynı zamanda sürekli uygulamalar yapması, onları dersle ilgili mekânlara götürmesi eğitimde yaparak yaşayarak öğrenme ilkesini göz ardı etmediğini göstermektedir.

İncelenen eserlerde verilmek istenen iletiler çocuk gerçekliğine uygundur.

Kahramanlar

İsmail Bilgin’in araştırmada incelenen bu serisi karakterler üzerine kurgulanmıştır. Eserlerde sadece karakter olarak insanlar yer almaktadır. Sadece Pîrî Reis’te çocuk, yunus

balığıyla oynamış ve onunla dostluk kurmuştur. Ayrıca Erzurumlu İbrahim Hakkı adlı eserde, İbrahim Hakkı'nın, yaralı deveyi tedavi etmesi ve devenin yolculuk boyunca onu takip etmesi işlenmiştir.

Yazar, kurguladığı kahramanları çocukluklarından itibaren anlatmaya başladığı için eserlerde çocuklar yer almaktadır. Çocukların yanında genelde onları destekleyen anne ve babalar bulunmaktadır. Kahramanlar çocukluklarında da başarılıdır. Mutlaka kahramanın özelliğini fark eden birileri olmuş, devrin yöneticileri kahramanların yetişmesinde önemli rol oynamıştır. Bu kuralın dışında kalanlar Pîrî Reis ve Erzurumlu İbrahim Hakkı'dır. Bu kahramanlar da yetişkinlik dönemlerinde yöneticilerle görüşmüşlerdir. Akşemseddin'in yetişmesinde yöneticilerin bir desteği olmamış, sonradan Şehzade Mehmed'e hoca olmuştur.

Genelde kahramanların hepsi gözlem ve deney üzerine yoğunlaşmışlardır.

Kahramanların hepsi erkektir. Kadınlar anne rolünde ve çocukluktur. Akşemseddin'in annesini hastalığı onun hekimlik yolunda ilerlemesine sebep olmuştur. Evlenip çocuğu olan Cabir bin Hayyan'dır. Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın 33 yaşında evlendiğinden kitabın sadece sonunda bahsedilmiştir.

Kahramanların hepsi ideal tiplerdir.

Kahramanlar yaşam gerçekliği içinde betimlenmiştir.

Dil ve Anlatım

Seride yer alan eserlerde cümleler kısa ve sadedir. Kurgulanan metinlerde konuşma dilinin özelliklerine yer verilmiştir.

Yazar, seride yer alan eserlerde ikilemeleri, deyimleri sıkça kullanmıştır. Özlü sözlere ise nadir olarak yer vermiştir. Eserde yer alan özlü sözlere örnek olarak Erzurumlu İbrahim Hakkı adlı eserdeki “*Her gecenin bir sabahı vardır. Her yokuşun bir inişi vardır*” (s.38) kullanımını verilebilir.

Seride yer alan 10 kitaptan sadece Erzurumlu İbrahim Hakkı adlı eserde şiir metnine yer verilmiştir. Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın kendisinin yazdığı,

“(…)

Rabbinle huzur eyle

Mevlam görelim neyler

Neylerse güzel eyler

(...)

Teslim olma, oda yanma

Mevlam görelim neyler

Neylerse güzel eyler.

(...)

İncitme, gönül yıkma

Mevlam görelim neyler

Neylerse güzel eyler.

(...)” (s.38, s.39) dizelerine yer verilmiş, farklı sayfalarda, Mevlam görelim neyler/ Neylerse güzel eyler, bölümü tekrarlanmıştır. Erzurumlu İbrahim Hakkı adlı eserde ayrıca Yunus Emre'nin,

“İlim ilim bilmektir

İlim kendini bilmektir

Sen kendin bilmezsin

Ya bu nice okumaktır” (s.32) dizeleri yer almıştır.

Yazar, İbni Sina adlı eserde, İbni Sina'nın hayat hikâyesini tamamladıktan sonra ayrıca bir bölüm ekleyerek İbni Sina hakkında bir açıklamada bulunmuş doğrudan okuyucuya seslenmiştir. “...Onun çalışkanlığının, araştırmasının, bilime merakının, gayretinin, Türkiye'nin geleceğinde söz sahibi olacak sizlere de örnek olmasını dilerim” (s.60).

Mimar Sinan adlı eserde 64. sayfada yazar yine çocuklara öğütlerde bulunmuştur.

Pîrî Reis adlı eserde 63. ve 64. sayfalarda okuyuculara öğütlerde bulunmuştur.

Cezerî’de “pnömatik” (s.55) gibi yabancı terimler “*saat-ı zamniye, saat-ı müsteviye*” (s.55) şeklinde eski tamlamalar kullanılmıştır. Eserin dil ve anlatımı açısından bu durum olumlanamaz.

İncelenen 10 kitapta noktama işaretleri genelde doğru kullanılmıştır. Fakat “Erzurumlu İbrahim Hakkı” kitabının 23. sayfasında “*Çocuklar şimdi Dünyamız’ın bu ahşap küre olduğunu düşününüz.*” cümlesinde “Dünyamız’ın” kelimesi yanlış yazılmıştır.

Eserlerin dil ve anlatım açısından bulgular ve yorumlar kısmında tek tek incelenmesi ve yukarıdaki değerlendirmeler göz önüne alındığı zaman görülecektir ki çocuk edebiyatı eserlerini özellikli kılan en önemli unsur, dil ve anlatımdır. Bilgin, genelde eserlerinde sade, kurallı ve basit cümleler kurmuştur. Kurgulamada akıcı ve anlaşılır bir dil hâkimdir. Eserlerde konuşma dili çocuk okuyucunun ilgisini çekecek tarzda kurgulanmıştır.

Çocuk Kitaplarında Uyulması Gereken Temel Eğitim İlkeleri Açısından Değerlendirme

İsmail Bilgin’in incelenen Büyük Türk Bilginleri serisinde belirgin bir mantık hatası yoktur.

Eserlerde erkek karakterler baskındır. Kadın karakterler kahramanların annesidir. Kahramanların çocukluklarında anne yer almaktadır. 10 eserden sadece Cabir bin Hayyan’ın gençken evlendiğinden bahsedilmekte ve bir çocuğunun olduğundan söz edilmektedir. Bir de Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın 33 yaşında evlendiğine dair eserin en sonunda bir açıklama yapılmıştır. Yapıtlarda erkek karakterlerin yer almasının cinsiyet ayrımcılığı ile bir alakası yoktur. Bu, kahramanların yaşadıkları dönemin şartlarının bir gereğidir. Eserlerde yer verilen anne ve babalar ideal tiplerdir. Fakat baskın değillerdir.

Bilgin’in eserlerinde baskıcı bir anlayış yer almamaktadır. Kahramanların yaşadıkları dönemdeki yöneticiler genel olarak bilime ve bilim insanlarına değer vermiştir. Bîrûnî, İbni Sina ve Ali Kuşçu çalkantılı siyasi dönemlerde sıkıntılar yaşamışlardır. Pîrî Reis adlı eserde ise kahraman iftiraya uğramış ve idam edilmiştir.

Bilgin eserlerinde boş inançları olumlamamıştır. Cabir bin Hayyan adlı eserde, Cabir bin Hayyan sihirbazın oyunlarını boşa çıkarmıştır. Akşemseddin adlı eserde gökkuşağının altından geçince dileklerin kabul olacağına dair inancı kahramanın babası çürütmüştür.

Eserlerde sınıfsal, dinsel ve milliyete dair bir ayırım yoktur.

Büyük Türk Bilginleri serisinde kurgulanan 10 kahraman da çocukluklarından itibaren araştırmayı seven, gözlem yapan, meraklı, hayallerini gerçekleştirmek için yılmadan çalışan insanlardır.

Kitapların hepsinde davranış eğitime dönük açık ve örtük iletiler yer almaktadır. İbni Sina'da kimsenin baskısı altında kalmadan çalışma isteği vurgulanmıştır. Hârizmî eşkıya da olsalar insanların öldürülmesini engellemiştir. Pîrî Reis canı pahasına devletin çıkarlarını korumuştur.

Kitaplar, eğitim ilkeleri açısından değerlendirildiği zaman şu genel sonuçlara ulaşılmıştır: Tarihte başarılı olmuş Müslüman ve Türk bilim insanları çocukluklarından yaşamlarının sonuna kadar dürüstlükten ayrılmadan çok çalışmışlar, hedeflerine ulaşmak için zorluklardan yılmamışlar ve sonuçta hedeflerine evrensel ahlak çerçevesinde ulaşmışlardır. Seride anlatılan kahramanların hepsi, adlarını tarihe kendi emekleriyle yazdırmışlar ve bilimin önünü açmışlardır.

5.2. Öneriler

Yapılan bu araştırmayla elde edilen verilere dayandırılarak şu önerilerde bulunabilir:

1. Kitapların ön kapaklarındaki kahramanları temsil eden resimler, okuyucunun dikkatini çekecek tarzda değiştirilebilir.
2. Kitaplarda, 1., 3. ve 5. sayfalarda farklı ve daha dikkat çekici resimler kullanılabilir. Resimlerde tekrara düşülmemelidir.
3. Kitaplarda, renkli resimler kullanılabilir.
4. Kitaplarda, çocuğun kitaba ilgisini canlı tutacak resimlere yer verilebilir.
5. Kurgular tek tip olmaktan çıkarılabilir. Kitaplarda, okurun merak ögesini harekete geçirecek, sürükleyici bir kurgulama tercih edilebilir.
6. Kitaplarda yer alan çatışmalar, çocuk okurun ilgisini canlı tutacak seviyede olabilir.

7. Söyleyeni belirsiz konuşma metinleri kitaplarda yer almamalıdır. Kimin ne söylediğinin daha açık bir şekilde ifade edilmesi anlaşılabilirlik açısından önemlidir.
8. Bazı kitaplarda yer verilen, çocuğun anlayamayacağı bilimsel terimler ve açıklamalar yerine çocuğun anlam evrenine uygun bir anlatım tercih edilebilir.
9. Bazı kitaplarda, Türkçe kullanımda olmayan eski tamlamalar ve terimler yer almaktadır. Bu tarz kullanım anlamayı zorlaştırmaktadır. Anlatımda, eskimiş yabancı sözcüklerin yerine, Türkçe sözcüklerin kullanılmasına özen gösterilmelidir.
10. Eserlerde hep başarılı olma teması hâkimdir. Kurguda gerçekçi bir şekilde bazen başarı bazen de başarısızlık işlenebilir.
11. Eserlerde öğüt verici yaklaşım daha aza indirilerek iletiler sezdirme yoluyla okuyuculara kazandırılabilir.
12. Eserlerde az da olsa tespit edilen anlatım bozukluklarının giderilmesi okunabilirlik açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

İncelenen Kaynaklar

1. Bilgin, İsmail(2014). *Cabir Bin Hayyan*. (8. Baskı). İstanbul: Damla Yayınevi.
2.(2014). *Hârizmî*. (8. Baskı). İstanbul: Damla Yayınevi.
3.(2014). *Bîrûnî*. (8. Baskı). İstanbul: Damla Yayınevi.
4.(2014). *İbni Sina*. (8. Baskı). İstanbul: Damla Yayınevi.
5.(2014). *Cezerî*. (8. Baskı). İstanbul: Damla Yayınevi.
6.(2014). *Akşemseddin*. (8. Baskı). İstanbul: Damla Yayınevi.
7.(2014). *Ali Kuşçu*. (8. Baskı). İstanbul: Damla Yayınevi.
8.(2014). *Pîrî Reis*. (8. Baskı). İstanbul: Damla Yayınevi.
9.(2014). *Mimar Sinan*. (8. Baskı). İstanbul: Damla Yayınevi.
10.(2014). *Erzurumlu İbrahim Hakkı*. (8. Baskı)İstanbul: Damla Yayınevi.

Yararlanılan Kaynaklar

1. Akyüz, Metin (2014). *Muzaffer İzgü'nün Çocuk Kitaplarının Çocuk Edebiyatının Temel İlkeleri Açısından İncelenmesi*, Doktora Tezi, ANKARA ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
2. Arıcı, Ali Fuat (2016). *Çocuk Edebiyatı ve Kültürü* (1. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
3. Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi
4. Canlı, Suna (2015). Türkçe Ders Kitaplarına Seçilecek Metinlerin Belirlenmesinde Çocuğa Görelik İlkesi. *Dil Eğitim ve Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 98-123.
5. Ceran, Dilek (2015). Çocuklara Rol Model Olması Bakımından Milli Mücadele Kahramanları ve Edebi Eserlere Yansıması: “Kurtuluşun Kahramanları” Kitap Dizisi Örneği. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Yıl 8, Sayı XXIV, ss.135-157.
6. Ceran, Dilek (2007). *Hisar Şiirinde Çocuk*, Doktora Tezi, SELÇUK ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
7. Ceran, Dilek (2014). Ömer Seyfettin'in Falaka Hikâyesinin Türkçe Eğitimi Açısından İncelenmesi. *Turkish Studies*, 9/12, 57-74.

8. Çiftçi, Ferhat (2013). Çocuk Edebiyatında Yaş Gruplarına Göre Kitaplar ve Özellikleri. *ANEMON Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1.
9. Dilidüzgün, Selahattin (2000). *Çocuk Kitaplarında Yazınsal Nitelik*.1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu (yay. Haz. Sedat Sever) Ankara: Eğitim Bilimleri Fak. ve Tömer Dil Öğretim Merkezi Yay. No: 1.
10. Dilidüzgün, Selahattin (2004). *Çağdaş Çocuk Yazını- Yazı Eğitimine Atılan İlk Adım* (2.Baskı). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
11. Gencan, Tahir N., Ediskun H., Dürder B.ve Gökşen Enver N. (1974). *Yazın Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
12. Gönen, Mehmet (2017). *Çocuk Edebiyatı Yazarı ve Çizeri olarak Feridun Oral'ın Çocuk Edebiyatımızdaki Yeri ve Eğitsel Değerler*, Yüksek Lisans Tezi, AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
13. Gönen, M., Katrancı, M, Uygun, M, Uçuş, Ş (2011). İlköğretim Birinci Kadem Öğrencilerine Yönelik Çocuk Kitaplarının, İçerik, Resimleme ve Fiziksel Özellikleri Açısından İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, Cilt 36, Sayı 160.
14. Karasar, Niyazi (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*(18. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
15. Karataş, Evren (2014). Çocuk Edebiyatında “Karakter” Kavramı. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 33, 60-79.
16. Kaya, İsmail (2000). *Çocuk Kitabı Resimlerinde Klişe Yaklaşımlar*:1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu. Yayına haz.: Sedat Sever. Eğitim Bilimleri Fakültesi ve Tömer Dil Öğretim Merkezi Yay. No: 1, Ankara.
17. Lüle Mert, Esra (2012). İlköğretimde 6., 7. ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Öykülerin Çocuk Yazının Temel İlkeleri Bağlamında İncelenmesi.*Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, I(I), 73-93, 2012.
18. Meral, Aydın (2016). *Ömer Seyfettin Öykülerinin Çocuk Edebiyatı Ölçütleri Açısından Değerlendirilmesi*, ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale
19. Oğuzkan, A. Ferhan (2001). *Çocuk Edebiyatı*(7.Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
20. Özdemir, Emin (2002). *Eleştirel Okuma*.Ankara: Bilgi Yayınevi.
21. Özdemir, Emin (2002). *Yazınsal Türler*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

22. Robson, C. (2009). *Real world research: a resource for social scientists and practitionerresearchers*. Malden, MA: Blackwell
23. Sarıkaya, Hasan (2018). *Muzaffer İzgü'nün çocuk romanlarındaki karakterlerin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
24. Sever, Sedat (2008). *Çocuk ve Edebiyat* (4.Baskı.).İzmir: Tudem Yayıncılık.
25. Sever, S., Dilidüzgün, S., Neydim,N., Aslan ,C. (2007). *İlköğretimde Çocuk Edebiyatı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
26. Sever, Sedat (2013). *Çocuk Edebiyatı ve Okuma Kültürü*. İzmir: Tudem Yayıncılık.
27. Şirin, Mustafa Ruhi (2000). *Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
28. TDK-Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yay.
29. Tekin, Esra (2017). *Süleyman Bulut'un Çocuk Kitaplarının Çocuk Edebiyatının Temel İlkeleri Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi,BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
30. www.tdk.gov.tr, Büyük Türkçe Sözlük, Erişim Tarihi: 20.10.2018
31. www.tdk.gov.tr, Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü. Erişim Tarihi: 10.11.2018
32. Tebliğler Dergisi. (2007).*T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 2957, Haziran, 2007.
33. Kaminski, Winfred (2009). *Çocuk ve Gençlik Edebiyatına Giriş* (1. Baskı). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
34. Yalçın, Alemdar ve Aytaş, Gıyasettin (2011). *Çocuk Edebiyatı* (5. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
35. Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
36. Yıldız, Derya (2016). Popüler Çeviri Çocuk Romanlarının İçerik Bakımından İncelenmesi. *SEFAD*,2016(36), 435-466.

EKLER

Ek 1’de kitaplara konu olan Türk bilginin eserleri, buluşları ve çalışmaları ile ilgili kitapların sonundaki bölümlerden örneklere yer verilmiştir.

Ek 2, araştırmaya konu olan dizinin bütün kitaplarının son 14 sayfasında yer alan çoklu zekâ etkinlikleri hakkındadır. Ali Kuşçu adlı eserde yer alan çoklu zekâ etkinlikleri örnek olarak çalışmaya eklenmiştir.

Ek 3’te Büyük Türk Bilginleri serisinin yer aldığı setin içindeki 10 kitaba dair hazırlanan hikâye değerlendirme testinden örnek olarak Cezerî ile ilgili kısım yer almaktadır.

Ek 4, Büyük Türk Bilginleri serisinin içinde yer aldığı takım çantası ile ilgilidir. Set çantasının dış görselleri çalışmaya eklenmiştir.

Ek 5’te Büyük Türk Bilginleri Serisinin yazarı İsmail Bilgin hakkında bilgi verilmiştir.

Ek 6’da İsmail Bilgin’in tespit edilen bütün eserleri, yayınevlerine göre alfabetik olarak çalışmaya eklenmiştir.

EK-1: Kitaplarda Anlatılan Kahramanın Çalışmalarını İçeren Bölümlerden Örnekler

Araştırmaya konu olan kitapların hikâye kısmı bittikten sonra kitaba konu olan bilim insanının eserlerine, buluşlarına, yaptığı çalışmalara yer verilmiştir (Cabir Bin Hayyan, Hârizmî, Bîrûnî, İbni Sina, Cezerî, Akşemseddin ve Ali Kuşçu). Bazı kitaplarda bilim insanı hakkında günümüzde yapılan değerlendirmelere yer verilmiştir (Cabir Bin Hayyan, Hârizmî, Bîrûnî, İbni Sina ve Ali Kuşçu). Pîrî Reis, Mimar Sinan ve Erzurumlu İbrahim Hakkı’da ise eserleri ve buluşları ayrı bir başlık altında ele alınmamış, hikâyenin devamına eklemiştir. Sadece Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın işlendiği kitabın sonunda kahramanın en önemli kitabı olan Marifetname hakkında bilgi verilmiş ve Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın bazı sağlık öğütleri ve ahlaki öğütleri bir başlık altında özetlenmiştir.

Aşağıda, bahsedilen bölümlerle ilgili örnek metinler yer almaktadır:

- 1. Örnek: Cabir Bin Hayyan’ın hayatının anlatıldığı kitapta, sayfa 60 ve 61’de Cabir Bin Hayyan’ın eserleri yer almaktadır:**

“Tam 1200yıl önce atomun parçalanabileceğini ve onda muazzam güç bulunduğunu söyleyen Cabir’in 2000’den fazla çalışması bulunmaktadır. Ancak günümüzde bilinenlerin sayısı 826 adettir. Bu çalışmaların;

112’si uygulamalı fizik ve kimya dalında,

72’si teorik kimya dalında,

144’ü madenler hakkında,

500’ü teorik fizik –kimya, matematik, astronomi, felsefe ve dinler tarihi konularındadır.

En Önemli ve Bilinen Eserleri Şöyledir:

1-Kitab-ül Ahcar: 4 ciltten ibaret olup taşların oluşumu ve onların özelliklerini anlatır.

2- Kitab-ı Müktesap fi Sinaat-iz Zehep (Altın elde etmek için kitap): Cabir, atomla ilgili teorisinden bu kitapta söz eder. Altının diğer alaşımlardan, bileşenlerden nasıl ayırt edileceğini anlatıyor.

3- El Halis

“* Cabir’in görev yaptığı Harran Üniversitesi’nin kalıntılarının yerinde şimdi Urfa’ya bağlı Altınbaşak adında bir bucak yer almaktadır.

*Yaşadığı dönemde şöhreti her tarafa yayılmıştır. İbni Sina ve Razi ona ‘ Üstadlar Üstadı’ adını vermişlerdir. Şöhreti batıda ‘Geber’ ismiyle yayılmıştır”(s.61).

Cabir Bin Hayyan hakkında bilim insanlarının söyledikleri:

“*İtalyan Cardano (1501-1576) Cabir’i dünyada mevcut on iki dahi arasında göstermiştir.

(Bazı kaynaklar ise Cabir’den Kimyanın Hipokratı, Büyük Kimyacı, İslam Kimyası ile Modern Kimya’nın Kurucusu diye de bahsederler.)

Alman bilim adamı Paul Kraus Cabir hakkında şunları söyler:

'Cabir'in kimyası, eski kimyadan bize kalan her şeyden, esaslı surette ayrılır. Ve Cabir'in kimyası, felsefi bir nazariye ile tecrübe edilmiş bir ilimdir. İslam dünyasına ait hiçbir kimya kitabı, ilk Çağ eserleri hakkında Cabir'in yazıları kadar geniş bir bilgiye işaret etmez. Bu kadar ansiklopedik değildir.'

Yine onun eserlerini incelemiş olan M. Berhelet de Cabir'in çalışmaları için şöyle demektedir:

'Eserlerinin çoğu, bir veya birkaç bölümden ibaret kısa yazılardır. Bu eserlerde sadece kimyaya ait konular bulunmaz. Aynı zamanda Aristo mantığının özeti, kimya ve fizik konularından bahseden makaleler, vücut, ruh, beslenme, hazım, beyin hücreleri, hafıza ve düşünme merkezlerinin dimağda yerleri gibi konular, tıp ve fizyoloji bahisleri de yer almaktadır. Astroloji de vardır. İslam dünyasında yazılmış kimya kitapları, Cabir'inki kadar geniş ve doyurucu değildir.'

Cabir hakkında Philip K. Hitti ise şunları söylemektedir:

'Batı'da yazar olarak Cabir'in adını taşıyan 22 eser bilinmektedir. Bu eserlerden beşi 12.yüzyıl Avrupa'sında yayınlanmıştır. Bu beş eser hem Batı'da hem de Doğu'da çok tanınmıştır''(s.62).

2. Örnek: Bîrûnî adlı kitapta 61. ve 62.sayfalara Bîrûnî'nin belli başlı kitapları ve işlediği konular eklenmiştir. Aşağıda bu bölümün bir kısmı yer almaktadır:

“1-Hareketsiz Geçen Yüzyıllardan Kalan Eserler: *Bu eserde eskiden yaşamış milletler hakkında kronolojik bilgiler vermiştir. Bayram günlerini anlatmakta ve astronomiden bahsetmektedir.*

2-Mesut Kanunu: *Bîrûnî'nin en büyük eseridir. Trigonometriye giriş ile başlar. Astronomi, astroloji, kronoloji, trigonometri, coğrafya ile birçok keşif ve bunlarla ilgili buluşları içerir.*

3-Hint Tarihi: *Bu kitapta Hindistan'da kırk yıl dolaştığı yerleri, dini, felsefi, garip adetler, batıl itikatlar, kronoloji, astronomi, meteoroloji, kanunlar, bayramlar ve astroloji konuşmalarını içermektedir. Özellikle bu eserinde İndus Vadisi'nin alüvyonlarla dolmuş eski bir deniz kalıntısı olduğunu belirtmiştir*

...”(s.61).

Bîrûnî hakkında yazılan bir makalenin kitaba bir bölümü alınmıştır:

“Uzun yıllar ötesinden kendisine baktığımız zaman Bîrûnî durmadan akan, feyizli bir ilim çeşmesine benzer. Doğumu üzerinden bin yıl geçmesine rağmen altmış yılı aşan bir süre durup dinlenmeden çok çeşitli dallarda; fakat daima temiz pırıl pırıl bilgi üretmiştir. İlim tarihçileri daha nice yıllar bu feyizli kaynaktan kana kana içip Bîrûnî'nin ilim ürünlerini inceleyecekler ve bu yoldan bilgi dağarcığımıza katkıda bulunacaklardır (s.63).

3. Örnek: Buraya, kitapta yer alan İbni Sina'nın tıp alanında yaptığı buluşlar örnek olarak alınmıştır:

*“*İlk defa kanı gıda taşıyan bir sıvı olarak niteledi.*

**Kalbin karıncık ve kapakçık sistemini keşfetti.*

**İdrardaki şekeri keşfetti (şeker hastalığı). Onun bu konuda yaptığı açıklamaları tam 700 yıl sonra İngiliz anatomi bilgini Thomas Willis tarafından dile getirilmiştir.*

**Çiçek ve kızamık hastalıklarının tarifini yaptı.*

**Seri teşhis metodunu buldu.*

**Gözün yapısını mükemmel yakın tanımladı.*

**Suyun temizlenmesini filtre edilmesini öğütlemiştir.*

**Şarbon hastalığını izah etti.*

**Hastalıkları cerrahi müdahale ile tedavi etti (s.63).*

4. Örnek: Cezerî adlı kitabın sonunda “Cezerî'nin Bilime Kazandırdıkları” başlığı altındaki metinden birkaç örnek aşağıda yer almaktadır:

“ Otomatik çalışan ve kendisini dengeleyen sistemleri çalıştırmayı başarmıştır.*

**Motorlu araçlarda kullanılan krank milini ilk defa kullanmış ve günümüzdeki kullanım Cezerî'nin kullanımına göre dizayn edilmiştir” (s.63).*

“İlk Defa robotun yapımını gerçekleştirmiştir” (s.64).

5. Örnek: Erzurumlu İbrahim Hakkı adlı eserde yer alan sağlık öğütleri ve ahlaki öğütlerden birkaç tanesi buraya alınmıştır:

*“... * Vücutun her organını özelliğine göre işletmek çok faydalıdır. Ciğerler bol ve temiz hava almakla, gırtlak güzel şeyler söylemekle, gözler güzel şeyler seyretmekle, kulaklar hoş ve güzel sesler dinlemekle, hafıza okumak ve ezberlemekle kuvvetlenir.*

**Tıka basa yemekten kaçınılmalıdır.*

**Çok çeşitli yemek yenmemelidir. Çünkü hazım süreleri farklıdır (s.60).*

“Cömertlik insanın zenginliğidir. Tevazu ilmin meyvesidir. Yalan ihanettir. Kurtuluş doğruluk iledir. Alçak gönüllülük şereftir. Kanaat kolaylığın özüdür. Söz vermek bir hastalıktır. Onun şifası vefasıdır (s.61)

EK-2: Çoklu Zekâ Etkinlikleri

Bu bölümde örnek olarak Ali Kuşçu adlı eserin sonunda yer alan çoklu zekâ etkinlikleri (Şekil-80) örnek olması açısından çalışmaya eklenmiştir:

Ali Kuşçu adlı eserin 65.sayfasında (şekil-81) aşağıdaki görselle çoklu zekâ etkinliklerine geçildiği gösterilmiştir.

Çoklu zekâ etkinlikleri, 66. sayfadan başlayarak 76. sayfaya kadar soru-cevaplı (şekil-82),

Şekil- 81: Çoklu Zekâ Örnekleri Ana Başlık

Şekil- 82: Çoklu Zekâ Etkinlikleri 1

boşluk doldurmalı (şekil-83),

Şekil- 83: Çoklu Zekâ Etkinlikleri 2

Büyük Türk Bilgileri 67

5- Ali Kuşçu, Kirman'a neden gitti? (S/M)

6- Uluğ Bey, kendisi için hazırlanan kitaba önsöz yazarken Ali Kuşçu için _____ ifadesini kullandı.
Cümlesinde noktalı yeri uygun olarak doldurunuz. (S/D)

7- Uzun Hasan'ın İstanbul'a gönderdiği heyete kim başkanlık etti? (S/M)

8- Ali Kuşçu İstanbul'a geldiğinde _____ kıtasından _____ kıtasına geçti.
Cümlesinde uygun yere gelmesi gereken şıkki işaretleyiniz.
a) Asya-Amerika b) Asya-Avrupa
c) Avrupa-Afrika d) Asya-Avustralya

9- Fatih Sultan Mehmed, Ali Kuşçu'ya ne teklif etti? Özetleyerek yazınız. (G/U)

Şekil- 84: Çoklu Zekâ Etkinlikleri 3

Ali Kuşçu 68

10- Ali Kuşçu, İstanbul'da hangi medreseye tayin edildi? (S/D)
a) Sultanahmet b) Ayasofya
c) Fethiye d) Üsküdar

11- Ali Kuşçu'nun eserlerinden bey tanesinin ismini yazınız. (S/M)
1- _____
2- _____
3- _____
4- _____
5- _____

13- Enlem ve boylam nedir? Siz de bulunduğunuz şehrin enlem ve boylamını öğrenmeye çalışınız. (M/M)

14- Aşağıda verilen toplamları zihinden yaparak sonucu yazınız. (M/M)

100	50	10
50	80	2
150	70	8
200	60	5
+	+	+

çoktan seçmeli (şekil- 83, şekil-84) soruların yanı sıra, matematiksel (şekil-84, şekil-85) ve görsel zekâyı (şekil-85) ölçmeye dayalı sorularda yer almaktadır.

Şekil- 85: Çoklu Zekâ Etkinlikleri 4

Büyük Türk Bilgileri 69

15- Aşağıda verilen çıkarma işlemlerini zihinden yaparak sonucu yazınız. (M/M)

100	20	16	150
- 80	- 7	- 2	- 50

16- İnsan Ay'a ne zaman ayak basmıştır? (G/U)

17- Bir gece resmi çizerek kutup yıldızını, samanyoluunu, diğer yıldızları ve ayın hilâl şeklini çizerek boyayınız. (G/U)

Şekil- 86: Çoklu Zekâ Etkinlikleri 5

Ali Kuşçu 70

18- Gelgit nasıl meydana gelir? Araştırarak kısaca yazınız. (S/G)

19- Aşağıdaki noktalı yere gelmesi gereken uygun kelimeyi yazınız. (G/U)

% 71
Sular
% 29

Araştırmaya dayalı sorular olduğu gibi (şekil-86) okuyucuların kendi düşüncelerinin öğrenilmek istendiği sorular da (şekil-87) yer almaktadır.

Şekil- 87: Çoklu Zekâ Etkinlikleri 6

Büyük Türk Bilgileri 71

20- Siz astronot olarak Ay'a gitmek ister miydiniz? Ay'da neler göreceğinizi düşünüyorsunuz? Anlatınız. (S/1)

21- İlkbahar mevsiminde kaç ay vardır? Bunların Türkçe adlarının karşılıklarına İngilizce adlarını yazınız. (S/D)

Şekil- 88: Çoklu Zekâ Etkinlikleri 7

72 Ali Kuşçu

22- Aşağıda verilen baş harflere uygun olarak serbest türde bir şiir yazınız. (S/D)

A _____
L _____
İ _____

K _____
U _____
S _____
Ç _____
U _____

Öğrencilerin şiire olan ilgilerini tespit etmek amacıyla (şekil-88) akrostiş bir şiir yazmalarını isteyen bir soru 72. sayfada yer almaktadır.

Bulmaca tarzında bir soru 73. sayfada (şekil-89),

Şekil- 89: Çoklu Zekâ Etkinlikleri 8

Büyük Türk Bilgileri 73

BULMACA

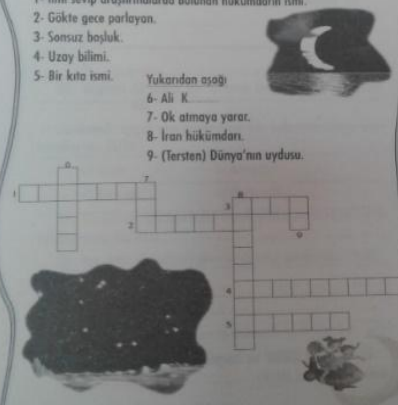
23- Aşağıdaki bulmacayı çözünüz. (S/D)

Saldan sağa

- İlmi sevip araştırmalarda bulunan hükümdarın ismi.
- Gökte gece parlayan.
- Sonsuz boyluk.
- Uzay bilimi.
- Bir knta ismi.

Yukarıdan aşağı

- Ali K.
- Ok atmaya yarar.
- İran hükümdarı.
- (Tersten) Dünya'nın uydusu.

Şekil- 90: Çoklu Zekâ Etkinlikleri 9

74 Ali Kuşçu

24- Dünyamız güneş etrafındaki yolculuğunu _____ gün saatte tamamlamaktadır. (M/M)

Uygun yere gelecek rakamları yazınız.

25- Uzayda dünyadan başka bir gezegende hayat olabilir mi? Tartışınız. (S/1)

26- Güvercin, bülbül ve karganın nasıl üttüğünü taklit ederek çıkarmaya çalışınız. (M/R)

Okuyuculara tartışma türüyle düşüncelerini nasıl ispatlayacaklarını ve müziksel/ritmik zekâlarını nasıl ortaya çıkarabileceklerini ölçmek için geliştirilmiş sorular 74. sayfada (şekil-90),

76. sayfada çoktan seçmeli, boşluk doldurma ve klasik sorular (şekil-91) yer almaktadır.

Şekil- 91: Çoklu Zekâ Etkinlikleri 10

76 Ali Kuşçu

32- Güneş enerjisinden nasıl yararlanılır? (S/G)

33- Ay'ın gece deniz dalgalarında parıldamasına ne ad verilir? (S/G)

a) yakamaz b) serap
c) gölge d) mehtap

34- Bu kitapta beğendiğiniz veya beğenmediğiniz şeyler nelerdir? Kitabın yazarına kitap hakkındaki düşüncelerinizi, tavsiyelerinizi yazıp aşağıdaki adrese yollayınız.

Prof. Kazım İsmail Gürkan Cad. Nu: 6
Cağaloğlu / İSTANBUL

Şekil- 92: Çoklu Zekâ Etkinlikleri 11

5NİK SORULARIM

Aşağıda verilen cevapların sorularını yazınız. (S/D)

1- _____
Sen gökyüzü matematiği ve fiziği ile ilgilen.

2- _____
Uluğ Bey, oğlunun kendisini kilitlediğini görünce çok üzülüyü.

3- _____
Ali Kuşçu, çalışmalarına İstanbul'da devam etti.

4- _____
Ali Kuşçu, bir sabah kuşluk vaktinde yola çıktı.

5- _____
Ali Kuşçu, uzun ve yarıcu bir yolculuktan sonra Kirman'a gelmişti.

6- _____
Uluğ Bey, Ali Kuşçu'nun bilim toplantılarına katılmasını istedi.

5NİK soruları (şekil-92) 77. sayfada, kelime tanıyorum (şekil-93) 78. sayfada, kavram haritası (şekil-94) ise 79. sayfada yer almaktadır.

Şekil- 93: Çoklu Zekâ Etkinlikleri 12

78 Ali Kuşçu

Kelime Tanıyorum

Aşağıda verilen kelimeleri tahmin ediniz. Sözlük anlamını bulunuz ve bir cümle kurunuz. (S/D)

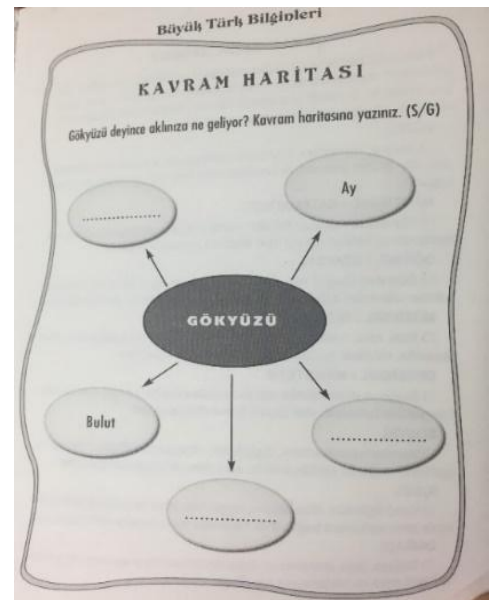
Galgıt

Uydu

Astronot

Akademi

Şekil- 94: Çoklu Zekâ Etkinlikleri 13

EK-3: Seride Yer Alan Hikaye Değerlendirme Testi

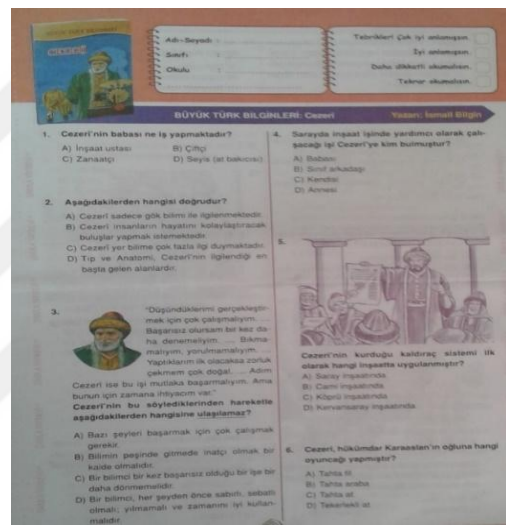
Büyük Türk Bilginleri serisinde bulunan 10 kitaba dair ayrı ayrı hazırlanan hikâye değerlendirme testi kitap seti içinde toplu halde yer almaktadır. Şekil -95'te hikâye değerlendirme testinin dış kapak sayfasına yer verilmiştir. Kapak sayfasında seride yer alan kitapların toplu resmi yer almaktadır.

Bu bölüme örnek olarak Cezerî adlı kitap için hazırlanan hikâye değerlendirme testi (şekil-96 ve şekil-97) eklenmiştir.

Şekil- 95: Hikâye Değerlendirme Testi Ana Başlık

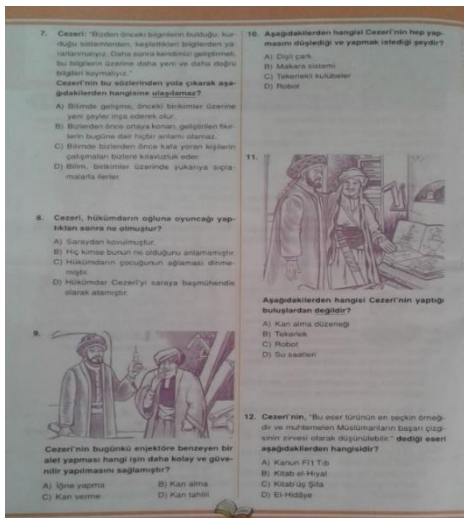

Şekil- 96: Hikâye Değerlendirme Testi 1

Hikaye değerlendirme testinin en dış sayfası (şekil-98), aynı zamanda soruların cevap anahtarlarını içermektedir.

Şekil-97: Hikâye Değerlendirme Testi 2

Şekil- 98: Hikâye Değerlendirme Testi Cevap Anahtarı

EK-4: Büyük Türk Bilginleri Seti Dış görselleri

Setin ön yüzü (şekil-99) ve arka yüzü (şekil-100) aşağıdaki gibi hazırlanmıştır.

Şekil- 99: Kitap Setinin Ön Yüzü

Şekil- 100: Kitap Setinin Arka Yüzü

101. şekilde ise setin dış kısmının görseli yer almaktadır.

Şekil- 101: Kitap Setinin Genel Görünüşü

EK-5: İsmail Bilgin'inin Hayatı

İsmail Bilgin, 1964 yılında, Çanakkale, Gelibolu İlçesi'nin Evreşe bucağında doğmuştur. İlkokulu ve ortaokulu Evreşe'de, liseyi ise Gelibolu'da bitirdi. 1984 yılında İstanbul Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği bölümünü kazanarak 1988 yılında mezun oldu. Fakülteye devam ederken iki sene Türkiye Çocuk Dergisi'nde çalıştı.

1988-1990 yılları arasında Edirne-Kınalı otoyolunun inşaatında bir İngiliz firmasıyla beraber çalıştı. 1990 yılında mezun olduğu İstanbul Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği bölümüne asistan olarak girdi. 1993 yılında yüksek lisansını, 1999 yılında da doktorasını bitirdi. 1998 yılında Ömer Seyfettin Hikâye yarışmalarında üçüncülük, mansiyon ve 1999 yılında da birincilik ödülü aldı. Ayrıca bir derginin deneme yarışmasında üçüncü oldu. 2000 yılında akademik hayatını sürdürdüğü İstanbul Üniversitesi'nden ayrılarak bir kamu kuruluşuna geçti. Yayınlanmış makaleleri bulunan yazarın, edebi faaliyetlerinin yanı sıra bilimsel çalışmaları da sürmektedir.

2000 yılında Ömer Seyfettin Hikâye Yarışması'nda İstanbul Depremi'ni anlattığı "Ne Oluyor Dendiği Zaman" adlı hikâyesi ile birinci oldu.

2014 yılında Eskader tarafından tarih dalında Kut'ül Amare romanıyla; 2015'te Yazarlar Birliği tarafında tarihi roman dalında ilk defa verilen büyük ödüle Çanakkale Romanları/Araştırmaları sebebiyle layık görüldü. Daha çok yakın tarih konularını özellikle de özellikle de 1. Dünya Savaşı dönemini ele alan eserlerle çocuklarda tarih bilincinin oluşmasına katkıda bulunmak amacıyla tarihî hikâyeler ve gençlik romanları yazdı ve yazmaya devam ediyor.

İsmail Bilgin evli ve iki çocuk babasıdır.

EK-6: İsmail Bilgin'in Kitapları

1. Damla Yayınevi

Büyük Türk Bilginleri Serisi 10 Kitap

1. Cabir Bin Hayyan
2. Hârizmî
3. Bîrûnî

4. İbni Sina
5. Cezerî
6. Akşemseddin
7. Ali Kuşçu
8. Pîrî Reis
9. Mimar Sinan
10. Erzurumlu İbrahim Hakkı

Evliya Çelebi'nin Maceraları Serisi 20 Kitap

1. Evliya Çelebi'nin Çocukluğu ve Rüyası
2. Marmara Korsanları
3. Karadeniz'de Fırtına
4. Evliya Çelebi Ferman Peşinde
5. Evliya Çelebi Mısır Çöllerinde
6. Piramitlerdeki Hazine
7. Hazerfen Ahmet Çelebi Uçuyor
8. Evliya Çelebi Edirne'de
9. Evliya Çelebi Gelibolu'da
10. Battal Gazi İstanbul'da
11. Yol Kesen Kara Haydaroğlu
12. Buz Tutan Denizde
13. Diyarbakır'a Kelekle Yolculuk
14. Evliya Çelebi Bağdat'ta
15. Evliya Çelebi Bitlis Diyarında
16. Evliya Çelebi Afrika Ormanlarında
17. Evliya Çelebi Focistan'da
18. Evliya Çelebi Siyah Lale'nin Peşinde
19. Evliya Çelebi Balkanlarda
20. Evliya Çelebi'nin Ege Macerası

2. Erdem Çocuk Yayınları

Çanakkale'nin Kahramanları 5 kitap

1. Düşmana Göğüs Gerenler
2. Korkusuz Pilot
3. Dünyayı Sırtlayan Yiğitler
4. Düşmana Korku Salanlar
5. Zafer Getiren Mayınlar

Çanakkale'de Destan Yazanlar 5 kitap

1. Bedeli Çanakkale'de Ödenmiştir
2. Cesur Hemşire
3. Denizaltıyı Vuran Kahraman
4. Destan Yazanlar
5. Esarettten Kurtulan Nefer

Tarih

1. Kurtuluşa Koşanlar

3. Genç Timaş Yayınları

Alparlan'ın Akıncısı Serisi 5 Kitap

1. Gizli Görev
2. Esirler Kalesi
3. Saklı Hazine
4. Ayrılmaz İkili
5. Özgürlük Savaşı

Alparlan'ın Akıncısı Alperen Serisi Beş kitap

1. Saklı Hazine
2. Oyunun Sonu
3. Gizemli Ok
4. Fetih Yolunda

5. Esrarengiz Bilgin

4. Mihrabad Yayınları

1. Leyla'dan Mevla'ya /Gülnehal'e Mektuplar

5. Timaş Yayınları

1. Sarıkamış Beyaz Hüzün
2. Osmanlılar Geliyor/ Diriliş
3. Kut'ül Amare /Osmanlı'nın Son Tokadı
4. Kut'ül Amare /Osmanlı'nın Son Zaferi
5. 57. Alay Filistin
6. Ankara'nın Ateştir Yolu
7. Kuşçubaşı Eşref
8. Gelibolu Yenilmezlerin Yenildiği Yer
9. Şu Boğaz Harbi ... Çanakkale'ye Gidenler
10. Çanakkale'nin Kadın Kahramanı Safiye Hüseyin
11. Çanakkale Tufanı
12. Elveda Balkanlar/ Unutulan Balkanlar
13. 57. Alay Galiçya
14. 57. Alay/Çanakkale
15. Çöl Kaplanı Fahrettin Paşa / Medine Müdafaası

Tarih

2. 101 Soruda Az Biline Detaylar ve Doğru Bilinen Yanlışlar / Çanakkale Tufanı
3. Gün Gün Saat Saat Çanakkale /Çanakkale Savaşı Günlüğü
4. Gerçek Efsanelerin Öyküsü/ Çanakkale Destanı

6. Timaş Çocuk Yayınları

Kurtuluşun Kahramanları Serisi 1-10 Arası

1. İpsiz Recep

2. Onbaşı Nezahat
3. Küçük Yusuf
4. Hasan Tahsin
5. Şerife Bacı
6. Şahin Bey
7. Sütçü İmam
8. Binbaşı Emire Ayşe
9. Yörük Ali Efe
10. Fatma Seher Hanım

Kurtuluşun Kahramanları Serisi 10-20 Arası

1. Ahmet Hulusi Efendi
2. Cafer Efe
3. Asker Saime
4. Kambur Kerim
5. Kara Yılan
6. Hatice Bacı
7. Tayyar Rahime
8. Hamdi Bey
9. Yahya Kaptan
10. Casus Mehmet

Öz Geçmiş

Adı Soyadı:	ENİSE OLUKCU	İmza:	
Doğum Yeri:	SEYDİŞEHİR		
Doğum Tarihi:	03.04.1976		

Öğrenim Durumu

Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlkokul	Ketenli Kasabası İlkokulu		Konya	1988
Ortaokul	Isparta Kız Sanat Ortaokulu		Isparta	1991
Lise	Hüseyin Cahit Korkmaz Sağlık Meslek Lisesi		Aksaray	1995
Lisans	İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Kamu Yönetimi	Malatya	2002
Lisans	Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi	Türkçe Öğretmenliği	Konya	2014

İş Deneyimi:	Sağlık Bakanlığı – Hemşire (1997-)
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	1. Prof. Dr. Halim SERASLAN 2. Doç. Dr. Derya Yıldız 3. Doç. Dr. Dilek CERAN
Tel:	0505 200 00 70
Adres:	Karatay/Konya

